ANALELE

UNIVERSITĂȚII DE VEST

din

TIMIŞOARA

SERIA

ŞTIINȚE FILOLOGICE

XLVIII
2010

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil:
Prof. univ. dr. **VASILE FRĂȚILĂ**

Redactor responsabil adjunct:
Prof. univ. dr. **ILEANA OANCEA**

Membri:

Prof. univ. dr. **PETAR ATANASOV** (Universitatea „Sfinții Chiril şi Metodiu" – Skopje, Macedonia), Prof. univ. dr. **IOSIF CHEIE**, Cercet. dr. **FEDERICA CUGNO** (Universitatea de Studii din Torino – Italia), Conf. univ. dr. **DOINA DAVID**, Prof. univ. dr. **MARIA ILIESCU**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din Timişoara (Universitatea din Innsbruck – Austria), Prof. univ. dr. **ŞTEFAN MUNTEANU**, Prof. univ. dr. **ALEXANDRU NICULESCU**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din Timişoara (Universitatea din Udine – Italia), Prof. univ. dr. **ROXANA NUBERT**, Prof. univ. dr. **VASILE PAVEL** (Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei), Prof. univ. dr. **HORTENSIA PÂRLOG**, Acad. **MARIUS SALA**, *doctor honoris causa* al Universității de Vest din Timişoara, Prof. univ. dr. **NICOLAE SARAMANDU**, Prof. univ. dr. **ADRIAN TURCULEȚ**, Prof. univ. dr. **VASILE ȚÂRA**, Prof. univ. dr. **MARIA ȚENCHEA**, Conf. univ. dr. **VLADIMIR ZAGAEVSCHI** (Universitatea de Stat din Moldova)

Secretari ştiinţifici de redacţie:

Asist. univ. dr. **ANA-MARIA POP**, Lect. univ. dr. **MONICA HUȚANU**, Lect. univ. dr. **BOGDAN ȚÂRA**

Tehnoredactare computerizată:
TITIANA KOVACS

Adresa redacţiei:

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIŞOARA
FACULTATEA DE LITERE, ISTORIE ŞI TEOLOGIE
Bulevardul Vasile Pârvan, nr. 4
300223 Timişoara
ROMÂNIA

Ștefan Munteanu

Studia linguistica in honorem

ŞTEFAN MUNTEANU

CUPRINS

Vasile D. ȚÂRA, *O personalitate a filologiei româneşti:* ***Profesorul Ştefan Munteanu*** **10**

Draga RADU, *Mai presus de cuvinte* **17**

Repere biografice **20**

Bibliografia lucrărilor publicate în perioada 1940-2010 ..... **22**

Referințe critice **35**

Evocări şi portrete **41**

Florina-Maria BĂCILĂ, *Adjectivul* ***dulce*** *în volumul* ***Osana, osana*** *de Traian Dorz* **44**

Gabriel BĂRDĂŞAN, *Note lexicale şi etimologice: ir.* ***čep, gúşę, gut, méturę, sapún*** **59**

Diana BOC-SÎNMĂRGHIȚAN, *Toponimia văilor Bistra şi Sebeş. Glosar (IV)* **70**

Mirela-Ioana BORCHIN, *Conjunctivul în enunțurile performative* **96**

Adina CHIRILĂ, *Evoluția limbii în textele lui Antim Ivireanul. (II) Consonantismul* **118**

Gheorghe CHIVU, *Modele stilistice de origine folclorică în* ***Istoria ieroglifică*** **135**

Vasile FRĂȚILĂ, *Oiconime bănățene slave de origine antroponimică* **145**

Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, *Originea numelui de familie* ***Muntean(u)*** **170**

Monica HUȚANU, Ana-Maria POP, *Moțiunea ocazională la substantivele animate. Câteva aspecte* **188**

Alexandru METEA, *Atribut pronominal anticipat sau complement posesiv?*.....**196**

Ileana OANCEA, Nadia OBROCEA, *Anagramele lui Mihai Eminescu*.....**202**

Ioan OPREA, *Compartimentarea funcțională a limbii*.....**217**

Emilia PARPALĂ, *Emoții în context:* ***La Lilieci****, de Marin Sorescu*.....**225**

Maria PURDELA SITARU, Livia VASILUȚĂ, *Denumiri pentru unele grupuri minoritare etnic din România. Note sociolingvistice*.....**236**

Adrian REZEANU, *Sistemul urbanonimic românesc*.....**251**

Elena SANDU, *Marchetizarea limbii române. Modele şi moduri de predare a limbii române*.....**265**

Richard SÂRBU, *Repere ale analizei contrastive orientate uni- şi bidirecțional*.....**272**

RECENZII

„Mereu călător. Mereu pelerin prin lumea universitară” (George Bogdan ȚÂRA).....**286**

Studia linguistica in honorem

ŞTEFAN MUNTEANU

CONTENTS

Vasile D. ȚÂRA, *An Outstanding Personality of the Romanian Philology: **Professor Ştefan Munteanu***.....**10**

Draga RADU, *Beyond Words*.....**17**

Bibliographical References.....**20**

A Bibliography of the Volumes Published between 1940 and 2010..... **22**

Critical References.....**35**

Evocations and Portrayals.....**41**

Florina-Maria BĂCILĂ, *The Adjective **dulce** in the volume **Osana, osana**, by Traian Dorz*……..**44**

Gabriel BĂRDĂŞAN, *Lexical and Etymological Considerations: ir. **čep, gúşę, gut, méturę, sapún*** ……**59**

Diana BOC-SÎNMĂRGHIȚAN, *Toponymy in the valleys of Bistra and Sebeş. Glossary (IV)*.....**70**

Mirela-Ioana BORCHIN, *The Role of the Subjunctive in Performative Sentences*.....**96**

Adina CHIRILĂ, *The Evolution of Language in Antim Ivireanu's Texts. (II) The Consonant System*.....**118**

Gheorghe CHIVU, *Stylistic Patterns of Folkloric Origin in **Istoria ieroglifică***.....**135**

Vasile FRĂȚILĂ, *Slavic Oiconyms of Anthroponimic Origin found in Banat*.....**145**

Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, *The Origin of the Surname **Muntean(u)***.....**170**

Monica HUȚANU, Ana-Maria POP, *Remarks regarding Occasional Word-formation and Gender of Animate Nouns*.....**188**

Alexandru METEA, *An Anticipated Pronoun Attribute or a Possessive Object?*.....**196**

Ileana OANCEA, Nadia OBROCEA, *The Anagrams of Mihai Eminescu*.....**202**

Ioan OPREA, *The Subdivisions of Language according to its Functions*.....**217**

Emilia PARPALĂ, *Contextualized Emotions:* ***La Lilieci****, by Marin Sorescu*.....**225**

Maria PURDELA SITARU, Livia VASILUȚĂ, *Names for some Minority Ethnic Groups in Romania. Sociolinguistic Remarks*.....**236**

Adrian REZEANU, *The Romanian Urbanonymic System*……...**251**

Elena SANDU, *The Marketing Process of the Romanian Language. Models and Ways of Teaching Romanian*.....**265**

Richard SÂRBU, *Guides in Contrastive Analyses Mono- and Bidirectionally Oriented*.....**272**

REVIEWS

„Mereu călător. Mereu pelerin prin lumea universitară” (George Bogdan ȚÂRA).....**286**

Studia linguistica in honorem

ŞTEFAN MUNTEANU

TABLE DE MATIERES

Vasile D. ŢÂRA, *Une personnalité de la philologie roumaine:* ***Le Professeur Ştefan Munteanu***.....**10**

Draga RADU, *Au-dessus des mots*.....**17**

Repères biographiques **20**

La bibliographie des ouvrages publiés entre 1940 et 2010.....**22**

Références critiques.....**35**

Evocations et portraits.....**41**

Florina-Maria BĂCILĂ, *L'adjectif* ***dulce*** *dans le volume* ***Osana, osana*** *de Traian Dorz*.....**44**

Gabriel BĂRDĂŞAN, *Notes lexicales et étymologiques: les mots istroroumains* ***čep, gúşę, gut, méturę, sapún***…… **59**

Diana BOC-SÎNMĂRGHIŢAN, *La toponymie des vallées de la Bistra et du Sebeş. Glossaire (IV)*.....**70**

Mirela-Ioana BORCHIN, *Le subjonctif dans les énoncés performatifs*……..……...**96**

Adina CHIRILĂ, *L'évolution de la langue dans les textes d'Antim Ivireanul. (II) Le consonantisme*.....**118**

Gheorghe CHIVU, *Modèles stylistiques d'origine folklorique dans l'****Istoria ieroglifică***.....**135**

Vasile FRĂŢILĂ, *Oikonimes slaves de la région du Banat, d'origine anthroponymique*.....**145**

Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF, *L'origine du nom de famille* ***Muntean(u)***.....**170**

Monica HUŢANU, Ana-Maria POP, *La motion occasionnelle des noms animés. Quelques considérations*.....**188**

Alexandru METEA, *Complément du nom anticipé ou complément possessif ?*.....**196**

Ileana OANCEA, Nadia OBROCEA, *Les anagrammes de Mihai Eminescu*.....**202**

Ioan OPREA, *La division fonctionnelle de la langue*.....**217**

Emilia PARPALĂ, *Emotions dans le contexte :* ***La Lilieci****, de Marin Sorescu*.....**225**

Maria PURDELA SITARU, Livia VASILUȚĂ, *Dénominations données à certains groupes ethniques minoritaires de Roumanie. Notes sociolinguistiques*.....**236**

Adrian REZEANU, *Le système de la toponymie urbaine roumaine*.....**251**

Elena SANDU, *La marchandisation de la langue roumaine. Modèles et méthodes d'enseigner la langue roumaine*.....**265**

Richard SÂRBU, *Repères de l'analyse contrastive uni- et bidirectionnelle*.....**272**

COMPTES RENDUS

„Mereu călător. Mereu pelerin prin lumea universitară" (George Bogdan ȚÂRA).....**286**

AUT, XLVIII, 2010, p. 10-16

O PERSONALITATE A FILOLOGIEI ROMÂNEŞTI:

PROFESORUL ŞTEFAN MUNTEANU

În acest an, profesorul Ştefan Munteanu sărbătoreşte un dublu jubileu: 90 de ani de viață şi 50 de ani de carieră universitară la Facultatea de Litere a Universității de Vest din Timişoara.

Prin tot ceea ce a făcut ca dascăl, ca om de cultură şi ca lingvist, Domnia Sa aparține familiei de mari intelectuali bucovineni, care au devenit repere esențiale şi perene ale spiritualității româneşti.

Condus de un destin prielnic, Profesorul a poposit, de-a lungul vieții, numai în locuri şi în localități cu adâncă rezonanță în istoria neamului nostru.

A venit pe lume, la 18 aprilie 1920, în comuna Plaiul Cosminului (Cernăuți), unde şi-a petrecut copilăria; a urmat liceul la Cernăuți (1934-1940), acolo unde a învățat M. Eminescu şi a predat Aron Pumnul, şi la Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava (1940-1941), unde a obținut diploma de bacalaureat; şi-a continuat studiile la Facultatea de Litere şi Filozofie de la Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi, unde i-au fost profesori Th. Simenschy, Radu Vulpe şi H. Mihăescu, având şi privilegiul de a frecventa cursurile predate de Iorgu Iordan şi de G. Călinescu, de la care a dobândit nu numai cunoştințele fundamentale de filologie clasică şi românească, ci şi respectul şi devotamentul savantului față de ştiință şi al profesorului față de menirea de a-i învăța pe alții.

Şi-a început cariera didactică la Liceul „E. Hurmuzachi" din Rădăuți (1945-1946) şi a continuat-o la Alba Iulia, oraş simbol al dorinței de întregire a neamului, dar şi cetate bine cunoscută a cărții româneşti, unde, între anii 1946 şi 1960, a dat strălucire onorantului titlu de *profesor* la Liceul „Mihai Viteazul" (în prezent, Colegiul „Horia, Cloşca şi Crişan"), al cărui director a fost între anii 1957 şi 1959. Aici s-a impus ca o personalitate distinctă, care întruchipa idealul de profesor admirat şi respectat de elevi pentru ştiința şi pentru vocația sa pedagogică, pentru ținuta impecabilă şi pentru maniera elegantă, dar nu lipsită de fermitate, cu care îşi trata elevii şi colegii, pentru rectitudinea morală şi civică, neatinsă

de compromisuri într-o vreme când societatea românească trecea prin cea mai dramatică şi dureroasă perioadă din istoria ei. Stau mărturie, în această privință, frumoasele evocări făcute de unii dintre foştii săi elevi de la Alba Iulia. Iată numai câteva crâmpeie din aceste emoționante aduceri-aminte: „Ce s-ar putea spune, fără teama de a uita esențialul, despre un om cu o înaltă vocație pedagogică şi umană, cu o deosebită cultură şi înțelegere a sufletului adolescentin? Un astfel de om a fost (şi este) şi Profesorul Ştefan Munteanu. L-am iubit şi l-am prețuit ca pe un frate mai mare şi îndrăznesc să afirm, cu bucurie, că sentimentul a fost reciproc" (Petru Anghel, în vol. *Chipuri în oglindă*, Alba-Iulia, 1999, p. 91); „Ştefan Munteanu, profesorul, a unit competența profesională cu multă ştiință de carte dăruită generos învățăceilor, cu respectul pentru personalitatea fiecăruia..." (Ironim Muntean, *ibidem*, p. 93); „N-a avut poreclă. Cel mult a fost alintat ca „Ştefăniță vodă", dar numai în vorbirea codificată a elevilor [...] S-a impus mai întîi prin ținuta sa nobilă, elegantă, îmbrăcat după ultima modă (tocmai pe vremea în care pînă şi cravata trebuia purtată cum-necum „muncitoreşte, tovărăşeşte"), cu un aer nobil, oarecum polonez, uşor literaturizat [...] Ca director, sever şi aspru, „a mai stîrpit ceva din mitocănia generală, care, din nefericire, şi azi este purtată cu ifose pînă şi în Parlament. În schimb, în ciuda ordinelor de la „uteme" de a se interzice accesul elevilor la unele filme sau piese de teatru, deşi ne prindea asupra faptului (avea şi cum, dat fiind că şi el mergea la teatru, nu ca activiştii de la coada vacii), se făcea că nu ne-a observat" (Valentin Taşcu, *Studii literare*, Ed. Clusium, 2002, p. 179-181).

Din 1960, când profesorul Nicolae Apostolescu, întemeietorul Facultății de Filologie din Timişoara, i-a propus o catedră universitară, pe care a acceptat-o, cu toate riscurile şi dificultățile unui nou început, profesorul Ştefan Munteanu şi-a dedicat viața şi rosturile de fiecare zi cercetării ştiințifice şi formării a zeci de generații de profesori filologi şi de cercetători ai limbii române. Ca savant cunoscut şi apreciat în lumea filologică românească şi europeană, dar şi în calitate de universitar, de şef de catedră (1969-1985), prorector al Universității din Timişoara (1969-1971), conducător de doctoranzi (din 1972), de preşedinte al filialei din Timişoara a Societății de Ştiințe Filologice din România (1973-1981) şi de profesor invitat la Universitatea din Viena (1974-1978), când a ținut şi numeroase conferințe pe teme ştiințifice şi culturale nu numai în capitala Austriei, ci şi la universitățile din Salzburg şi Innsbruck, Domnia Sa a contribuit decisiv la afirmarea şi creşterea prestigiului Facultății de Litere din Timişoara, ajunsă astăzi între primele patru facultăți de profil din țară.

Devotamentul şi respectul profesorului Ştefan Munteanu față de profesie şi de instituție reies, cu limpezime, şi din pilduitorul elogiu pe care îl face şcolii, în general, şi învățământului universitar, în special,

profesorilor şi studenţilor deopotrivă, vocaţiei pedagogice şi cercetării ştiinţifice, bibliotecii în ansamblu şi cărţii îndeosebi, precum şi conlucrării şi stimei colegiale, fără limite de vârstă sau de poziţie în ierarhia universitară, în cuvântul omagial pe care l-a rostit cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la înfiinţarea facultăţii noastre. Cu înţelepciune şi profundă sinceritate, Domnia Sa afirmă că facultatea este „locul unde pasiunea studentului pentru informare şi vocaţia lui pentru cercetare aşteaptă să se întîlnească cu un anumit mod de înţelegere a lucrurilor din partea aceluia căruia i s-a încredinţat îndrumarea celor ce şi-au trăit cu folos cîţiva ani ireversibili din adolescenţa lor în sălile de curs şi în Biblioteca Universităţii. Aceasta presupune colaborarea dintre profesor şi student, dintre profesor şi profesor, sub semnul încrederii, al stimei reciproce şi al bucuriei faţă de succesele comune. [...] A te apleca cu răbdare asupra felului de a lucra al celor din jur, care au nevoie de un cuvînt de apreciere, a căuta să fii alături de colegii tăi prin ceea ce ştii, şi nu mai puţin prin ceea ce nu ştii, pentru a afla de la ei, fără a-ţi simţi vanitatea micşorată şi nici rănită, înseamnă, mi se pare, o virtute faţă de care rămînem mereu datori” (*Omagiu*, în *Studii de literatură română şi comparată*, vol. XXII, 2006, p. 13). Găsim aici un cod exemplar de atitudine şi de conduită universitară, pe care dascălii din învăţământul superior nu-l pot ignora fără să-şi compromită grav calitatea de universitari autentici.

Opera ştiinţifică a profesorului Ştefan Munteanu, caracterizată prin originalitate, rigurozitate şi sobrietate, cuprinde studii de stilistică teoretică şi aplicată, de istorie a limbii române literare, de lexicologie, de gramatică, de cultivarea limbii, de lingvistică generală şi de literatură latină. Acestea constituie substanţa a 14 cărţi de specialitate (patru în colaborare cu colegii de catedră), nouă cursuri universitare multigrafiate (patru în colaborare) şi 174 de studii, articole şi recenzii, publicate în reviste ştiinţifice şi culturale din ţară şi din străinătate, la care se adaugă şi două volume îngrijite. Domnia Sa a mai publicat şi 11 texte literare: schiţe, povestiri, memorialistică şi traduceri.

Cărţile şi studiile domnului Profesor ne dezvăluie o personalitate creatoare complexă, cu mari resurse intelectuale, dăruită cu o sensibilitate ieşită din comun şi cu un rafinat simţ estetic, întemeiat pe o vastă cultură construită, în actualitate, pe un important filon clasic.

Pasionat până la devoţiune de cercetarea limbii literare şi îndeosebi a celei artistice, profesorul Ştefan Munteanu şi-a făcut din studiul expresivităţii, al corectitudinii şi al evoluţiei limbajului artistic şi al limbii culte scopul suprem şi, uneori, exclusiv al vieţii. Eruditul cercetător, înzestrat cu o rară capacitate de pătrundere a semnificaţiei textului poetic şi cu o vigoare intelectuală neobişnuită, şi-a făcut din bibliotecă şi din masa de lucru perimetrul firesc şi preferat al existenţei zilnice, unde a elaborat,

după retragerea la pensie, nouă cărți şi câteva zeci de studii şi articole, confirmând, încă o dată, aserțiunea că *din ştiință şi din cultură nu se pensionează nimeni.*

Prin studiile sale de stilistică, profesorul Ştefan Munteanu a întemeiat o nouă direcție în cercetarea şi interpretarea textului artistic. Spre deosebire de majoritatea celor care au investigat, mai ales în ultimele decenii, vastul domeniu al comunicării artistice, profesorul Ştefan Munteanu nu s-a lăsat sedus de metodele şi de „modele" trecătoare ale cercetării textului literar. Fără a ignora câştigurile reale ale semioticii, ale neoretoricii sau ale poeticii actuale, Domnia Sa a rămas credincios principiilor fundamentale ale stilisticii tradiționale, pe care le-a întregit cu o viziune personală asupra cercetării stilului. Concepția sa, care se întemeiază pe o largă informație teoretică, ale cărei puncte de reper sunt scrierile lui Aristotel şi Quintilian, Ch. Bally şi Leo Spitzer, Tudor Vianu şi G. Ivănescu, este clar formulată în *Stil şi expresivitate poetică* (Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972), în *Introducere în stilistica operei literare* (Timişoara, Editura de Vest, 1995) şi în celelalte cărți şi studii publicate până acum. Pornind de la observația că obiectul de cercetare al stilisticii aparține atât limbii, cât şi criticii literare, profesorul Ştefan Munteanu caută şi găseşte o formulă de conciliere între stilistica lingvistică şi stilistica literară. În concepția Domniei Sale, stilistica este o disciplină de graniță, care operează cu mijloacele şi metodele de cercetare ale lingvisticii şi ale criticii literare. În felul acesta, stilisticianul poate face o analiză de profunzime a textului literar, luând în considerație nu numai arta scriitorului în realizarea comunicării artistice, ci şi expresivitatea limbii însăşi, ca produs al spiritului uman.

Tocmai această viziune asupra stilisticii l-a determinat pe Al. Graur să-şi schimbe, după cum însuşi mărturiseşte, opiniile privind cercetarea stilurilor: „Cotitura cea mare în gândire mi-a produs-o excelenta lucrare, apărută de curând la Editura Ştiințifică: *Stil şi expresivitate poetică*, de Ştefan Munteanu" („România literară", V, 1972, nr. 35, p. 11). Opinii similare privitoare la această carte, pentru care Profesorul a fost distins cu premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române, precum şi în legătură cu volumul *Introducere în stilistica operei literare* (Timişoara, Editura de Vest, 1995) şi cu celelalte cărți ale Domniei Sale au exprimat şi numeroşi alți recenzenți (peste 60). Iată numai câteva dintr-o listă care ar putea fi mult mai lungă: „Ştefan Munteanu este cel dintâi la noi care explică expresivitatea pornind de la structura semnului propusă de Hjelmslev. Oarecum similar procedase anterior Jean Cohen în stabilirea distincției între limbajul prozei şi cel al poeziei, cu deosebirea esențială, însă, că acesta vedea originea diferențierii exclusiv în forma mesajului, pe când autorul român se întemeiază pe poziția, evident superioară, conform căreia

«forma trebuie luată în considerare numai ca element al unei unități dialectice, adică în raport cu substanța»" (Mircea Borcilă, *O sinteză teoretică în domeniul stilisticii*, în „Cercetări de lingvistică", XVII, 1972, nr. 2, p. 315-316); Ileana Oancea, referindu-se la aceeaşi carte, relevă faptul că „Ştefan Munteanu subliniază apartenența stilisticii textului literar la lingvistică, singura capabilă să furnizeze acesteia un instrument sever de analiză, menționând, de asemeni, că cercetarea, pentru a fi deplin comprehensivă, trebuie să țină seama de faptul că fenomenele lingvistice se convertesc în opera literară în valori stilistice" (în „Analele Universității din Timişoara", seria Ştiințe filologice, X, 1972, p. 276); iar Gabriel Țepelea consideră că „Parmi les nombreuses directions de la stylistique, St. Munteanu opte pour une stylistique littéraire, conçue comme une discipline de «frontière» entre la linguistique, la théorie de la littérature, la psychologie et l'esthétique" („Cahiers roumains d'études littéraires", 1975, nr. 2, p. 136). Referitor la acelaşi volum, Olimpia Berca afirma, cu deplin temei, că „În cercetările de specialitate, *Stil şi expresivitate poetică* este o referință de neocolit. Ea se înscrie între reuşitele certe ale domeniului respectiv. Alături de alte lucrări de acest tip, apărute aici, cartea lui Ştefan Munteanu ne-ar putea îndreptăți să afirmăm că la Timişoara se conturează (sau deja s-a conturat) o veritabilă şcoală de stilistică" („Orizont",1975, nr. 47, p. 2). Gh. Bulgăr, în recenzia la *Introducere în stilistica operei literare*, constată că „stilistica e discutată în raport cu retorica (şi aici autorul, de formație clasică, specialist în greacă şi latină, e în domeniul său, iar erudiția lui, lucru rar astăzi, sporeşte valoarea documentară a analizelor), apoi în raport cu estetica, sociolingvistica şi critica literară. Ni se pare că este pentru prima dată când avem sistematic tratate aceste interferențe, pentru a ne face o imagine mai exactă despre stilistică" („Limbă şi literatură", 1995, III-IV, p. 150), iar Ioan Oprea subliniază, de asemenea, referindu-se la conținutul volumului *Lingvistică şi stilistică* (Timişoara, Ed. Universității de Vest, 2005), că „dacă formația clasică a lui Ştefan Munteanu îl determină să considere nimerită valorificarea anticilor şi dacă apelează uneori la sugestii pornite de la ei, totuşi metodologia analitică antrenată în studiile sale de stilistică este preponderent modernă. De altfel, vechi sau moderne, metodele şi conceptele nu pot deveni operative decît în cazul unui specialist în măsură să le utilizeze eficient, iar Ştefan Munteanu este nu numai un specialist veritabil, ci şi o personalitate ce reprezintă pentru stilistica românească un reper necontestat" („Analele Universității «Ştefan cel Mare»" Suceava, Seria filologie, A. Lingvistică, t. XI, 2005, nr. 1, p. 201).

În studiile consacrate analizei şi interpretării limbajului artistic din operele unor scriitori reprezentativi, precum M. Eminescu, V. Alecsandri, I. Creangă, L. Blaga, T. Arghezi, M. Sadoveanu, L. Rebreanu, G. Bacovia,

I. Barbu ş.a., profesorul Ştefan Munteanu oferă şi un model practic de aplicare a principiilor teoretice de investigaţie stilistică pe care le-a stabilit, ce poate sluji, în consecinţă, ca îndreptar foarte util celor care îşi propun să cerceteze limba şi stilul textului literar. Volumul *Limba română artistică* (Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981), care înmănunchează o parte dintre aceste lucrări, a stârnit deopotrivă interesul stilisticienilor, al exegeţilor literari şi al scriitorilor. Cităm doar câteva dintre părerile unora dintre ei: „Noua carte a cunoscutului profesor universitar timişorean se alătură, prin conţinutul şi prin sarcinile ce şi le asumă, lucrărilor de specialitate care constituie repere obligatorii atât pentru o retrospectivă critică şi selectivă, valorică deci, a etapelor străbătute de efortul creator şi înnoitor al limbajului artistic românesc, cât şi din punctul de vedere al perspectivei deschise cercetării ştiinţifice a acestui limbaj, al stimulării ei. Sînt atribute ce atestă valoarea de excepţie a cărţii şi competenţa indiscutabilă a autorului ei" (Eugen Câmpeanu, în „Cercetări de lingvistică", 1983, nr. 1, p. 83); „Culegerea de studii publicată de reputatul profesor timişorean Ştefan Munteanu [...] cuprinde o suită de micromonografii stilistice, ordonate cronologic, menite să ofere o imagine unitară şi generală asupra evoluţiei limbii române artistice [...] Întregul demers al lui Ştefan Munteanu, de la un capăt la celălalt, este în permanenţă controlat de un stilist – la rândul lui – cu o grijă discretă pentru ritmul şi limpiditatea frazelor, atribute ale formaţiei sale de factură clasică a cărei amprentă o desluşim şi în convingerea nemărturisită, dar evidentă, că, în domeniul culturii, totul se păstrează şi se construieşte cu migală şi îndelungat studiu" (Vasile Popovici, în „Orizont", 1981, nr. 16, p. 2); iar prozatorul Gheorghe Suciu spune şi argumentează convingător că această carte „poate fi citită cu neînduplecat câştig şi de iubitorii (= cititorii) literaturii, şi de exegeţii acestei arte, precum şi chiar de făuritorii ei („Luceafărul", 1981, nr. 17, p. 6).

Cărţile, studiile şi articolele de istorie şi de cultivare a limbii române literare pe care le-a publicat până acum se aşază, de asemenea, în categoria lucrărilor de referinţă ale acestor domenii de cercetare (vezi, între altele, recenziile semnate de Al. Graur, Ion Gheţie, Şt. Giosu, Gh. Bulgăr, Gh. Pop, Mariana Istrate, Magdalena Georgescu, Crişu Dascălu, Lucian Chişu, Livius Petru Bercea ş.a.).

Prin schiţele şi povestirile publicate în tinereţe, dar mai cu seamă prin scrierile memorialistice: *Scrisori vieneze* (Timişoara, Editura de Vest, 1992; *Scrisori din Vindobona*, ediţia a II-a, Ed. Mirton, 2002) şi *Pagini de memorial* (Timişoara, [Ed. Mirton], 2006; ediţia a II-a în 2007), precum şi prin recentul volum de traduceri Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme* (Timişoara, Ed. Amphora/Ed. Mirton, 2009), lingvistul şi stilisticianul Ştefan Munteanu ni se descoperă şi ca un inspirat creator de limbaj artistic.

Referindu-se la această fericită îngemănare de calități științifice şi artistice, Alexandru Ruja afirmă, cu justificată convingere, că „Ştefan Munteanu reprezintă în cultura română această benefică asociere într-o personalitate creatoare a savantului şi scriitorului, a celui care se ridică la nivelul ideilor generale, cu o mare capacitate de privire detaşată a spectacolului existențial, şi scriitorul aşezat lângă afectivitatea umană ce vibrează în ritmul poeziei şi sonorizează în melodicitatea rimelor poetice" („Orizont", rrrrr gvxo altă față a personalității Profesorului, surprinzătoare pentru cei mai mulți, dar firescă pentru cei care-l cunosc mai îndeaproape: „*Scrisorile* ne-au adus – în plan sentimental – o bucurie specială, legată de infirmarea – fără putință de tăgadă – a unei aparențe, anume impresia de distanță, de răceală, pe care le emană personalitatea reținută şi sobră a omului şi dascălului Ştefan Munteanu [...] De aceea, suntem pe deplin recunoscători acelui ceas de grație când lingvistul şi-a schimbat stiloul, cu care aşternuse atâtea roade teoretice fascinante ale gândirii sale, cu pana scriitorului, încetând a mai plăti tribut exclusiv lumii conceptuale" (*Portret în oglindă din cioburi de poeme*, în *Philologica Banatica*, vol. I, Timişoara, 2010, p. 186-187).

Întruchipând deopotrivă *savantul* şi *dascălul* în cel mai cuprinzător înțeles al acestor cuvinte, profesorul Ştefan Munteanu a impus la Timişoara modelul universitarului sobru şi integru, drept şi demn, exigent față de sine însuşi, dar şi față de ceilalți: studenți, doctoranzi ori colegi şi colaboratori. Roadele impresionante ale muncii desfăşurate de-a lungul a peste şase decenii în folosul învățământului, al culturii şi al lingvisticii româneşti se văd astăzi deopotrivă în opera ştiințifică şi literară a Domniei Sale şi în numărul mare de elevi şi colaboratori care îl admiră şi îl urmează.

La vârsta patriarhilor, acest „***Domn al lingvisticii româneşti***", cum îl caracterizează academicianul Marius Sala (*Philologica Banatica*, vol. I, Timişoara, 2010, p. 9), ne uimeşte cu vigoarea intelectuală şi cu interesul mereu viu pentru cultură şi pentru desluşirea valorilor expresive ale limbii artistice, dar şi pentru creația literară, pasiune prin care a intrat în lumea scrisului românesc, în anul 1940, şi la care a revenit în ultimii ani, elaborând şi publicând câteva cărți scrise cu mare har şi rafinament stilistic.

La a 90-a aniversare, îi dorim distinsului savant, profesor şi scriitor ani mulți şi buni, luminați de bucuria operei împlinite.

Vasile D. ȚÂRA

AUT, XLVIII, 2010, p. 17-19

MAI PRESUS DE CUVINTE

Cel mai important dar pe care-l putem face altora este un bun exemplu (Thomas Morell)

90 de ani! O vârstă venerabilă. O operă memorabilă.

O viață intensă, împărțită între aula universitară şi cărțile de pe masa de lucru. O personalitate de largă anvergură, un nume de notorietate, cunoscut şi recunoscut al elitei noastre academice. Dar, mai presus de toate, un OM. Un om de o mare discreție, pe care îl poți doar întrezări sau intui.

Viața mi-a oferit privilegiul să-i fiu în prejmă în câteva rânduri şi să-l văd şi într-o altă lumină decât cea a „reflectoarelor". Ceea ce m-a impresionat de la început a fost **eleganța**. Eleganța limbajului, eleganța gestului şi a faptei.

Mai întâi *l-am văzut* pe **omul de ştiință** Ştefan MUNTEANU. Se întâmpla la un simpozion, la Baia-Mare, pe la sfârşitul anilor '60. Un foarte tânăr universitar (local) şi-a „permis" unele observații la comunicarea Domniei Sale. Intervenția a iscat discuții, opinii divergente; lucrurile trebuiau lămurite. Urmarea? Studiul cu pricina a fost publicat cu modificările de rigoare şi cu mulțumiri aduse „confratelui" Gheorghe Radu. Un gest elegant, care înseamnă enorm pentru cineva la început de drum. O probă elocventă despre ceea ce presupune a fi un om de ştiință adevărat: deschidere la opiniile celorlalți, probitate profesională şi morală, altruism. La urma urmei, o lecție de viață.

L-am văzut apoi pe **profesorul universitar** Ştefan MUNTEANU. În cabinetul său de la facultate. Nu mă cunoştea personal. Când am intrat, şi-a dat imediat seama că eram teribil de intimidată. S-a ridicat, s-a dus la cuier şi şi-a pus vestonul, apoi mi s-a prezentat simplu; s-a aşezat după ce m-am instalat eu. Tot acest mic ritual al bunelor maniere m-a făcut dintr-odată să mă simt în largul meu. Atenția cu care m-a ascultat, soluțiile pe care mi le-a sugerat m-au făcut să ies din cabinet plină de încredere, mai sigură de mine, mai importantă chiar. Să te facă cineva să creşti în proprii ochi, vi se pare puțin lucru? Un alt exemplu personal, o altă lecție de viață.

Pe **omul** Ştefan MUNTEANU l-am *întrezărit* mai târziu, după ce am cunoscut-o pe Doamna Livia. Am admirat-o din prima clipă şi pentru mine a fost şi a rămas imaginea vie a ceea ce înseamnă o „Mare Doamnă”. Alură elegantă, spirit ascuţit şi deschis, plină de solicitudine, o simţi înconjurată de „energie pozitivă” (eu îi ziceam „armonie şi iubire”) care îţi dă o extraordinară stare de bine. Din clipa aceea i-am văzut mereu împreună, într-o comuniune spirituală atât de închegată, încât nu mi-i mai pot reprezenta separat. M-am simţit onorată să le calc pragul şi să le câştig, în timp, prietenia.

În ambianţa prietenoasă din jurul unei căni de ceai, Ştefan MUNTEANU este el însuşi. L-am văzut destins şi senin, dar şi mâhnit sau indignat, pentru că e genul de om care pune totul la suflet. Cel mai tare a suferit în perioada aceea aberantă de după ’80, când învăţământul universitar a fost supus unor opresiuni la limita suportabilului. Nu putea accepta ideea reducerii de personal în cadrul catedrei pe care o conducea. Gândul la persoanele care ar fi putut fi afectate şi situaţia care i se părea fără ieşire i-au creat probleme reale de sănătate. Doamna Livia s-a gândit că o şedere într-un loc cât mai depărtat şi izolat i-ar face bine. Staţiunea Izvoare s-a dovedit a fi alegerea potrivită.

Ştefan MUNTEANU este citadin prin formaţie şi vieţuire îndelungată în mari oraşe, dar în adâncul fiinţei sălăşluieşte freamătul de codru şi dorul de pământul de acasă.

Maramureşul îi plăcea; s-a bucurat să-l revadă. Nu cu mult timp înainte, au acceptat să ne fie oaspeţi la un Crăciun, pe care l-am petrecut pe valea Izei, în inima Maramureşului istoric, unde tradiţiile erau încă nealterate şi porţile de lemn la locul lor. De cum am intrat pe Gutin, domnul profesor s-a învăluit în tăcere. Intrase într-un *timp al trăirii* în care cuvintele trebuiau să tacă. Doamna ne-a spus că l-a prins vraja locului. Şi aşa a fost, pentru că am citit pe faţa lui bucuria intensă cu care a trăit fiecare clipă, evlavia cu care a primit *corinzile* din bătrâni. Asculta cu nesaţ poveştile sătenilor veniţi *a corinda*. Poveştile, de fapt, el *le pornea*, cu câte o întrebare, cu câte o nedumerire, presărate la răstimpuri.

Am învăţat atunci ce mare artă e să ştii să asculţi şi să-i faci pe oameni să se simtă interesanţi. Poţi afla tot ce doreşti şi le câştigi preţuirea necondiţionat.

Totul părea minunat. Şi totuşi…uneori, o umbră îi întuneca figura, privirea îi devenea nostalgică şi depărtată. Aveam să aflăm de ce, pe drumul de întoarcere. Trecând pe lângă bornele de pe graniţa cu Ucraina Subcarpatică, emoţia domnului profesor a fost atât de puternică, încât s-a transformat în lacrimă. Într-un târziu a pomenit, în cuvinte puţine, despre Plaiul Cosminului, Cernăuţi, Bucovina de Nord. Atunci am înţeles ce tânjire purta Domnia Sa în suflet. Atunci ni s-a dezvăluit aşa cum îl

intuiam şi-l îndrăgeam noi: sensibil şi vulnerabil, o latură pe care se străduia constant s-o ţină ferită vederii.

Ceea ce pot spune cu certitudine este faptul că sobrietatea pe care, din grabă sau neatenţie, unii ar putea-o lua drept „morgă academică”, nu este decât platoşa în care şi-a înveşmântat sensibilitatea. Această atitudine a sfârşit prin a face parte din fiinţa sa, căci a fost clădită pe îndelete, în tăcere, din suferinţa nemărturisită a dezrădăcinării. Rezerva Domniei Sale nu e deloc distanţare sau detaşare de semeni, din cine ştie ce „orgolii”, ci, pur şi simplu, e vorba de pudoare, de aceea pudoare (excesivă) a sentimentelor pe care o poartă adânc în ei oamenii aleşi, născuţi pe tărâmul fabulos al nordului de ţară (mă refer la Maramureş şi la Bucovina).

Şi mai pot spune că bunul exemplu şi amintirile frumoase pe care ni le-a dăruit, tot *operă memorabilă* se cheamă, căci ne-au îmbogăţit spiritul şi ne-au înnobilat sufletul.

La zi aniversară, vă aduc în dar cuvinte din alt timp, cuvinte cu care maramureşenii (de pe Iza) răspundeau la salutările pe care le transmiteaţi prin noi: ***Mulţumim frumos. Tare de omenie-i domnu' profesor!*** *Dumnezeu să-l ţină sănătos!* Aşa să fie!

Cu profunde sentimente de recunoştinţă şi caldă preţuire,

Draga RADU

AUT, XLVIII, 2010, p. 20-21

REPERE BIOGRAFICE

Data naşterii: 18 aprilie 1920
Localitatea: Plaiul Cosminului, Cernăuți
Studii: 1934-1940, Liceul „Aron Pumnul" din Cernăuți;
1940-1941, Liceul „Ştefan cel Mare" din Suceava;
1941-1945, Facultatea de Litere, secția filologie clasică, Universitatea „Al. I. Cuza" din Iaşi.

Cariera didactică

1945-1946: profesor la Liceul „E. Hurmuzachi" din Rădăuți;
1946-1960: profesor la Liceul „Mihai Viteazul" [în prezent, Colegiul „Horea, Cloşca şi Crişan"] din Alba-Iulia;
1960-2010: cadru didactic universitar la Facultatea de Filologie [în prezent, Facultatea de Litere, Istorie şi Teologie] a Universității [acum, Universitatea de Vest] din Timişoara: lector (1960-1969), conferențiar (1969-1971), profesor universitar (1971-1985), profesor consultant (1985-2010); conducător de doctorat (din 1972);
1974-1978: profesor invitat la Universitatea din Viena.
1968: **doctor în filologie**, cu teza *Probleme ale cercetării stilului. Cu specială privire la expresivitatea poetică* (coordonator: prof. univ. dr. doc. Gheorghe Ivănescu, m.c. al Academiei Române).

Funcții administrative, ştiințifice şi culturale

1957-1959: director al Liceului „Mihai Viteazul" din Alba-Iulia;
1969-1985: şef de catedră;
1969-1971: prorector al Universității din Timişoara;
1976-1985: redactor-responsabil al „Analelor Universității din Timişoara", seria Ştiințe filologice;
1973-1981: preşedinte al Filialei din Timişoara a Societății de Ştiințe Filologice din România.

Opera ştiințifică şi literară

14 cărți (4 în colaborare); 174 de studii, articole şi recenzii (1 în colaborare), 9 cursuri universitare multiplicate (4 în colaborare);
11 lucrări literare (memorialistică, traduceri etc.); 2 volume îngrijite (1 în colaborare).

Premii şi distincții

1954: *Premiul de Stat al Ministerului Învățământului*, 9 dec. 1954.

1957: *Ordinul Muncii clasa a III-a*, acordat prin Decretul M.A.N. nr. 613/1957.

1967: *Premiul Ministerului Învățământului*, 6 iul. 1967.

1973: *Premiul „B. P. Hasdeu" al Academiei Române*, pentru lucrarea *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972.

1989: *Diploma de onoare pentru merite excepționale în studierea şi promovarea operei eminesciene*, acordată de Consiliul Rectorilor din Timişoara, 8 mai 1989.

2006*: Diploma de excelență*, acordată de Primăria şi Consiliul Local Alba-Iulia, 8 sept. 2006.

2010: *Diploma de excelență*, acordată de Consiliul Județean Alba, 18 apr. 2010.

2010: *Medalia Jubiliară* şi *Diploma „Opera Omnia*", acordate de Senatul Universității de Vest din Timişoara, 17 apr. 2010.

AUT, XLVIII, 2010, p. 22-34

BIBLIOGRAFIA LUCRĂRILOR PUBLICATE ÎN PERIOADA 1940-2010

1940

1. *Examenul*, „Miorița”. Revista literară a străjerilor din Cernăuți, II (1940), nr. 3-4, p. 10-13 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].
2. *Singurătate*, „Miorița”. Revista literară a străjerilor din Cernăuți, II (1940), nr. 5-7, p. 21-22 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].
3. *Fulgi*, „Muguri”. Revista Societății Literaro-ştiințifice „Bogdan – Dragoş”, I (1940), nr. 2, p. 12-13 [semnat cu pseudonimul Ştefan C. Cosmin].

1942

4. *Răscruce*, „Bucovina”, Cernăuți, 11 martie 1942 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].
5. *Întoarcere*, „Bucovina”, Cernăuți, 13 aprilie 1942, p. 8 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].
6. *Scrisoare*, „Bucovina” , Cernăuți, iulie 1942 [semnat cu pseudonimul Ştefan Cosmin].

1944

7. *Umbre*, „Curier ieşan”, februarie-martie 1944, p. 3.

1949

8. *Limba, expresie a vieții sociale*, „Cum vorbim”, 1949, nr. 5, p. 36.

1951

9. [Limba şi stilul lui] *Eusebiu Camilar*, „Cum vorbim”, 1951, nr. 9-10, p. 14-19.

1953

10. *Câteva probleme în legătură cu analiza gramaticală şi stilistică în şcoală*, LR, II (1953), nr. 3, p. 63-68.

1955

11. *Un maestru al limbii poetice: G. Topârceanu*, LR, IV (1955), nr. 4, p. 33-45.

1956

12. *Observaţii în legătură cu analiza limbii şi stilului operelor literare în şcoala medie*, în volumul colectiv *Comunicări prezentate la sesiunea ştiinţifică a Institutului de Ştiinţe Pedagogice*, Bucureşti, Editura de Stat Didactică şi Pedagogică, 1956, p. 620-631.

1957

13. *Însemnări despre stilul lui G. Topârceanu*, LL, 1957, III, p. 167-184.

1962

14. *Mijloace artistice în analiza psihologică la Liviu Rebreanu*, LL, 1962, VI, p. 193-204.
15. *Note despre stilul lui G. Bacovia*, „Scrisul bănăţean”, 1962, nr. 9, p. 60-67.

1963

16. *Cuvânt şi imagine poetică*, „Scrisul bănăţean”, 1963, nr. 8, p. 73-84.
17. *Despre raporturile dintre limba literară şi stilurile limbii*, AUT, seria Ştiinţe filologice, I (1963), p. 269-278.
18. *Contribuţii la studiul propoziţiilor condiţionale*, AUT, seria Ştiinţe filologice, I (1963), p. 279-287.

1964

19. *Aspecte stilistice în sintaxa lui M. Sadoveanu*, „Orizont”, 1964, nr. 2, p. 73-76.
20. *Autobiografie şi confesiune lirică*, „Orizont”, 1964, nr. 4, p. 98-109.
21. *Eminescu şi limba poetică a înaintaşilor*, „Orizont”, 1964, nr. 6, p. 29-37, studiu reprodus în volumul *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Timişoara, 1965, p. 77-100.
22. *Valorificarea artistică a limbii populare în opera lui Ion Creangă*, „Orizont”, 1964, nr. 12, studiu reprodus, sub titlul *Expresia*

artistică a limbii populare în opera lui I. Creangă, în volumul *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Timişoara, 1965, p. 263-280.

23. *Perioada*, AUT, seria Ştiinţe filologice, II (1964), p. 231-240.
24. *Cercetarea limbii literare şi a stilului în ultimii douăzeci de ani*, „Orizont", 1964, nr. 8, p. 107-109.
25. Boris Cazacu, *Pagini de limbă şi literatură română veche*, [rec.], „Orizont", 1964, nr. 11, p. 67-68.
26. *Az igazság, az emberség vártáján* [Un străjer al adevărului şi al umanităţii], „Szabad Szo", 14 mai 1964.
27. *Mihail Eminescu*, „Wahrheit", 11 iun. 1964.

1965

28. V. Şerban, *Curs practic de sintaxă a limbii române*, [rec.], LR, XIV (1965), nr. 1, p. 144-148.
29. *Laudă poeziei* [Tudor Arghezi], „Orizont", 1965, nr. 5, p. 17-22.
30. *Cuvânt despre lirica lui Tudor Arghezi,* „Drapelul roşu", 21 mai 1965, p. 2.
31. Al. Andriţoiu, *Din lirica latină*, [rec.] „Orizont", 1965, nr. 8, p. 83-85.
32. *Limba literară în opera poetică a lui V. Alecsandri* (I), „Orizont", 1965, nr. 10, p. 3-13.
33. *Limba literară în opera poetică a lui V. Alecsandri* (II), „Orizont", 1965, nr. 11, p. 67-71, articole reproduse într-un studiu de sinteză, inclus în *Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981, p. 42-60.
34. *Stilistica sinonimelor în limba lui Mihail Sadoveanu*, „Orizont", 1965, nr. 12, p. 65-70.
35. *Preocupări privitoare la cultivarea şi unificarea limbii române în Transilvania la începutul secolului al XX-lea*, AUT, seria Ştiinţe filologice, III (1965), p. 123-135.
36. *Expresivitate şi context*, în vol. *Omagiu lui Al. Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 607-611.
37. *Vasile Alecsandri*, „Wahrheit", 9 sept. 1965.

1966

38. ***Principii de stilistică*, Timişoara, TUT, 1966.**
39. ***M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Timişoara, 1966** (volum îngrijit de Eugen Todoran, Ştefan Munteanu şi Ionel Stan).
40. *Stilurile limbii în pastişa lui I.L. Caragiale*, în „Orizont", 1966, nr. 3, p. 72-80.
41. *A Fejedelemségek Egyesűlése és a román irodalmi nyelv* [Unirea Principatelor şi limba română literară], „Szabad Szo", 23 ian. 1966.

1967

42. ***Introducere în filologia română*, Timişoara, TUT, 1967**.
43. *Probleme ale studierii lexicului în şcoală* (în colaborare cu I. Muțiu), în volumul colectiv *Probleme de gramatică şi stilistică în şcoala generală şi liceu*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1967, p. 90-98.
44. *Analiza gramaticală şi analiza stilistică*, „Gazeta învățământului", 18. iul. 1967.
45. ***Luceafărul***. *Considerații asupra artei literare*, LL, 1967, XV, p. 59-72, studiu reprodus în *Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1981, p. 86-103.
46. Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, [rec.], AUT, seria Ştiințe filologice, V (1967), p. 276-281.

1969

47. *Structură stilistică şi armonie poetică*. Cu referire la poemul *Peste vârfuri* [de Mihai Eminescu], LR, XVIII (1969), nr. 3, p. 213-222.
48. *Structură lingvistică şi analiză stilistică*, în volumul colectiv *Metodologia istoriei şi criticii literare*, Bucureşti, Editura Academiei, 1969, p. 199-203.
49. *Th. Simenschy*, AUT, seria Ştiințe filologice, VII (1969), p. 290-293.
50. *Considerații asupra sinonimiei în limba lui Bălcescu*, în volumul colectiv *Studii despre Nicolae Bălcescu*, SSF, 1969, p. 147-150.
51. ***Tusculum,*** *de Lucian Blaga*. *Observații stilistice*, LL, 1969, XXII, p. 151-158.
52. *Etimologia şi limba artistică*, „Orizont", XX (1969), nr. 10, p. 92-93.
53. *Creația lexicală în limba literaturii*, „Orizont", 1969, nr. 11, p. 78-80.
54. *Ce limbi se vorbesc pe glob?*, „Drapelul roşu", 12 apr. 1969, p. 2.

1970

55. *Între lexicografie, limbă literară şi stilistică* (Observații pe marginea lucrării *Stilul poetic al lui Mihai Eminescu*, de L. Gáldi), SCL, XXI (1970), nr. 1, p. 49-57.
56. *Sensul inovației în limba poetică*, „Orizont", 1970, nr. 1, p. 84-86.
57. *Limbajul poetic – o altă limbă?*, „Orizont", 1970, nr. 1, p. 52-54.
58. *Mijloace gramaticale de expresie stilistică în limbile literare romanice*, [în] *Actele celui de-al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică şi Filologie Romanică*, I, Bucureşti, EA, 1970, p. 427-430.
59. *Structură populară şi structură modernă în evoluția limbii române literare*, CL, XV (1970), nr. 2, p. 323-335.

60. *Marginalii la o carte* (*Despre stilul scenic*), [rec. la Lidia Sfîrlea, *Pronunția românească literară: stilul scenic*, Bucureşti, Editura Academiei, 1970], „Orizont”, 1970, nr. 10, p. 79-81.

1971

61. ***Istoria limbii române literare. Secolele al XVI-lea – al XVIII-lea)*, Timişoara, TUT, 1971** (în colaborare cu Vasile D. Țâra).

1972

62. ***Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972**.
63. ***Crestomație românească. Texte de limbă literară*, vol. I, Timişoara, TUT, 1972** (în colaborare cu Vasile D. Țâra).
64. *Despre unele izvoare istorice ale limbii lui Eminescu în* ***Scrisoarea a III-a***, LR, XXI (1972), nr. 3, p. 219-223.
65. *Sintaxă şi semantică. Observații despre complementul circumstanțial de cauză*, CL, XVII (1972), nr. 2, p. 243-247.
66. ***A*** *epitetic în limba română*, AUT, seria Ştiințe filologice, X (1972), p. 113-120.
67. Tudor Arghezi, ***Testament****, analiză stilistică*, LL, 1972, II, p. 127-131.
68. ***A exprima*** *şi* ***a formula***, „Orizont”, 1972, nr. 1, p. 7.
69. *Ambiguitate sau polisemie?*, „Orizont”, 1972, nr. 3, p. 7.
70. *Gramatica poeziei*, „Orizont”, 1972, nr. 4, p. 7.
71. *Gramatica poeziei* (II), „Orizont”, 1972, nr. 7, p. 10.
72. *Gramatica poeziei* (III), „Orizont”, 1972, nr. 13, p. 9.
73. *Gramatica poeziei* (IV), „Orizont”, 1972, nr. 14, p. 9.

1973

74. ***Lingvistică generală* (*Istoria doctrinelor lingvistice*)**, curs multigrafiat, **Timişoara, TUT, 1973**.
75. *Stilistica dialogului în proza scurtă a lui I.L. Caragiale*, LL, 1973, III, p. 467-474 [studiu reprodus în culegerea *Studii de limbă şi stil*, Timişoara, Editura Facla, 1973, p. 73-83].
76. *Mihail Sadoveanu sau demnitatea artei*, „Orizont”, 1973, nr. 46, p. 4.
77. *Ideea de latinitate în concepția lui Ovid Densusianu*, în volumul colectiv *Ovid Densusianu – omul şi opera*, Deva, 1973, p. 106-119.
78. *Tudor Vianu – memorialistul*, în volumul colectiv *Tudor Vianu. Materialele Simpozionului comemorativ din 21 mai 1973*, Timişoara, TUT, 1973, p. 42-45.
79. *Cu prof. dr. Ştefan Munteanu*, „Orizont”, 1973, nr. 17, p. 9 [interviu consemnat de Petru M. Haş].

1974

80. ***Introducere în istoria limbii române literare. Epoca modernă*, Timişoara, TUT, 1974**.
81. ***Crestomaţie românească*, Timişoara, TUT, 1974** (în colaborare cu Doina David, Ileana Oancea şi V. D. Ţâra).
82. ***Evoluţia limbajului medical românesc*, Institutul de Medicină din Timişoara, 1974**.
83. *Estetica limbii*, „Orizont", 1974, nr. 1, p. 7.
84. *Semantică şi stilistică*, „Orizont", 1974, nr. 2, p. 7.
85. *Gramatică şi stilistică*, „Orizont", 1974, nr. 3, p. 7.
86. *Imagine şi limbaj*, „Orizont", 1974, nr. 4, p. 3.
87. *Trebuie să fie o greşeală de tipar...*, „Orizont", 1974, nr. 5, p. 7.
88. *Text şi subtext*, „Orizont", 1974, nr. 6, p. 7.
89. *Riscul încrederii în citatele celebre*, „Orizont", 1974, nr. 8, p. 7.
90. Ion Coteanu, *Stilistica funcţională a limbii române*, [rec.], „Orizont", 1974, nr. 7, p. 4.
91. *Conceptul de* „cunoaştere" *în limba română veche*, în volumul colectiv *Studii lingvistice*, Timişoara, TUT, 1974, p. 153-159.
92. *O problemă de istorie a limbii române literare: influenţă franceză sau latinistă?*, rezumatul în limba franceză al comunicării ţinute în cadrul S.R.L.R., filiala Timişoara, publicat în „Bulletin de la Société Roumaine de Linguistique Romane", Bucureşti, 1974, p. 139-140.

1975

93. *100 de ani de la naşterea lui Ştefan Octavian Iosif*, „Almanahul Parohiei Bisericii Ortodoxe Române" din Viena, 1975, p. 166-170.
94. *Poezia lui Eminescu în lumina criticii filologice*, LL, 1975, II, p. 212-225.
95. *Creaţia lui Eminescu în contextul literaturii române,* „Luceafăr nou". Revistă a Asociaţiei „Unirea" – Prietenii României în Austria, Viena, III (1974), nr. 1-4 – IV (1975), nr. 1-4, p. 1.
96. *Mihai Eminescu und Wien. Vor 125 Jahren wurde Rumäniens grösster Dichter geboren*, „Wiener Zeitung", 13 iul. 1975.

1976

97. *Analiză literară şi analiză stilistică*, Timişoara, I.P.C.D., 1976.

1977

98. *Dialectal şi literar. Observaţii despre limba unei* „cronici" *scrise în vremea noastră*, LL, 1977, II, p. 18-25.

99. *Expresia clasicismului în opera lui I.L. Caragiale*, în volumul colectiv *Aspecte ale evoluţiei limbii şi literaturii române*. Cursuri de vară (Piatra-Neamţ), ŞSF, Bucureşti, 1977, p. 168-178.
100. *Războiul pentru independenţă zugrăvit în operele scriitorilor români,* „Luceafăr nou". Revistă a Asociaţiei „Unirea" – Prietenii României în Austria, Viena, VI (1977), nr. 1-2, p. 5.
101. *Nationalität und Unabhangigkeit Rumäniens Kampf um Einheit und Freiheit im Spiegel der Geschichte*, „Wiener Zeitung", 10 iul. 1977.

1978

102. ***Istoria limbii române literare. Privire generală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978** (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).
103. ***Crestomaţie românească. Texte de limbă literară,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978** (în colaborare cu Doina David, Ileana Oancea, V. D. Ţâra).
104. *Cultivarea limbii în concepţia acad. Iorgu Iordan*, „Orizont", 1978, nr. 44, p. 3.

1979

105. *Stilistica funcţională*, LLR, 1979, nr. 1, p. 13-16.
106. *Limba populară şi unitatea românei literare*, LL, 1979, I, p. 12-19.
107. „Kurier der Rumänischstudenten", [rec.], LR, XXVIII (1979), nr. 4, p. 237-238.
108. *Prefaţă* la Paul Iorgovici, *Observaţii de limbă românească*, ediţie critică de Doina Bogdan Dascălu şi Crişu Dascălu, Timişoara, Editura Facla, 1979, p. 5-8.

1980

109. *Însemnări despre arta lui Mihail Sadoveanu*, „Orizont", 1980, nr. 45, p. 3.
110. *Peisaj şi stil în opera lui Mihail Sadoveanu*, „Transilvania", 1980, nr. 10, p. 27-29.
111. *Gânduri la început de drum*, „Forum ştiinţific", VIII (1980), nr. 7, p. 3.

1981

112. ***Limba română artistică*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981**.
113. ***Literatura latină*, I. Poezia, Timişoara, TUT, 1981** (în colaborare cu Al. Belu, G. I. Tohăneanu, Marieta Ujică).
114. ***Literatura latină*, II. Proza, Timişoara, TUT, 1981**.

115. ***Probleme ale limbii române literare în textul dramatic,*** **Timişoara, TUT, 1981**.
116. *Epitetul adjectival apozitiv. Cu privire specială la poezia lui Lucian Blaga*, LR, XXX (1981), nr. 2, p. 149-154.
117. *Dramaturgia şi cultivarea limbii*, LL, 1981, I, p. 25-35.
118. *Calcuri, echivocuri şi pseudoechivocuri sintactice*, „Şcoala Mehedinţiului" (Drobeta Turnu-Severin), 1981, p. 157-159.
119. *Sistem şi specific lingvistic*, în *Comunicări filologice*, Institutul de Învăţământ Superior Baia-Mare, 1981, p. 46-51.
120. Doina David, *Limbă şi cultură*, [rec.], „Orizont", 1981, nr. 10, p. 3.

1982

121. *Motivul* „marii treceri" *în lirica lui Lucian Blaga. Cu privire specială la poezia* ***Greeruşa***, LL, 1982, I, p. 5-12.
122. *Modalităţi de interpretare a textului literar,* Sighişoara, 1979, [rec.], „Orizont", XXXIII (1982), nr. 1, p. 2.
123. *Uz şi abuz în exprimarea literară*, în *Filologie XXV*, Timişoara, TUT, 1982, p. 22-27.
124. *Cercetarea stilistică. Puncte de vedere*, în „Analele ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza» din Iaşi" (serie nouă), Secţiunea III. Lingvistică, tomul XXVIII/XXVIX, 1982/1983, Omagiu prof. dr. doc. G. Ivănescu, p. 121-124.
125. *Antologie originală de poveşti româneşti în limba germană*, „Orizont", XXXIII (1982), nr. 17, p. 6-7.
126. Maria Cvasnâi Cătănescu, *Structura dialogului din textul dramatic*, [rec.], LL, 1982, III, p. 413-416.

1983

127. ***Istoria limbii române literare. Privire generală*****, ediţie revizuită şi adăugită, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983** (în colaborare cu Vasile D. Ţâra).
128. *Profesorul G. Ivănescu la a 70-a aniversare*, AUT, XIX (1982), p. 1-2 [articol reprodus şi în volumul editat de Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi sub titlul *Profesorul Gheorghe Ivănescu la 70 de ani. Omagiul elevilor şi colaboratorilor*, Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1983, p. 17-18].
129. *Despre studiul vocabularului în şcoală*, „Buletin informativ metodico-ştiinţific", Filiala Ş.S.F. din Timişoara, I-II (1981-1982), TUT, 1983, p. 33-51.
130. *De vorbă cu Iorgu Iordan*, Bucureşti, Editura Minerva,1982, [rec.], „Orizont", 1983, nr. 9, p. 3.

1984

131. ***Stilistică literară românească. Privire istorică şi texte alese,* Timişoara, TUT, 1984** (în colaborare cu Ileana Oancea).
132. Petru Oallde, *Lupta pentru limba românească în Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1983, [rec.], „Orizont”, 1984, nr. 15, p. 2.
133. *Un precursor al analogismului pumnist: Ioan Rus*, „Caietul cercului de studii”, 11, Timişoara, TUT, 1984, p. 63-66.

1985

134. *Stilistică şi sociolingvistică*, LR, XXXIV (1985), nr. 5, p. 409-413.
135. *Cultivarea limbii: între normă şi stil individual*, LL, 1985, IV, p. 495-504.

1986

136. *Calităţile generale ale stilului*, LLR, XII (1986), I, p. 16-18.
137. *Exprimare orală, exprimare scrisă, stil oral*, LLR, XII (1986), II, p. 10-12.
138. *Graiul din Munţii Apuseni în izvoare literare*, CL, XXXI (1986), nr. 2, p. 116-124.
139. *Stilurile funcţionale ale limbii literare*, în volumul colectiv *Limba română în şcoală*, Bucureşti, SŞF, 1986, p. 41-43.

1987

140. *Principii ale cercetării limbajului poetic. O întoarcere la conceptele Antichităţii*, „Analele Ştiinţifice ale Universităţii «Al. I. Cuza»”, Iaşi, Secţiunea III e. Lingvistică, *Omagiu profesorului Gheorghe Ivănescu*, t. XXXIII (1987), p. 82-86.
141. *Un lingvist de seamă şi un neobosit animator: Boris Cazacu*, „Orizont”, 1987, nr. 41, p. 2-3.
142. *Cultivarea limbii*, „Orizont”, 1987, nr. 43, p. 3.
143. *Etimologie şi uz semantic*, LL, 1987, IV, p. 430-440.

1988

144. *Dialectologie şi stilistică*, LL, 1988, II, p. 181-186.
145. *Paralelisme frazeologice*, LR, XXXVII (1988), nr. 6, p. 505-510.
146. *Cum cităm?*, „Orizont”, 1988, nr. 31, p. 3.
147. *Citate izolate şi citate în context*, „Orizont”, 1988, nr. 38, p. 3.
148. *Un jurnal de scriitor după 100 de ani*, „Buletinul SŞF pe anul 1988”, p. 14-19.
149. *Eminescu. Comentarii filologice*, „Caietele Eminescu”, Iaşi, 1988, p. 1-15.

1989

150. *Un termen actual cu atestări româneşti mai vechi:* ***scriitură***, „Orizont”, 1989, nr. 6, p. 3.
151. *Eminescu. Note filologice* (I), „Orizont”, 1989, nr. 19, p. 3.
152. *Eminescu. Note filologice* (II), „Orizont”, 1989, nr. 20, p. 3.
153. *Conformitate şi varietate în limba literară*, LL, 1989, II, p. 163-168.
154. *Poezia lui Eminescu în Transilvania. Un document emoţionant*, „Unirea” (Alba-Iulia), 30 aug. 1989.

1990

155. *Nică al lui Ştefan a Petrei şi lumea lui*, LL, 1990, III-IV, p. 285-290.
156. *Un cercetător şi prieten al culturii române: profesorul Felix Karlinger*, LL, 1990, III-IV, p. 369-370.
157. *Mărturisire de necredinţă*, „Orizont”, 1990, nr. 26, p. 1.

1991

158. ***Fiind fost*** *– o formă gramaticală dialectală?*, LR, XL (1991), nr. 5-6, p. 291-293.
159. *Limba română – sinteză între tradiţie şi inovaţie*, „Revista de lingvistică şi ştiinţă literară”, Chişinău, 1991, nr. 3, p. 77-82.

1992

160. ***Scrisori vieneze*****, Timişoara, Editura de Vest, 1992.**

1993

161. **Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*, Prefaţă de Grigore Nandriş, Ediţie de Ştefan Munteanu, Timişoara, Editura de Vest, 1993**.
162. *Comunicare şi pseudocomunicare*, LL, 1993, I-II, p. 30-38.
163. Françoise Thom, *Limba de lemn*, [rec.], AUT, seria Ştiinţe filologice, 1993, p. 205-209.
164. *George Coşbuc, traducător al* ***Eneidei***, CL, XXXVIII (1993), nr. 1-2, p. 179-190.

1994

165. *Unitate de neam, unitate de limbă*, LR (Chişinău), 1994, nr. 3 (15), p. 26-28.
166. Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, *Materialen*, Heft 4, Tübingen, 1994, [rec.], LR, XLIII (1994), nr. 9-10, p. 477-484.
167. *Un întemeietor al lingvisticii contemporane: Eugen Coşeriu*, AUT, seria Ştiinţe filologice, 1994, p. 11-18.

1995

168. ***Introducere în stilistica operei literare*, Timişoara, Editura de Vest, 1995**.
169. *Un anacronism lingvistic*, LR (Chişinău), 1995, nr. 5, p. 115-116.
170. *Profesorul Teodor Balan*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1995, nr. 4, p. 54-58.
171. *Cuvânt despre arta lui Liviu Rebreanu*, „Rostirea românească”, Sibiu, 1995, nr. 11-12 – 1996, nr. 1-2, p. 92-96.
172. *Cuvânt înainte* la *Etimologii frazeologice* de Gheorghe Colţun, Universitatea de Stat din Moldova, Chişinău, 1995, p. 4-5.

1996

173. *O carte cutremurătoare:* Dumitru Nimigeanu, *Însemnările unui ţăran deportat din Bucovina*, [rec.], „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 1, p. 100-107.
174. *Sinonimia – o perspectivă funcţională*, LL, 1996, III-IV, p. 37-45.
175. *Despre arta cuvântului*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 3, p. 67-75.
176. *O formă hipercorectă: evitarea eliziunii. Neologisme şi/sau barbarisme? Filosofie sau filozofie?*, „Glasul Bucovinei”, Cernăuţi – Bucureşti, 1996, nr. 4, p. 90-94.
177. *Burgtheater – o aniversare (file de jurnal)*, „Rostirea românească”, 1996, nr. 10-11, p. 58-60.

1997

178. *Cuvânt înainte* la *Cărturarul bănăţean Simeon Mangiuca* de Doina Babeu, Timişoara, Editura Marineasa, 1997, p. 7-8.
179. *Însemnări despre cuvânt şi cunoaştere*, „Şcoala Mehedinţiului” (Drobeta Turnu-Severin), 1997, nr. 11, p. 3-4.

1998

180. ***Studii de lingvistică şi stilistică*, Piteşti, Editura Pygmalion, 1998**.
181. *Despre metafora timpului*, „Şcoala Mehedinţiului”, (Drobeta Turnu-Severin), 1998, nr. 12, p. 1-2.

2000

182. ***Cuvânt şi cultură*, Timişoara, Editura Amphora, 2000**.
183. ***Scrisori din Vindobona*, Timişoara, Editura Marineasa, 2000; ed. a II-a, Editura Mirton, 2002**.
184. *Expresia urbană ca mijloc de realizare a umorului în stilul lui I.L. Caragiale*, în volumul *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 260-265.

185. *„Se termină în coadă de peşte” sau De la Horațiu la I.L. Caragiale*, LR, XLIX (2000), nr. 3, p. 517-521.

2001

186. *Note filologice*, „Arca” (Arad), 2001, nr. 10-11-12, p. 134-141.
187. *O construcție „uzurpatoare”:* ***în condițiile în care***, „Dacoromania”, serie nouă, V-VI (2000-2001), p. 71-78.
188. *O viață închinată învățământului şi ştiinței*, în Gh. Pop, *Tainele vocației*, Arad, „V. Goldiş” University Press, 2001, p. 185-187.

2002

189. *Despre arta cuvântului*, „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XVIII-XIX (2002), EUV, p. 13-22.
190. *Note filologice. Dimensiunea diacronică „verticală” a limbii*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 1-2-3, p. 161-163.
191. *Note filologice. Dimensiunea sincronică „orizontală” a limbii*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 4-5-6, p. 140-143.
192. *Din istoria cuvintelor*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 7-8-9, p. 155-158.
193. *Limbaj şi realitate*, „Arca” (Arad), 2002, nr. 10-11-12, p. 155-158.
194. *Sextil Puşcariu şi Gheorghe Ivănescu: două personalități ale lingvisticii româneşti,* AUT, seria Ştiințe filologice, XL (2002), p.11-15.
195. *„Sunt mândru că am fost profesor la acest liceu*”, în „Unirea” (Alba-Iulia), 23 aug. 2002.

2003

196. ***Scrieri alese*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003**.
197. *Simion Dănilă – o... schiță de portret*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45 ”, 1 iul. 2003, p. 5.
198. *Din nou despre sintaxa elegiei eminesciene* ***Şi dacă...***, în LR, LII (2003), nr. 5-6, *Omagiu Valeriei Guțu-Romalo*, p. 521-527.

2004

199. *Glose pe marginea cuvântului*, „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XX-XXI (2004-2005), EUV, p. 11-22.

2005

200. ***Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura de Vest, 2005**.
201. *Vasile Frățilă – la aniversară*, în *In honorem Vasile Frățilă*, Timişoara, Editura Universității de Vest, 2005, p. 45-46.

202. *Un cercetător, un animator şi organizator de care ducem lipsă,* în *I. Hangiu la 80 de ani. O viaţă închinată şcolii şi presei*, Bucureşti, 2005, p. 11-12.

2006

203. ***Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura de Vest, 2006**.
204. ***Pagini de memorial*, Timişoara, [Editura Mirton], 2006; ed. a II-a, 2007**.
205. *Omagiu.* Cuvânt rostit în 20 oct. 2006 în Aula Universităţii de Vest din Timişoara cu prilejul aniversării semicentenarului Facultăţii de Filologie, publicat în „Studii de literatură română şi comparată", vol. XXII (2006), EUV, p. 11-14.
206. *Limbajul, o formă a culturii*, interviu realizat de Lucian Alexiu, „Orizont", 27 oct. 2006, p. 6-7, 31.
207. *Despre noosferă: o construcţie a memoriei,* „Studii de literatură română şi comparată", vol. XXIV (2008), EUV, p. 205-208.

2009

208. **Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme*, ediţie bilingvă, trad. de Ştefan Munteanu; vol. îngrijit de Simion Dănilă, Timişoara, Editura Amphora/Mirton, 2009**.

2010

209. *O bijuterie folclorică: Dansul fetelor de la Căpâlna*, „Astra blăjeană", XIV (2010), nr. 1, p. 24; text reprodus şi în „Gând românesc". Revistă de cultură, ştiinţă şi artă, Alba Iulia, III (2010), nr. 7 (19), p. 116-117.
210. [*Profesorul Eugen Hulea*], „Ethos XXI", I (2010), nr. 2, p. 92-94.

AUT, XLVIII, 2010, p. 35-40

REFERINȚE CRITICE

I. *Principii de stilistică*, Timişoara, TUT, 1966.

1. Titu Popescu, *Ştefan Munteanu*: ***Principii de stilistică***, „Orizont", XVIII (1967), nr. 11, p. 82-83.

II. *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972.

1. D. Macrea, *Stil şi expresivitate poetică*, „România literară", 1972, nr. 32, p. 11, recenzie reprodusă şi în volumul D. Macrea, *Limbă şi lingvistică română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1973, p. 114-116.
2. Al. Graur, *Ce sînt stilurile*, „România literară", 1972, nr. 35, p. 11, recenzie reprodusă şi în volumul Al. Graur, *Puțină gramatică*, vol. II, Bucureşti, EA, 1988, p. 269-270.
3. Mircea Borcilă, *Aspecte ale unei sinteze teoretice în stilistică*, CL, XVII (1972), nr. 2, p. 309-322.
4. Ileana Oancea, *Ştefan Munteanu*, ***Stil şi expresivitate poetică,*** AUT, seria Ştiințe filologice, X (1972), p. 275-276.
5. Petru Zugun, *Stil şi expresivitate poetică*, „Cronica",1972, nr. 27.
6. C. Negreanu, *Ştefan Munteanu,* ***Stil şi expresivitate poetică***, „Orizont", XXII (1972), nr. 5, p. 3.
7. Valentin Feuerstein, *Stil şi expresivitate poetică*, „Scânteia tineretului", 3 aug. 1972, p. 2.
8. Rodica Goga, *Ştefan Munteanu,* ***Stil şi expresivitate poetică,*** „Tribuna şcolii", 2 iun. 1972.
9. Ion Mitroi, „Cuvântul nou" (Sfântul Gheorghe), 1972, nr. 671, p. 3.
10. Olimpia Berca, *Ştefan Munteanu,* [*Stil şi expresivitate poetică*], „Orizont", 1975, nr. 47, p. 2.
11. Gabriel Țepelea, *Ştefan Munteanu,* ***Stil şi expresivitate poetică***, „Cahiers roumains d'études littéraires", 1975, nr. 2, recenzie reprodusă şi în G. Țepelea, *Opțiuni şi retrospective*, Bucureşti, Editura Eminescu, 1989.
12. Sorina Ianovici, *Vocația clasică*, „Orizont", XXXIII (1982), nr. 34, p. 4.
13. Mircea Borcilă, *Stil şi expresivitate poetică. Despre temeiurile contribuției teoretice a lui Ştefan Munteanu*, AUT, seria Ştiințe filologice, XXXIII (1995), p. 61-70.

III. a. ***Istoria limbii române literare*** (coautor Vasile D. Țâra), **Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978; ediția a II-a, 1983.**

b. ***Crestomație românească. Texte de limbă literară*****, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978** (în colaborare cu Doina David, Ileana Oancea şi Vasile D. Țâra)

1. Al. Graur, *O istorie a limbii române literare*, „România literară", 1978, nr. 37, p. 8.
2. Traian Pătrăşcanu, „Unirea" (Alba Iulia), 28 sept. 1978.
3. Ştefan Giosu, *Două lucrări consacrate limbii române literare,* „Cronica",1979, nr. 8.
4. Magdalena Georgescu, *Ştefan Munteanu, Vasile D. Țâra,* ***Istoria limbii române literare. Privire generală***, LR, XXVIII (1979), nr. 3, p. 315-318.
5. C. Negreanu, „Şcoala Mehedințiului" (Drobeta Turnu-Severin), 1979, nr. 5.
6. Crişu Dascălu, *Prima istorie integrală a limbii române literare,* „Orizont", 1979, nr. 9, p. 1.
7. Mariana Istrate, *Ştefan Munteanu, Vasile D. Țâra,* ***Istoria limbii române literare...***, CL, XXV (1980), nr. 1, p. 89-91.
8. *** „Forum", Revista învățământului superior, 1983, nr. 9.
9. Gh. Bulgăr, *Istoria limbii române literare*, „România literară", 1984, nr. 10, p. 8.
10. Ion Gheție, *Ştefan Munteanu, Vasile D. Țâra,* ***Istoria limbii române literare. Privire generală***, LR, XXXIII (1984), nr. 1, p. 78.

IV. ***Limba română artistică*****, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1981.**

1. Gheorghe Suciu, *Limba română artistică*, „Luceafărul", 1981, nr. 17.
2. Vasile Popovici, *Limba română artistică*, „Orizont", 1981, nr. 16, p. 2.
3. Sorina Ianovici, *Limba română artistică – un alt unghi al cercetării*, „Orizont", 1981, nr. 19, p. 2.
4. Eugen Micu, *Ştefan Munteanu,* ***Limba română artistică***, „Steaua", 1982, nr. 6.
5. Ioan Bâtea, *Ştefan Munteanu,* ***Limba română artistică***..., LR, XXXII (1983), nr. 6, p. 546-547.
6. Eugen Câmpeanu, *Ştefan Munteanu,* ***Limba română artistică...***, CL, XXVIII (1983), nr. 1, p. 83-84.
7. Titu Popescu, *Aportul stilisticii*, în vol. *Concepte şi atitudini estetice*, Bucureşti, Editura Meridiane, 1983, p. 103-106.
8. Ivan Evseev, *Limba română artistică*..., [în] Caietul Cercului de studii, III, Timişoara, TUT, 1985.

9. Crişu Dascălu, *Ştefan Munteanu,* ***Limba română artistică. Studii*****,** [în] Caietul cercului de studii, III, Timişoara, TUT, 1985.

V. ***Scrisori vieneze*****, Timioara, Editura de Vest, 1992**.

1. Daniel Vighi, *Provincialism exotic*, „Orizont", 1993, nr. 7, p. 13.
2. Corneliu Nistor, *Regăsirea toposului european*, „Meridianul Timişoara", 1993, nr. 7.

VI. ***Introducere în stilistica operei literare*****, Timişoara, Editura de Vest, 1995**.

1. Gh. Bulgăr, *Ştefan Munteanu,* ***Introducere în stilistica operei literare***, LL, 1995, III-IV, p. 149-152.
2. Lucian Chişu, *Ut poesis verbum*, „Literatorul", 1995, nr. 27-28.
3. Al. Ruja, Semnal editorial [*Introducere în stilistica operei literare...*], „Renaşterea bănăţeană. Paralela 45", 3 mai 1995, p. 2.
4. George Bădărău, *O carte de adâncă învăţătură*, „Convorbiri literare", VI (1996), nr. 6, p. 18.
5. Maria Ştefănescu, *Ştefan Munteanu,* ***Introducere în stilistica operei literare***, „Dacoromania", 1998-1999, III-IV, p. 275-277.

VII. ***Studii de lingvistică şi stilistică*****, Piteşti, Editura Pygmalion, 1998**.

1. George Bădărău, *Ştefan Munteanu,* ***Studii de lingvistică şi stilistică***, „Convorbiri literare", 1999, nr. 1, p. 45.
2. Ioana Narcisa Creţu, *Ştefan Munteanu,* ***Studii de stilistică şi lingvistică***, „Cercetări de limbă şi literatură", (Sibiu), XI (2000), serie nouă, p. 449-451.

VIII. ***Cuvânt şi cultură*****, Timişoara, Editura Amphora, 2000**.

1. Maria Butan, *Farmecul meditaţiei stilistice*, „Renaşterea bănăţeană. Paralela 45", 1 aug. 2000, p. 7.
2. Lucian Chişu, *Ştefan Munteanu,* ***Cuvânt şi cultură,*** „Regăsirea" (Bucureşti), 2000, nr. 8, p. 32-33.
3. Lucia Cuciureanu, *Pledoarie pentru o limbă frumoasă,* „Arca" (Arad), 2000, nr. 10-11-12, p. 179-182.
4. George Bădărău, *Cuvânt şi cultură*, „Convorbiri literare", 2001, nr. 3.
5. Gh. Pop, *Ştefan Munteanu,* ***Cuvânt şi cultură***, [în] *Tainele vocaţiei*, Arad, 2001, p. 185-187.
6. Radu Drăgulescu, *Ştefan Munteanu,* ***Cuvânt şi cultură*** *– sau despre un anume fel de a fiinţa în limbă*, „Cercetări de limbă şi literatură", (Sibiu), XI (2000), serie nouă, p. 147-149.

IX. ***Scrisori din Vindobona*****, Timişoara, Editura Marineasa, 2000**.

1. Ileana Oancea, *Nostalgia timpului regăsit*, „Orizont”, 2001, nr. 3, p. 31.
2. Ileana Oancea, *Feţele memoriei sau nostalgia timpului regăsit*, „Studii de literatură română şi comparată”, vol. XVI-XVII (2001), EUV, p. 231-234.
3. Carmen Neamţu, *Locul impresiei*, „Arca” (Arad), 2001, nr. 7-8-9, p. 147-149.
4. George Mirea, *Un... apolinic al zilelor noastre*, „UNU” (Oradea), 2003, nr. 8-9, p. 16-17, 31.
5. Olimpia Berca, *Vindobona: o experienţă culturală*, „Renaşterea bănăţeană. Paralela 45”, 2 mart. 2004; text reprodus şi în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 35-39.
6. Al. Ruja, ***Scrisori din Vindobona***, „Orizont”, 2001, nr. 2, p. 12.
7. Carmen Neamţu, *Călătoria, pretextul unei amintiri ce devine text*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 47-49.

X. *Scrieri alese*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003.

1. Ileana Oancea, *Iubirea de cuvânt*, „Renaşterea bănăţeană. Paralela 45”, 4 mai 2004.
2. Mircea Şerbănescu, ***Scrieri alese**, de Ştefan Munteanu*, „România liberă”, 20 iul. 2004.
3. Mircea Şerbănescu, *Ştefan Munteanu – **Scrieri alese***, „Anotimpuri literare”, 2004, nr. 4.
4. Ioan Oprea, *Ştefan Munteanu, **Scrieri alese**, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 2003*, „Analele Universităţii «Ştefan cel Mare»”, Suceava, Seria Filologie. A. Lingvistică, tomul X (2004), nr. 2, p.154-156.

XI. *Lingvistică şi stilistică*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005.

1. Ioan Oprea, *Ştefan Munteanu, **Lingvistică şi stilistică**, Editura Universităţii de Vest, Timişoara, 2005,* „Analele Universităţii «Ştefan cel Mare»”, Suceava, Seria Filologie. A. Lingvistică, tomul XI (2005), nr. 1, p. 200-201.

XII. *Limbă şi cultură*, Timişoara, Editura de Vest, 2006.

1. Al. Ruja, „*Aspru, rece sună cântul cel etern neisprăvit*”, „Renaşterea bănăţeană. Paralela 45”, 1 aug. 2006, p. 3.
2. Livius Petru Bercea, *Două concepte inseparabile: **limbă** şi **cultură**,* „Banat”, 2007, nr. 2, p. 18; text inclus şi în vol. *Scriitori şi cărţi*, Lugoj, 2008, p. 170-173.

XIII. *Pagini de memorial*, Timişoara, Editura Amphora, 2006.

1. Olimpia Berca, *De la stilistică la literatură*, „Banat”, 2007, nr. 7; text reprodus şi în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 41-46.
2. Al. Ruja, *Pagini de înțelepciune*, „Orizont”, XIX (2007), nr. 4, p. 13.
3. Titu Popescu, Miscellanea, „Jurnalul literar”, iulie-august 2007.
4. Ilie Cileagă, *Pagini de memorial*, „Ex Ponto”, 2009, nr. 3, p. 152-155.
5. Ironim Muntean, *Pagini de memorial – „pagini tardive” de înțelepciune senină*, în vol. *Metodologia lecturii*, Alba-Iulia, Editura ALTIP, 2010, p.180-183.

XIV. Rainer Maria Rilke, *Gedichte. Poeme*, traducere de Ştefan Munteanu; volum îngrijit de Simion Dănilă, Timişoara, Editura Amphora/Mirton, 2009.

1. Al. Ruja, *Rilke în ediție bilingvă*, „Orizont”, XXI (2009), nr. 9, p. 14.

XV. *ŞTEFAN MUNTEANU – 85. Referințe critice,* volum îngrijit de Doina David, Ileana Oancea şi Vasile D. Țâra, Timişoara, Editura Amphora, 2005.

1. Al Ruja, *Ştefan Munteanu – 85*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 4 oct. 2005, p. 3.
2. Titu Popescu, *Volume omagiale*, „Dorul” (Danemarca), iunie 2006.

XVI. Mențiuni critice referitoare la vol**. *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, Timişoara, 1966** (îngrijit de Eugen Todoran, Ştefan Munteanu şi Ionel Stan) şi alte aprecieri, trimiteri etc. privitoare la contribuțiile ştiințifice ale autorului.

1. Titus Pop, *Un studiu valoros*, „Tribuna”, 3 feb. 1966, p. 6.
2. Titu Popescu, *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, „Tribuna”, 28 apr. 1966.
3. B. Buzilă, „România literară”, 8 apr. 1966.
4. Ecaterina Alexandrescu, *Studii despre Eminescu şi Creangă*, „Iaşul literar”, 1966, nr. 7, p. 94.
5. Il. D. [Ilie Dan], „Cronica”, 26. mart. 1966.
6. Şerban Foarță, *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, „Viața Românească”, 1966, nr. 6, p. 174-176.
7. Lidia Sfîrlea, *M. Eminescu – I. Creangă. Studii*, LR, XV (1966), nr. 6, p. 595-597.
8. Traian Liviu Birăescu, *Prețioase contribuții de istorie literară*, „Drapelul roşu” (Timişoara), 21 iul. 1966, p. 2.
9. G. Beldescu, *Gramatica în şcoală*, „Gazeta învățământului”, 3 mart. 1967, p. 3.
10. Al. Graur, „Orizont”, 1973, nr. 11, p. 10.

11. Iorgu Iordan, „Orizont”, 1978, nr. 44, p. 1.
12. Iorgu Iordan, „Semenicul” (Reşița), 1981, p. 59.
13. Ion Gheție, *Introducere în studiul limbii române literare*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1982.
14. Georgeta Corniță, *Manual de stilistică*, Baia Mare, Editura Umbria, 1995.
15. Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare*. Epoca veche (1532-780), Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.
16. Gheorghe Chivu, *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, Bucureşti, Univers Enciclopedic, 2000.
17. I. F. Bociort, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 1 aug. 2000.
18. Ioan Oprea, Rodica Nagy, *Istoria limbii române literare*. *Epoca modernă*, Suceava, Editura Universității, 2002.

AUT, XLVIII, 2010, p. 41-43

EVOCĂRI ŞI PORTRETE

1. Jana Balacciu – Rodica Chiriacescu, *Dicționar de lingviști și filologi români*, Bucureşti, Editura Albatros, 1978, p. 183.
2. *Ştiința în Bucovina*, Suceava, Biblioteca Județeană, 1981, p. 96-97.
3. Emil Satco, Ioan Pînzar*, Dicționar de literatură. Bucovina,* Suceava, 1993, p. 159.
4. Vasile D. Țâra, *Profesorul Ştefan Munteanu la a LXXV-a aniversare*, AUT, seria Ştiințe filologice, XXXIII (1995), p. 21-26.
5. Marcu Mihail Deleanu, *Reşița filologică*, Reşița, Editura Timpul, 1999, p. 192-193.
6. Ironim Muntean, Rodica Andronescu, Gh. Dăncilă, *Chipuri în oglindă*, Alba-Iulia, Editura Bălgrad, 1999, p. 91-94.
7. Ironim Muntean, *Ştefan Munteanu*, „Universul şcolii" (Alba-Iulia), 1999, nr. 2, p. 13.
8. Petru Anghel, *Ştefan Munteanu*, în vol. *Chipuri în oglindă*, Alba-Iulia, Editura Bălgrad, 1999, p. 93-94.
9. Aquilina Birăescu, Diana Zărie, *Scriitori şi lingviști timişoreni*, Timişoara, Biblioteca Județeană Timiş, 2000.
10. Livius Ciocârlie, *Fragmente (15)*, „Orizont", 2000, nr. 4, p. 15.
11. Ignat F. Bociort, *Un mare lingvist timişorean de concepție*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45", 1 aug. 2000.
12. Valentin Taşcu, *Studii literare*, Cluj-Napoca, Clusium, 2002, p. 179-181.
13. *ŞTEFAN MUNTEANU – 85. Referințe critice,* volum îngrijit de Doina David, Ileana Oancea, Vasile D. Țâra, Timişoara, Editura Amphora, 2005.
14. *Dicționarul general al literaturii române,* L/O, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2005, p. 481.
15. Livius Petru Bercea, *Amintiri de acum câteva decenii. Domnului profesor Ştefan Munteanu, la a 85-a aniversare*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45", 5 apr. 2005.
16. Marcu Mihail Deleanu, *Ştefan Munteanu*, „Reflex" (Reşița), 2005, nr. 4-5-6, p. 13.
17. Marcu Mihail Deleanu, *Nostalgia aniversărilor*, „Reflex" (Reşița), 2005, nr. 4-5-6, p. 15.

18. Sergiu Drincu, *Profesorul nostru, Ştefan Munteanu, la 85 de ani*, „Reflex” (Reşița), 2005, nr. 4-5-6, p. 12.
19. Al. Ruja, *Ştefan Munteanu – 85,* „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 4 oct. 2005.
20. Aurel Sasu, *Dicționarul biografic al literaturii române* (M-Z), [Piteşti], Paralela 45, [2006], p. 157-158.
21. Olimpia Berca, *Locuri şi clipe*, „Orizont”, 2006, nr. 11, p. 9.
22. Sergiu Drincu, *La nivelul...*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 2 iun. 2009, p. 6.
23. Sergiu Drincu, *„Cuvânt şi cultură”,* „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 7 aug. 2007.
24. *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, 200 p.
25. Acad. Marius Sala, *Un domn al lingvisticii româneşti*, în *Philologica banatica,* I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 9-10.
26. Eugen Beltechi, *De la Viena*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani,* Timişoara, 2010, p. 11-14; text reprodus şi în „Banat”, VII (2010), nr. 4, p. 14.
27. Simioan Dănilă, *Patosul distanței*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani,* Timişoara, 2010, p.15-16; text reprodus şi în „Banat”, VII (2010), nr. 4, p. 15.
28. Mihai Deleanu, *Între Arcadia copilăriei şi seninătatea clasică*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p.17-20.
29. Ion Medoia, *Profesor şi pedagog desăvârşit*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 21-24.
30. Ileana Oancea, *La aniversare*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 25-28.
31. Vasile Sari, *La ceas aniversar*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani,* Timişoara, 2010, p. 29-31.
32. Aurelia Turcu, *Portret în oglindă din cioburi de poeme*, în *Philologica banatica*, I. *Omagiu Profesorului Ştefan Munteanu la 90 de ani*, Timişoara, 2010, p. 185-197.
33. Livius Petru Bercea, *Printre cărți...*, „Renaşterea bănățeană. Paralela 45”, 6 apr. 2010, p. 3.
34. Laura Cheie, *Impresii şi ritmuri vieneze*, „Orizont”, 2010, nr. 4 (1531), p. 14.
35. Ileana Oancea, *Sub semnul creației*, „Orizont”, 2010, nr. 4 (1531), p. 14.

36. Alexandru Ruja, *Stilistica şi literatura*, „Orizont”, 2010, nr. 4 (1531), p. 13.
37. Vasile D. Ţâra, *Un model*, „Orizont”, 2010, nr. 4 (1531), p. 15.
38. Livia Vasiluţă, *Lecţiile Profesorului*, „Orizont”, 2010, nr. 4 (1531), p. 15.
39. Vasile Frăţilă, *Profesorul Ştefan Munteanu*, „Gând românesc”, III (2010), nr. 8 (20), p. 13-15.
40. Sergiu Drincu, *Întâlniri cu profesorul Ştefan Munteanu*, „Banat”, 2010, nr. 4.
41. Constantin Buiciuc, *Profesorului Ştefan Munteanu, cu dragoste*, „Banat”, VII (2010), nr. 4, p. 14.
42. Petru Anghel, *Profesorul Ştefan Munteanu*, „Ethos XXI”, I (2010), nr. 2, p. 29-30.
43. Gh. Dăncilă, *Recuperări afective*, „Ethos XXI”, I (2010), nr. 2, p. 31-32.
43. Ion Todor, *Domnului profesor, cu dragoste*, „Ethos XXI”, I (2010), nr. 2, p. 33-37.

SIGLE ŞI ABREVIERI

AUT	=	*Analele Universităţii din Timişoara. Seria Ştiinţe filologice*, I (1963) ş.u.
CL	=	*Cercetări de lingvistică* I (1956) ş.u.
EA	=	*Editura Academiei*
EUV	=	Editura Universităţii de Vest
IPCD	=	Institutul Pentru Perfecţionarea Cadrelor Didactice
LL	=	*Limbă şi literatură* I (1955) ş.u.
LLR	=	*Limba şi literatura română. Revistă pentru elevi,*I (1975) ş.u.
LR	=	*Limba română* I (1952) ş.u.
rec.	=	recenzie
SCL	=	*Studii şi cercetări lingvistice* I (1950) ş.u.
SŞF	=	Societatea de Ştiinţe Filologice
trad.	=	traducere
TUT	=	Tipografia Universităţii din Timişoara
vol.	=	volum

Text îngrijit şi redactare computerizată
de **Adina CHIRILĂ** şi **Vasile D. ŢÂRA**

AUT, XLVIII, 2010, p. 44-58

ADJECTIVUL *DULCE* ÎN VOLUMUL *OSANA, OSANA*, DE TRAIAN DORZ

de

Florina-Maria BĂCILĂ

Cărțile de versuri pentru copii *Cântarea îngeraşilor*, *Câte-o povestire mică* şi *Osana, Osana*[1], precum şi ciclul *Cântă-mi, mamă*[2] alcătuiesc tomul al IV-lea al colecției de poezii *Cântări Nemuritoare*, de Traian Dorz[3]. Cărțile cuprinse în *Osana, Osana* au fost publicate, pentru prima dată, într-un singur volum şi cu acelaşi titlu, înainte de anul 1980, la

---

[1] Aceste trei cărți au fost tipărite într-un singur volum cu titlul *Osana, Osana*, apărut la Sibiu, în Editura „Oastea Domnului", 2005.

[2] Apărut tot la Sibiu, în Editura „Oastea Domnului", 1998.

[3] **TRAIAN DORZ** s-a născut la 25 decembrie 1914, în satul Râturi (azi, Livada Beiuşului), județul Bihor. La vârsta de 16 ani, aderă la „Oastea Domnului", mişcare religioasă inițiată de preotul Iosif Trifa la Sibiu în 1923, având drept scop renaşterea spirituală „a Bisericii noastre [Ortodoxe – n.n. F.-M.B.] şi saltul calitativ moral, cultural şi social, în Hristos, al poporului nostru" (Traian Dorz, *Hristos, mărturia mea*, Simeria, Editura „Traian Dorz", 1993, p. 242). De prin 1933 începe să scrie poezii de factură mistică, pe care le trimite spre publicare la Centrul „Oastei Domnului" din Sibiu. Începând din 1934, Dorz devine colaborator apropiat al preotului Trifa, iar un an mai târziu îi apare primul volum de versuri, intitulat *La Golgota*. Continuă să scrie şi să publice în libertate până la sfârşitul lui 1947, când este arestat de Securitate. Cu foarte puține întreruperi, a petrecut 17 ani în închisorile comuniste, acuzat fiind pentru apartenența sa la mişcarea „Oastea Domnului" (organizație ce fusese scoasă în afara legii), pentru activitatea intensă şi bogată în cadrul acesteia, pentru implicarea în coordonarea ei la nivel național, pentru scrierea, posesia şi răspândirea de materiale religioase neautorizate. În ciuda condițiilor de detenție, a repetatelor arestări, anchete, percheziții, amenințări, amenzi etc., Traian Dorz creează sute şi mii de poezii, deschizând lunga serie a *Cântărilor Nemuritoare*; cele mai multe au fost puse pe note şi constituie un veritabil tezaur muzical al asociației „Oastea Domnului", însă ele au ajuns să fie cunoscute şi de către membrii altor confesiuni creştine. În perioada regimului comunist, volumele sale au putut circula numai sub formă dactilografiată sau copiate de mână, iar o parte dintre poezii au văzut lumina tiparului în străinătate, prin bunăvoința unor creştini care au apreciat talentul creator, spiritul profund religios şi vocația de „misionar laic" a acestui poet român. Traian Dorz a trecut la cele veşnice la 20 iunie 1989, în localitatea natală. După 1990, multe dintre scrierile sale (poezii sau meditații) au fost publicate în țară, la edituri precum „Oastea Domnului" din Sibiu sau „Traian Dorz" din Simeria.

o editură din străinătate care tipărea scrieri religioase. Textele sunt ilustrate de o desenatoare (rămasă anonimă) dintr-o țară din Apus, care a predat editurii un album de desene cu diverse scene din viața copiilor[4]. „Când a apărut [...] *Osana, Osana*, conținând multe şi variate poezii îndeosebi pentru copii, mai îmbogățită şi cu felurite ilustrații colorate, nespus de frumoase, ea a devenit cartea dragă a tuturor copiilor."[5]

Nu ne vom referi în continuare la conținutul volumului *Osana, Osana* ori la tematica sau la structura acestor creații lirice dedicate celor mici. Ne propunem, în cele ce urmează, să ne oprim asupra valențelor semantice ale unui element lexical utilizat frecvent cu intenții expresive în poeziile din volumul menționat: adjectivul *dulce*. Pornim de la premisa conform căreia creația poetică imprimă adesea, în contexte figurate, accepții noi termenilor obişnuiți şi „realizează prin variatele forme stilistice un nou relief al expresiei. Originalitatea limbii unui scriitor nu constă în particularitatea vocabularului, ci mai ales în noutatea imaginilor născute din asocierea inedită a cuvintelor capabile să potențeze metaforic sfera de înțelesuri comune şi să le nuanțeze pe acestea printr-un spor de semnificații plastice, sugestive."[6]

Ceea ce poate părea surprinzător este faptul că, deşi poezia lui Traian Dorz se foloseşte de un vocabular simplu, puțin bogat, anumite lexeme din fondul vechi al limbii se țes în construcții inedite şi îşi completează, astfel, paleta de sensuri datorită aşezării lor în vecinătăți neaşteptate, de o sensibilitate artistică remarcabilă.

*

Adjectivul *dulce* – unul dintre cuvintele româneşti care s-a păstrat într-o formă foarte apropiată de etimonul său latinesc (*dŭlcis*) – îi este cunoscut oricărui vorbitor din sintagme precum **dulce** *ca mierea* (întrebuințată, uneori, pentru a reda nuanța de superlativ) sau *a face ochi* **dulci** „a privi pe cineva cu dragoste", „a curta", dar şi prin intermediul unor unități paremiologice: „Vorba **dulce** mult aduce.", „Vorba **dulce** oase frânge.", „Vorbele cele **dulci** deschid uşa cea de fier.", „Cu vorbe **dulci** mai multă pâine mănânci." (sugerând ideea că vorbele frumoase, pline de blândețe, ne avantajează şi ne ajută să dobândim ceea ce altminteri nu am fi putut primi)[7]. În limba scrierilor mai vechi şi mai noi, acest adjectiv

---

[4] Vezi *Notă asupra ediției*, în Traian Dorz, *Osana, Osana*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului", 2005, p. 4-5.

[5] Traian Dorz, *Istoria unei jertfe*, vol. IV. *Pârga*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului", 2002, p. 69.

[6] Gh. Bulgăr, *Despre sensurile lui* **adânc** *în poezia lui Eminescu*, în „Limba română", VII (1958), nr. 6, p. 51.

[7] Această idee este uşor sesizabilă în multe pasaje din Sfânta Scriptură; cităm, în continuare, din *Pildele* (sau *Proverbele*) *lui Solomon* (pentru toate ilustrările din *Biblie*, am folosit ediția apărută la Bucureşti, în Editura Institutului Biblic şi de Misiune al

ocupă un loc privilegiat şi se întâlneşte atât cu sensurile lui curente, cât şi cu cele figurate; lucrările de specialitate îl încadrează, de regulă, în categoria epitetelor *stereotipe* – „adevărate *clişee stilistice* [subl. aut.]”[8] –, impuse „prin tradiţie şi convenţie literară”[9]. Având în faţă modelul cărţilor de rugăciune şi al textelor de factură religioasă, poeţii români (îndeosebi preromanticii şi romanticii) au folosit până la epuizare acest element din fondul principal de cuvinte; s-ar putea transcrie pagini întregi reproducând nenumăratele locuri în care el apare, de exemplu, în opera lui Bolintineanu, a lui Alecsandri, a lui Eminescu, a lui Vlahuţă etc., singur sau în combinaţie cu alte epitete apreciative[10].

Adjectivul polisemantic *dulce* reprezintă o componentă fundamentală a universului liricii lui Traian Dorz, o noţiune familiară gândirii şi viziunii artistice a autorului, învestită cu o expresivitate aparte. În consecinţă, acest termen-cheie (care se bucură de o frecvenţă notabilă nu numai în volumul menţionat – unde am identificat aproape 80 de ocurenţe –, ci în toată creaţia sa) a putut dezvolta un număr impresionant de sensuri, multe dintre ele metaforice.

Bisericii Ortodoxe Române, 1988): „Limba dulce este pom al vieţii, iar limba vicleană zdrobeşte inima.” (*Pilde* 15:4); „Cel ce este înţelept se cheamă priceput; dulceaţa cuvintelor de pe buzele lui înmulţeşte ştiinţa.” (*Pilde* 16:21); „Cuvintele frumoase sunt un fagure de miere, dulceaţă pentru suflet şi tămăduire pentru oase.” (*Pilde* 16:24); „Prin răbdare se poate îndupleca un om mânios şi o limbă dulce înmoaie oase.” (*Pilde* 25:15) etc.

[8] Ileana Oancea, *Poezie şi semioză*, Timişoara, Editura Marineasa, 1999, p. 89.

[9] Tudor Vianu, *Epitetul eminescian*, în idem, *Studii de stilistică*. Ediţie îngrijită cu studiu introductiv şi note de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1968, p. 163; vezi şi Ileana Oancea, *op. cit.*, p. 92.

[10] Tudor Vianu (*op. cit.*, p. 161) afirmă că *dulce* este „unul dintre epitetele de care epoca nu numai a uzat, dar a şi abuzat.” Acesta poate constitui şi unul dintre motivele pentru care, în limba actuală, adjectivul în discuţie tinde să fie privit adesea ca un termen banal, întrebuinţat cu nuanţă peiorativă sau chiar ironică.

Dicționarele explicative consultate de noi[11] fac, în dreptul sensului de bază al adjectivului în discuție, următoarele precizări: „care are gustul caracteristic mierii sau zahărului”. În poeziile din *Osana, Osana*, capitolul semnificațiilor concrete este ilustrat prin sintagme unde *dulce* („care este produs de un pom fructifer altoit, având gust dulce”) trimite la o zonă senzorială (reliefând, aşadar, ideea de „fruct gustos, delicios”) şi se asociază (prin coordonare copulativă) cu alte adjective-atribute sau nume predicative ce desemnează calități ale unuia şi aceluiaşi substantiv, în două poeme consacrate unor luni ale anului (de altfel, cartea conține 12 poezii în care autorul surprinde, pe rând, farmecul fiecărui anotimp, bine-cunoscutele lui frumuseți şi transpunerea lor în plan spiritual): „Înmuguresc cireşii, / curând vor înflori / şi-apoi cireşe roşii / şi **dulci** vor dărui.” (O 43, *Martie*[12]); „Se coc strugurii la vie, / albi şi roşi, / cât de buni şi **dulci** sunt, Doamne, / şi frumoşi!...” (O 105, *Septembrie*).

Sunt însă construcții (deductibile din cele menționate mai sus) care nu o dată rețin atenția prin îndrăzneala asocierii şi prin intermediul lor se face trecerea spre accepțiile figurate. Astfel, adjectivul *dulce* apare ca determinant atributiv al substantivului *rod* (cu pluralul învechit *roduri*, în loc de *roade*), folosit cu sensuri abstracte, mai puțin frecvente („rezultat al unei munci, al unei acțiuni”, „jertfă”, „efort personal de natură sufletească, generator de fapte bune”), dar cu rezonanțe biblice (vezi parabola

---

[11] Pentru a defini sensurile adjectivului *dulce*, am consultat următoarele lucrări lexicografice: * * *, *Micul dicționar academic*, volumul II, literele *D-H*, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2002, s.v.; * * *, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996, s.v.; * * *, *Dicționarul limbii române literare contemporane*, volumul al II-lea (*D-L*), Bucureşti, Editura Academiei, 1956, s.v.; * * *, *Dicționarul limbii române moderne*, Bucureşti, Editura Academiei, 1958, s.v.; Lazăr Şăineanu, *Dicționar universal al limbei române*, ediția a V-a, revăzută şi adăugită, Craiova, Editura Scrisul Românesc, [1925], s.v.; I.-A. Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi*, de I.-A. Candrea. Partea a II-a: *Dicționarul istoric şi geografic universal*, de Gh. Adamescu, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926-1931], s.v.; August Scriban, *Dicționaru* (sic!) *limbii româneşti*, Iaşi, 1939, s.v.; * * *, *Mic dicționar enciclopedic*, ediția a III-a, revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1986, s.v.; Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*, ediția a II-a, Bucureşti – Chişinău, Editura Litera Internațional, 2007, s.v.; cf. şi Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu-Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001, s.v.; * * *, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, sub redacția acad. Tudor Vianu, Bucureşti, Editura Academiei, 1968, s.v.

[12] Spre a nu îngreuna parcurgerea notelor de subsol, am optat, în studiul de față, pentru notarea, în text, a trimiterilor la volumul *Osana, Osana* prin abrevierea O, urmată de numărul paginii la care se află fragmentul respectiv. Toate sublinierile din versurile citate ne aparțin.

semănătorului, prezentată de trei dintre cei patru evanghelişti: Matei – în capitolul 13, Marcu – în capitolul 4 şi Luca – în capitolul 8, sau referirile la „*roada* Duhului" în *Galateni* 5:22-23). Există două asemenea situații în *Osana, Osana*: prima – într-o poezie de urare dedicată Cristinei (posibil prototip al sufletului curat de copil, de pretutindeni şi din toate timpurile), ca inocența caracteristică acestor ani să-i rămână aceeaşi şi la maturitate, drept cea mai de preț ofrandă adusă lui Dumnezeu: „Şi să-i fie firea / caldă ca iubirea / – **dulce** rod frumos / Domnului Hristos!" (O 373, *Să fie Cristina*); cealaltă – într-un poem care subliniază, ca şi alte scrieri ale lui Traian Dorz, liantul indestructibil dintre *dragoste* şi *cântare* (id est *creație* – căci aceasta este accepția termenului în ansamblul liricii dorziene) şi împletirea lor firească în slujirea lui Dumnezeu, întru izvodirea experiențelor înălțătoare: „Că-n iubire şi-n cântări / sunt cele mai sfinte stări / şi din ele cresc mereu / roduri **dulci** lui Dumnezeu." (O 363, *Cine seamănă iubire*)[13].

Tot din sfera semnificațiilor ce amintesc de paginile Cărții Sfinte, este de semnalat ocurența lui *dulce* cu înțelesul „(despre apă) care nu este sărată, care este bună de băut": „Căci în turma Ta, Iisuse, / bun păstor să fiu aş vrea, / hrană bună, / apă **dulce** / să pot da la turma Ta." (O 93, *O Iisuse, Scump Iisuse*) – aluzie la „apa odihnei" pe care Dumnezeu-Păstorul cel Bun le-o oferă celor ce-L slujesc (cf., de pildă, *Psalmul 22* sau *Ioan* 10:11, 14), aşa încât ei, la rându-le, să se îngrijească într-un mod responsabil ca cei pe care-i păstoresc să nu ducă lipsă de apa dătătoare de viață (vezi, în cartea a doua a *Vechiului Testament – Ieşirea*, capitolul 15 –, episodul când Dumnezeu, prin Moise, a îndulcit apa amară).

*

Prin extensiune semantică, generată de îmbinările inedite în care intră, adjectivul *dulce* a dobândit o multitudine de semnificații bogate în valențe conotative, înregistrate în dicționarele explicative şi amplu ilustrate în creația poetică a lui Traian Dorz. Astfel, ca determinant atributiv al unor substantive denumind părți ale corpului, *dulce* are următoarele sensuri:

● „plăcut la înfățişare, frumos, drăgălaş, fermecător" – cu referire la „Fața Domnului" (cf. şi O 367): „[...] cum se lumina, privind, / de Chipu-Ți **dulce** strălucind!" (O 219, *Iisuse, Sfântă Maica Ta*) sau la o trăsătură a fizionomiei celei mai scumpe ființe din lume: „– Ce să-ți aduc eu, mamă, / să-ți bucur ochii **dulci**?" (O 177, *Ce să-ți aduc eu, mamă?*);

---

[13] Ideea este prezentă în multe alte creații lirice ale lui Traian Dorz; cf., de pildă, următorul pasaj din poezia intitulată *Când ai să vii* (în idem, *Din cele mai frumoase poezii*, ediție completată, Simeria, Editura „Traian Dorz", 2004, p. 127): „Cu cele mai cereşti cântări / Îți voi întâmpina privirea / şi-n toate-a' inimii cămări / va străluci arzând iubirea. // Cel mai de preț mărgăritar / păstrat cu greu atâta cale / am să-l aşez ca pe-un altar / în zarea albă-a Mâinii Tale."

● „gingaş, delicat, mângâietor” – în poezia intitulată *Hai, nani-nani, puişor* (O 119): „Dă-ţi mâna **dulce** într-a mea / când ruga mi-o voi spune”; sinonimele menţionate sunt absolut justificate, dat fiind că poemul este conceput ca un cântec de leagăn. Primele două versuri („Hai, nani-nani, puişor, / închide-ţi geana **dulce**”) îşi găsesc ecou în *Luceafărul* eminescian: „I-atinge mâinile pe piept, / I-nchide geana **dulce**!”[14]; o asemenea sinecdocă simplă, relevând stări fiziologice sau momente unice prin expresivitatea lor, are menirea de a sublinia închiderea ochilor, indiferent dacă e pricinuită de somn sau de intensitatea trăirilor sufleteşti, pe care poetul le potenţează şi în această manieră.

Sfera înţelesurilor lui *dulce* vizează şi alte accepţii actualizate în diverse combinaţii deosebit de sugestive:

● „(despre lumină sau surse de lumină) puţin intens, blând, potolit” – într-o poezie dedicată ceasului de taină al rugăciunii la cumpăna dintre ani: „Copilul meu cu suflet bun / şi-n ochi cu **dulci** lumine, / e Anul Nou, / să-ngenunchem / şi să te rogi cu mine...” (O 32, *Copilul meu*); versurile conţin pluralul – învechit, dar mult mai plastic – *lumine*[15] (în loc de *lumini*), fapt ce, desigur, nu trebuie pus exclusiv pe seama necesităţilor metrice. Şi, fiindcă aminteam de lumina candidă, binefăcătoare, din ochii de copil, să ne oprim şi asupra unui fragment din poemul *Iisuse scump* (O 41) – o mărturisire sinceră a dragostei celor mici pentru Iisus –, unde adjectivul-atribut *dulce* (cu forma sa antepusă de feminin singular) se încadrează într-un grup prepoziţional cu sensul „privire blândă, ocrotitoare, plină de dragoste”: „Iisuse, ţine-mă mereu / sub **dulcea** Ta privire”. Cu valoare adverbială (şi cu acelaşi înţeles), termenul în discuţie apare ca determinant circumstanţial al verbului *a lumina*, întrebuinţat, la imperativ, în poezia *Dulcele iubirii Domn* (O 471), unde expresia artistică devine, pe alocuri, redundantă, iar *dulce* este întrebuinţat, cu diverse valenţe semantice, de şase ori (inclusiv în titlu – vezi şi *infra*): „para dragostei din noi / **dulce**-o luminează” sunt versurile ce constituie un laitmotiv al strofei a doua, într-o rugăciune de cerere adresată lui Dumnezeu, Care poate să reverse belşug de lumină sfântă asupra legăturilor de iubire dintre cei uniţi cu El sau întru numele Lui.

● „(despre somn) liniştit, calm, odihnitor, neagitat” – sensuri evidenţiate în două poezii al căror mesaj relevă ciclul zilnic al unei necesare stări de vorbă cu Divinitatea, una venind în continuarea (şi în completarea) celeilalte; astfel, prima este concepută ca rugăciune de

---

[14] Mihai Eminescu, *Luceafărul*, în idem, *Poezii. III*. Ediţie critică de D. Murărăşu, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 104.

[15] Această formă veche de plural în *-e* apare frecvent, de pildă, şi în postumele lui Eminescu – vezi G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Timişoara, Editura Facla, 1975, p. 150; * * *, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, s.v. *lumină*.

dimineață: „Îți mulțumesc că somnul / din noaptea ce-a trecut / senin şi lin, şi **dulce**, / Iisuse, mi-ai făcut.” (O 17, *Îți mulțumesc, Iisuse*), iar a doua – ca rugă de seară: „Trimite-mi îngerașii / să-mi fie păzitori, / să-mi fie somnul **dulce**, / Iisuse, până-n zori...” (O 113, *Îți mulțumesc, o Doamne*). Cu acest înțeles, *dulce* este folosit şi ca adverb, subordonat unui verb din acelaşi câmp semantic ca şi substantivul *somn*: „să doarmă **dulce** / şi uşor” (O 285, *Demult, odată, undeva...*).

Legat întru câtva de cele discutate, consemnăm şi sensul „uşor, liniştit”, în contexte în care *dulce* funcționează ca predicativ suplimentar (în primul exemplu, este de remarcat, ca procedeu frecvent întâlnit în structurile cu propoziții comparative de egalitate, prezența unui verb din familia lexicală a lui *dulce*), ca atribut adjectival şi, respectiv, ca nume predicativ: „Precum ne-ndulceşte gura / boaba lor, / să fac şi eu **dulce** viața / tuturor...” (O 105, *Septembrie*); „Leagănul de aur, sfânt, / este viața **dulce** / ce din ceruri pe pământ / Domnul ne-o aduce.” (O 249, *Leagănul de aur, sfânt*); „Frumosul viitor ce nouă / Hristos ni-l dă, la cei mai mici, / e cel mai fericit şi **dulce**, / iar el începe de aici.” (O 389, *Frumosul viitor*) – unde *dulce* se coordonează cu un alt element având aceeaşi funcție sintactică, purtător al morfemelor superlativului (corespunzătoare însă şi adjectivului situat pe poziția a doua). Cu această accepție, *dulce* apare şi ca adverb (la comparativul de superioritate), într-o structură cu formă negativă şi cu subînțelegerea copulativului *a fi*, în versuri care subliniază unicitatea vieții cu Dumnezeu, mereu mai frumoasă, mai liniştitoare, mai plină de lumină, de ocrotire şi de satisfacții sufleteşti decât oricare alta: „ca la El nu-s nicăieri / bucurii şi mângâieri, / nici **mai dulce** şi senin, / El e-al nostru har deplin” (O 383, *Spune tu, spuneți voi*).

O idee fundamentală ce răzbate din volumul *Osana, Osana* (şi din alte scrieri ale lui Traian Dorz) este aceea că Dumnezeu veghează constant, cu dragoste, întreaga noastră existență pe pământ, din momentul când ne ivim pe lume până la plecarea în veşnicie (şi textele poeziilor abundă în elemente aparținând acestei sfere semantice). În consecință, adjectivul *dulce* este întrebuințat, referitor la gesturi sau acțiuni (în special, la purtarea de grijă a lui Dumnezeu pentru noi), cu semnificațiile „delicat şi, totodată, ocrotitor”, „care aduce linişte şi siguranță”: „Îți mulțumesc, Iisuse bun, / că-n fiecare clipă / ai fost cu noi şi ne-ai păzit / sub **dulcea** ta aripă.” (O 33, *Copilul meu*); „Fie-ți Fața Domnului / pază **dulce** somnului” (O 367, *Fie-ți Fața Domnului*). Cu sensurile menționate, *dulce* se regăseşte şi în primul vers din următorul fragment excerptat dintr-o poezie de mulțumire la adresa Tatălui Ceresc: „De toată **dulcea** grijă care / ne-o porți Tu-n orice loc şi ceas, / Îți mulțumim, Părinte Mare, / cu **cel mai dulce** gând şi glas.” (O 399, *O, cum să-Ți mulțumim?*). După cum se observă, în ultimul vers al strofei citate, *dulce*, cu forma specifică superlativului relativ de

superioritate, se raportează, concomitent, la două nominale regente (*gând* şi *glas*) şi încheagă, practic, o construcţie simetrică (de altfel, simetriile caracterizează lirica dorziană în ansamblu), schiţând, în planuri paralele, două perspective: ceea ce primim de la Creatorul nostru şi ceea ce noi Îi putem „oferi" Lui – gânduri încărcate de recunoştinţă, de pioşenie şi de iubire, împreunate cu armoniile sacre ale rugăciunilor şi ale cântărilor de slavă izvorâte din adâncul inimilor noastre.

Pentru că discutam, mai sus, despre sensul „plin de mângâiere, de iubire, dar şi protector", să remarcăm întrebuinţarea lui *dulce* ca determinant al substantivului *îmbrăţişare* (amintind, prin originea sa verbală, de tandreţea unui gest manifestat, în mod obişnuit, de cei legaţi printr-un sentiment de afecţiune), într-o structură sugestivă ce conţine o comparaţie de egalitate (poezia este o mărturisire sinceră despre dorul şi nădejdea vie cu care cei credincioşi privesc spre acel „Dincolo"): „Ţara iubitoare / unde vrem să fim / ca pe-o-mbrăţişare / **dulce** o dorim." (O 253, *Ţara Minunată*). Cu aceeaşi semnificaţie, *dulce* (adverb la comparativul de superioritate) apare într-o poezie-rugăciune prin care este implorată permanenta ocrotire a lui Dumnezeu în iureşul atâtor provocări primejdioase pe calea credinţei: „Doamne, strânge-ne **mai dulce** / lângă sânul pazei Tale." (O 479, *Cu cât sunt mai mulţi...*).

Seria înţelesurilor figurate ale adjectivului *dulce* nu trebuie să ignore construcţiile în care acesta se află în vecinătatea unor regenţi ce desemnează coordonate spaţiale cu implicaţii de natură spirituală, proiectate, de regulă, în dimensiunea veşniciei. În situaţiile de mai jos, *dulce* – cu sensurile „primitor, îmbietor", „plăcut (inimii, spiritului), încântător", „plin de farmec, de desfătare" – este fie însoţit de morfemul *cel*, cu un evident rol emfatic: „[...] a dat cerul Lui **cel dulce**" (O 63, *Cât de mare-a fost iubirea*), fie la superlativul relativ de superioritate[16] (indicând însuşirea unui obiect la gradul extrem, percepută în mod absolut, fără precizarea termenului-reper, sau raportată direct la o colectivitate din care face parte purtătorul calităţii exprimate de adjectiv): „[...] tot ce Tu ne dai / e **cel mai dulce** rai" (O 389, *Frumosul viitor*); „Dintre câte sunt pe lume / locuri de <u>dulceaţă</u> pline, / Doamne, inima e locul / **cel mai dulce** pentru Tine." (O 379, *Dintre câte sunt pe lume*)[17] (de semnalat şi prezenţa, în text, a derivatului *dulceaţă* < *dulce* + sufixul *-eaţă*). Aceleaşi semnificaţii se

---

[16] În *Gramatica pentru toţi*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, p. 124, Mioara Avram precizează că, datorită atât sensului, cât şi morfemului *cel* din structura sa, „superlativul relativ este prin excelenţă individualizat şi element de individualizare."

[17] Pasajul citat îşi găseşte rezonanţe în anumite versete biblice care subliniază aceeaşi idee: „Dă-mi, fiule, Mie inima ta şi ochii tăi să simtă plăcere pentru căile Mele" (*Pilde* 23:26); „[...] împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul vostru." (*Luca* 17:21).

înscriu şi pe coordonata temporală: *duminica* (< lat. *[dies] dominica*, adică „ziua Domnului”) este sărbătoarea cea mai dragă eului liric – „ziua **cea mai dulce** mie” (O 351, *Ziuă scumpă, ziuă sfântă...*) –, ziua aducătoare de împlinire sufletească, de bucurie, de fericire şi, mai presus de orice, ziua întâlnirii cu Dumnezeu.

Cele mai multe ocurenţe ale adjectivului *dulce* în volumul *Osana, Osana* actualizează sensul figurat „(despre oameni sau alte fiinţe) iubit, drag, scump”, înregistrat, de altfel, în toate lucrările lexicografice consultate de noi şi întrebuinţat cu o certă valoare hipocoristică atât în sintagmele de adresare (cu vocativul), cât şi în cele ce fac referire la fiinţele iubite. În lumina statisticii – având în vedere faptul că axa în jurul căreia gravitează universul liricii dorziene este legătura intimă cu Divinitatea –, pe locul întâi se situează, evident, asocierile adjectivului în discuţie cu numele lui Dumnezeu (în diverse variante) sau cu substitutele contextuale ale acestuia: „[...] Şi-a dat pe Fiul **dulce**” (O 63, *Cât de mare-a fost iubirea*); „Iisus, Iisuse **Dulce**” (O 329, *Iisus, Iisuse* **Dulce** – în titlu şi în primul vers); „Va veni odată / **dulcele** Iisus” (O 411, *Va veni odată...*); „**Dulcele** Iisus” (O 413 – sintagma apare de două ori în poezia *Pe-ale mântuirii căi*); „**dulcele** Iisus” (O 431, *Creşti, fiuţul meu...*); „binecuvântează, / **dulce** har ceresc” (O 449, *Binecuvântează, Doamne*); „**Dulce** Domnul meu Ceresc” (O 455, *Mulţumescu-Ţi, mulţumesc*; de reţinut, în cazul de faţă – ca şi în altele de acest gen –, un fenomen caracteristic limbajului popular şi învechit: nearticularea adjectivului antepus, deşi el precedă un substantiv articulat în structura iniţială); „**Dulce** şi iubit Iisus” (O 463, **Dulce** *şi iubit Iisus* – în titlu şi în primul vers); „**Dulce** Domnul nostru Sfânt” (*ibidem*); „Nume **dulce** şi frumos, / Nume-al Domnului Hristos” (O 465, *Pentru ziua ce-a sfârşit*); „**Dulcele** iubirii Domn” (O 471, **Dulcele** *iubirii Domn* – în titlu şi în primul vers); „**Dulcele** iubirii Foc” (*ibidem*); „**Dulcele** iubirii Drag” (*ibidem*).

Cu acelaşi înţeles, adjectivul în discuţie este şi determinant al unor substantive desemnând alte fiinţe dragi – Fecioara Maria: „Iisuse, **dulce** Maica Ta” (O 219, *Iisuse, Sfântă Maica Ta*), îngerul păzitor: „**Dulce** îngeraşul meu, / însoţeşte-mă mereu” (O 21, *Îngeraşul meu cel sfânt*), fratele: „Hai, nani-nani, / **dulce** frăţior” (O 98, *Copii rămaşi*) sau mama: „Mai mult ca mama **cea mai dulce**” (O 143, *Mai mult ca mama*); „De ce se uită-n sus, ori are / Acolo Sus, în Cer, şi ea / vreo mamă **dulce** care-o învaţă / şi care-i dă mereu ceva?” (O 167, *De ce se uită păsărica?*); „te roagă, mamă **dulce**” (O 185, *Când fulgeră şi tună* – versul apare atât în strofa a patra, cât şi în strofa a şasea); cf. şi referirea la numele mamei în următorul fragment: „Mamă, azi e sărbătoarea / **dulcelui** tău nume.” (O 485, *Mamă, azi e sărbătoare*).

Demnă de consemnat este şi apariţia lui *dulce* (cu sensul menţionat mai sus), ca atribut al substantivului *nume*, într-una dintre cele mai frumoase şi mai profunde creaţii lirice dedicate celor mici, unde stilul de poveste alternează cu pasajele descriptive, subliniindu-se, ca şi în alte scrieri ale lui Traian Dorz, unicitatea lui Iisus. E vorba de poezia intitulată *A fost odată-un Copilaş* – o „evanghelie" în miniatură, repovestită copiilor, despre naşterea lui Hristos, despre activitatea Lui pământească, despre jertfa, învierea şi modul Lui de a lucra astăzi în viaţa celor credincioşi: „ei ascultau cu gândul dus / cântări cum nimeni n-a adus, / poveşti cum nimeni n-a mai spus, / de zări cu **dulce** nume." (O 267, *A fost odată-un Copilaş*).

În situaţii de felul celor discutate în ultimele trei paragrafe, am identificat şi întrebuinţarea lui *dulce* în derivate cu iz arhaic construite cu prefixul *prea-*[18]: „lui Hristos, lui Hristos / **Cel Preadulce** şi Frumos." (O 371, *Soare cu apus frumos*) – în acest caz, adjectivul subliniat este însoţit de morfemul *cel*, ca „marcă suplimentară de individualizare"[19] (neacordat însă în caz cu nominalul regent, probabil şi din necesităţi metrice), în asociere cu un alt adjectiv care-i amplifică valoarea semantică; „**Preadulce** înger care / mi-eşti dat de Dumnezeu" (O 179 – sunt primele două şi ultimele două versuri ale poeziei intitulate **Preadulce** *înger*). Asemenea formaţii lexicale au rolul de a reda mai sugestiv ideea de superlativ absolut[20], altfel spus, intensificarea însuşirii respective, din nevoia de a

---

[18] Cf. * * *, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 164: „Procedeul se situează la limita dintre morfologie şi vocabular. Derivatele [...] respective nu sunt însă forme de superlativ ale cuvântului de bază, ci reprezintă cuvinte noi, a căror semnificaţie cuprinde trăsătura «superlativ»".

[19] Idem, *ibidem*, p. 246.

[20] Prefixul *prea-* apare frecvent cu această funcţie în limba veche a primelor texte româneşti, marcând mai expresiv treapta extremă a unei calităţi, adică faptul că s-a trecut dincolo de limita obişnuită a acesteia. Derivatele cu *prea-* sunt, în special, adjective (adesea substantivizate): **prea***bun*, **prea***cinstit*, **prea***curat*, **prea***cuvios*, **prea***fericit*, **prea***iubit*, **prea***înalt*, **prea***înţelept*, **prea***luminat*, **prea***milostiv*, **prea***plecat*, **prea***puternic*, **prea***sfânt*, **prea***slăvit* etc. Deşi a fost, în trecut, un prefix foarte productiv, *prea-* se întrebuinţează rar în româna contemporană şi se întâlneşte mai ales în derivate specifice terminologiei bisericeşti, ca atribute date preoţilor sau călugărilor, ca epitete conferite Maicii Domnului sau unor sfinţi; asemenea formaţii circulă şi în diferite producţii populare (cum sunt, de pildă, basmele), în stilul arhaizant al literaturii artistice (vezi, în romanele istorice, titlurile date unor împăraţi sau unor domnitori) şi în limbajul poetic. Pentru aspecte privind originea controversată a prefixului românesc *prea-* şi pentru prezentarea detaliată a situaţiilor în care se utilizează acesta, vezi I. Rizescu, *Prefixul* **pre-** *în limba română*, în * * *, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I. Redactori responsabili: Al. Graur şi Jacques Byck, Bucureşti, Editura Academiei, 1959, p. 5-16; Rodica Ocheşeanu, *Prefixele superlative în limba română*, în *vol. cit.*, în special p. 32-36; I. Rizescu, ***Pre- (pri-, pră-$_1$, pe-), prea-***, în * * *, *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea. *Prefixele*. Redactori responsabili: Al. Graur şi Mioara Avram, Bucureşti, Editura Academiei, 1978, p. 192-198.

exprima anumite stări afective (în speță, dragostea pentru Dumnezeu-Fiul sau pentru îngerul trimis de Sus, pe pământ, spre a fi ocrotitor fiecăruia dintre noi).

Evident, din paleta de sensuri a adjectivului *dulce* nu puteau lipsi referirile la trăsăturile *cuvântului* („care place, desfată, mângâie, alină şi alintă"), mai întâi, în strânsă legătură cu calitatea noastră de împlinitori ai poruncilor divine, revelate în Sfânta Scriptură: „Cuvântul **dulce** să-Ți ascult" (O 49, *Atât de mult*). În poziție de predicativ suplimentar (subordonat imperativului *fă* – formă verbală frecventă în versurile ce descriu momentul rugăciunii – şi, concomitent, nominalului *cuvântul*), *dulce* este întrebuințat cu accepțiile „blând", „smerit", „plin de dragoste", într-o asociere aproape pleonastică: „Mireasma Ta, / o Doamne, dă-mi, / cuvântul, blând / şi **dulce**, fă-mi!" (O 75, *Mai*). Prin definiție, *cuvântul dulce* luminează mintea şi, în acelaşi timp, înfrumusețează inima, o dezmiardă, îi stinge durerile şi o umple de bucurie, de bunătate, de pace covârşitoare, de dragoste şi de dor adânc după minunată şi sfântă învățătură[21]. Cei ce se iubesc îşi spun unul altuia *vorbe dulci*, dar numai harul dumnezeiesc poate dărui cuvântului veritabila intensitate a dulceții (înțeleasă, aşadar, pe deplin numai în interiorul realității duhovniceşti; cf. şi îndemnul din *Psalmul* 33:8: „**Gustați şi vedeți că bun este Domnul** [...]."; *I Petru* 2:3: „[...] **ați gustat şi ați văzut că bun este Domnul**."). Ideea este relevată într-o poezie-invitație la ascultarea neîntârziată a tainicelor chemări divine: „Iisus vă cheamă, auziți / ce **dulce** vă grăieşte" (O 85, *Veniți, veniți*) – versuri în care *dulce* are comportament adverbial, ilustrând valențele semantice pe care le-am menționat, în treacăt, mai sus: „cu blândețe, cu gingăşie", „duios, afectuos, tandru, înțelegător". În plus, felul nostru de a comunica, fie şi cu cei mai neînsemnați dintre semeni, trebuie să poarte amprenta dulceții din Cuvântul lui Dumnezeu: „Voi, ce-l întâlniți, / **dulce** să-i vorbiți" (O 407, *Drag copil orfan*).

Tot cu valoare de adverb, remarcăm prezența lui *dulce* ca determinant circumstanțial de mod al unui verb ce desemnează acțiunea copiilor mici de a scoate sunete disparate, nearticulate în cuvinte: „[...] **dulce-dulce** gângurea" (O 277, *Demult, odată, undeva...*), într-un poem (cu mireasmă de legendă) despre doi cireşi răsăriți din lacrimile unei mame – preambul al „poveştii" adevărate despre infinita dragoste a lui Hristos pentru întreaga omenire. Repetarea lui *dulce*, trădând (dincolo de orice) implicarea afectivă a eului liric, este, de altfel, un procedeu sintactic mult mai sugestiv de exprimare a superlativului absolut.

---

[21] Sfinții Părinți chiar vorbesc despre cuvintele Scripturii cele mai dulci decât mierea şi fagurele, căci numai ele îndestulează sufletul; „**Cât** sunt **de dulci** limbii mele cuvintele Tale, mai mult decât mierea, în gura mea!" – se spune în *Psalmul* 118:103 (vezi şi *Psalmul* 18:10-11; *Iezechiel* 3:3).

În unele poezii din volumul *Osana, Osana*, adjectivul *dulce* (care – după cum precizam la început – se încadrează, prin înțelesul său propriu, în zona senzorialului) este plasat, paradoxal, în vecinătatea unor substantive ce denumesc noțiuni abstracte şi are următoarele semnificații: „binefăcător, benefic", „care provoacă mulțumire, încântare", „care pune capăt durerilor", „care împlineşte, îndestulează sufletul". Fiindcă este vorba despre accepții strâns legate de coordonatele pe care se înscriu aspirațiile de tip spiritual ale ființei umane (privite mai ales în perspectiva veşniciei), *dulce* apare, în aproape toate aceste situații, fie ca determinant atributiv antepus unui nominal, pentru a sublinia caracteristica acestuia (şi, întrucât precedă substantivul regent, i se ataşează, ca semn al puternicei individualizări, articolul hotărât enclitic): „pentru mine pregăteşti / **dulcea** fericire." (O 197, *Pentru mine*); „Pe genunchii lui Iisus / afli **dulcea** stare" (O 247, *Pe genunchii lui Iisus*); „ziua **dulcii** mângâieri" (O 351, *Ziuă scumpă, ziuă sfântă...*), fie ca nume predicativ, în sintagme cu valoare de superlativ (redat, pe lângă procedeele gramaticalizate, şi prin anumite mijloace marcate stilistic, cum este, de pildă, postpunerea supinului față de adjectiv): „Pe genunchii lui Iisus / [...] / starea-i **dulce** *de nespus*" (O 247, *Pe genunchii lui Iisus*); „Dintre câte-averi pe lume / sunt mai scumpe şi mai grele, / mântuirea-i cea mai scumpă / şi **mai dulce** dintre ele." (O 415, *Dintre câte-averi*; în acest caz, e vorba despre două superlative relative coordonate, referitoare la acelaşi substantiv şi având în comun termenul-reper al comparației, motiv pentru care *cel* apare o singură dată, însoțind numai primul element, deşi celelalte morfeme ale superlativului se repetă).

Şi substantivul *dragoste* (trimițând, în context, la iubirea unică a lui Dumnezeu pentru om) se numără printre nominalele cu sens abstract la care se raportează adjectivul *dulce*, întrebuințat, la rândul lui, ca regent al unor propoziții comparative introduse prin adverbele relative *cum* sau *cât*, în construcții prin intermediul cărora se exprimă gradul cel mai înalt al însuşirii respective[22] (cf., în primul exemplu, prezența adverbului *atât* urmat de prepoziția *de*, cu rolul de a nuanța echivalența cu superlativul absolut): „Frumoasa dragoste ce nouă / Hristos ne-o dă nemăsurat / e-*atât de* **dulce** cum pe lume / mulți oameni mari nici n-au gustat." (O 389, *Frumosul viitor*); „Dragoste-a lui Dumnezeu, / [...] / **dulce** eşti cât nu ştiu grai" (O 419, *Dragoste-a lui Dumnezeu*); „**dulce** eşti cât nu-i nectar" (*ibidem*). Într-adevăr, dragostea creştină, de tip *agape* – după modelul dragostei lui Dumnezeu față de noi –, presupune, în mod necesar, o generozitate fără reproşuri, o bunăvoință inegalabilă, atotcuprinzătoare,

[22] Ideea de superlativ, neexprimată aici gramatical, ci numai semantic, e stabilită în relație cu ceea ce se cunoaşte în mod curent despre cele redate în subordonatele respective, fixate ca puncte de reper – vezi, în acest sens, * * *, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, p. 155.

izvorâtă dintr-o inimă care, pur şi simplu, nu caută niciodată altceva decât binele suprem al celuilalt, indiferent dacă acesta merită sau nu să fie iubit, deci independent de ceea ce face sau de ceea ce este el (cf. *Matei* 5:43-45). Sinonim al Divinităţii (vezi *I Ioan* 4:8, 16) şi încununare a tuturor trăirilor lăuntrice binecuvântate (cf. *I Corinteni* 13), iubirea este condiţia sine qua non a miracolului vieţii: „Dragoste, prin tine sînt[23] / câte-s **dulci** pe-acest pământ" (O 419, *Dragoste-a lui Dumnezeu*).

În finalul discuţiei despre semnificaţiile adjectivului *dulce* în *Osana, Osana*, de Traian Dorz, ne propunem să punctăm câteva aspecte referitoare la două fragmente lirice care ne-au atras atenţia prin faptul că textele din ediţia publicată la Sibiu în 2005 nu concordă cu cele din prima ediţie a acestui volum (tipărită – aşa cum menţionam la început – înainte de 1980, la o editură din străinătate). Astfel, în următoarele versuri conţinând o rugăciune către îngerul păzitor: „Îngeraşul meu curat / care Domnul mi te-a dat, / fii-mi **dulce**-<u>ndurător</u>, / să cresc bun / şi-ascultător." (O 21, *Îngeraşul meu cel sfânt*), *dulce* pare a avea comportament adverbial în vecinătatea regentului *(î)ndurător* (adjectiv cu funcţie sintactică de nume predicativ), intensificându-l semantic şi apropiindu-se de rolul unei mărci a superlativului absolut („fii *nespus de îndurător* cu mine")[24]. În realitate, avem de-a face aici cu o eroare (cel mai probabil, o greşeală de tipar, fără niciun alt substrat), căci, dacă se va consulta ediţia I a volumului *Osana, Osana* (p. 159), se va constata că versul al treilea din strofa citată („fii-mi **dulce**-<u>ndrumător</u>") ilustrează clar semnificaţia pe care poetul i-a conferit-o iniţial lui *dulce*: „iubit, drag, scump", frecvent întâlnită atunci când acest adjectiv însoţeşte substantive ce denumesc fiinţe – în cazul de faţă, *(î)ndrumător*, cu referire la ocrotitorul trimis de Dumnezeu fiecăruia dintre noi, rugat să ne rămână călăuză iubitoare, povăţuitor neobosit nu numai în anii copilăriei, ci şi la maturitate.

---

[23] În textele poeziilor lui Traian Dorz publicate, la noi, în ultimii ani, întâlnim, de regulă, forma *sunt* (în conformitate cu norma actuală de flexiune a verbului *a fi*), deşi se pare că întotdeauna poetul şi-a manifestat, explicit sau indirect, preferinţa pentru *sînt* – formă verbală întrebuinţată în toate volumele sale tipărite la edituri din străinătate înainte de 1989 şi realizate exclusiv pe baza manuscriselor –, motiv pentru care a şi aşezat-o, de nenumărate ori, în rime. Cei ce s-au îngrijit de reeditarea volumului *Osana, Osana* (Sibiu, Editura „Oastea Domnului", 2005) au optat pentru *sînt* în fragmentul citat, probabil din considerentele amintite de natură prozodică, aşa cum apare, de altfel, şi în ediţia I a volumului *Osana, Osana* (p. 75), care a văzut lumina tiparului dincolo de graniţele României.

[24] Cf. şi Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 168, unde se menţionează că o categorie specială a perechilor de epitete este „aceea în care primul epitet apare ca determinativ adverbial (fără flexiune după număr, gen şi caz) al celui de-al doilea. [...] Astfel de construcţii îngăduie poetului să nuanţeze caracterizările sale în forma cea mai concisă cu putinţă."

În ediția publicată în 2005, versurile: „... Sărută**,** mamă**, dulce**, căci fața ta durută / şi inima ta frântă / doar Domnul le sărută.” (O 195, *Sărută, mamă*) – în care virgulele izolează substantivul *mamă* în vocativ – conțin, aparent, adverbul *dulce*, determinant circumstanțial al verbului la imperativ *sărută*, construcția având sensul „sărută tandru, cu duioşie, cu drag”. În ediția I a volumului în discuție (p. 323), virgula apare numai după *dulce*, nu şi înaintea acestuia, nefiind însă marcată nici în fața substantivului *mamă*[25]. Înclinăm să credem că e vorba despre un grup nominal în vocativ, alcătuit din termenul regent *mamă* şi atributul adjectival *dulce* (mai ales că sintagma *mamă* **dulce** se întâlneşte şi în alte poezii, inclusiv în cazul adresării directe – vezi *supra*). Rămâne însă o întrebare de natură filologică: totuşi, care e varianta corectă a pasajului citat, adică versiunea cea mai apropiată de intenția autorului? Incontestabil, „dilema” şi-ar putea găsi răspunsul în manuscrisele dorziene, prin comparație, eventual, cu alte situații similare[26].

*

După cum se observă, adjectivul *dulce* reprezintă unul dintre elementele lexicale de bază ocurente în volumul *Osana, Osana*, de Traian Dorz, prin intermediul cărora autorul izbuteşte să configureze, într-o viziune proprie, impregnată de o deosebită forță sugestivă, lumea copilăriei, antrenând lexeme din fondul vechi al limbii în numeroase construcții bogate în valențe conotative. De altfel, este cunoscut faptul că scriitorii nu plăsmuiesc neapărat cuvinte sau îmbinări noi, ci fac apel la cele existente, dar folosesc alte tipuri de unități în componența lor, dând naştere unor asocieri surprinzătoare[27].

Am arătat, exemplificând, modul cum creația poetică este capabilă să extindă sinonimia, în anumite cazuri, până departe, sporind numărul de accepții figurate ale unui termen comun. Gândirea şi sensibilitatea artistică a lui Traian Dorz se mişcă pe toate direcțiile sugerate de cuvântul *dulce*,

---

[25] De notat că, în toate culegerile de poezii ale lui Traian Dorz apărute în străinătate, substantivele în vocativ nu sunt încadrate între virgule.

[26] Ne-am fi dorit să oferim o soluție fermă, fără dubii sau posibilități de interpretare, pentru situația discutată mai sus (şi pentru altele de acest gen – numeroase, de altfel, date fiind condițiile în care s-a tipărit, de-a lungul timpului, creația lirică dorziană). Din motivele cele mai obiective cu putință, nu avem nicio cale de acces la manuscrise, aşa încât să realizăm o ediție critică a operei poetice a lui Traian Dorz – demers de importanță majoră pentru studierea anumitor elemente lexicale sau a unor construcții gramaticale cu potențial expresiv.

[27] Vezi Al. Tudorică, *Despre inovație în limbajul poetic*, în „Limba şi literatura română”, IV (VII) (1978), nr. 2, p. 17, unde se precizează că „noutatea în acest domeniu [...] reiese mai ales din contextele personale în care creatorii poeți aşază cuvintele limbii.”

utilizat singur sau în perechi / în lanțuri de epitete coordonate între ele[28]. Prin urmare, nu trebuie să ignorăm nici faptul că varietatea şi noutatea valorilor de sens exprimate de acest adjectiv sunt frecvent determinate de vecinătățile multiple în care el a fost aşezat de poet, în contexte în care dobândeşte adesea rol stilistic de epitet[29]; poate tocmai de aceea s-a afirmat că „studiul epitetelor folosite de un scriitor este [...] una din căile cele mai indicate pentru cunoaşterea lui."[30]

Dincolo de simpla actualizare a unor semnificații mai mult sau mai puțin răspândite, bogăția semantică a lui *dulce* în lirica dorziană pune în lumină anumite aspecte caracteristice concepției autorului despre viață, prezentând, în acelaşi timp, conexiuni inedite mai ales cu viziunea sa asupra Divinității, conturată într-un univers de maximă profunzime, de o complexitate şi de o originalitate în stare să-i captiveze pe cititorii de totdeauna ai acestor poeme; „[...] timpul şi munca de nopți şi ani le-a înflăcărat şi şlefuit (sic!) până ce au ajuns aşa cum s-au revărsat în lume şi în nemurire."[31] Şi au devenit – după cum însuşi poetul preconizase – *Cântări Nemuritoare*.

THE ADJECTIVE *DULCE*
IN THE VOLUME *OSANA, OSANA*, BY TRAIAN DORZ
(Abstract)

The current paper takes into consideration the multiple semantical values of the Adjective *dulce* in a volume of religious poems for children: *Osana, Osana*, by Traian Dorz. Apart from the simple concretization of some more or less known meanings, the semantical affluence of *dulce* in these literary works highlights some characteristic features of the author's views upon life and Divinity.

---

[28] Cf. şi Tudor Vianu, *op. cit.*, p. 167: „Deşi juxtapunerea sau coordonarea perechilor de epitete este adeseori determinată de necesitățile măsurii versului şi ale ritmului, se poate observa pe alocuri şi o intenție stilistică în folosirea uneia sau alteia dintre aceste două forme ale construcției. [...] Formele construcțiilor de relație vădesc deci din când în când câte o semnificație stilistică."

[29] Vezi şi idem, *ibidem*, p. 144: „Printre feluritele mijloace stilistice ale unei opere literare, epitetul este unul din cele mai potrivite pentru a pune în lumină puterea de observație şi de reprezentare a scriitorului, direcția gândirii şi a imaginației lui, sentimentele şi impulsiile care îl stăpânesc mai cu dinadinsul şi care precizează atitudinea lui față de lume şi societate. Autorul unei opere literare obține, prin epitetele sale, relieful obiectelor pe care doreşte să le evoce în fantezia cititorului şi, prin alegerea unora anumite din câte ar fi fost posibile, exprimă care anume din trăsăturile realității a vorbit mai puternic închipuirii şi sensibilității lui."

[30] Idem, *ibidem*, p. 144.

[31] Traian Dorz, *Hristos, mărturia mea*, p. 277.

AUT, XLVIII, 2010, p. 59-69

NOTE LEXICALE ŞI ETIMOLOGICE: IR. *ČEP, GÚŞĘ, GUT, MÉTUREĘ, SAPÚN*

de

Gabriel BĂRDĂŞAN

Delimitarea fondului lexical de origine latină din lexicul dialectului istroromân, problemă ce a stat în centrul preocupărilor noastre recente, a avut ca punct de pornire verificarea etimologiilor propuse cuvintelor istroromâne în lucrările de specialitate consacrate lexicului istroromân şi celui românesc în general. Analiza întreprinsă a relevat existența, în cazul unui număr însemnat de cuvinte din vocabularul istroromânei, a unor soluții etimologice extrem de variate propuse aceluiaşi cuvânt.

Prezentarea noastră îşi propune să ilustreze, prin câteva exemple şi comentarii, categoria termenilor istroromâni pentru care au fost propuse două categorii de soluții etimologice: raportarea cuvântului istroromân la un etimon latin, în unele surse lexicografice, dar şi explicarea lui printr-un cuvânt de altă origine decât latină, în alte lucrări ce discută originea cuvintelor. În unele cazuri, a fost acceptată soluția etimologică ce explică termenul istroromân dintr-un etimon latin (*áie̯r*, *åie̯r* < lat. *āēr, āĕrem*; *båie̯r(ę)* < lat. *bājulus, -um/bājula, -am*; *cåie̯r*, *cáie̯r* < lat. *caiulus*; *códę* < lat. *cōda, -am* etc.), în alte cazuri pare să se susțină etimologia nelatină (*cåie̯bę* < cr. *kajba*, cf. it. dial. *gàiba*; *léie̯* < ven. *leje*; *patí* < ven. *patìr*, it. *patire*, cr. *pàtiti (se)* etc.), iar în alte situații este foarte posibil ca un cuvânt moştenit să se fi suprapus cu un cuvânt împrumutat, fapt ce face dificilă şi uneori chiar imposibilă clarificarea etimologiei termenului istroromân. Termenii pe care îi propunem spre analiză ilustrează ultimele două cazuri delimitate.

1. Ir. **čep** s.n./s.m. „cep, dop"; forma **čep** a fost notată de Byhan 365: *tŝep* (înregistrat de Maiorescu 99: *cep*, pl. *cepuri* „orice dop, astupuş"), glosat prin germ. „Stöpsel"; Popovici II 105: *čep, -u*, pl. *-ur*, glosat prin germ. „Zapfen"; Morariu, *De-ale cirebirilor* II 7: *Iå mes-a nuntru e ie zecepit-a-vo tîrdo cu* cepu, *che nu ięse fårę.* (B); Cantemir 161: ~ s.n.; Kovačec, *Rječnik* 61: *~, -u, čépure, -urle* s.m. (J) = cr. „čep"; varianta

fonetică **ţep** a fost atestată de Popovici II 105: cf. şi ~; Puşcariu, SI III Glosar 328: ~ „cep, dop”, ilustrat prin contextul *Saca votę căn i̯o verír tu ver lå åpę din cadęre, otoţí-ver-o pre* ţep*, saca zi din urę.* (vezi Puşcariu SI I 8/5); Kovačec, *Rječnik* 61: *~, -u, ţépure, -urle* s.n. (S), 202: *~, -u, ţépure, -urle* s.n. (B).

Cuvântului istroromân şi echivalentului său din celelalte dialecte istorice ale românei li s-au propus două categorii de soluţii etimologice:

a) lat. **cĭppus, -um** „par ascuţit; columnă funerară; piatră de hotar”, influenţat semantic şi formal de bg. **čep** ([Densusianu, ILR I 152: rom. *cep*, cu un sens echivalent cu cel al abruz. *ceppę* = „turaciolo di legno per chiudere la cannella della bote”, sens pentru care nu este necesar să admitem o origine slavă (sl. *čepŭ*)]; PEW 333; [CDDE 303 s.v. *cep*: „înţelesul de „bondon” (fr.) pe care-l mai are *cep* poate să fie latin (cf. abruz. *čeppe* „turaciolo di legno per chiudere la cannella della bote”), dar se poate să fie sl. *čepŭ*]; [DA I 2 s.v.]; [REW 1935: lat. *cĭppus*], dar cu nuanţarea făcută de [Graur, *Corrections* 93]: „*cep* au moins pour une partie de ses acceptions, représente sl. *čepŭ*; [Puşcariu, LR I 278: „În unele cazuri e greu de stabilit dacă avem a face cu un cuvânt de origine latină. Astfel, *cep* pare a fi *cĭppus* latin, peste care s-a aşezat *čep* bulgăresc.]; CDER 1654; [vezi şi Ivănescu, ILR 213: lat. *cĭ́pus* > **cep*]; Mihăescu 243: „lat. *cippus* „poteau, borne” > dr., ar. *cep*, megl. *čǫmp*, ir. *ţep* „bondon” (it. *ceppo*, engad. *čep*, friul. *tsep*, fr. *cep, sep*, prov., cat. *cep*, sp., port. *cepo* avec divers sens parmi lesquels se place aussi celui que lui donne le roumain; néanmoins l’influence sémantique du bg. ou scr. *čep* reste possible et, sous le rapport phonétique dans le cas des formes ar. et megl., indéniable”; [DEX^2 s.v.], [MDA I s.v.]);

b) v. bg. **чєпъ** = germ. „Zapfen” (Byhan 365; Popovici II 105); bg. **čep** „cep” [DM 99 s.v. *tšǫmp* „cep”]; bg. **čepŭ** = fr. „bondon; bouchon” [DDA 352 s.v. *čep*]; Scărlătoiu 247.

Soluţiile etimologice oferite termenului românesc şi, implicit, formelor sale dialectale relevă posibilitatea moştenirii cuvântului din latină datorită caracterului său panromanic (vezi ILR II 111, 163) şi datorită răspândirii sale generale în dialectele istorice ale românei, dar în acelaşi timp indică legătura acestuia cu v. bg. *čep* din cauza dificultăţilor întâmpinate în explicarea, prin latină, a sensului dezvoltat de cuvântul românesc, cu toate că există forme romanice cu înţelesuri similare (vezi CDER 1654). Aşadar, situaţia termenului analizat nu permite susţinerea exclusivistă a unei singure opţiuni, forma latină şi cea slavă suprapunându-se în termenii din dialectele româneşti. În acest context, cuvintele lui Sextil Puşcariu vin să întărească afirmaţiile noastre: „În unele

cazuri e greu de stabilit dacă avem a face cu un cuvânt de origine latină. Astfel, *cep* pare a fi *cĭppus* latin, peste care s-a aşezat *čep* bulgăresc”[1].

2. Ir. **gúşę** s.f. „guşă (de animal)”; termenul a fost consemnat[2] în forma **gúşę** de Byhan 227: *gúŝę, -ŝe*, în (J) *γusę* (atestat de N. II; Maiorescu 107 *infra*; Wgd.-Hs.: *guŝę*, glosat prin germ. „Kropf von Tieren”, asemenea cr. *gùša, gúša* pentru păsări); Popovici II 114: *~, -a*, pl. *-e, -le*, notat în sintagme precum: *~ de gal'iră, de purę, de purman* = „guşă de găină, de curcă, de curcan”; varianta **gúşă** apare la Maiorescu 107: ~, pl. *guşe*, termen glosat prin germ. „Kropf”.

Din punct de vedere etimologic, ir. *gúşę* a fost raportat la:

a) lat. **geusiae** „gâtlej”, datorită apropierii de unele forme romanice – it. *gozzo*, fr. *gosier* etc. (PEW 747; [DA II 1 s.v.]; [REW 3750]; [Pascu, *Beiträg zur Geschichte der rumänischen Philologie*, Leipzig, 1920, p. 10: lat. **gusia*]; [cf. şi DDA 509 s.v. *gúşe* „gât” < lat.-gall. *geusiae* „Kehle”, „joues”]; CDER 3932[3]: lat. *geusiae*, probabil redus la ***gusia**; [DEX[2] s.v.]; [MDA II s.v.]);

b) termen din substratul traco-dac, comun cu albaneza – vezi alb. *gushë* „gât, creasta cocoşului” ([Miklosich, *Slav. Elem.*, 9: „*guşă* – alb. *gushë*” şi *Albanische Forschungen*, I, Viena, 1870, p. 365]; Popovici II 114: alb. *guşε* < lat. *geusiae*; [TDRG s.v.]; [Philippide, *Originea* II 716]; [Rosetti, ILR 278]; [DM 148 s.v. *gúşă* „gât”: „Există şi în alb. *gushë*.”]; ILR II 343-344; Russu, *Elemente* 173-174; Brâncuş, *Vocabularul* 86-87, oferă spre comparare forma din albaneză *gushë*, cuvânt ce are acelaşi sens ca în română, fiind foarte bogat în derivate şi compuse; aceeaşi sursă notează formele dialectale sud-dunărene: ar. *guşe*, cu sensul fr. „goître, gorge”, dar şi al fr. „cou”, şi megl. *guşă* „gât”; [Mihăescu 313: origine daco-moesiană sigură sau foarte probabilă, termenul având corespondent în albaneză]; [Sala, *De la latină* 84, 87]; Frățilă, *Studii* 302.

Prima soluție etimologică este contestată de Philippide, *Originea* II 716, unde se precizează: „Cuvântul, care se găseşte cu înțelesuri şi forme analoage şi pe alt teren romanic, este de origine obscură şi legătura lui cu *geusiae*… este problematică”. Etimonul latin este contestat şi de Brâncuş, *Vocabularul* 86-87, care precizează că etimonul propus nu se susține din motive fonetice. Concordanțele româno-albaneze susțin apartenența termenului la substratul traco-dac.

3. Ir. **gut** s.n., s.m. „gât” a fost notat de Byhan 228: *~, -tur, γut* în (J) (atestat de N. II; Maiorescu 107: ~, pl. *guturi*, uneori *gutură*; Iv. 9: *gutu*; Grt. 785: *gutu, -ti, -tsi, -turle*, forme glosate prin germ. „Hals”; Wgd.-Hs.: ~, germ. „Kropf bei Menschen” – „guşă”); Popovici II 114: *~, -u*,

---

[1] Puşcariu, LR I 278.
[2] Pentru consemnarea formelor atestate în istroromână vezi şi Frățilă, *Studii* 302.
[3] Vezi şi alte etimologii propuse pentru rom. *guşă*.

pl. *-ur, -urle*; Puşcariu, SI II 214: ~; Morariu, *Lu fraţi noştri* 46: *Pac l-a zăvit cu* gutu *şi la ăn potoc hitit.* (S), 60: *Se reţi* gutu *zeşi-l' che-l ren fåce c-a murit* […] (S), 75: *păr la* gut (B); Morariu, *De-ale cirebirilor* I 31: *păr la* gut (S); Puşcariu SI III Glosar 311; Cantemir 167: *~, -ure*; Dahmen-Kramer, *Observaţii* 84: *γút* (J); Kovačec, *Rječnik* 88: *~, -u* s.m. sg. (*dói̯ gút*) şi s.n. (*gúturle)* (sud), *γut, -u, -ure, -urle* s.m. (J), glosat prin cr. „grlo, grkljan"; Sârbu-Frăţilă 216: *~ (γut), -ure*; Frăţilă, *Studii* 245-246: *~, guture*. Consemnări ale cuvântului istroromân se înregistrează şi în atlasele lingvistice: ALR I/I, h. 35 gât: *gútu* (art.) (B), *γútu, doi̯ γúturę* (J), în nota pentru ambele puncte de anchetă se precizează „tot gâtul"; ALR I/I, h. 36 grumaz: *ur gut, doi̯ gut* (B), *γútu* (J), în note: „se înţelege tot gâtul, deci atât cât îl cuprinzi cu amândouă mâinile"; ALR II MN [6948] partea dinainte a gâtului: *γútu* (J); ALR II, h. 46 gât: *γútu, γúturlę* (J); ALRM I/I, h. 52 gât: *gut* (B, J); Pellis 170 gola („grumaz"): *γùtu* (J); *gùtu* (S, B); Pellis 175 collo: *gùtu* (J, S, B).

În lucrările cu caracter lexicografic se înregistrează următoarele soluţii etimologice:

a) v. sl. **glutъ** „înghiţitură" (Byhan 228: cr. *gut*; Popovici II 114: v. bg. *glъtъ*; [Rosetti, ILR 320]; Dahmen-Kramer I 235: cr. *gut*, *apud* Byhan 228, Skok I, 638-639);

b) lat. **guttura** (CDER 3788: lat. *guttŭra* „gâtlej, gât" – transmis şi unor dialecte franceze, de unde fr. *goître* „gâtlej" – de la puralul căruia s-ar fi format pl. *gâturi*, iar de la acesta s-a refăcut un singular analogic *gât*[4]; în aceeaşi sursă se precizează că ar putea fi, de asemenea, „un substantiv redus încă din latină la tipurile de declinarea a doua, ca *împărat* < *imperator*... În ambele cazuri rezultatul *î* e problematic.");

c) lat. **guttur** „gâtlej, gât" contaminat cu un element de origine slavă ([Densusianu, ILR I 182: „*Gât* poate fi însă *glŭtŭ* + **gut*, lat. *guttur* care a existat, fără îndoială, câtva timp în limba română, aşa cum o arată forma dr. *guturai*."]; Puşcariu SI II 214-215 relevă dificultatea alegerii între originea latină sau cea slavă pentru termenul ir. *gut*; autorul are în vedere atât etimonul latin care nu întâmpină nicio dificultate fonetică sau semantică dacă se porneşte de la nominativ, dar trimite şi spre cr. *gut* „beregată", reprezentantul normal al paleoslavului *glъtъ*; DA II 1 s.v.: ir. *gut* ar putea fi un descendent direct al lat. *guttur* sau un împrumut recent din cr. *gut* „gâtlej"; CDER 3788: „Analogia cu *guturai*, unde *u* s-a păstrat pare a indica faptul că în *gât* a avut loc o încrucişare cu sl. *grŭlo* „gât", sau, după părerea altora cu cuvintele slave derivate de la **glŭtŭ*, cf. slov. *golt*, cr. *gut* > ir. *gut*."; Kovačec, *Descrierea* 198: „Termenul *gut* (gât) poate fi atât slavul *glъtъ*, cât şi lat. *guttur*."; [Mihăescu 315: *gât* (cf. lat. *guttur*, v. sl.

[4] Vezi şi Sala, *Aventurile* 145.

glŭtŭ)]; Frățilă, *Studii* 245 (după DA): „Posibil ar fi ca lat. *guttur*, păstrat şi în derivatele *guturai, gutunar*, să fi dat **gut*, care ar putea fi refăcută din pl. **guturi* – care, apoi, sub influența cuvântului slav – cf. *gâtlej* – să fi primit forma *gât*”.

Informațiile etimologice existente relevă dificultatea de a opta între descendența latină sau slavă a termenului existent în două dintre cele patru dialecte ale românei: dr. *gât* şi ir. *gut*. În cazul istroromânei, *gut* poate fi raportat atât la lat. *guttur*, cât şi la v. sl. *glŭtŭ*, cu atât mai mult cu cât există o formă croată *gut* ce descinde din slava veche. În cazul formei din dacoromână lucrurile se complică pentru că raportarea la etimonul latin nu explică trecere lui *u* la *â*, iar derivarea din slavă lasă neexplicată amuțirea lui *l*, astfel că trebuie să avem în vedere o contaminare a elementului latin cu cel slav.

4. Ir. **méturę** s.f. 1. „mătură” (sens general atestat); 2. „perie” (Maiorescu 112); varianta fonetică **méturę** apare înregistrată la Byhan 275: *~, -re* (atestat de Grt. 432; Iv. 13, formele propuse fiind glosate prin germ. „Besen”; Maiorescu 112: *mătură*); Popovici II 125: *~, -a*, pl. *-e*; Morariu, *Lu fraţi noştri* 45: (art.) Metura *novę, meturę bire*. (S); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 122): ~ (S); Puşcariu SI III Glosar 314; Cantemir 171: *~, -r*; Kovačec, *Rječnik* 116: *~, -a* (sud), glosat prin cr. „metla”, dar şi în ALIr 1431 târn (în grajd): *o méturę*, *do méture* (S, N), în (S) în paralel cu *un šul'*, *doi̯ šul'*; forma **métura** este notată de Iv. 13 (*apud* Byhan 275); Puşcariu SI II 76: ~, 146: ~ (art.); Bartoli, *Liste* (*apud* Puşcariu SI III 122): ~ (B, L, Sc, N) şi în atlasele lingvistice: Pellis 843 granata: (art.) *métura* (B); ALIr 1431 târn (în grajd): *o métura*, *do méture* (S, L, M, C), *o métura*, *do métur* (B, Şc, T, Z).

Etimologiile propuse acestui termen sunt extrem de variate:

a) lat. **mētŭla, -am** (PEW 1053); lat. **mētŭla**[5] (din **mēta** „con, piramidă mică”) (CDDE 1074); lat. **mētŭla** (Popovici II 125); lat. **betul(l)a** + sl. **metla** ([DDA 679-680 s.v. *mătură*, *apud* DR, IV, 1377]); în CDER 5166 se precizează că acest etimon ridică probleme din punct de vedere semantic (cf. şi Brâncuş, *Vocabularul* 142);

b) lat. **matta** „covoraş” cu schimbare de gen > ***mat** ce explică pl. *mături* de la care, prin falsă regresiune s-a ajuns la *mătură*; termenul poate fi raportat şi la lat. ***mattula**, însă fonetismul din română prezintă o anumită dificultate (CDER 5166);

c) sl. **metъla** (bg., rus., scr. **metla**) (Cihac II 190; Byhan 275; [Philippide, *Originea* II 114: autorul îl consideră cu origine obscură, dar

---

[5] CDDE 1074: „la început cuvântul românesc a trebuit să însemne „touffe, botte de foin” şi, cum măturatul se făcea cu asemenea legături de crengute, de fân, a putut uşor ajunge la semnificațiunea pe care o are azi”.

precizează că „*mătură* nu poate fi separat de slavul *metla* cu acelaşi înțeles”]; [vezi Petrovici, *Le latin* 319-320: sl **metŭla* > lat.-romanic **metula* > rom. *mătură*]; Dahmen-Kramer I 255: „*mătură* esiste anche in rumeno; certamente risale allo strato slavo più antico e non direttamente al croato *metla* «scopa»”). Etimologia e contestată de Densusianu, ILR I 187: „*mătură* rămâne încă obscur şi, după părerea noastră, etimologia sa nu poate fi căutată în cuvântul slav”; PEW 1053; Brâncuş *Vocabularul* 142: explicația prin etimon slav întâmpină dificultăți fonetice (*l* > *r* şi *ъ* > *u*); vezi şi Graur, *Corrections* 105, Mihăilă 16;

d) origine traco-dacă ([Puşcariu, LR I 169: *mătură* – cuvânt autohton, cu corespondentul albanez *netullë*, ambele înrudite cu sl. *metla*]; Brâncuş, *Vocabularul* 142: cuvântul românesc este comparat cu alb. *netull, -a, netëll* „mătură”; motivația raportării cuvântului la fondul lexical din substrat o constituie absența accentului pe segmentul *-ur-*, specifică unui număr mare de cuvinte de origine traco-dacă; [Mihăilă 16]; [Fischer, *Latina* 141: cuvânt de origine autohtonă]; [Mihăescu 313]).

Observăm că ipoteza originii latine, dar şi cea a originii slave a termenului românesc existent în toate cele patru dialecte (dr. *mătură*, ar., megl. *metură*, ir. *meturę*) sunt vulnerabile fie din punct de vedere semantic, fie din punct de vedere fonetic. Considerăm că originea termenului trebuie căutată în fondul lingvistic balcanic preroman, fapt relevat de lingvistul I. I. Russu: „Existent şi în albaneză, cuvântul este carpato-balcanic de origine indo-europeană autohtonă, înrudit şi identic cu cel slav”[6].

5. Ir. **sapún** s.n. „săpun” a fost înregistrat de Byhan 334: ~ (atestat de Maiorescu 121: *săpún* în (B), alături de împrumutul *saif*; Iv. 11: *savunu*), glosat prin germ. „Seife”; Popovici II 146: ~, glosat prin germ. „Seife”; de asemenea, termenul istroromân a fost notat în MALGI, h. 105 săpun, pl. (şi art.): *(ur) sapún, sapúnu (!), (m.m.) sapúne, sapúnele* (L).

Pentru ir. *sapún* s-au propus următoarele etimologii:

a) lat. **sapo, -ōnem** (PEW 1515; [REW 7589], dar [Graur, *Corrections* 112: „il n’est pas certain que *sapun* vienne du latin”]; [DM 257 s.v. *săpún*]; [CDER 7435, unde se consideră ca probabilă derivarea directă din latină]; [DDA 921 s.v. *săpúne*]; [Graur, *Etimologii* 79: *săpun* < lat. *sapo*]; ILR II 306; [DA X 1 s.v.: lat. *sapo, -onis*]; [Mihăescu 459: „rien ne s’oppose à l’idée que le roumain *săpun* ait pour origine le latin *sapo, -onis*”]; [Sala, *De la latină* 29, 53: *săpun* < lat. *saponem* – panromanic];

b) cr., slov. **sapun** (Nem. I 403, *apud* Byhan 334; CDER 7435, exclusiv pentru forma istroromână);

c) sl. **сапоунъ** (Popovici II 146).

---

[6] Russu, *Elemente* 180.

Observăm că în ceea ce priveşte dr., megl. *săpún*, ar. *săpúne* există o oarecare unanimitate referitoare la descendența latină a acestor forme. Varianta fonetică istroromână ridică unele probleme legate de etimonul pe care-l continuă. Deşi prezența unor continuatori ai lat. *sapo, -onem* în dialectele româneşti şi caracterul panromanic al acestuia ar motiva originea latină, structura fonetică a ir. *sapún* relevă absența acțiunii unei legi de evoluție fonetică specifică termenilor moşteniți din istroromână care prezintă un *-n-* intervoclic (> *-r-*). Prezența unor forme similare celei latine în limbile balcanice poate motiva ipoteza împrumutului din croată, slovenă sau cel puțin suprapunerea formei utilizate de populațiile vecine istroromânilor peste cuvântul moştenit din latină.

Raportarea celor cinci termeni istroromâni supuşi analizei exclusiv la un etimon latin este dificilă şi, în unele privințe, chiar imposibilă: unele cuvinte relevă suprapunerea dintre anumite forme aflate în concurență – una moştenită din latină şi una împrumutată – (*čep*, *gut*, *sapún*), altele trimit spre un fond lingvistic preroman (*gúşę*, *méturę*).

ABREVIERI

abruz. = abruzzez; din Abruzzi;
alb. = albanez(ă);
ar. = aromân(ă);
art. = articulat;
B = Bârdo;
bg. = bulgar(ă);
C = Costârcean;
cat. = catalan(ă);
cf. = confer;
cr. = croat(ă);
dial. = dialect; dialectal;
dr. = dacoromân(ă);
engad. = engadinez;
f. = feminin;
fr. = francez(ă);
friul. = friulan(ă);
germ. = german(ă);
h. = hartă;
ir. = istroromân(ă);
it. = italian(ă);
J = Jeiăn;
L = Letai;
lat. = latină; latinesc;
M = Miheli;
m. = masculin;

megl. = meglenoromân(ă);
MN = Material Necartografiat;
N = Noselo;
n. = neutru;
p. = pagină;
pl. = plural;
port. = portugheză;
prov. = provensal(ă);
rom. = română; românesc;
rus. = rusă; rusesc;
S = Suşnieviţa;
s. = substantiv;
Sc = Sucodru;
scr. = sârbocroat(ă);
sl. = slav(ă);
slov. = sloven(ă);
sp. = spaniol(ă);
s.v. = sub voce;
Şc = Şcabici;
T = Tărcovţi;
v. = vechi, veche;
ven. = veneţian(ă);
Z = Zankovţi

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas. Atlasul lingvistic istroromân. Atlante linguistico istrorumeno*, Pula, 2002.

ALR I/I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. I: *Părţile corpului omenesc şi boalele lui*, Cluj, 1938.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a (ALR II), vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.

ALRM I/II = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I (ALRM I), vol. II: *Familia, naşterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, de Sever Pop, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz,1942.

Bartoli, *Liste* = Listele lui Bartoli (*apud* Puşcariu SI III, p. 97-141).

Brâncuş, *Vocabularul* = Gr. Brâncuş, *Vocabularul autohton al limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1983.

Byhan = Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Sechster Jahresbericht des Instituts f±r rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig”,

herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1899, p. 175-396.

Cantemir = Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Bucureşti, EA, 1959.

Cihac I, II = A. de Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-roumaine*, vol. I *Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes*, Francfort, 1870; vol. II *Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais*, Francfort, 1879.

CDDE = I.-A. Candrea, Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine. (A-Putea)*, Bucureşti, Paralela 45, 2003.

CDER = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*, ediție îngrijită şi traducere din limba spaniolă de Tudora Şandru Mehedinți şi Magdalena Popescu Marin, Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2001.

DA = *Dicționarul limbii române*: DA I 2 (tomul I, partea II C, 1940); DA II 1 (tomul II, partea I F-I, 1934); DA X 1 (tomul X, partea 1, Litera S – S-*sclabuc*, 1986).

Dahmen-Kramer I = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis.* Parte prima: Questioni 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 13, 1988, p. 209-281.

Dahmen-Kramer, *Observații* = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Observații despre vocabularul istroromânei vorbite la Jeiăn*, în „Balkan Archiv. Neue Folge", I (1976), p. 81-89.

Densusianu, ILR I-II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. I *Originile*, vol. II *Secolul al XVI-lea*, ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, Bucureşti, EŞ, 1961.

DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân, general şi etimologic*, [Bucureşti], EA, 1963.

DEX[2] = *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.

DM = Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. III *Dicționar meglenoromân*, Bucureşti, [f.a.].

DR = „Dacoromania", Cluj, I, 1920-1921 ş.u.

Fischer, *Latina* = I. Fischer, *Latina dunăreană. Introducere în istoria limbii române*, Bucureşti, EŞE, 1985.

Frățilă, *Studii* = Vasile Frățilă, *Terminologia corpului omenesc în dialectul istroromân*, în idem, *Studii de toponimie şi dialectologie*, Timişoara, Ed. Excelsior Art, 2002, p. 211-312.

Graur, *Corrections* = Al. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în „Bulletin linguistique", V (1937), p. 80-124.

Graur, *Etimologii* = Al. Graur, *Etimologii româneşti*, Bucureşti, EA, 1963.

ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II (redactor responsabil Ion Coteanu), Bucureşti, EA, 1969.

Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, ed. II-a, Iaşi, Ed. Junimea, 2000.

Kovačec, *Rječnik* = August Kovačec, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, 1998.

Kovačec, *Descrierea* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, EA, 1971.

Maiorescu = Ioan Maiorescu, *Itinerar în Istria şi Vocabular istriano-român*, ediția a II-a publicată de Titu Maiorescu, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1900.

MALGI = Radu Flora, *Micul atlas lingvistic al graiurilor istroromâne (MALGI)*, ediție îngrijită de Bogdan Marinescu, Bucureşti, EAR, 2003.

MDA I-IV = *Micul dicționar academic*, vol. I Literele A-C, vol. II Literele D-H, vol. III Literele I-Pr, vol. IV Literele Pr.-Z, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2001-2003.

Mihăescu = H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, EAR, 1993.

Mihăilă = G. Mihăilă, *Criteriile periodizării şi geografia împrumuturilor slave în limba română*, în idem, *Studii de lexicologie şi istorie a lingvisticii româneşti*, Bucureşti, EDP, 1973, p. 9-53.

Miklosich, *Slav. Elem.* = Franz, Miklosich *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1861.

Morariu, *De-ale cirebirilor* I = Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, I *Texte din Susńevița*, (extras din „Codrul Cosminului", VI (1929), Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuți), Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1929.

Morariu, *De-ale cirebirilor* II = Leca Morariu, *De-ale cirebirilor*, II *Texte din Bârdo, Sucodru şi Grobnic*, (extras din „Codrul Cosminului", VII (1930), Buletinul Institutului de Istorie şi Limbă de la Universitatea din Cernăuți), Cernăuți, Institutul de Arte Grafice şi Editura „Glasul Bucovinei", 1932.

Morariu, *Lu frați noştri* = Leca Morariu, *Lu frați noştri. Libru lu rumeri din Istrie. Cartea românilor din Istria. Il libro degli rumeni Istriani*, Suceava, Editura Revistei „Făt-Frumos", 1928.

Pellis = răspunsurile înregistrate de U. Pellis în localitățile istroromâne anchetate pentru *Atlasul lingvistic italian* şi publicate de Dahmen-Kramer = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis.* Parte prima: Questioni 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 13, 1988, p. 209-281; Parte seconda: Questioni 1513- 3338, în „Balkan Archiv. Neue Folge", 16, 1991, p. 107-137.

Petrovici, *Le latin* = Emil Petrovici, *Le latin oriental possédait-il des éléments slaves?*, RRL, XI (1966), p. 313-323.

PEW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I. Lateinisches Element mit Ber±cksichtigung aller romanischen Sprachen*, Heidelberg, 1905.

Philippide, *Originea* I-II = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. I *Ce spun izvoarele istorice*, Iaşi, Tipografia „Viața Românească" S.A., 1923; vol. II *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, Tipografia „Viața Românească" S.A., 1927.

Popovici I-II = Iosif Popovici, *Dialectele române (Rumaenische Dialekte)*, IX *Dialectele române din Istria*, I (*Referințele sociale şi gramatica*), Halle a. d.

S., Editura Autorului, 1914; II (*Texte şi glosar*), Halle a. d. Saale, Editura Autorului, 1909.

Puşcariu, LR I-II = Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. I *Privire generală*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976; vol II *Rostirea*, Bucureşti, EA, 1994.

Puşcariu SI I-III = Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu M. Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan, I. *Texte*, în „Analele Academiei Române". Seria a II-a: Memoriile Secţiunii Literare, XXVIII (1905-1906), Bucureşti, 1906, p. 117-182; II. *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, 1926; III. *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare*, Bucureşti, Cultura Naţională, 1929.

REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, ed. a VI-a, Carl Winter – Universitätsverlag, 1992.

Rosetti, ILR = Al. Rosetti, *Istoria limbii române. De la origini până în secolul al XVII-lea*, ediţia a doua revăzută şi adăugită, Bucureşti, EŞE, 1978.

RRL = „Revue Roumaine de Linguistique", Bucureşti, I, 1956 ş.u.

Russu, *Elemente* = I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, Bucureşti, EA, 1970.

Sala, *Aventurile* = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte româneşti*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2005.

Sala, *De la latină* = Marius Sala, *De la latină la română*, ed. a II-a revăzută, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2006.

Sârbu-Frăţilă = Richard Sârbu, Vasile Frăţilă, *Dialectul istroromân. Texte şi glosar*, Timişoara, Editura Amarcord, 1998.

Scărlătoiu = Elena Scărlătoiu, *Istroromânii şi istroromâna. Relaţii lingvistice cu slavii de sud: cuvinte de origine veche slavă*, Bucureşti, Editura Staff, 1998.

Skok I-IV = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, vol. I-IV, Zagreb, Jugoslavenska Akademija Znanosti i Umjetnosti, 1971-1974.

TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, I-III, Wiesbaden, 1985-1989.

NOTES LEXICALES ET ÉTYMOLOGIQUES: LES MOTS ISTROROUMAINS *ČEP, GÚŞĘ, GUT, MÉTURĘ, SAPÚN*

(Résumé)

Notre étude se propose de présenter et d'analyser les solutions étymologiques données pour quelques mots istroroumains (*čep, gúşę, gut, méturę, sapún*) dont l'origine se trouve – d'après certaines sources lexicographiques – soit en latin, soit dans une autre langue. On peut constater que dans tous les cas l'origine exclusivement latine des mots analysés est presque impossible à soutenir et il est nécessaire d'envisager, d'une part, la possibilité de superposition de certaines formes concurrentes (un mot hérité et un mot emprunté) et, d'autre part, la possibilité de trouver l'origine des mots dans le fond linguistique préroman.

AUT, XLVIII, 2010, p. 70-95

TOPONIMIA VĂILOR BISTRA ŞI SEBEŞ. GLOSAR (IV)

de

Diana BOC-SÎNMĂRGHIȚAN

Lucrarea de față reprezintă un capitol dintr-o lucrare mai amplă privind *Toponimia văilor Bistra şi Sebeş*. Primele trei părți (respectiv literele A-F; G-M; N-P) au fost publicate în numerele anterioare ale revistei (AUT, XLV, 2007, p. 15-72; AUT, XLVI, 2008, p. 59-116; AUT, XLVII, 2009, p. 39-72).

Materialul toponimic a fost cules prin anchete la fața locului, apelându-se în egală măsură şi la lucrările de toponimie (dicționare, monografii, articole, studii), la culegeri de documente, la lucrări istorice şi memorialistice, ghiduri, planuri etc. Localitățile ale căror nume topice au făcut obiectul nostru de studiu sunt aşezate de-a lungul văilor Bistra (localitățile: Băuțar, Bucova, Cireşa, Ciuta, Cornişoru, Glimboca, Iaz, Măgura, Mal, Marga, Măru, Obreja, Ohaba, Oțelu Roşu, Poiana Mărului, Preveciori, Rusca Montană, Ruschița, Valea Bistrei, Vama Marga, Var, Voislova, Zăvoi) şi Sebeş (localitățile: Borlova, Caransebeş, Cicleni, Dalci, Turnu Ruieni, Zerveşti, Zlagna), principali afluenți ai râului Timiş.

R

Rácotele [rácoćeli̯e] (PoiMr) – fânețe şi pârâu care izvorăşte din Zănoaga şi se varsă în Bistra. – După n. grup *racote* (< *Racotă* < *Rac(u)* + suf. *-otă* (DNFR, 394)).

Rácovița (Iaz) – teren arabil. – După top. *Racova* (< sl. *racov* „de rac") + suf. *-ița* (Iordan, *Top. rom.*, 485). Datorită faptului că accentul este pe radical şi nu pe sufix, toponimul este derivat pe teren slav: *Rakovica* (DTB, *Litera R*, 275).

Rácovița (Car) – teren arabil, fostă localitate în partea de nord-vest a oraşului. V. *supra.*

Radina [ráđina] (Glb) – teren în pantă. – După antrop. *Radina* (DNFR, 385), cf. srb. *radin*, *-a*, *-o* adj. „harnic, silitor sârguincios" şi cu

valoare substantivală „femeie harnică” şi (zool.) adj. alături de subst. *pčels* „albină lucrătoare” (Tomici, DSR, III *apud* DTB, *Litera R*, 276).

Radolea [rádoḷia] (M) – poiană submontană şi pârâu, afluent al Şipotului, între Hodincior şi Şipot. – După antrop. *Radolea* < tema *Rad*, v. şi alte derivate din această temă (DOR, 355-357).

Radomíla (Băţ) – uliţă şi fâneţe în munţii Poiana Ruscă. – După antrop. *Radomila* (cf. *Radomir*) (DNFR, 386), cf. *scr. Radomila* (GRKOVIĆ, 297), respectiv *Radomira* (GRKOVIĆ, 297 *apud* DTB, *Litera R,* 311); ar putea fi vorba şi despre un antrop. compus din *Radu* (cf. bg. *Rado*, ung. *radó* „bătăuş” (DNFR, 385)) şi *Mila* (< sl. *Mil*) (DOR, 322); de fapt, legenda conform căreia locul s-a numit *Radomila* ne determină să admitem că este vorba despre un nume compus (v. Aurelian Motomancea, *Premise la o cercetare a zonei etnografice Băuţar-Marga (Caraş-Severin),* în „Studii şi comunicări de etnografie-istorie”, Caransebeş, Muzeul judeţean de etnografie şi istorie locală, I, 1975, p. 276). Densusianu, Ţ.H., 65 îl înregistrează cu varianta *Rodomira*.

Rámna (Glb) – deal şi pârâu, izvorăşte de sub Ascuţita şi se varsă în Bistra. – După sl. *ravĭnŭ*, fem. *ravĭna* „planus” (Petrovici, *Daco-slava*, 256) cu transformarea grupului consonantic *vn* (în urma căderii ierului mic) în *mn* (cf. *râvni* > *râmni*, *pivniţă* > *pimniţă* etc., DTB, *Litera R*, 279).

Rápogu de la Racote [~rácoće] (PoiMr) – fâneţe. – După s. reg. *rapog* „loc unde se dau copiii pe gheţuş”. Derivat regresiv din *răpăga* + determ. topon. *Racote* cu prep. comp. *de la*.

Rápogu lu Lúngu (PoiMr) – fâneţe. – După s. *rapog* + determ. antrop. *Lungu* (DNFR, 284) (gen.).

Rápogu lu Sărăzánu (PoiMr) – fâneţe. – După s. *rapog* + determ. antrop. *Sărăzanu* < top. *Sărăzani* < magh. *száraz* „(valea) seacă”, sau „(locul) sec” (Creţan, Frăţilă, *Dicţionar*, 369). (gen.).

Rápogu Măgúrii (PoiMr) – cale de acces spre Măgura. – După s. *rapog* + determ. topon. *Măgura* (gen.).

Rátota (Bcv) – păşune alpină în masivul Ţarcu Godeanu. – După un hipocoristic format cu suf. *-ot(ă)* de la o temă *Rat-*, cf. bg. *Ratka*, n. fam. *Ratiev* (Ilčev, *Rečnik*, 421); srb. *Rata*, *Rate*, hipocoristic de la *Ratibor*, *Ratislav*, *Ratimir* (GRKOVIĆ, 171, *apud* DTB, *Litera R*, 282).

Răchíta (Bor) – pădure de foioase. – După s. *răchită* „nume dat mai multor specii de salcie cu frunze înguste şi lunguieţe, cu ramuri subţiri şi elastice, folosite ca material de împletit (*Salix*)”*(*< bg., scr. *rakita)* (DEX).

Răchíţ (Dlc) – grădini, teren arabil mlăştinos. – După s. *răchită* (pl.).

Răchiţ (TRu) – fâneţe. V. *supra.*

Răchițeaua [răkiţáu̯a] (Var) – pârâu. – După s. *răchită* + suf. dim. *-eauă* (art.).

Rădăcina [rădăśína] (Bor) – pădure de foioase şi conifere. – După s. *rădăcină* (art.) „parte a unei plante superioare prin care aceasta se fixează de sol şi îşi absoarbe substanțele hrănitoare; (pop.) parte a plantei aflată în pământ, indiferent de structura şi funcțiile pe care le are” (DEX).

Rădăcini [rădăśíń] (VB) – stăvilar pe Bistra. – După s. *rădăcină* (pl.)

Rămnúța (Glb) – deal împădurit. – După top. *Ramna* + suf. *-uța*.

Răuása (VB) – teren arabil şi fânețe. – După adj. *răuos, -oasă* „cu rouă” < *rouă* „rouă” < lat. *ros, roris* (DTB, *Litera R*, 289). Toponimul ar putea fi raportat şi la adj. *rău* prin substantivizare, cu referire la natura terenului.

Răpog între Deáluri (Măr) – coamă de deal. – După s. *rapăg* „ghetuş” (DAR) + determ. subst. *deal* (pl.) cu prep. *între*.

Răpogu lu Móga (Măr) – coamă de deal. – După s. *răpog* + determ. topon. *Moga* (gen.).

Răscrucea lu Neámțu [răscrúśa~] (Zăv) – răscruce de drumuri. – După s. *răscruce* „loc unde se încrucişează sau de unde se separă două sau mai multe drumuri; răspântie” (DEX) + determ. antrop. *Neamțu* (gen.).

Răstoácă (Măg) – locul unde se făceau *topile* pentru cânepă. – După s. *răstoacă* „loc, gârlă unde o apă este puțin adâncă. Braț al unui râu abătut din matca lui şi secat pentru a putea prinde peşte” (< sl. ***rastokŭ)* (DEX), „loc unde apa este puțin adâncă, gârlă puțin adâncă, formată prin abaterea apei cu scopul de a prinde peşti în albia secată” (Frățilă, STD, 148).

Râpa lu Lizári (Var) – pădure de salcâmi. – După s. *râpă* + determ. n. grup *lizari* (probabil < antrop. *Lizar* < antrop. *Liz(u)* (DOR, 211) + suf. *-ar*).

Râpa Róşie (Bor) – teren arabil şi fânețe. – După s. *râpă* + determ. adj. *roşie*.

Râpa Róşie (Zer) – luncă pe malul Sebeşului. V. *supra.*

Râpanu [răpánu] (M) – plai pe unde se scoteau lemnele din pădure către sat. – După s. *râpă* + suf. augum. *-an*.

Râpă (Iaz) – teren abrupt. – După s. *râpă.*

Râpele (Băț) – teren accidentat. – După s. *râpă* (pl. art.).

Râpi (Măr) – pădure de stejari. – După s. *râpă* (pl.).

Râpile Boțărénilor (M) – teren accidentat. – După s. *râpă* + determ. n. grup *boțăreni* < *băuțăreni* „originari din localitatea Băuțar” (gen.).

Râpile lu Gărău (Bor) – păşune împădurită. – După s. *râpă* + determ. antrop. *Gărău* (gen.).

Rât (Obr) – luncă. – După s. *rât* „loc mocirlos” (v. Ioniță, *Glosar*, 34) „şes de-a lungul unei ape curgătoare, pe care creşte iarbă pentru cosit sau pentru păşunat” (DEX).

Rấtu lu Ilínca (Iaz) – teren arabil. – După s. *rât* + determ. antrop. *Ilinca* (cf. bg. *Ilinka*) (DNFR, 256).

Râtu lu Tocálă (Iaz) – loc împădurit. – După s. *rât* + determ. antrop. *Tocală* (< s. reg. *tocálă* „vorbărie, trăncăneală. 2. om flecar” (DAR), cf. şi Pătruţ, SOR, 56-58 pentru suf. -*al*- în antroponimie).

Râtu Pópii (Iaz) – teren arabil. – După s. *rât* + determ. subst. *popă* (gen.).

Râturile (Ciut) – fâneţe. – După s. *rât* (pl. art.).

Râu Mare (Bor) – pârâu, izvorăşte de sub Cuntu şi se varsă în Sebeş. – După s. *râu* „apă curgătoare (permanentă) formată din unirea mai multor pâraie şi care se varsă într-un fluviu, în alt râu, într-un lac etc.” (DEX) + determ. adj. *mare*.

Râu Alb (Car) – stradă. – După s. *râu* + determ. adj. *alb*.

Remecior [remeśór] (Bcv) – deal şi pârâu, afluent al Remetei care se varsă în Bistra. – După top. *Remetea* + suf. -*ior*, prin apropiere de s. *deal* sau *pârâu* (DTB, *Litera R,* 296).

Remetea [remećа] (Bcv) – pârâu ce se varsă în Bistra. – Cf. magh. *remete* „pustnic, sihastru, călugăr” (Iordan, *Top. rom*. 245, Goicu Simona, *Termeni creştini*, 175-176 *apud* DTB, *Litera R*, 296).

Remetea Máre (Bcv) – afluent al Bistrei. – După top. *Remetea* + determ. adj. *mare* (gen.).

Remetea Mícă (Bcv) – afluent al Bistrei. – După top. *Remetea* + determ. adj. *mică* (gen.).

Róbu (Zăv) – pădure şi pârâu, izvorăşte din Măgura şi se varsă în Bistra. – După antrop. *Robu* (DNFR, 395, cf. şi Pătruţ, *Nume*, 99), cf. şi Ilčev, *Rečnik*, 426 care înregistrează n. fam. *Ròbov, Ròbovski, Ròbev,* n. b. *Robče*, n. fam. *Ròbčev*, n. b. *Robuš* pe lângă n. b. *Rob, Robe, Roba, Robul*.

Robu (Cir) – pârâu şi teren arabil. V. *supra.*

Radobáşa (Car) – loc în Caransebeş. – După antrop. comp. *Radobaşa*. (< antrop. *Rado* (cf. DNFR, 385) + *başa*, formaţie probabil slavă.

Rodoreasa [rodoriása] (Băţ) – parte de sat şi pârâu în masivul Godeanu Retezat, izvorăşte din Văraticu. – Probabil un antrop. fem. *Rodoreasa* < antrop. **Rodor* + suf. -*easa*.

Rogoáza (Bcv) – teren mlăştinos. – După s. *rogoz,* pl. *rogoază* „gen de plante erbacee cu tulpina în trei muchii, cu frunzele lungi şi cu flori monoice grupate în spice (*Carex*); plantă din acest gen”, „numele mai multor plante erbacee care cresc prin mlaştini, fâneţe umede” (DTB, *Litera R*, 311), după care s-a refăcut un sg. *rogoaza* (< sl. *rogozŭ)* (DEX).

Rogoaza [rogu̯áza] (Glb) – teren mlăştinos. V. *supra.*

Róşia (PoiMr) – fâneţe şi pârâu, izvorăşte din Zănoaga şi se varsă în Bistra. – După adj. fem. *roşie* substantivizat (prin eliminarea lui *apă* sau *vale*) (v. DTB, *Litera R*, 315).

Róvina (Iaz) – izlaz, teren lutos drept. – După s. *rovină* „groapă, adâncitură, surpătură de teren, râpă (mocirloasă). 2. Loc mlăştinos; mlaştină, mocirlă” (< bg. *rovina*) (DEX).

Róvina de la Cocini [~đe la cośiń] (Zăv) – fâneţe. – După s. *rovină* + determ. topon. *Cocinu* (pl.).

Róvina Iázului (Car) – loc mlăştinos înspre localitatea Iaz. – După s. *rovină* + determ. topon. *Iaz* (gen.).

Róvină (Obr) – cale de acces spre Olan. – După s. *rovină.*

Róvină (VB) – pârâu şi păşune. V. *supra.*

Róvini (Car) – loc mlăştinos. – După s. *rovină* (pl.).

Róvinile (Var) – teren neproductiv. – După s. *rovină* (pl. art.).

Rúcănu lu Răbícă (Bcv) – teren în pantă. – După s. reg. *rucăn* „văgăună, râpă pe unde se corhănesc lemnele” (< germ. *Rüken* „coamă, spinare, şa, creastă (de munte)) (DTB, *Litera, R*, 318) + determ. antrop. *Răbică* (gen.) < *Rab* (< magh. *rab* „sclav” (DNFR, 385) + suf. -*ică*).

Rúcănu Nistoreştiu [~nistoréşću] (Bcv) – groapă. – După s. *rucăn* (v. *supra*) + determ. antrop. *Nistoreştiu* (< *Nistor* + suf. -*eşti*), un pl. considerat ca o formă de sg. (DTB, *Litera R*, 318).

Rúcănu Păvălóńu (Bcv) – teren pe care s-au corhănit lemne. – După s. *rucăn* (v. *supra*) + apoz. *Păvăloniu* (< *Pavel* + suf. -*oń*), un pl. considerat ca o formă de sg. (DTB, *Litera R*, 318).

Rugetu [ruźétu] (Glb) – platou cu izlaz. – După s. *ruget* „loc pe care creşte mult rug” < *rug* „mărăcine”, „nume dat mai multor arbuşti spinoşi din familia rozaceelor” + suf. col. -*et*.

Rúgu (Cir) – pârâu, izvorăşte de sub Poiana Bradului şi se varsă în Bistra. – După s. *rug* „mărăcine”.

Rugu (OR) – vale pentru păşunat. V. *supra.*

Rugu Mare (Glb) – pârâu. – După top. *Rugu* + determ. adj. *mare*.

Rugu Mic (Glb) – pârâu. – După top. *Rugu* + determ. adj. *mic*.

Ruiéni (TRu) – parte de sat. – După n. grup *ruieni* (< antrop. *Ruiu* + suf. -*eni*).

Rúncu (Bor) – grădinile sătenilor. – După s. *runc* „loc despădurit folosit ca păşune sau pentru a fi cultivat; curătură” (< lat. *runcus*) (DEX).

Runcu (Glb) – pădure de foioase şi conifere şi pârâu care izvorăşte din Vecsăle şi se varsă în Valea Satului. V. *supra.*

Runcu (PoiMr) – fâneţe. – După s. *runc.* V. *supra.*

Runcurél (Mal) – pădure arsă. – După s. *runcurel* < s. *runc* (pl. *runcuri*) + suf. dim. -*el*.

Runcuréle (Măg) – izlaz comunal. – După s. *runcurel* (pl.) < *runc* + suf. -*el* (pl.).

Runcurélu (Măg) – pârâu ce izvorăşte din Socet şi se varsă în Bistra Mărului. – V. *supra*.

Runcurélu Mic (Măr) – păşune alpină. – După top. *Runcurel* + determ. adj. *mic*.

Rúsca (RusM) – munte şi pârâu cu o lungime de 21 km/166 km², izvorăşte de sub Vârful Padeş la o altitudine de 970 m, traversează localitatea şi se varsă în Bistra lângă satul Voislova. Cursul superior al Ruscăi, în amonte de centrul minier Ruschița, este cunoscut sub numele de *Padeş* (cf. Mărgineanu, *Ruskberg*, 19). – După s. *ruscă* „deal, râpă cu pământ roşu, drum peste deal sau prin râpă" (DLR); „despicătură, curmătură, şa" (Ştefănescu, *Ruscă*, 521-523), cf. şi DTB, *Litera R*, 324.

Ruschíța (RusM) – vale cu pârâu. – După top. *Rusca* + suf. dim. -*ița*.

S

Sabău (Glb) – izlaz comunal. – După antrop. *Sabău*.

Sáşa (Var) – pădure de foioase. – După s. *şes*, fem. *şasă* prin raportare la pădure.

Sat Bătrân (Zg) – fosta aşezare a satului, actualmente grădinile sătenilor. – După s. *sat* + determ. adj. *bătrân.*

Sát Bătrấn Mic (Iaz) – fosta vatră a satului. – După top. *Satu Bătrân* + determ. adj. *mic*.

Satu Bătrân (Obr) – păşune şi fânețe pe malul drept al văii Bistrei. Aici se află urmele medievale ale unei necropole şi ale unui lăcaş de cult datând din secolele XIV-XV d.Chr, tot aici a fost localizat şi satul medieval *Bizere* (Luca, *Descoperiri,* 183).

Satu Bătrân (TRu) – teren arabil, loc pe care se presupune că a fost vatra veche a satului. V. *supra.*

Săláşu Mic (Glb) – pârâu, izvorăşte din Vecsăle şi se varsă în Valea Satului. – După s. *sălaş* „adăpost unde cineva capătă temporar găzduire; construcție rudimentară făcută în câmp şi folosită ca adăpost temporar pentru oameni şi animale; locuință, casă. Staul, grajd. Culcuş; aşezare omenească. Locuitorii acestei aşezări; mică aşezare de țigani (nomazi); grup de familii de țigani (nomazi) sub conducerea unui vătaf" (< magh. *szállás* „adăpost") (DEX) + determ. adj. *mic*.

Sălişte (VB) – teren arabil. – După s. *sălişte*, variantă regională a lui *silişte* „denumire dată în Evul Mediu, în țările române, locului pe care fusese sau pe care era aşezat un sat; vatra satului. (Reg.) Loc de casă. (Pop.) Loc necultivat, bun pentru cultura cerealelor, sau loc plantat cu pomi (în apropierea sau în vatra satului). (Reg.) Păşune" (< sl. *selište*) (DEX).

Sălişte (Zg) – terenuri arabile pe malul drept al Zlăgniței. V. *supra.*

Săliştea (Vos) – teren arabil. – După s. *sălişte* (art.).

Săliştea ***din Deal*** (Zăv) – deal. – După s. *sălişte* + determ. subst. *deal* cu prep. *din*.

Sălişti (Zer) – teren arabil. – După s. *sălişte* (pl.).

Săliştile (Ciut) – teren arabil. – După s. *sălişte* (pl. art.).

Săráca (Glb) – stână în Buza Nedeii. – După adj. *sărac,* fem. *săracă* prin substantivizare.

Sângeru [sînźeru] (TRu) – deal. – După s. *sânger* „arbust cu ramuri drepte, roşii toamna şi iarna, cu frunzele de obicei ovale, vara verzi şi toamna roşii, cu flori albe şi fructe drupe negre (*Cornus sanguinea*)" (DEX).

Sárbu Mare (TRu) – pârâu. – După top. *Sârbu* (cf. top. *Apa Sârbului*) + determ. adj. *mare.*

Sârbu Mic (TRu) – pârâu. – După top. *Sârbu* + determ. adj. *mic.*

Scămníş (TRu) – poiană. – După s. *scămniş* „loc relativ plan, pe o coastă sau la poalele unei coaste; terasă" (Homorodean, *Vechea vatră*, 162-163).

Scárile (Bor) – pădure de foioase şi conifere. – După s. *scară* (pl.).

Scărişoára (Cir) – deal şi munte. – După s. dim. *scărişoară,* cu valoare entopică.

Scărişoara (Mal) – cărare accidentată spre Muntele Mic. V. *supra.*

Scărişoara (VB) – munte. V. *supra.*

Scărişoara (Zăv) – gol alpin. V. *supra.*

Scoába (M) – vale cu pârâu, afluent al Nermeşului. – După s. *scoabă* „viroagă, vale strâmtă, adâncitură pe coasta unui deal sau munte, jgheab natural" (DLR) (< bg., scr. *skoba*) (DEX).

Scoárța (TRu) – pârâu, izvorăşte din Valea Şcoarța şi se varsă în Sebeş. – După s. *scoarță* (art.) „înveliş extern (gros şi tare) al trunchiului şi al crengilor unui copac sau al unei plante lemnoase; coajă" (DEX).

Scoarța (Mal) – pădure de foioase. – După s. *scoarță* „strat exterior care acoperă tulpinile şi ramurile plantelor lemnoase; coajă; înv. fiecare dintre cele două părți laterale ale căruței făcute din scânduri şi folosite în loc de loitre" (< lat. *scortea*) (DEX). Toponimul aminteşte de defrişările prin înlăturarea cojii scoarței copacilor (v. şi Ioniță, *Nume*, 130-131).

Scoarța Mare (Glb) – pârâu ce izvorăşte din Valea Scoarța şi se varsă în Bistra. – După top. *Scoarța* (cf. top. *Valea Scoarța*) + determ. adj. *mare*.

Scoarța Mică (Glb) – fostă exploatare minieră şi pârâu, izvorăşte din Valea Scoarța şi se varsă în Bistra. – După top. *Scoarța* + determ. adj. *mică*.

Scofánele (Bor) – păşune împădurită. – Probabil de la s. *cofană* (pl.) cu *s* protetic (< *cofă* < bg. *kofa* „vadră, găleată” + suf. -*ană*). Apelativul nu este înregistrat de dicționare, îl întâlnim la Loşonți, *Toponime*, 125 care îi dă următoarele sinonime *corobană*, *gropană* sau un antrop. *Scofanu* (< s. reg. *scofar* „crescător de purcele (scroafe)” (DAR), cf. şi *Scoflea* (DNFR, 409).

Scofánu Mare (Bor) – păşune împădurită. – După top. *Scofanu* + determ. adj. *mare*.

Scofanu Mic (Bor) – păşune împădurită. – După top. *Scofanu* + determ. adj. *mic*.

Scoríla (PoiMr) – drum forestier şi pârâu ce izvorăşte din Muntele Mic şi se varsă în Bistra. – După antrop. *Scorilă* (cf. slv. *skorŭ* „iute, repede” + suf. -*ilă* specific antroponimic (Ioniță, *Glosar*, 51). Cf. şi *scórotă* „grohotiş”, curent în Țara Hațegului, dar neatestat în dicționare (vezi discuția referitoare la acest apelativ la Loşonți, *Toponime*, 17).

Sébeş (Zer) – râu. – După magh. *sebes* „iute, repede, grăbit” (pentru originea acestui nume, v. Iordan, *Top. rom*, 123; Ilie Minescu, *Contribution sur l'origine du toponyme Caransebeş*, în AUT, XXXVI-XXXVII, 1998-1999, p. 185-190).

Sebeşél (Bor) – izvor ce izvorăşte din Muntele Mic, de la locul numit *Căbăni* şi se varsă în Sebeş, având o lungime de 9 km/16 km². – După top. *Sebeş* + suf. dim. -*el*.

Seciu [sǎśu] (Bor) – pădure de răşinoase. – După s. *seci* (art.) „loc într-o pădure defrişat şi folosit ca păşune sau ogor; curătură; laz; runc” (DLR, cf. şi Crețan, Frățilă, *Dicționar*, 140).

Semenicu [sămenícu] (Cir) – deal. – După antrop. *Semenic* (< s. bot. *semenic* „*Antennaria dioica*”, „*Filago arvensis*”, „*F. minima*”, „*Helichrysum arenarium*”) (*Dicț. etnobotanic*, 286).

Slatina [sláćina] (M) – pârâu ce izvorăşte de sub golul de munte Tâlve şi se varsă în Bistra. – După s. *slatină* „sărătură umedă cu smârcuri de apă” (Iordan, *Top. rom*. 126) „izvor de apă (minerală) sărată; saramură. Teren mlăştinos şi sărat” (< sl. *slatina)* (DEX).

Slátina (Măr) – deal. V. *supra.*

Slátina (TRu) – pârâu ce izvorăşte din Pârâu Pietrii şi se varsă în Sebeş. V. *supra.*

Slátina (VB) – teren arabil. V. *supra.*

Slătiníca (Zăv) – pârâu ce izvorăşte din Măgura şi se varsă în Bistra. – După top. *Slatina* + suf. dim. -*ica*.

Slătinioára (Băț) – pârâu. – După top. *Slatina* + suf. dim. -*ioara*.

Slătinioára (Bor) – izvor ce izvorăşte din Pogări şi se varsă în Râu Mare. V. *supra.*

Smízi (Mal) – pădure de aluni. – După s. *smidă*, cu pl. *smizi* pentru *smide* „desiş format din arbori tineri sau din tufe de spini, de zmeură” (DEX).

Socétu (Măg) – deal împădurit. – După s. *socet* „loc acoperit cu soci” (DEX) (< s. *soc* + suf. col. *-et*).

Solomónu (M) – poiană alpină pe Valea Mânzului. – După antrop. *Solomon* (DOR, 150).

Spláiul Potócului (Car) – stradă. – După s. *splai* „mal (înalt) al unei ape (betonat sau pietruit). 2) Stradă special amenajată de-a lungul unui astfel de mal; chei” (DEX) + determ. topon. *Potoc* (gen.).

Spláiul Sébeşului (Car) – stradă. – După s. *splai* + determ. topon. *Sebeş* (gen.).

Stărpăreáța Mustăți (Bor) – gol alpin. – După s. *stărpăreață* „locul unde stau sau pasc stărpele” < *sterp*, *stearpă* „(pop.: despre animale şi plante) Steril” (DEX) + suf. *-ăreață* (< lat. *-aricia*) (cf. Frățilă, *Etimologii*, 66; Domnița Tomescu, *Derivarea românească în context romanic. Continuitatea sufixului latin* ***-aria***, în *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timişoara, Ed. Universității de Vest, 2005, p. 503-513) + determ. antrop. *Mustățea,* cf. şi Densusianu, Ț.H., 84 care înregistrează numele de câine *Must'eța* (gen.).

Stálpu de Fiér (VB) – izlaz comunal. – După s. *stâlp* + determ. subst. *fier* cu prep. *de*.

Stána Bătrână (Bor) – câmpie alpină. – După s. *stână* „aşezare păstorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzând locul şi amenajările necesare), unde se adăpostesc oile şi ciobanii şi unde se prepară produsele din laptele oilor” (DEX) + determ. adj. *bătrână* „cea veche”.

Stána Bătrână (Var) – teren arabil. V. *supra.*

Stána Ciuții [~śúțî] (Măr) – fânețe. – După s. *stână* + determ. topon. *Ciuta* (gen.).

Stána de la Bourél (Zer) – stână. – După s. *stână* + determ. topon. *Borurelu* cu prep. comp. *de la.*

Stána de la Crac la Comándă (Bor) – stână. – După s. *stână* + determ. topon., cf. top. *Crac* şi top. *La Comandă* cu prep. comp. *de la*.

Stána de la Şésu Jigórii (Bor) – stână. – După s. *stână* „aşezare păstorească de vară, la munte sau în afara satului (cuprinzând locul şi amenajările necesare), unde se adăpostesc oile şi ciobanii şi unde se prepară produsele din laptele oilor” (DEX) + determ. topon. *Şesu Jigorii* cu prep. comp. *de la.*

Stána de la Válea Sátului (Var) – deal pietros. – După s. *stână* + determ. topon. *Valea Satului* cu prep. comp. *de la.*

Stấna Drăghiciónilor (Măg) – stână. – După s. *stână* + nume de grup *drăghicioni* (< antrop. *Drăghici*) (DNFR, 181).

Stấna Gúgii (Bor) – câmpie alpină. – După s. *stână* + determ. antrop. *Guga* (gen.).

Stâna lu Bogáț (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + determ. n. grup *bogați* (< adj. *bogat*) (gen.).

Stâna lu Bulciu [búlśu] (Zăv) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Bulciu* (DNFR, 86).

Stâna lu Cécea (Măg) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Cecea* (< s. *ćeće* < *tete* „nene” + suf. top. -*a*) (gen.).

Stâna lu Ciopor [~śopór] (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + determ. subst. *ciopor* (< s. *ciopor* „turmă mai mică de animale”).

Stâna lu Ciúcu (VB) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Ciucu* (cf. şi DNFR, 129-130).

Stâna lu Crâjméni (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + n. grup *crâjmeni* „cei din localitatea Măgura, fostă Crâjma”.

Stấna lu Din Duşa [~đin dúśa] (Zer) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Dinu,* hipocoristic de la *Constantin* (DNFR, 173) şi *Duşa* (hipoc. de la *Dumitru*) (cf. şi *Duşa*, DNFR, 187) (gen.).

Stấna lu Ion Zălu (Zăv) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Ion Zălu* (cf. şi *Zelea,* DNFR, 497) (gen.).

Stấna lu Iovéşti (Măr) – păşune alpină. – După s. *stână* + determ. n. grup *ioveşti* (< antrop. *Iov*, *Iova* nume biblic (DNFR, 260) + suf. -*eşti*), cf. şi n. fam. *Iovesc* (Densusianu, Ț.H., 77) (gen.).

Stấna lu Isăcóńi (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Isăcońi* (< antrop. *Isac*, nume biblic (DNFR, 261) + suf. -*oń*) (gen.).

Stấna lu Lúnga (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Lunga* (< adj. *lung* (fem.)) (gen.).

Stâna lu Máier (Zăv) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Maier*, cf. top. *La Maier* (gen.).

Stâna lu Márcu (Zer) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Marcu*, cf. top. *Obrațu lu Marcu* (gen.).

Stâna lu Menúc (Măg) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Menuc* (poreclă) (gen.).

Stâna lu Pârnăvél (VB) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Pârnăvel* (gen.), cf. top. *Puntea lu Pârnăvel.*

Stâna lu Pável Slúga (VB) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Pavel Sluga* (prenume + poreclă) (gen.).

Stâna lu Pému (Iaz) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Pemu* (< *pem,* nume etnic (denumire dată locuitorilor de origine cehă), cf. Ioniță, *Glosar*, 43).

Stâna lu Rácu (Zer) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Racu*, hipocoristic de la *Radomir, Radoslav* etc. (cf. şi DNFR, 385).

Stâna lu Sârbóni (Iaz) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Sârbońi*, cf. top. *Izvoru Sârboni.*

Stâna lu Sărăzáni (PoiMr) – stână, păşune alpină. – După s. *stână* + n. grup *sărăzani* < antrop. *Sărazanu*, v. *supra Răpogu lu Sărăzani.*

Stâna lu Trífu (Zer) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Trifu*, cf. top. *Poiana lu Trifu*.

Stâna lu Tuldắu (Iaz) – stână. – După s. *stână* + determ. antrop. *Tuldău,* poreclă (*Toldău*, cu *o* neacc. > *u*) < s. *toldău* „cui gros de fier sau de lemn cu care se unesc între ele diferite obiecte, îndeosebi părţi ale carului sau ale plugului; bucată de lemn de mărimi diferite folosită ca adaos în construcţii; drug de fier” (< magh. *toldó*) (DLR) (gen.).

Stâna lu Voislovéni (PoiMr) – stână. – După s. *stână* + n. grup *voisloveni* „cei din localitatea Voislova” (gen.).

Stâna lu Zăvoián (PoiMr) – După s. *stână* + antrop. *Zăvoian* (< top. *Zăvoi* + suf. *-(e)an*) (gen.).

Stâna Mălắnilor (Mal) – păşune alpină. – După s. *stână* + n. grup *mălăni* „cei din localitatea Mal” (gen.).

Stâna Mărắnilor (VB) – stână. – După s. *stână* + n. grup *mărăni* „cei din localitatea Măru” (gen.).

Stâna Obắrşia Mắnzului (M) – stână situată la obârşia Mânzului. – După s. *stână* + determ. topon. *Obârşia Mânzului*.

Stắrna (M) – afluent al Bistrei. Cf. srb. *stârn*, gen. *stȑni*, slav comun şi panslav, fără paralele în limbile baltice şi derivatul *strnica* „cereale” (Skok III, 347) .

Stắrna Băuţárului (Băţ) – fostă păşune, actualmente împădurită. – După top. *Stârna* + determ. topon. *Băuţar* (gen.). Cf. şi Densusianu, Ţ.H., 66.

Stắrna Mărgănească [~margăńeáscă] (Băţ) – pârâu în masivul Poiana Ruscă ce izvorăşte din Ibanu şi se varsă în Bistra. – După top. *Stârna* + determ. adj. *mărgănească* (< top. *Marga* + suf. adj. *-ească*).

Stârnişoara [stîrńişoára] (Băţ) – pârâu în masivul Poiana Ruscă ce izvorăşte din Moghilă şi se varsă în Stârna. – După top. *Stârna* + suf. *-işoara*.

Stârnişoara (VMg) – pârâu. V. *supra.*

Stoiánu (Bor) – pădure de foioase. – După antrop. *Stoian* (cf. bg. rus. *Stojan*) (DNFR, 426).

1 Mai (Car) – stradă. – După *1 Mai*, sărbătoarea muncii în majoritatea ţărilor lumii.

30 Decémbrie (act. ***22 Decembrie 1989***) (OR) – stradă. – După evenimentele din 30 decembrie 1947, când Regele Mihai abdică şi renunţă

la conducerea statului, cf. şi evenimentele din 30 decembrie 1922, dată la care se formează Uniunea Sovietică. Numele actual al străzii face trimitere spre evenimentele din decembrie 1989 când dictatura comunistă s-a prăbuşit.

30 Decémbrie (act. ***Mihai Viteazul***) (Car) – stradă. Numele actual al străzii face trimitere spre una dintre cele mai marcante personalități ale istoriei româneşti, Mihai Viteazul.

Stráda Aeropórtului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *aeroport* (gen.).

Strada Rácoviței (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon., cf. top. *La Racoviță* (gen.).

Strada Sálciei (act. ***Piața 700***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *salcie* (gen.) „numele mai multor specii de arbori şi de arbuşti cu ramuri lungi, subțiri şi mlădioase, cu frunze lanceolate şi cu flori galbene-verzui dispuse în mâțişori, care cresc la marginea apelor *(Salix);* arbore aparținând uneia dintre aceste specii” *(< salix, -icis*) (DEX) (gen.).

Strada Teiúşului (Car) – cartier al oraşului. – După s. *stradă* + determ. topon. *Teiuş* (gen.).

Strada Tribunálului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *tribunal* (gen.).

Strada Zagánului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *zăgan* „vultur de talie mare, cu pene negre, în formă de barbă sub cioc; vultur-bărbos” (< tc. *zagan)* (DEX), cf. şi numele de câine *Zăgan* înregistrat de Densusianu, Ț.H., 84.

Strada 1 Decémbrie 1918 (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *1 Decembrie 1918,* data proclamării Marii Uniri Naționale.

Strada 1 Decembrie 1918 (Car) – stradă. V. *supra.*

Strada 1 Mai (OR) – stradă. V. *supra 1 Mai.*

Strada 13 Septémbrie (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *13 Septembrie,* cu referire la luptele eroice din Dealul Spirii din 13 septembrie 1848, ziua de 13 septembrie devenind ziua națională a pompierilor.

Strada 16 Féburarie (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *16 Februarie,* probabil după data de *16 februarie 1968* când România renunță la organizarea administrativă tipic sovietică în regiuni şi raioane şi reînființează unitatea administrativ-teritorială tradițională: județul; au fost organizate 39 de județe şi municipiul Bucureşti.

Strada 19 Noiémbrie (act. ***Tárgului***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *19 Noiembrie* probabil în memoria zilei de 19 noiembrie 1861, dată la care se încheie Conferința națională a fruntaşilor politici români din Banat, ținută la Timişoara, ocazie cu care se adoptă o moțiune prin care se cere autonomia Banatului față de Ungaria.

Strada 23 Augúst (act. ***Revoluției***) (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *23 August,* fostul nume al localității Zăvoi.

Strada 28 Mártie (act. ***Episcop Nicolae Popeea***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *28 Martie*, dată cu însemnătate istorică dacă ținem cont că, în 28 martie 1791, *Supplex Libellus Valachorum*, cel dintâi program politic al românilor din Transilvania, este trimis Curții din Viena şi tot în 28 martie 1974 Marea Adunare Națională instituie funcția de preşedinte al Republicii Socialiste România, în care este ales Nicolae Ceauşescu. Numele actual al străzii face trimitere la episcopul Caransebeşului, Nicolae Popeea.

Strada 6 Martie (act. ***Dr. Ion Sârbu***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *6 Martie,* dată cu însemnătate istorică dacă ținem cont că la 6 martie 1945 se instaurează guvernul dr. Petru Groza. Numele actual al străzii aminteşte de scriitorul Ion Desideriu Sârbu, romancier, eseist, filozof şi profesor de filozofie.

Strada 7 Noiémbrie (act. ***Rugului***) (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *7 Noiembrie* 1917, când s-a încheiat Revoluția bolşevică din Rusia, care a dus la curmarea monarhiei din această țară.

Strada 8 Mártie (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *8 Martie* (dată istorică începând cu 8 martie 1911, când *Ziua internațională a femeii* este celebrată pentru prima dată).

Strada A. I. Cuza (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *A. I. Cuza* (personalitate marcantă a istoriei noastre, fondatorul României moderne, domnitorul care a înfăptuit Unirea Principatelor şi primul domn al României).

Strada A.I. Cuza (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Aleea Rapsodíei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *Aleea Rapsodiei*.

Strada Alexandru Odobescu (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Alexandru Odobescu* (personalitate marcantă a istoriei noastre, scriitor, arheolog, şi om politic român).

Strada Ana Ipătescu (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ana Ipătescu*, eroină a Revoluției de la 1848.

Strada Áninilor (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *anin* (gen. pl.).

Strada Antoniu Secvens (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Antoniu Secvens* (personalitate marcantă a oraşului Caransebeş, fost profesor de muzică la institutele diecezane; în prezent numele său este amintit prin *Festivalului Coral „Antoniu Sequens”*, care a ajuns la a VIII-a ediție în 2007).

Strada Arínului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *arin* (gen.).

Strada Aurél Vláicu (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Aurel Vlaicu,* personalitate marcantă a istorie noastre, inginer, inventator şi pionier al aviației române şi mondiale.

Strada Avram Iancu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Avram Iancu,* personalitate marcantă a istorie noastre, avocat român transilvănean care a jucat un rol important în Revoluția de 1848 din Transilvania.

Strada Avram Iancu (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Báia (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Baia.*

Strada Bístrei (act. ***General Moise Groza***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Bistra* (gen.). Numele actual al străzii trimite la faptele de vitejie ale generalului Moise Groza, născut în localitatea Obreja 1844, care s-a remarcat prin faptele sale de vitejie din Războiul de Independență.

Strada Bistrei (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Brádului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *brad* sau oicon. *Brad* (gen.).

Strada C. Porumbescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ciprian Porumbescu,* personalitate marcantă a culturii noastre, compozitor şi violonist român.

Strada Cấmpului (Cir) – drum ce duce spre terenurile arabile. – După s. *stradă* + determ. topon. *Câmpu* (gen.).

Strada Câmpului (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Canálului (act. ***Vasile Alecsandri***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *canal* „albie artificială sau amenajată care leagă între ele două mări, două fluvii, un râu cu un lac etc. şi care serveşte la navigație, la irigări sau la construcții hidrotehnice. Curs de apă îndiguit şi drenat cu scopul de a-l face navigabil, de a preveni inundațiile etc. Cale de circulație pe apă (ținând loc de stradă) în oraşele aşezate la mare sau pe fluvii; conductă (construită din beton sau din tuburi îmbinate, din şanțuri sau rigole) destinată să transporte lichide, în diferite scopuri” (< fr. *canal*, lat. *canalis*) (DEX). Numele actual al străzii trimite la scriitorul român Vasile Alecsandri.

Strada Caráşului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Caraş* (gen.).

Strada Cazấrmii (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *cazarmă* „ansamblu de clădiri, construcții şi instalații afectat militarilor” (< rus. *kazarma*) (DEX) (gen.).

Stráda Cérnei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Cerna*, râu ce desparte Banatul de Oltenia.

Strada Cimitírului (act. ***Scorilo***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *cimitir* (gen.). Numele actual al străzii trimite la regele dac Scorilo.

Strada Cimitírului (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Ciprian Porumbescu (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Cireşélu (Cir) – drum. – După s. *stradă* + dterm. topon. *Cireşelu* (gen.).

Strada Ciréşului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + dterm. subst. *cireş* (gen.).

Strada Cloşca (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Cloşca,* personalitate marcantă a istorie noastre, lider al Răscoalei de la 1784.

Strada Cloşca (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Constrúctorilor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *constructor* (pl. gen.).

Strada Crişan (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Crişan,* personalitate marcantă a istorie noastre, lider al Răscoalei de la 1784.

Strada Crişan (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Dacilor (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *dac* (pl. gen.).

Strada Dacilor (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Dâlmei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Dâlma* (gen.).

Strada Decebal (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Decebal,* personalitate marcantă a istorie noastre, rege dac.

Strada Dígului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *dig* (gen.).

Strada Dispensárului (act. ***Țarinei***) (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *dispensar* (gen.).

Strada Dobrogeanu Gherea (act. ***Protopop Ioan Tomici***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Dobrogeanu Gherea,* personalitate marcantă a culturii noastre, scriitor şi fruntaş socialist român de origine evreiască. Numele actual al străzii trimite la protopopul caransebeşean Ioan Tomici (1804 – 1839).

Strada Dobrogeanu Gherea (act. ***Eftimie Murgu***) (OR) – stradă. Numele actual al străzii trimite la Eftimie Murgu, om politic român, revoluționar paşoptist, născut în localitatea Rudăria (astăzi Eftimie Murgu, Caraş-Severin).

Strada Dr. Petru Groza (act. ***Calea Orşovei***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Dr. Petru Groza,* personalitate marcantă a

istoriei noastre, politician român şi prim-ministru în primul guvern comunist al României între 1945 şi 1952.

Strada Dragoş Vodă (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Dragoş Vodă* (personalitate marcantă a istorie noastre, om politic şi militar, întemeietorul primului stat al Moldovei, subordonat Regatului Ungariei).

Strada Dumbrávei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + detem. subst. *dumbravă* (gen.).

Strada Ecaterina Teodoroiu (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ecaterina Teodoroiu* (personalitate marcantă a istorie noastre, supranumită şi „Eroina de la Jiu", a fost un sublocotenent român care a căzut în Bătălia de la Mărăşeşti din timpul Primului Război Mondial).

Strada Efrem Zacan (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Efrem Zacan*, personalitate marcantă a oraşului Caransebeş, colaborator la traducerea *Paliei de la Orăştie*.

Strada Eftimie Murgu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Eftimie Murgu*.

Strada Eliberării (act. ***Calea Severinului***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *eliberare,* cu referire la „eliberarea" de sub fascism (gen.).

Strada Erúgii (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon *Ieruga* (gen.).

Strada Extravilán (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *extravilan* „care este situat în afara spațiului construibil al unei localități" (< *extra-* + lat. *villanus)* (DEX).

Strada Flórilor (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *floare* (pl. gen.).

Strada Frásinului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *frasin* (gen.).

Strada G. Coşbuc (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *George Coşbuc* (personalitate marcantă a literaturii noastre, poet român din Transilvania, membru titular al Academiei Române din anul 1916).

Strada Gai (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. *topon*. *Gai*.

Strada Gavril Ivul (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Gavril Ivul*, personalitate marcantă a culturii noastre, teolog si filozof de talie europeană.

Strada Gării (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *gară* (gen.).

Strada Gării (Car) – stradă. V. *supra.*

Strada George Buitu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *George Buitu*.

Strada George Coşbuc (Car) – stradă. V. *supra.*

Strada George Enescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *George Enescu,* personalitate marcantă a culturii noastre, compozitor, violonist, pedagog, pianist şi dirijor.

Strada Gheorghe Doja (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Gheorghe Doja*, personalitate marcantă a istoriei noastre, nobil secui din Transilvania, care a condus răscoala țărănească din 1514, care-i poartă numele.

Strada Grădinilor [~grăđínilor] (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *grădină* (pl. gen.).

Strada Hațegului [~háțăgului̯] (Cir) – drum. – După s. *stradă* + determ. topon. *Hațeg* (gen.).

Strada Hațegului (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Hidegului [~iđégului̯] (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Hideg*, afluent al râului Belareca, cf. top. magh. *Hideg* < adj. magh. *hideg* „rece” (DTB, V, 33, v. şi Iordan, *Top. rom*., 12).

Strada Horea (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Horea,* personalitate marcantă a istoriei noastre, lider al răscoalei de la 1784.

Strada Horea (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada I. L. Caragiale (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *I. L. Caragiale*, personalitate marcantă a culturii noastre, dramaturg, nuvelist, pamfletar, poet, scriitor, director de teatru, comentator politic şi ziarist român.

Strada I. L. Caragiale (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Intrav. Múntele Mic (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Muntele Mic*.

Strada Ion Creangă (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ion Creangă*, unul dintre cei mai mari clasici ai literaturii noastre.

Strada Libertății (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *libertate* (gen.).

Strada Libertății (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Liliácului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *liliac* (floare) (gen.).

Strada Lúncii (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Lunca* (gen.).

Strada Luță Ioviță (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Luță Ioviță* (renumit interpret instrumentist (taragotist) de muzică populară din Banat).

Strada M. Halici (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *M. Halici,* cunoscut şi apreciat cărturar umanist, care a lăsat în urma sa o bibliotecă ce numără peste 500 de exemplare, bibliotecă ce astăzi îi poartă numele în oraşul său natal, autor al renumitului *Anonymus Caransebesiensis*.

Strada M. Kogălniceanu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *M. Kogălniceanu,* personalitate marcantă a culturii noastre, istoric, scriitor, ziarist, om politic, prim-ministru şi, mai târziu, ministru de externe.

Strada M. Sadoveanu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *M. Sadoveanu,* personalitate marcantă a culturii noastre, scriitor, povestitor, nuvelist, romancier, academician şi om politic român.

Strada Măgúrii (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Măgura* (gen.).

Strada Mesteacănului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *mesteacăn* (gen.).

Strada Mihai Eminescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Mihai Eminescu*, personalitate marcantă a culturii noastre, poet, prozator şi jurnalist, considerat de critica literară drept cel mai important scriitor romantic din literatura română.

Strada Mihai Eminescu (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Mihail Kogălniceanu (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Mircea cel Bătrân (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Mircea cel Bătrân*, personalitate marcantă a istoriei noastre, voievod al Ţării Româneşti.

Strada Mórii (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *moară* (gen.).

Strada Nerei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Nera*, cf. top. *Nera* (creat de austrieci din rom. *Nergăń,* v. Creţan, Frăţilă*, Dicţionar,* 10, v. şi Ioniţă*, Glosar,* 206).

Strada Nicolae Bălcescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Nicolae Bălcescu*, istoric, scriitor şi revoluţionar român.

Strada Nicolae Titulescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Nicolae Titulescu,* diplomat şi om politic român, în repetate rânduri ministru, fost preşedinte al Ligii Naţiunilor.

Strada Nóuă (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. adj. *nouă.*

Strada Oţelarilor [~oţălárilor] (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *oţelar* (pl. gen.).

Strada Pádeşului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Padeş* (gen.).

Strada Pájiştei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Pajişte* (gen.).

Strada Parângului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Parâng* (< s. *parâng* „numele a două plante erbacee din familia gramineelor: dughie; mei” (< lat. *panicum*) (DEX).

Strada Partizánilor (act. ***C-tin Popasu***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *partizan* (pl. gen.).

Strada Pescárilor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *pescar* (pl. gen.).

Strada Pínilor (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *pin* (pl. gen.).

Strada Plópului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *plop* (gen.).

Strada Pogoníşului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. **Pogoniş* (cf. Creţan, Frăţilă, *Dicţionar*, 286).

Strada Poştei (act. ***Căpitan Iancu Temeş***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* determ. subst. *poştă* (gen.).

Strada Potócului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Potoc* (gen.).

Strada Progrésului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *progres* (gen.).

Strada Púnții (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *punte* (gen.).

Strada Repúblicii (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *republică* (gen.).

Strada Retezát (act. ***General Mihail Trapşa***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Retezat*. Numele actual al străzii trimite la generalul Mihail Trapşa (1838-1896) din Caransebeş, autor de cărţi cu caracter militar, dar şi de poezii şi aforisme; ***Strada Retezátului*** (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Retezat* (gen.).

Strada Romanilor (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *roman* (pl. gen.). Aici au fost identificate urmele zidurilor cetăţii. Săpăturile realizate cu acest prilej au dus la descoperirea unui bordei de secolele VIII-X d. Chr. (Luca, *Descoperiri*, 58).

Strada Róvinei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Rovina* (gen).

Strada Rózelor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *roză* (pl. gen.).

Strada Salcâmului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *salcâm* (gen.).

Strada Scântéii (act. ***Ardealului***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *scânteie* (gen.). Numele actual al străzii trimite spre regiunea istorică din centrul României, Transilvania sau Ardeal.

Strada Scărişoára (Cir) – drum. – După s. *stradă* + determ. topon. *Scărişoara* (gen.).

Strada Scărişórii (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Sébeşului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Sebeş,* cu referire la râul Sebeş care se varsă în Timiş (gen.).

Strada Semenícului (Car) – stradă. – După s. *stradă* determ. topon. *Semenic* (gen.).

Strada Simion Bărnuțiu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Simion Bărnuțiu,* istoric, filozof, om politic şi profesor universitar, unul dintre principalii organizatori ai Revoluției de la 1848 din Transilvania.

Strada Spitálului (Car) – stradă ce duce spre spitalul municipal. – După s. *stradă* + determ. subst. *spital* (gen.).

Strada Stejárului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *stejar* (gen.).

Strada Şcolii (act. ***Constantin Diaconovici Loga***) (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *şcoală* (gen.).

Strada Ştefan cel Mare (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ştefan cel Mare* (domnul Moldovei între anii 1457 şi 1504) (gen.).

Strada Ştefan Velovan (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Ştefan Velovan* (fost director al Institutului Pedagogic din Caransebeş, considerat cel mai mare pedagog al timpului său, a pus bazele învățământului pedagogic, s-a născut în localitatea Rusca Montană; despre viața şi activitatea sa, v. Mărgineanu, *Ruskberg*, 77-83).

Strada Téilor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *tei* (pl. gen.).

Strada Téiului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *tei* (gen.).

Strada Teodor Aman (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Teodor Aman* (pictor şi grafician, pedagog, academician român, întemeietor al primelor şcoli româneşti de arte frumoase atât la Iaşi, cât şi la Bucureşti).

Strada Tinerétului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. n. grup *tineret* (gen.).

Strada Traian (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Traian* (împărat al Imperiului Roman).

Strada Traian (OR) – stradă. V. *supra.*

Strada Traian Doda (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Traian Doda* (personalitate de seamă a Banatului secolului al XIX-lea, militar de carieră în armata habsburgică – a avansat până la gradul de general de divizie, astăzi numele său este purtat de unul dintre liceele de seamă din Caransebeş).

Strada Traian Vuia (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Traian Vuia* (inventator român, pionier al aviației).

Strada Trandafírilor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *trandafir* (pl. gen.).

Strada Tudor Vladimirescu (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Tudor Vladimirescu* (rămas în istorie drept conducătorul Revoluției de la 1821).

Strada Țárcului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Țarcu* (gen.).

Strada Țárinei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *țarină* (gen.).

Strada Unírii (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *unire* (gen.).

Strada Valea Ohăbii (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Valea Ohăbii.*

Strada Vasile Alecsandri (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. antrop. *Vasile Alecsandri* (poet, dramaturg, folclorist, om politic, ministru, diplomat, academician român, membru fondator al Academiei Române, creator al teatrului românesc şi a literaturii dramatice în România, personalitate marcantă a Moldovei şi apoi a României de-a lungul întregului secol al XIX-lea).

Strada Viitórului (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *viitor* (gen.).

Strada Zăbránului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Zăbran* (gen.).

Strada Zăvóiului (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Zăvoi* (gen.).

Strada Zlágnei (Car) – stradă. – După s. *stradă* + determ. topon. *Zlagna* (gen.).

Strada Zórilor (OR) – stradă. – După s. *stradă* + determ. subst. *zori* (gen.).

Strâmba (Băț) – pârâu. – După adj. *strâmb* prin substantivizare, cu referire la cursul apei.

Strâmba (Mal) – pârâu ce izvorăşte din Strâmba Mare şi se varsă în Bistra. – V. *supra.*

Strâmba Mare (Mal) – pădure de foioase. – După top. *Strâmba* + determ. adj. *mare*.

Strâmba Mică (Mal) – pădure de foioase. – După top. *Strâmba* + determ. adj. *mică*.

Strâmbu (Bor) – pădure de foioase şi conifere. – După adj. masc. *strâmb*, probabil cu referire la râu.

Strâ̂mbu (Var) – pădure de foioase şi pârâu, izvorăşte din Pădurea Strâmbu şi se varsă în Văruțu. V. *supra.*

Strâmbu Mare (Băț) – pârâu ce izvorăşte de la Spărturi şi se varsă în Nermeş. –După top. *Strâmbu* + determ. adj. *mare*.

Strâmbu Mic (Băț) – pârâu ce izvorăşte de la Spărturi şi se varsă în Nermeş. – După top. *Strâmbu* + determ. adj. *mic*.

Strâ̂mtu (Bor) – pădure de foioase şi conifere. – După adj. masc. *strâmt* prin substantivizare.

Strâmtu (Dlc) – drum. V. *supra.*

Stráturi (M) – gol alpin între Zănoaga şi Valea Rea „acolo s-au făcut cărări după cum au trecut vacile, iar acum e pădure de brad" (informație din anchetă). – După s. *strat* (pl.). „material, substanță repartizată relativ uniform pe o suprafață de altă natură (pentru a o acoperi) sau între alte două suprafețe de altă natură (pentru a le despărți); fâşie compactă dintr-o materie, aflată în interiorul unei mase de natură diferită. Depozit de roci sedimentare sau metamorfice cu o compoziție relativ omogenă, care se găseşte, sub forma unei pânze, între alte depozite" (< lat. *stratum)* (DEX).

Stráu (Dlc) – deal. – După antrop. *Strau* (< s. *strau* absent din dicționare, conservat în toponimie < probabil din germ. *Strauch* „tufiş, arbust", cf. şi sl. *Strah* „groază, frică teamă".

Strau (Var) – pădure de foioase. V. *supra.*

Străóń (Văv) – pârâu ce izvorăşte din Măgura şi se varsă în Bistra. – După n. grup *străoni* < antrop. *Strau* + suf. *-oń.*

Strigoiu [strîgóńu] (Bor) – pădure de răşinoase. – După s. *strigoi*.

Strúgu Mare (TRu) – pârâu ce formează, împreună cu Strugu Mic, Boureaua. – După top. **Strugu* (< s. *strug* „unealtă de tâmplărie folosită la cojirea (şi cioplirea) unui lemn (rotund); cuțitoaie" (< sl. *strugu*) (DEX) + determ. adj. *mare*).

Strúgu Mic (TRu) – pârâu. – După top. **Strugu* + determ. adj. *mic.*

Strúgu Mic (Băț) – pădure de răşinoase şi păşune în Munții Poiana Ruscă. V. *supra.*

Strúnźuri (Zer) – fânețe şi terenuri arabile. – După s. *strung*. (pl.).

Stúpa (TRu) – teren arabil. – După s. *stupă* „nume dat firelor de cânepă rămase între dinții daracului după scoaterea fuiorului. Câlți de cânepă sau de bumbac cu care se curăță uneltele, maşinile etc. Dop de câlți, de cârpe sau de hârtie care se pune în puşcă sau în cartuş deasupra pulberii ori alicelor; fuituială" (lat. *stuppa*) (DEX) sau mai degrabă după *stup* + suf. top. *-a*.

Stúru (M) – munte şi pârâu, afluent al Pecenegei. – După s. reg. *stur* „țurțur de funingine închegată" (Densusianu, Ț.H., 335), cf. şi „(înv. şi reg.) țurțur de gheață; promoroacă. 2. (înv.) bucată de sare de proastă

calitate, aruncată în jurul minei. 3. (reg.) zgură; scrum” (DAR). Apelativul ar fi intrat în toponimie cu înțelesul de „stâlp”, „numele acesta s-a dat unei stânci, unui munte ce se înălța ca un stâlp” (< lat. *stylus*) (Densusianu, Ț.H., 53, 68, cf. şi Frățilă, STD, 45).

Sturu (Măg) – munte. V. *supra.*

Sturu (Măr) – munte. V. *supra.*

Sturu (PoiMr) – gol alpin. V. *supra.*

Sub Coastă [~cu̯ástă] (Ciut) – loc abrupt. – După s. *coastă* cu prep. *sub*.

Sub Coastă (Măg) – teren arabil. V. *supra.*

Sub Coastă (Zer) – grădini. V. *supra.*

Sub Dấlme (Vos) – izlaz comunal. – După s. *dâlmă*, cu prep. *sub*.

Sub Deal (Car) – stradă. – După s. *deal*, cu prep. *sub*.

Sub Dealuri [~đálurỉ] (Ciut) – fânețe. – După s. *deal* (pl.) precedat de prep. *sub*

Sub Dos (M) – uliță. – După s. *dos* precedat de prep. *sub*.

Sub Dos (Var) – față cu fânețe. – După s. *dos*, precedat de prep. *sub*.

Sub Dos la Bálota (Măr) – poale de deal. – După s. *dos* + determ. topon. *Balota* precedat de prep. *la*.

Sub Față (Zăv) – teren în pantă cu fânețe. – După s. *față*, precedat de prep. *sub*.

Sub Loánțe (Car) – loc în Caransebeş. – După top. Loanța, cf. top. *Loanța Mică* şi *Loanța Mare.*

Sub Obreją [su obri̯éją] (M) – teren plan situat sub un deal mai mic de la Vama Marga spre Voislova. – După s. *obreją*, precedat de prep. *sub.*

Sub Obreje (Vos) – şes cu fânețe şi pomi fructiferi. V. *supra.*

Sub Pléșa (Vos) – loc de scăldat pe Bistra. – După top. Pleșa.

Sub Teiúş (Car) – teren arabil. – După top. Teiuş.

Surpătúra (Bor) – pădure de foioase pe valea pârâului Borlova Mare. – După s. *surpătură* „faptul de a (se) surpa; loc prăpăstios în curs de surpare; loc de unde s-a rupt o porțiune de teren” (DEX).

Surupáta (Măr) – vale sub Muntele Mic. – După adj. *surpat* cu var. *surupat, -ă* prin substantivizare.

Surupáta (PoiMr) – vale cu pârâu izvorăşte din Muntele Mic şi se varsă în Bistra. V. *supra.*

Suson [susóń] (Cir) – teren arabil. – Probabil după s. *susoń* având sensul de „cel de sus” (< *sus* -suf. *-oń*), cf. şi s. *suson* „murnur, susur (al apei)”.

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Creţan, Frăţilă, *Dicţionar* = Remus Creţan, Vasile Frăţilă, *Dicţionar geografico-istoric şi toponimic al judeţului Timiş*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2007.

DAR = Gheorghe Bulgăr, *Dicţionar de arhaisme şi regionalisme*, Bucureşti, EA, 2000.

Densusianu, Ţ.H. = Ovid Densusianu, *Graiul din Ţara Haţegului*, Bucureşti, Ed. Librăriei Socec, 1915.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, Bucureşti, EA, 1975; (ed. a II-a), Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1998.

Dicţ. etnobotanic = Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic*, Bucureşti, EA, 1968.

DLR = Academia Română, *Dicţionarul limbii române*, serie nouă, Bucureşti, 1965 ş.u.

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, EŞE, 1983.

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, EA, 1963.

DTB, *Litera R* = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului* (R), în SCO, nr. 7, Editura Universitaria, Craiova, 2002, p. 267-327.

DTB, V = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului*, V (H-L), Timişoara, TUT, 1987.

Frăţilă, *Etimologii* = Vasile Frăţilă, *Etimologii. Istoria unor cuvinte*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 2000.

Frăţilă, STD = Vasile Frăţilă, *Studii de toponimie şi dialectologie*, Timişoara, Ed. Excelsior Art, 2002.

Goicu Simona, *Termeni creştini* = Simona Goicu, *Termeni creştini în toponimia din Transilvania*, în SCO, anul II, nr. 2, Craiova, 1996, p. 185-200.

GRKOVIĆ = Milica Grković, *Rečnik ličnih imena kod srba*, Beograd, 1977.

Homorodean, *Vechea vatră* = Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1980.

Ilčev, *Rečnik* = St. Ilčev, *Rečnik na familni imena u bălgarite,* Sofia, 1969.

Ioniţă, *Glosar* = Vasile Ioniţă*, Glosar toponimic Caraş-Severin*, Reşiţa, Ed. Casa Corpului Didactic, 1972.

Ioniţă, *Nume* = Vasile Ioniţă, *Nume de locuri din Banat,* Timişoara, Ed. Facla, 1982.

Iordan, *Top. rom*. = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, EA, 1963.

Loşonţi, *Toponime* = D. Loşonţi, *Toponime româneşti care descriu forme de relief*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2000.

Luca, *Descoperiri* = Sabin Adrian Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc*, Sibiu, Editura Altip, 2006.

Mărgineanu, *Ruskberg* = Doinel Puiu Mărgineanu, *Ruskberg. Rusca Montană*, Caransebeş, Ed. Ionescu, 2004.

Minescu, Ilie, *Contribution sur l'origine du toponyme Caransebeş*, în AUT, XXXVI-XXXVII (1998-1999), p. 185-190.

Motomancea, Aurelian, *Premise la o cercetare a zonei etnografice Băuțar-Marga (Caraş-Severin),* în „Studii şi comunicări de etnografie-istorie", Caransebeş, Muzeul județean de etnografie şi istorie locală, I, 1975, p. 275-286.

Pătruț, *Nume* = Ioan Pătruț, *Nume de persoane şi nume de locuri româneşti*, Bucureşti, EDP, 1984.

Pătruț, SOR = Ioan Pătruț, *Studii de onomastică românească*, Cluj-Napoca, Ed. Clusium, 2005.

Petrovici, *Daco-slava* = Emil Petrovici, *Daco-slava*, în DR, X_2 (1943), p. 233-277.

Ştefănescu, *Ruscă* = C. M. Ştefănescu, *Ruscă*, în LR, XXVI (1967), nr. 6, p. 521-524.

Tomescu, Domnița, *Derivarea românească în context romanic. Continuitatea sufixului latin* ***-aria***, în *Studia in honorem magistri Vasile Frățilă*, Timişoara, Ed. Universității de Vest, 2005, p. 503-513.

Tomici, DSR I-III = Mile Tomici, *Dicționar sârb-român*, vol. II-III, Timişoara, 1999.

SIGLE PENTRU LOCALITĂȚILE ANCHETATE

Băuțar = (Băț)
Borlova = (Bor)
Bucova = (Bcv)
Caransebeş = (Car)
Cicleni = (Cic)
Cireşa = (Cir)
Ciuta = (Ciut)
Cornişoru = (Crn)
Dalci = (Dlc)
Glimboca = (Glb)
Iaz = (Iaz)
Măgura = (Măg)
Mal = (Mal)
Marga = (M)
Măru = (Măr)
Obreja = (Obr)
Ohaba = (O)
Oțelu Roşu = (OR)
Poiana Mărului = (PoiMr)
Preveciori = (Prev)
Rusca Montană = (RusM)
Ruschița = (Rusț)
Turnu Ruieni = (TRu)
Valea Bistrei = (VB)
Vama Marga = (VMg)

Var = (Var)
Voislova = (Vos)
Zăvoi = (Zăv)
Zerveşti = (Zer)
Zlagna = (Zg)

LA TOPONYMIE DES VALLÉES DE LA BISTRA ET DU SEBEŞ
GLOSSAIRE (IV)

(Résumé)

L`article vient compléter le glossaire toponymique publié dans les numéros antérieurs de la revue AUT (lettres A-F; G-M, N-P). Dans le présent travail on analyse les toponymes des vallées de Bistra et de Sebeş, département Caraş-Severin, Roumanie. Les noms de lieux ont été enregistrés à la suite d`amples enquêtes. On a consulté, également, un grand nombre de documents historiques (publiés ou en manuscrit) et des matériaux cartographiques qui se trouvent aux Archives d`État de Caransebeş.

Les articles de glossaire sont organisés en fonction de la nature des noms. Les microtoponymes donnent des informations sur l`aspect géographique du terrain, sur l`importance économique et sur leur localisation. On indique aussi le sens et l`origine des appellatifs qui sont à la base des noms propres.

AUT, XLVIII, 2010, p. 96-117

CONJUNCTIVUL ÎN ENUNȚURILE PERFORMATIVE

de

Mirela-Ioana BORCHIN

1. Conjunctivul ca modalizator

Referindu-se la semnele enunțării incluse în enunț, Emile Benveniste nu pierde din vedere categoria modalizatorilor:

„Într-o măsură şi mai mare, sunt incluse aici, deşi mai puțin clasificabile, tot felul de modalități formale, unele dintre ele aparținând verbelor ca „moduri" (optativ, subjonctiv), enunțând atitudini ale enunțătorului față de ceea ce el enunță (aşteptare, dorință, teamă), altele frazeologiei (poate, fără îndoială, probabil) şi exprimând incertitudine, posibilitate, nehotărâre etc., sau, deliberat, refuzul aserțiunii".[1]

Alături de deictice, modalizatorii, în rândul cărora modurile verbale personale sunt recunoscute ca mijloace gramaticale de expresie a modalității, reprezintă semne ale enunțării incluse în enunț. Şi autorii *Gramaticii limbii române*[2] integrează modurile verbale personale, al căror rol definitoriu este acela de a indica opinia sau atitudinea enunțătorului față de conținutul rostirii, în problematica generală a enunțului. Procedându-se astfel, se deschide calea abordărilor pragmalingvistice în gramatica românească.

În calitatea sa de modalizator, conjunctivul modalizează individual sau în combinație cu alți modalizatori enunțul în care apare, desemnând principalele valori modale consemnate sub titlul de modalități logice:

- **ontice** (<posibil>, <imposibil>, <necesar>, <non-necesar>): în relație cu adverbele de modalitate cu rol de operatori modali ***posibil, imposibil, necesar*** sau cu semiauxiliarele de modalitate ***a putea*** şi ***a trebui***:

---

[1] *Probleme de lingvistică generală*, vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Teora, p. 72.
[2] ***, *Gramatica limbii române*, I-II, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

„... e foarte **posibil** ***ca*** *numai vioara Valiei să fi nimerit în bulboană,* pe când stăpâna s-a putut salva.” (Gib I. Mihăescu, *Rusoaica*)

„Apoi a venit vremea să mă tem de fantomele care **ar fi putut**, noaptea, *să iasă* tiptil din pădure sau chiar din cimitir şi să ajungă până la noi în sat.” (Simona Constantinovici, *Nepoata lui Dali*)

„ – **Imposibil** *să-ți închipui* câte cifre şi paragrafe pot conține burțile unor fabricanți...” (Max Blecher, *Inimi cicatrizate*)

„**Nu se putea** *să*-mi *răspundă* cu o astfel de alarmă supusă în glas, încât sării, ca să spun aşa, înapoi în mine însumi.” (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

„Alteori, stăteau la ea, în pivniță, se iubeau şi se priveau, dar, de fiecare dată, simțeau că nu-şi ajung, că **ar trebui** *să fie nedespărțiți.*” (D. Negrescu, *Romanul lui Constantin*)

„... am preferat să-mi ascund sufletul. **Nu-i necesar** *să se holbeze* toată lumea la el.” (Simona Constantinovici, *Nepoata lui Dali*)

„Munții încep să se-nvârtă în guşa vulturului, ajutându-i mistuirea – pentru că brațul pârghiei e dincolo de orice-nchipuire. Iar dacă-l mai lungim puțin, nici **nu trebuie** *să* mai *fie* nimeni la celălalt capăt: mişcarea se face de la sine.” (M. Sorescu, *Paracliserul*)

- **epistemice** (<cert>, <incert>, <probabil>, <exclus>): individual sau în relație cu verbele modale **a şti**, **a crede**, cu semiauxiliarul de modalitate **a putea,** cu adverbele de modalitate cu rol de operatori modali **probabil, cert, incert, exclus:**

„Parisul nu s-a schimbat de la Dali încoace. Sâmbătă seara e un oraş suprarealist. Întotdeauna. O metropolă pe care doar pictorii, muzicienii, scriitorii, artiştii, în general, **ştiu** *s*-o *iubească***.**” (Simona Constantinovici, *Nepoata lui Dali*)

„Într-o noapte, **să** tot **fie** vreo trei luni de atunci, s-au găsit să se bată chiar în fața uşii noastre.” (Simona Constantinovici, *Nepoata lui Dali*)

„«Că doar nu crezi că-i inorog.» «Nu, dar drac **s-ar putea** *să fie*.»” (Simona Constantinovici, *Colecția de fluturi*)

„... logic însă, **era exclus** ca ea *să fi ajuns* până aici. Ar fi fost prea frumos...” (A. Buzura, *Vocile nopții*)

- **deontice** (<obligatoriu>, <permis>, <interzis>, <facultativ>): individual:

„ – **Să** te **fereşti** de omul roş, iară mai ales de cel spân, cât îi putea, **să n-ai de-a face** cu dânşii, căci sunt tare şugubeți.” (I. Creangă, *Povestea lui Harap Alb*)

„ – Dumitale îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după şteoalfe? – el de ce **să nu umble** după juni, după crai?” (Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea Veche*)

„MAHOMED: **Să nu afle** nimeni că am bătături. Nici măcar eu.” (M. Sorescu, *Răceala*)

„ – **Să facă** Iorgovan ce voieşte el!” (I. Slavici, *Pădureanca*)

- **axiologice** (<favorabil>, <non-favorabil>): în relație cu adverbe de mod valorizatoare, de tipul **bine / rău, uşor / greu, frumos / urât** etc.

„**E bine** *să stai* acasă şi ***să***-ți ***vezi*** de treburi.” (G. Galaction, *Papucii lui Mahmud*)

„... asta **n-ar fi bine, n-ar fi frumos** *să nu îndeplineşti* tot ceea ce îți las eu vorbă, ar fi mare păcat...” (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

Împreună cu Paula Gherasim apreciem, în concluzie, aportul foarte ridicat al conjunctivului la deservirea categoriei modalității în limba română, dat fiind că acest mod este „capabil să exprime, în anumite contexte, majoritatea **modalităților** ***de enunț*** (s.a.)”[3]. De aici încolo, vom evidenția amănunțit felul în care excepționalul potențial de expresie modală al conjunctivului este dublat de o forță ilocuționară pe măsură, care îi justifică frecvența foarte mare în vorbirea românească.

2. Conjunctivul ca element al enunțurilor performative

Cu toate că o structură sintactică este inerentă producerii unui enunț, analiza proceselor codice, asigurată de lingvistică, nu rezolvă decât o mică parte din problemele pe care interpretarea enunțului le suscită. Foarte multe aspecte generatoare de sens enunțiativ constituie obiectul unui studiu pragmatic complementar:

„Distincția dintre frază şi enunț este o distincție majoră: dacă fonemul, morfemul sau fraza sunt unități lingvistice, enunțul este o unitate pragmatică”[4].

Astfel, printre principalele obiective ale pragmaticii se află şi acela al studierii enunțului în calitatea lui de unitate comunicațională, având în vedere factori constitutivi de ordin fizic, psihic, social, cognitiv; enunțarea ca acțiune; finalitățile enunțării; efectele enunțării; precum şi tot ceea ce se întâmplă pe axa enunțiator – destinatar.

Diferența dintre abordarea pragmatică şi cea lingvistică a enunțului se rezumă la diferența pe care o presupune determinarea valorilor ilocuționare şi perlocuționare ale acestuia (finalitate pragmatică) şi determinarea valorii

---

[3] *Semiotica modalităților,* Iaşi, Editura Demiurg, 1997, p. 164.
[4] Anne Reboul, Jacques Moeschler, *Pragmatica, azi*, Cluj, Editura Echinox, 2001, p. 195.

lui locuționare (finalitate lingvistică). Pornind de la identificarea intenției comunicaționale, pragmatica enunțului (şi a enunțării) cercetează atât forța ilocuționară, în virtutea căreia „enunțurile sunt *luate* de colocutori drept rugăminți, scuze, promisiuni, amenințări, aserțiuni”, cât şi forța perlocuționară, întrucât „rostirea unor enunțuri caracterizate printr-o anumită forță ilocuționară urmăreşte producerea anumitor efecte, orientând reacția receptorilor în conformitate cu intențiile emițătorului”[5] .

În fapt, aceste aspecte constitutive ale enunțului sunt interferente şi coprezente cu valoarea locuționară, motiv pentru care nu se poate stabili o ierarhie a priorităților într-un demers pragmalingvistic:

„Ca unitate lingvistică a comunicării, enunțul este dependent în realizarea sa de disponibilitățile oferite de sistemul lingvistic al unei limbi. Nefăcând parte din sistem, enunțul, strâns dependent – în calitatea sa de unitate discursivă – de informația transmisă şi de contextul situațional al comunicării, este tributar sistemului lingvistic sub aspectul mijloacelor de realizare: orice enunț este reprezentat prin unități ale limbii, utilizate izolat sau asociate în combinații variabile ca extindere şi complexitate de organizare”[6].

În aceste condiții, împletirea informației lingvistice cu cea pragmatică în unitatea comunicațională se pretează la o cercetare ştiințifică de natură interdisciplinară, într-un domeniu de graniță, numit îndeobşte **pragmalingvistică**.

În ultima vreme, lingviştii au realizat necesitatea lărgirii domeniului de investigare în sensul includerii pragmaticii, iar pragmaticienii se interesează tot mai insistent de lingvistică, realizând imperativul cunoaşterii sistemului pentru interpretarea corectă a utilizării lui. De pildă, vorbind despre pertinența enunțurilor, Anne Reboul şi Jacques Moeschler observă că teoreticienii care au impus în pragmatică acest concept au apreciat corect importanța componentei lingvistice în demersul lor de analiză a adecvării unității comunicaționale la situația de discurs:

„Originalitatea lui Sperber şi Wilson e dată de locul în care situează ei granița dintre interpretarea lingvistică şi interpretarea pragmatică. În loc să o facă să coincidă cu distincția a spune / a comunica, ei o transferă în ceea ce se spune, admițând astfel că subdeterminarea lingvistică este mai importantă decât ce se credea până acum”[7].

La rândul nostru, prin corelarea informațiilor lingvistice cu cele pragmatice, intenționăm să realizăm aici un studiu interdisciplinar al ocurențelor conjunctivului în principalele tipuri de enunț. Ne vom orienta

---

[5] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Limbaj şi comunicare*, Bucureşti, Editura ALL, p. 23.
[6] ***, *Gramatica limbii române*, ed. a III-a, vol. al II-lea, *Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei, 2003, p. 14.
[7] Anne Reboul, Jacques Moeschler, *op. cit.,* p. 90.

mereu după recomandarea lui J.-M. Klinkenberg („când trebuie să studiem enunțurile în situații de comunicare reale, nu ne putem opri la o analiză a componentei locutorii. Trebuie să interpretăm aceste enunțuri în funcție de o situație enunțiativă dată”[8]) şi vom aprecia forța locutorie în interferența pe care aceasta o presupune cu valorile ilocutorii şi perlocutorii ale enunțurilor focalizate.

2.1. **Conjunctivul în enunțurile sintactice corespunzătoare opoziției performativ explicit – performativ implicit**

Enunțurile performative comportă o distincție pragmatică, pe care se pliază o distincție sintactică. Este vorba de opoziția dintre enunțul peformativ explicit, produs al unei enunțări care pune accentul pe evidențierea verbului performativ, respectiv de enunțul performativ implicit, produs al unei enunțări care trece sub tăcere verbul performativ, invitând destinatarul la deducerea acestuia prin inferențe logice. Din punct de vedere sintactic, un enunț-frază are în structura sa cel puțin două predicate. Atunci când în propoziția supraordonată predicatul se exprimă printr-un verb performativ, enunțul-frază corespunde unui enunț performativ explicit. În mod analog, într-un enunț propozițional al cărui predicat nu se exprimă printr-un verb performativ, identificăm un enunț performativ implicit.

Din punct de vedere sintactic, conjunctivul figurează atât în enunțuri-frază, în poziție de dependență unilaterală, cât şi în enunțuri-propoziție, în poziție de independență.

În funcție de ocurența conjunctivului în cele două tipuri sintactice de enunț, corespunzătoare celor două tipuri de enunțuri performative, putem vorbi de două variante de conjunctiv:

A) un conjunctiv 1, care apare în enunțuri performative explicite, formate din două părți:

- partea I conține un verb performativ (la indicativ, prezent, pers. I, sg.) şi are un conținut care subliniază caracterul acțional al enunțului (constituind ceea ce G. Leech numea „a doing element”);

- partea a II-a conține un verb (la conjunctiv, prezent, pers. a II-a, sg. sau pl.), care indică acțiunea ce urmează a fi performată (constituind ceea ce G. Leech numea „a saying element”)[9].

„ – Iar pe domnia ta, Jder cel mititel, te **sfătuiesc** / *să fii* cu mare pază...” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

---

[8] *Precis de semiotique generale*, De Boeck & Larcier S.A., 1996, p. 316.

[9] G. Leech, în *Principles of Pragmatics,* Londra-New York, Longman, 1983, p. 176, consideră că orice enunț performativ își structurează semnificația conjugând rostirea („a saying element”) cu acțiunea („a doing element”).

„ – Vă **recomand** *să urmaţi* în continuare sfaturile Domniei Sale...” (N. Breban, *Îngerul de gips*)

B) un conjunctiv 2, cu formă de prezent, persoana a II-a, sg. sau pl., care apare în enunţuri performative implicite, a căror valoare ilocuţionară rezultă din contextul actualizării lor:

„ – ***S***-o ***stăpâniţi*** sănătos! zise Chirilă cu respect.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – ... ***Să înveţi*** pentru examen, că nu ţi-am pus note...” (M. Preda, *Moromeţii*)

Aceste două tipuri de enunţuri nu se deosebesc doar formal. Ele sunt produsele unor acte de enunţare diferite:

„*Explicitările* şi *implicitările* (s.n. – M.I.B) sunt două rezultate distincte ale procesului de interpretare pragmatică, primele corespunzând la ceea ce se comunică în mod explicit, iar cele din urmă la ceea ce se comunică implicit”[10].

2.1.1. Conjunctivul în enunţuri performative explicite

Valoarea ilocuţionară a unui enunţ explicit este, de regulă, precizată în prima parte a acestuia, unde apare ca marcă ilocuţionară un verb performativ. Noţiunea de *verb performativ* a fost definită încă de J. Austin, autorul celebrei teorii a actelor de vorbire:

„Forma tipică de expresie a forţei ilocuţionare a unui enunţ o reprezintă aşa-numitele verbe performative, verbe a căror folosire în anumite condiţii gramaticale: la persoana I sg., indicativ prezent activ, de obicei, în propoziţii principale, implică nu numai desemnarea unei acţiuni, ci şi realizarea acesteia. În această categorie intră verbe ca: *a afirma, a ordona, a porunci, a se scuza, a invita, a promite, a mulţumi* etc.”[11].

Ulterior, G. Leech sublinia faptul că tratarea pragmalingvistică a verbelor performative este cea mai potrivită soluţie ştiinţifică:

„Dacă sensul verbelor ilocuţionare este parte a gramaticii şi se cere actualizat în termeni categoriali, forţa lor ilocuţionară trebuie analizată în termeni retorici, noncategoriali. Când analizăm verbele ilocuţionare, avem de a face cu gramatica, în timp ce atunci când analizăm forţa ilocuţionară a enunţurilor avem de a face cu pragmatica”[12].

De cealaltă parte, conjunctivul este în centrul grupului verbal subordonat unui verb predicativ. Din punct de vedere gramatical, susţine predicaţia prin morfemele de mod, persoană şi număr. Din punct de vedere semantic, dezvoltă un nucleu modalizator care imprimă o valoare modală nu doar propoziţiei în care apare, ci întregului enunţ. Nu este greu de

---

[10] Anne Reboul, Jacques Moeschler, *op. cit.*, p. 90.
[11] John Austin, *How to Do Things with Words*, Oxford University Press, 1962, p. 63.
[12] G. Leech, *op. cit.*, p. 174.

observat că indicația semantică modală este coerentă cu conținutul acțional al verbului performativ din regentă. De exemplu, valoarea modală <obligatoriu> se corelează cu verbul performativ *ordon*, așa cum valoarea modală <recomandabil> se corelează cu verbul performativ *sfătuiesc* etc. Supraordonarea sensului verbului performativ față de conținutul propozițional al enunțului în care figurează verbul la conjunctiv determină natura acțională a enunțurilor performative explicite. Se încadrează în această clasă de enunțuri:

a) **ordinele:** „«Îți **poruncesc**, Golo, *să ții* cetatea mea închisă dușmanilor şi mai ales prietinilor...»" (M. Sadoveanu, *Măria Sa Puiul pădurii*)
b) **sfaturile:** „«Te **sfătuiesc**», îi mai spusei, «*să*-ți *porți* ura liniştită...»" (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)
c) **rugămințile**: „ – Te **rog** dar *să te osteneşti* numaidecât până la mine..." (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)
d) **interdicțiile**: „ – Iar eu **nu**-ți **permit** d-tale *să fii* obraznic, domnule!" (L. Rebreanu, *Ion*)

„– Şi te **rog** *să nu* mă mai *tutuieşti*, altfel îți întorc spatele." (N. Breban, *Don Juan*)

e) **invitațiile**: „ – Vă **poftesc** *să gustați* din această cupă: jumătate şi jumătate." (M. Sadoveanu, *Măria Sa Puiul pădurii*)
f) **urările**: „ – Îți **doresc** *să stai* cât mai aproape în umbra acestui tânăr stâlp, Constantin fiul lui Leu-Împărat, şi să te bucuri de mila lui." (M. Sadoveanu, *Creanga de aur*)
g) **promisiunile**: „ – **Promit** *să*-ți *dau* orice lămuriri mi-ai cere şi oricăt de delicate." (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)
h) **propunerile**: „ – Iar eu **propun** *să*-l *punem* pe domnul Inelescu, se amestecă Porumbacu, inspector la şcolile de fete..." (Gib I. Mihăescu, *Brațul Andromedei*)
i) **avertismentele / amenințările:** „ – ...Vă **învăț** eu **minte** pe dumneavoastră *să umblați* d-acu-ncolo cu infamii..." (I. L. Caragiale, *Două loturi*) etc.

În situațiile în care verbul performativ este polisemantic, pentru stabilirea forței ilocuționare a enunțului este necesară evaluarea altor factori contextuali (elementele cotextuale sau diverse aspecte ale situației de comunicare). Iată un exemplu de diferite intenții de comunicare exprimate de verbul performativ *poftesc*:

- **ordine**: „ – ... Dar aici sunt în exercițiul funcțiunii şi te **poftesc** *să părăseşti* odaia imediat!" (L. Rebreanu, *Ion*)
- **recomandări**: „ – Te **poftesc** *să vorbeşti* altfel despre fiul nostru." (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

- **invitații**: „ – Vă **poftesc** *să gustați* din această cupă: jumătate şi jumătate.” (M. Sadoveanu, *Măria Sa Puiul pădurii*)
- **sfaturi**:„ – Te **poftesc** *să nu plângi*, jupânească Ilisaftă; lacrimile femeii tulbură veninul bărbatului.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*) etc.

În esență, conjunctivul 1 din enunțurile performative explicite este compatibil semantic cu verbul performativ. Verbul performativ este termenul regent al cărui conținut este „completat” de subordonata introdusă de morfemul „să” al conjunctivului. În timp ce verbul performativ este un agent al performării, verbul la conjunctiv este un agent al modalizării.

2.1.2. Conjunctivul în enunțuri performative implicite

Conjunctivul 2 se manifestă ca modalizator mai ales în situații de regență sintactică, în enunțuri care nu necesită prezența unui verb performativ. Valoarea performativă a enunțului se stabileşte fie prin implicitare, prin inferențe care conduc la stabilirea sensului verbului performativ absent, fie prin explicitare, în urma unei expansiuni sintactice progresive, finalizate cu transformarea enunțului performativ implicit într-un performativ explicit. În ambele variante, soluția depinde de abilitatea interpretului de a valorifica datele semanticii contextuale.

„Opoziția dintre vorbirea explicită (a afirma ceva) şi vorbirea implicită (a-l determina pe interlocutor să se gândească la ceva) nu reflectă fenomenele în toată complexitatea lor. Într-adevăr, conținuturile implicite sunt, într-un anume fel, *exprimate* (s.a.) în aceeaşi măsură”[13].

Chiar dacă sunt lipsite de indicatorul performativ, enunțurile performative implicite, susținute în plan sintactic de predicativitatea conjunctivă şi în plan semantic de calitatea de modalizator a acestuia, au aceeaşi forță ilocuționară ca enunțurile în care regența pentru conjunctiv este asigurată de un verb performativ. Forța ilocuționară a performativelor implicite este determinată de receptor prin deducțiile suscitate de contextul discursiv.

„Interesul manifestat față de implicit este de altminteri perfect legitim dacă ținem cont de faptul că pragmatica privilegiază problematica *strategiilor* indirecte ale enunțătorului şi cea a *efortului* depus de către co-enunțător în interpretarea enunțurilor”[14].

---

[13] J. M. Adam, *Lingvistica textuală*, Iaşi, Editura Institutul European, 2008, p. 205.

[14]Dominique Maingueneau, *Pragmatica discursului literar*, Iaşi, Editura Institutul European, 2007, p. 107.

Inventarierea tipurilor de enunțuri performative implicite din perspectiva forței lor ilocuționare atestă posibilitatea producerii aceloraşi forme enunțiative ca în cazul enunțurilor performative implicite:

- **ordine** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă ordon să/poruncesc să**]:

„ – *Să amendezi* oamenii de la maşină cu leafa pe-o zi.” (Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*)

„ – ***Să*** mi-l ***bagi*** la arest, jandarm...!” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- **urări** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă urez să/doresc să**]:

„ – *Să fii* sănătos, părinte Stratonic.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

„ – Bine-ai venit, tinere, şi *să te simți* la noi ca acasă! zise Miron Iuga.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- **sfaturi** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă sfătuiesc să/să nu; Îți/Vă recomand să/să nu**]:

„ – Dragu mamei, *să nu uiți* şi față de masă de întins pe iarbă.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

„ – ... Şi la nuntă *să nu uitați* nici pe Dumnezeu din cer şi biserica lui de pe pământ!”

(L. Rebreanu, *Ion*)

- **îndemnuri** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă îndemn să/să nu]**:

„ – ... Io-ți dau fata, iar tu *să ai* biciul...” (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – ... *să vă învoiți* ca oamenii, că vrajba-i bună numai între țigani!” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **interdicții** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă interzic să; Nu îți/vă permit să**]:

„ – *Să nu* mai *zici* nimic...!” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – Dacă trădezi partidul, *să nu* te mai *prind* la fierărie, Moromete...” (M. Preda, *Morometii*)

- **rugăminți** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă rog să/să nu; Te/Vă implor să/să nu**]:

„«*Să nu te duci*, Mădălina! *Să nu* mă *laşi* singur!»” (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

„ – *Să* mă *înveți*, domnule învățător...” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **invitații** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă invit să; Te/Vă poftesc să]**:

„ – ... Duminecă tu *să vii* la mine cu Ana...” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **amenințări** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă amenințcă]:**

„ – *Să nu* te *prind* că mai spui la cineva, **că te omor în bătaie**!” (M. Eliade, *Fata căpitanului*)

„ – ... *Să ieşi* afară de-aici, hoțule, **c-altfel îți sucesc gâtul**!” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **preavize** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă avertizez că; Îți/Vă pun în vedere că; Te/Vă previn că**]:

„ – ... Dar dacă vrei, îți spun bucuros tot! *Să ştii* însă că povestea e cam lungă, doctore!” (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

- **solicitări** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă solicit să; Îți/Vă cer să**]:

„ – *Să*-mi *spuneți* şi mie ce-ați discutat, începu Vladimir, silindu-se să-şi ascundă necazul.” (M. Eliade, *Şarpele*)

„ – ... Diploma, domnule, *să*-ți *văd* diploma!” (D. Zamfirescu, *Viața la țară*)

- **scuze** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă cer scuze**]:

„ – Ba *să* mă *iertați*, conaşule, răspunse Leahu atât de speriat...” (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

„ – Pe mine... *să* mă *scuzați*... Sunt şi prea ostenit de cât am umblat azi...” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- **propuneri** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă propun să/să nu**]:

„ – ... Dar *să cunoşti* pe prietenii mei!” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – Tu *să vezi* fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- **blesteme** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Te/Vă blestem să/să nu**]:

„ – ... Sărăntoc ți-a trebuit, de sărăntoc să ai parte... Uite-l! Uite-l ce mândru-i!... Amu *să*-ți *fie* de cap! De cap! De cap! De cap!” (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – *Să-ți mănânci* friptă odrasla, tâlhar bătrân ce eşti!” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **promisiuni** [corespunzătoare unor enunțuri performative explicite regizate de verbele performative **Îți/Vă promit că**]:

„ – Florico, ascultă, *să ştii* că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!” (L. Rebreanu, *Ion*)

2.2. Conjunctivul în enunțuri performative clasificate după valoarea lor ilocuționară

Dacă inițial J. Austin definea enunțurile performative în contrast cu enunțurile constatative, opunând caracterul acțional al primelor caracterului descriptiv al aserțiunilor şi considerând că doar performativele se pretează la o abordare pragmatică, în cele din urmă pledează pentru recunoaşterea unei componente ilocuționare în orice tip de enunț şi, deci, pentru un interes pragmatic nediferențiat tipologic în problematica enunțului:

„Conform îndoielilor sale referitoare la distincția constatativ / performativ, Austin admite că orice enunțare a unei fraze gramaticale complete în condiții normale corespunde implicit îndeplinirii unui act ilocuționar. Acest act poate primi valori diferite în funcție de tipul de act îndeplinit”[15].

Clasificarea realizată de J.R. Searle pe criteriul forței ilocuționare a enunțurilor urmează unei treceri în revistă a numărului mic de acțiuni pe care omul le poate îndeplini prin strategii enunțiative: /să afirme/, /să promită/, /să felicite/, /să ureze/, /să mulțumească/, /să ordone/, /să recomande/, /să ceară/, /să acorde permisiunea/, /să declare/, /să proclame/ etc. Pornind de la observația că în structura fiecărui enunț se actualizează o *marcă de forță ilocuționară* [îți promit] şi *o marcă de conținut propozițional* [că te ajut], J. R. Searle dezvoltă teoria lui J. Austin privind componenta ilocuționară integrată în orice fel de enunț:

(1) „Dacă această distincție se aplică mai uşor performativelor explicite, principiul exprimabilității presupune totuşi că performativele implicite sunt echivalente cu performativele explicite şi că, în consecință, distincția marcă de forță ilocuționară *vs.* marcă de conținut propozițional li se poate aplica şi lor”[16].

Într-o taxonomie devenită loc de referință în pragmatică, Searle deosebeşte cinci clase de enunțuri:

- *reprezentative* – (afirmații, descrieri, enunțuri care reproduc o stare de lucruri);

---

[15] J. Moeschler, A. Auchlin, *Introducere în lingvistica contemporană*, Cluj, Editura Echinox, 2005, p. 190-191.

[16] J. Moeschler, A. Auchlin, *op. cit.*, p. 102.

- *directive* – (ordine, cereri, îndemnuri, sfaturi, rugăminți, interdicții etc., enunțuri care direcționează interlocutorul spre realizarea unei acțiuni);

- *comisive / promisive* (promisiuni, oferte, invitații etc., enunțuri prin care vorbitorul se angajează să realizeze o anumită acțiune);

- *expresive* (felicitarea, urarea, mulțumirea etc., enunțuri prin care vorbitorul îşi exprimă diverse reacții psihice, sentimente sau atitudini);

- *declarative* (declarația, botezul, oficierea căsătoriei etc., enunțuri care vizează schimbarea stării de lucruri existente în starea de lucruri la care fac referință).

G. Leech[17] consideră că declarațiile nu au forță locuționară, fiindcă descriu esențialmente acte sociale instituționalizate şi nu acte de vorbire care să evidențieze intenția enunțătorului. El se rezumă la primele patru categorii de enunțuri inventariate de Searle pentru a clasifica verbele performative. Prin urmare, G. Leech[18] vorbeşte de următoarele categorii de verbe care funcționează ca mărci ale forței ilocuționare a enunțurilor:

- **verbe performative reprezentative/ asertive** (*a afirma, a susține, a prezice, a anunța, a insista* etc.);

- **verbe performative directive** (*a cere, a ordona, a pretinde, a interzice, a recomanda, a solicita* etc.);

- **verbe performative comisive / promisive** (*a promite, a jura* etc.);

- **verbe performative expresive** (*a felicita, a ura, a se scuza, a mulțumi* etc.).

În completarea evidenței verbelor performative, pragmaticianul englez introduce şi categoria **verbelor rogative** (*a ruga, a cere, a întreba* etc.)

Verbele la conjunctiv 1 şi la conjunctiv 2 apar în toate clasele de enunțuri a căror forță ilocuționară este sau poate fi exprimată de categoriile de verbe performative delimitate de G. Leech în concordanță cu enunțurile incluse în clasificarea lui J. R. Searle. În consecință, putem afirma că acest modalizator „omnimodal" are şi calitatea de a fi prezent în toate clasele fundamentale de enunțuri, în care intenția de comunicare a enunțiatorului este fie specificată printr-un verb performativ, fie deductibilă din datele enunțului şi ale enunțării.

---

[17] *Op. cit.*, p. 206.
[18] *Ibidem*, p. 205 ş.u.

2.2.1. Conjunctivul în enunțuri reprezentative

- în performative explicite:

- propuneri: „ – ... Eu **zic** să ne întoarcem în casă, coniță, continuă femeia vorbind tot mai repede.” (M. Eliade, *Douăsprezece mii de capete de vite*)

„ – Iar eu **propun** să-l punem pe domnul Inelescu, se amestecă Porumbacu, inspector la şcolile de fete...” (Gib I. Mihăescu, *Brațul Andromedei*)

- în performative implicite:

- propuneri: „ – Nu te scuza, că şi noi am întârziat un sfert de oră! îl întrerupse Grigore amical. Aşa suntem noi românii toți... Dar *să cunoşti* pe prietenii mei!” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – Tu *să vezi* fata, utopiile le iau asupra mea, a zis Miron ironic.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

2.2.2. Conjunctivul în enunțuri directive

- în performative explicite:

- ordine: „ – ... Dar aici sunt în exercițiul funcțiunii şi te **poftesc** *să părăseşti* odaia imediat!” (L. Rebreanu, *Ion*)

- interdicții: „– Mi-e teamă că nu mai putem risca... Îți **interzic** *să* mai *alăptezi*...” (Mirela-Ioana Borchin, *Punctul interior*)

- îndemnuri: „Eu **zic** *să pleci, să nu întârzii* aşa de tare.” (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

- sfaturi: „ – Eu te **sfătuiesc** *să fugi* chiar în noaptea asta.” (V. Voiculescu, *Zahei orbul*)

- în performative implicite:

- ordine: „«*Să stai* în banca ta!»” (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

„ – ... *Să*-mi *aduci* la moment dosarul afacerii Goldstein...” (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

- interdicții: „ – *Să nu* te *prind* pe aici, auzi? Nu te mai ține după mine, Iona!” (M. Sorescu, *Iona*)

„ – *Să nu te-apropii*, Egor! țipă ea. Mi-e frică de tine!...” (M. Eliade, *Domnişoara Christina*)

- îndemnuri: „ – *Să nu te laşi,* mă Zahei!” (V. Voiculescu, *Zahei orbul*)

„ – *Să nu te întâlneşti* cu el până ce nu ți se desleagă ochii şi nu vezi, că e rău de tot. cărțile arată că fără ochii tăi buni nu-l birui. Te răpune el.” (V. Voiculescu, *Zahei orbul*)

- sfaturi: „ – Aşa că şi domnia ta, cumnate, *să dobândeşti* învățătură şi *să* te *fereşti* de jupânesele şi jupânițele moldovence, care-s cele mai ascunse şi mai primejdioase din lumea asta.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

„ – ... *Să nu vă luați* după cocoana, adăugă ea mai încet. Nici ea, săraca, n-a mai rămas în toate mințile.” (M. Eliade, *Secretul doctorului Honigberger*)

- recomandări: „ – Mai bine *să puneți* o pătură dedesubt, nu cumva să-l tragă.” (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

2.2.3. Conjunctivul în enunțuri promisive / comisive

- în performative explicite:

- promisiuni: „ – **Promit** *să*-ți *dau* orice lămuriri mi-ai cere şi oricăt de delicate.” (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

- invitații: „ – De aceea te **poftesc** *să vii* lângă mine.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

- în performative implicite:

- promisiuni: „ – Florico, ascultă, *să ştii* că te iau de nevastă măcar de-ar fi orice!” (L. Rebreanu, *Ion*)

- invitații: „ – Dragoste mică, *să vii* mai des pe la noi, că-mi faci băiatul înger nu altceva!” (G.M. Zamfirescu, *Maidanul cu dragoste*)

2.2.4. Conjunctivul în enunțuri expresive

- în enunțuri explicite:

- intenții: „Zâmbea cu aceeaşi melancolie: «Şi **vreau** *să*-ți *fiu* mireasă!» continuă ea.” (M. Eliade, *Domnişoara Christina*)

- „... **nu vreau** ca, din pricina mea, *să pătimească* cineva ceea ce am pătimit eu.” (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

- dorințe: „ – **Doresc** *să rămâi* aici, pe pământul ăsta... *să nu* te *duci* departe de mine.” (D. Zamfirescu, *Viața la țară*)

- scuze: „ – Vă **rog** *să* mă *iertați*. Cred că am confundat etajele.” (M. Eliade, *La țigănci*)

- admonestări: „ – ... Vă **învăț** eu **minte** pe dumneavoastră *să umblați* d-acu-ncolo cu infamii şi *să vă bateți joc* de oameni...” (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

- în enunțuri implicite:

- urări: „ – *S*-o *stăpâniți* sănătos! zise Chirilă cu respect.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – ... *Să fii* ca steaua ceea, frumoasă şi nemuritoare...” (M. Eliade, *Şarpele*)

- amenințări: „ – ... *să*-mi *scoți* biletele, hoațo! **Că te omor**, mă-nțelegi? **te omor**!” (I. L. Caragiale, *Două loturi*)

„ – Dar *să nu crezi* că am să te aştept mai mult de-o săptămână, **că nici pe mine nu mă aşteaptă cei mari** şi nici n-am să mai viu pe aici să-mi stric ghetele prin cele băltoace...” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- scuze: „ – Pe mine *să* mă *iertați* acuma, zise pe urmă avocatul pregătindu-se de plecare. Mi-am lăsat nevasta să mănânce singură numai de dragul tău, Grigoriță, că nu te-am mai întâlnit de un veac.” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – Pe mine... *să* mă *scuzați*... Sunt şi prea ostenit de cât am umblat azi...” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

2.2.5. Conjunctivul în enunțuri rogative

- în enunțuri explicite:

- rugăminți: „ – Doamna mea, te **rog** *să nu te superi*, o mângâie cu bunătate bătrânul.” (M. Sadoveanu, *Creanga de aur*)

„ – Te **rog** *să nu* mai *faci* asemenea lucruri.” (D. Zamfirescu, *Viața la țară*)

- în enunțuri implicite:

- rugăminți: „«*Să nu fii* supărat pe mine», îmi şopti şi Petrică, «ştiu că Matilda te iubeşte, ştiu de mult...»” (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

- solicitări: „– ... *Să ne dai*, te rog, şi nişte brânză bună, vorbi d-l Solomon.” (M. Eliade, *Şarpele*)

-

2.3. Conjunctivul în enunțuri performative clasificate după scopul comunicării

Clasificarea enunțurilor după scopul comunicării se bazează pe corelarea structurii sintactice cu valoarea ilocuționară a enunțurilor, fiind o clasificare de tip mixt, sintactico-pragmatic.

Aşa cum se afirmă în GLR3, pe de o parte „limbile dispun de structuri sintactice specializate (propoziții şi fraze), care [...] semnalizează scopul comunicativ al vorbitorului: s**tructuri enunțiative** (numite şi **asertive**); s**tructuri interogative; structuri imperative; structuri exclamative**”[19], iar, pe de altă parte, „în mod prototipic, aserțiunile se corelează cu sintaxa asertivă / enunțiativă; întrebările, cu sintaxa interogativă; directivele, cu sintaxa imperativă; expresivele, cu sintaxa exclamativă; promisivele / comisivele şi declarativele nu au mărci formale specifice, fiind realizate de cele mai multe ori prin structuri cu sintaxă enunțiativă, dar nu numai”[20].

Rezultă, din această perspectivă, patru clase de enunțuri asupra cărora se transferă terminologia aferentă structurilor sintactice:

- (1) **enunțurile asertive** (clasă în care se încadrează enunțurile reprezentative – aserțiuni, descrieri, promisiuni);

[19] Vol. al II-lea, p. 25.
[20] Vol. al II-lea, p. 25.

- (2) **enunțurile interogative** (clasă în care figurează toate tipurile de întrebări: întrebările propriu-zise, întrebările retorice, întrebările-ecou, falsele întrebări);
- (3) **enunțurile imperative** (clasă specifică directivelor);
- (4) **enunțurile exclamative** (clasă specifică expresivelor).

2.3.1. **Conjunctivul în enunțurile asertive**

- aserțiuni:

„Mai că nu pot să nu-l citez pe Goebbels, care explica foarte clar de ce e bine, politic, să ucizi în număr cât mai mare: «***Să omori*** un om e o crimă; ***să omori*** doi e o dublă crimă; ***să omori*** şapte-opt e un măcel; dar ***să omori*** o mie, un milion e ceva ce nu va crede nimeni».” (D. Negrescu, *Jos siguranța*)

2.3.2. Conjunctivul în enunțurile interogative

- întrebări propriu-zise, prin care se solicită informații:

„«*Ce **să facem**? Cum **să procedăm**, tovarăşe Stalin?»* (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)

„ – *Cam cât **să fie** ceasul*? întrebă Gavrilescu pe taxator.” (M. Eliade, *La țigănci*)

„- Frumoasă e, şerpoaica! grăi Hubăroaie. *A cui **să fie** oare*? Mi-e ca şi când am mai văzut-o undeva.” (I. Slavici, *Mara*)

- **întrebări retorice**, forme expresive, cu finalități persuasive[21]:

„ – ... *De, ce **să faci**?* Greutățile pentru oameni sunt...” (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – Acu ce să-ți mai fac, omule, şi ce să-ți dau, dacă n-am? *Sufletul din oase **să** ți-l **dau***?” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **întrebări-ecou**, ca strategie conversațională:

„ – Ce fac eu mâni daca vine Măria Sa la slujba sfintei leturghii?

– *Ce **să faci***? Nu faci nimica, părinte Dragomir; îi dai nafură, îl pui să sărute crucea, după obicei, şi gata.” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

„ – Taci, lele Paraschivă, că-i păcat...

Paraschiva se aprinse şi mai avan şi, zărind pe Ana, se năpusti la ea:

– ***Să tac**, ai?...*” (L. Rebreanu, *Ion*)

- **false întrebări,** care constă în formularea interogativă a unor enunțuri cu valoare ilocuționară clar diferită:

- ***reprezentative***: „ – Fugi de-aici... Ce-s nebun?... ***Să duc** oala de noapte a lui Ionel Brătianu*?” (Camil Petrescu, *Ultima*

[21] *Ibidem*, p. 39: „Structurile interogative de acest tip deviază de la funcția prototipică *întrebare*, dar păstrează de la actul de vorbire prototipic de la care au deviat componenta *orientare a locutorului spre interlocutor*, participând la un amalgam pragmatic.”

noapte de dragoste, întâia noapte de război) [= Eu nu duc oala de noapte a lui Ionel Brătianu]

- ***exclamative***: „«Da, foarte bine, *de ce* ***să nu trăiască*** Ardealul nostru întors la patria mumă?»" (M. Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*) [= să trăiască Ardealul nostru întors la patria mumă!]

- ***imperative***: „ – Şi să rămân tot calic... pentru o muiere!... *Apoi* ***să nu*** *mă* ***trăznească*** *Dumnezeu din senin*?" (L. Rebreanu, *Ion*) [= să mă trăznească Dumnezeu din senin!]

2.3.3. **Conjunctivul în enunțurile imperative**

- ordine: „ – *Să taci*, ticălosule!... Nicio vorbă, că pe loc te pun în lanțuri!... Şi acuma ieşi afară!... Marş!" (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – Ia seama, Petre, că mâine în zori plecăm înapoi pe front! *Să aduni* deci toate catrafusele." (L. Rebreanu, *Pădurea spânzuraților*)

- interdicții: „ – Nici *să nu* te *aud* cu vorbe de-astea urâte, Puiule, că mă faci să mă îngrozesc!" (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

„Acum Ion se opri, încleştă pumnii şi strigă înăbuşit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:
– *Să nu dai*, bade Vasile, că... *Să nu dai*!... *Să nu dai*!..." (L. Rebreanu, *Ion*)

- amenințări: „ – Hai, Niculae... hai, Niculae! *Să nu-ți dau acuma câteva!* " (M. Preda, *Moromeții*)

„ – *De data asta* ***să fii*** *sigur că nu scapi*!" (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- îndemnuri: „ – Ia nu mai plânge, Anuță... Tu în ochii mei *să te uiți* şi încolo *să nu-ți pese* de nimeni!" (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – Bine, Puiule, îl dăscăli Faranga, dar *să nu uiți* că de el depinde viața ta! De referatul lui!" (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

- sfaturi/ recomandări: „ – Tu *să nu ai* nicio grijă, că mie nu-mi trebuie omul alteia!" (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

„ – Altă dată *să nu te* mai *apuci* să joci cu oameni bătrâni, dacă nu ştii juca!" (I.L. Caragiale, *La conac*)

2.3.4. Conjunctivul în enunțurile exclamative:

a) în enunțuri exclamative expresive:

- urări: „ – *Ei,* ***să trăieşti*** *şi* ***să*** *te* ***văd*** *cât Coşbuc de mare*! ură Belciug, ciocnind şi golind paharul dintr-o duşcă." (L. Rebreanu, *Ion*)

- dorințe: „ – Să stai, dragu mamii – grăi Mara înduioşată – *ca* ***să fim*** *odată oameni adunați şi noi*!" (I. Slavici, *Mara*)

„ – *... **doresc** din toată inima şi din tot sufletul **să te prefaci** îndată şi să fii cel mai frumos şi mai mândru fecior de împărat din toată lumea!"* (I. L. Caragiale, *Făt Frumos cu Moț-în-Frunte*)

- blesteme: „ – ***Să fiţi blestemaţi***, *soldaţi,* ***să putreziţi*** *în cazărmi*, ***să nu*** *mai* ***vedeţi*** *lumina soarelui*! *Şi voi, ofiţeri nătângi* care dau ordine, ***să fiţi ucişi*** *de gloanţe şi de baionete*!" (E. Barbu, *Domnişoara Aurica*)

„Eu vă **blestem** în numele vieţii
Pe care-o ducem demni şi îndârjiţi:
Să nu puteţi să râdeţi, nici *să plângeţi*,
Să nu puteţi urî, *să nu iubiţi*!" (N. Labiş)

b) în enunţuri exclamative rogative:

- rugăminţi:

„ – *Te rog, tată, mult* ***să nu*** *mai* ***vorbeşti*** *nimica cu doctorul*!" (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

„ – Nene Zahei, ***să nu*** mă ***laşi***! Apără-mă!" (V. Voiculescu, *Zahei orbul*)

„«***Să nu te duci***, *Mădălina!* ***Să nu*** *mă* ***laşi*** *singur!*»" (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

- solicitări: „Nadina observă şi zise şoferului: – Vezi, Rudolf, ***să nu pierzi*** ceva de-a coniţei Jenny!" (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – Când vii înăuntru *să nu uiţi* să tragi ceasul..., că mi se pare că a stat." (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

3. Concluzii

3.1. Enunţurile performative se întâlnesc numai în vorbirea directă. Din acest motiv, conjunctivul din enunţurile performative apare exclusiv în structuri dialogice**:**

„ – Că parcă-i mai bine aici – făcu flăcăul încet; apoi îndată ridică sticla: Să trăim, Anuţă!

– *Să trăieşti*, Ioane! răspunse ea privind neliniştită spre cărare, pe unde treceau mereu oameni, care la cârciumă, care înapoi." (L. Rebreanu, *Ion*)

„Acum Ion se opri, încleştă pumnii şi strigă înăbuşit, parcă ar fi căutat să se stăpânească:

– *Să nu dai*, bade Vasile, că... *Să nu dai*!... *Să nu dai*!...

– Bine, bine – scrâşni Vasile – numai *să nu*-ţi *pară* rău, măi Ioane!" (L. Rebreanu, *Ion*)

3.2. În actele de comunicare în care este antrenat un conjunctiv, locutorul i se adresează direct interlocutorului, de pe poziţii diferite: preponderent, de pe poziţii de autoritate în enunţurile directive (imperative), comunicarea realizându-se

- pe verticală, de sus în jos

- *dinspre şef spre subaltern*:

„ – *Să* mi-l *bagi* la arest, jandarm, până i-o veni din nou rândul să stea de vorbă cu mine!" (L. Rebreanu, *Răscoala*)

- *dinspre părinte spre copil*:

„ – *Să nu mergeţi* departe că acuş se întunecă! strigă Herdelea după Laura şi Ghighi care porniseră să-şi întovărăşească prietenele.” (L. Rebreanu, *Ion*)

- *dinspre fratele mai mare spre cel mai mic*:

„ – Ce-i de făcut, neică Stavrache? Scapă-mă.

– Cum?... Nenorocitule! *să fugi! să piei! să te-neci mai bine* decât să pună mâna pe tine! În fundul ocnii îţi putrezesc oasele! (I. L. Caragiale, *În vreme de război*) etc.

- **sau, mai rar, pe orizontală, de la egal la egal:**

„ – ... cum să ieşi tu afară, aşa asudat, pe gerul ăsta, nu vezi că eşti o apă?

– Grija mea *să n*-o *ai* tu, s-a răstit el la ea.” (S. Titel, *Pasărea şi umbra*)

3.3. Verbul la conjunctiv din enunţurile performative are forme de prezent, persoana a II-a, singular sau plural, ca imperativul, mod cu care este fie în variaţie liberă în enunţurile performative implicite:

„ – Dacă te podideşte plânsul, ***să plângi*** (= *plângi*), continuă Brânduş, căci tu eşti fată, poţi plânge, nu e ruşine.” (M. Eliade, *Fata căpitanului*)

„ – Iaca de-asta v-am adunat! Acu ***să vă tocmiţi*** (=*tocmiţi-vă*) şi ***să vă învoiţi*** (=*învoiţi-vă*) ca oamenii, că vrajba-i bună numai între ţigani!” (L. Rebreanu, *Ion*) etc.,

fie în asociere în interiorul enunţului frază:

„ – *Gândeşte-te* bine toată noaptea şi mâine ***să***-mi ***dai*** răspuns!” (I. L. Caragiale, *Poveste*)

„ – O, fraţii mei iubiţi, ia *uitaţi-vă* în oglinda asta, *gândiţi-vă* la părinţii noştri acasă şi ***să vedeţi*** grozăvie!” (I. L. Caragiale, *Poveste*)

3.4. Verbul la conjunctiv din enunţurile performative denumeşte o acţiune cu caracter prospectiv, prin care interlocutorului i se pune în vedere posibilitatea, necesitatea, obligaţia, dorinţa, condiţiile favorabile etc. de a schimba starea de lucruri existentă în momentul enunţării prin performarea acţiunii indicate:

„ – Bine... Stai aici că ai unde... Vezi că eu mă duc până în Zăhată, că am nişte oameni la sapă... *Să ieai (sic!)* seama pe-acasă...” (L. Rebreanu, *Ion*)

„ – *Să stai*, dragu mamii – grăi Mara înduioşată – ca să fim odată oameni adunaţi şi noi!” (I. Slavici, *Mara*)

„ – ... *Să* ne *dai*, te rog, şi nişte brânză bună, vorbi d-l Solomon.” (M. Eliade, *Şarpele*) etc.

3.5. Ca şi imperativul, conjunctivul apare în enunţurile performative în vecinătatea unor vocative şi interjecţii, mărci ale adresării directe:

„ – *Să*-mi *răspunzi* atuncea, ***omule***, urmă comisul Manole, de ce n-ai mărturisit niciun cuvânt acestui staroste al vânătorilor?” (M. Sadoveanu, *Frații Jderi*)

„ – Da tu ce-ți mai bagi nasul? N-ai de lucru acasă? ***Ia*** *să te cărăbăneşti* de-aci, ***toanta*** dracului!” (L. Rebreanu, *Ion*)

3.6. De cele mai multe ori, conjunctivul ocupă poziții incipiente în enunțul performativ şi se enunță mai ales imperativ şi exclamativ, purtând accentul frastic:

„ – *Să nu* mă *sileşti* dumneata pe mine, care ți-am muncit până m-ai stors ca pe o lămâie, să mă înjosesc la bătrânețe, că nu şade frumos şi nu-i drept!” (L. Rebreanu, *Răscoala*)

„ – *Să veniți* sus, că e prăpăd!...” (M. Eliade, *Domnişoara Christina*)

3.7. Valoarea comunicațională a conjunctivului în enunțurile performative se determină prin evaluarea reacției interlocutorului:

a) ca reuşită: acceptul activ al interlocutorului:

„ – Mergi la loc, nătărăule! Altădată *să*-i *numeri*...

S-a dus Cănuță la loc şi s-a apucat să numere şi iar să numere.” (I. L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*)

b) ca nereuşită: acceptul pasiv / refuzul activ / refuzul pasiv al interlocutorului:

- acceptul pasiv:

„ – Mergi la loc, vită! Altădată să le numeri. [...]

– Mă duc să le număr, domnule...

Şi a plecat Cănuță. S-a dus la bunică-sa acasă şi i-a spus că nu mai merge la şcoală măcar să-l taie.” (I.L. Caragiale, *Cănuță, om sucit*)

- refuzul activ:

„ – ... Acum *să mâncați* câinele, spuse mai departe Catrina, uitându-se crunt la fiul vitreg, care râdea.

– De ce să mâncăm câinele, fa, proasto? întrebă Moromete liniştit şi încet. Apoi, tot liniştit, spuse mai departe şi la fel de încet, ca şi când ar fi vorbit cu el însuşi: De ce să mâncăm, fa, zăltato, sărito de la locul tău?” (M. Preda, *Morometii*)

- refuzul pasiv:

„ – Te rog *să* mai *vii* azi pe la mine! îi zise doctorul Ursu a doua zi, cu glas aproape mieros, care i se păru mai antipatic decât cel aspru obişnuit.

Puiu se stăpâni perfect. Îşi propusese, după ce cumpănise îndelung, cum să utilizeze vestea aflată, să fie indiferent, să nu-i pomenească nimic, deoarece, în curând, tot va fi mutat de-aici şi spera să nu se mai întâlnească niciodată cu Ursu.” (L. Rebreanu, *Ciuleandra*)

3.8. Compatibilizarea valorii modale a conjunctivului cu tipul de enunț performativ în care figurează face ca valorile deontice să se

regăsească în enunțurile directive (imperative), valorile epistemice în enunțurile expresive (exclamative), iar valorile axiologice fie în asertive (reprezentative), fie în directive.

3.9. În toate categoriile de enunțuri delimitate pe baza unor criterii pragmatice, întâlnim ambele variante de structurare sintactică a performativelor, respectiv performativele explicite şi performativele implicite.

a) Posibilitatea de echivalare semantică a performativelor implicite cu cele explicite se motivează prin faptul că ele împărtăşesc aceeaşi structură de adâncime şi aceeaşi forță ilocuționară.

b) Din punctul de vedere al semanticii lingvistice, cele două tipuri sintactice de enunțuri performative reprezintă unități în variație liberă.

c) Cele două tipuri structurale de enunț corespund unor tipuri de enunțare diferită: enunțarea explicită (completă) şi enunțarea implicită (incompletă).

d) Enunțurile performative implicite pun în termeni pragmatici problema incompletitudinii frazei. În situațiile sus-menționate, enunțul-propoziție poate fi interpretat ca trunchiere a enunțului-frază, ca rezultat al unei elipse – figură de construcție sintactică, cu implicații pragmatice:

„Din punct de vedere pragmatic, elipsa este un fapt de subiectivitate care reflectă relațiile interpersonale, uneori un procedeu de focalizare în discurs a unor elemente: vorbitorul exprimă în discurs doar elemente strict necesare înțelegerii mesajului, punctele nodale ale structurii informaționale, lăsând neexprimate elementele care ocupă poziții [...] uşor de reconstituit. Interpretarea enunțului eliptic se bazează pe un proces de reconstrucție, care pune în relație structura sintactică incluzând elipsa cu bagajul lingvistic de care dispune receptorul. Reconstrucția structurii neexprimate este posibilă pe baza competenței comunicative comune a celor doi participanți la actul comunicării”[22].

BIBLIOGRAFIE

Adam, Jean-Michel, *Lingvistică textuală*, Iaşi, Editura Institutul European, 2008.

Austin, John, *How to Do Things with Words*, Oxford University Press, 1962.

Benveniste, Emile, *Probleme de lingvistică generală*, vol. I-II, Bucureşti, Editura Teora, 2000.

Borchin Mirela-Ioana, *Modalitatea şi predicatul verbal compus*, Timişoara, Editura Helicon, 1999.

Idem, *Vademecum în lingvistică*, Timişoara, Editura Excelsior Art, 2004.

[22] ***, *Gramatica limbii române*, p. 752.

Ducrot, Oswald, Schaeffer, Jean-Marie, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Bucureşti, Editura Babel, 1996.
Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Limbaj şi comunicare*, Bucureşti, Editura ALL, 2003.
Ivănescu, G., *Gramatica şi logica.* II, *Structura gândirii ca factor primar al structurii sintactice a limbii*, în AUT, II, 1964.
***, *Gramatica limbii române*, ed. a III-a, Bucureşti, Editura Academiei, 2005.
Klinkenberg, Jean-Marie, *Précis de sémiotique générale*, De Boeck & Larcier S.A., 1996.
Leech, G., *Principles of Pragmatics*, Londra-New York, Longman, 1983.
Lyons, John, *Introducere în lingvistica teoretică,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1995.
Maingueneau, Dominique, *Pragmatică pentru discursul literar*, Iaşi, Editura Institutul European, 2007.
Moeschler, Jacques, Auchlin, Antoine, *Introducere în lingvistica contemporană*, Cluj, Editura Echinox, 2005.
Parpală, Emilia, *Semiotica generală. Pragmatica*, Craiova, Editura Universitaria, 2007.
Reboul, Anne, Moeschler, Jacques, *Pragmatica, azi*, Cluj, Editura Echinox, 2001.
Searle, J. R., *Speech Acts*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969.

THE ROLE OF THE SUBJUNCTIVE IN PERFORMATIVE SENTENCES

(Abstract)

From a linguistic point of view, there are two types of *conjunctive* in Romanian: the so-called *conjunctive1*, equivalent of the imperative mood, occuring exclusively in main clauses, and the so-called *conjunctive2,* equivalent of non-finite moods, ocurring in subordinate clauses. This distinction is emphasized by the pragmatic effects of their most frequent uses. In our pragmalinguistic approach, we deal with the illocutionary force of performative utterings including both types of *conjunctive*. The speaker uses these types of conjunctive in direct speech to express *orders, interdictions, recommendations, invitations, wishes, advice, warnings, threatenings, apologizes* etc. His intention is to change the state of things for better. The only actor of change is the listener, who may accept or refuse to adequate his action to the intention of the speaker. His positive or negative reaction determines the success or the failure of the utterances. In such contexts, the conjunctive functions as a ***modus,*** being able to indicate the cardinal values of deontic modalities, in free variation not only with the imperative mood, but also with modal auxiliaries and with adverbial modifiers which express compulsory or non-compulsory, permitted or non-permitted actions.

AUT, XLVIII, 2010, p. 118-134

EVOLUȚIA LIMBII ÎN TEXTELE LUI ANTIM IVIREANUL. (II) CONSONANTISMUL

de

Adina CHIRILĂ

Într-un articol anterior*, la capătul unei investigații în care am urmărit momentul când apar oscilații în notarea unor fenomene fonetice din domeniul vocalismului în textele lui Anim Ivireanul, precum şi ponderea lor, am afirmat că primele scrieri ale cărturarului muntean sunt „mai corecte" decât cele de mai târziu, în sensul că găsim în ele o mai mare apropiere de ceea ce, în literatura de specialitate, se numeşte *variantă literară munteneasc*ă; abaterile de la normă fie apar în jurul anului 1700, fie se înmulțesc în acea perioadă, iar încălcarea normei se face în direcția uzului popular viu, sprijinind zona normei literare laice, mai receptivă la inovațiile lingvistice ale vulgului.

În articolul de față continuăm cercetarea noastră, oprindu-ne asupra faptelor de limbă din domeniul consonantismului pentru care am găsit suficiente exemple care să probeze o anume opțiune lingvistică a cărturarului muntean, pe parcursul întregii activități a acestuia. Ca şi pentru investigația anterioară, am avut în vedere scrierile originale ale lui Antim Ivireanul (cărți, dedicații, prefețe, postfețe), didahiile şi două traduceri (*Carte sau lumină*, 1699, şi *Ceasoslov*, 1715).

Alternanța [f] – [ɦ]

Consoana labiodentală [**f**] urmată de iot apare aproape exclusiv în varianta nealterată, în concordanță cu norma literară generală a epocii, în scrierile lui Antim Ivireanul din toată perioada activității sale:

---

* Adina Chirilă, *Evoluția limbii în textele lui Antim Ivireanul. Observații asupra vocalismului*, în *Lucrările Conferinței Naționale „Text şi discurs religios"*, Ediția I, Iaşi, 5-6 decembrie 2008, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2009, p. 213-221; publicat şi în *Limba română: teme actuale. Actele celui de al 8-lea colocviu al Catedrei de limba română (Bucureşti, 5-6 decembrie 2008)*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2009, p. 639-646.

Postf. 1693: *ființă* (O: 397), *fiiul* (O: 397);

Ded. 1694: *fire* (O: 399), *firea* (O: 398), *să fie* (O: 399);

Pred. 1694: *fire* (2[r]), *să fii* (5[r]);

CL 1699: *fierbinte* (17[r]), *fierbinteala* (16[v]), *fiiul* (14[r]);

Ded. 1703: *firesc* (O: 407), „den *fiii* mâniei ne-am învrednicit *a*-i *fi fii* prin botez" (O: 407);

ÎPTP 1705: *fierbinți* (O: 351), *ființa* (O: 351), *să fie* (O: 357);

Ded. 1709: *a fi* (O: 411), *Fison* (O: 412);

CVNT 1709: *fiară* (pl.) (O: 297), *fier* (O: 250, 281, 289), *Filip* (O: 312, 318);

ÎB 1710: *ar fi* (O: 365), *ființă* (O: 371), *Fiiului* (O: 368), *firea*, *firii* (O: 370); AMA 1713: *fieştecarele* (O: 339), *să nu fie* (O: 325, 327), *va fi* (O: 328); Ded. 1715: *fiiul* (O: 409), *fireasca* (O: 410);

C 1715: *fiiul* (1[r]);

D: *fiară* (pl.) (O: 181), *fier* (O: 95), *fierbinte* (O: 9, 61, 77, 242, 243), „amărăciunea *fierii*" (O: 59), *serafimii* (O: 167) etc.

În cazul a trei cuvinte, [**f**] apare şi în varianta palatalizată specifică unor graiuri de tip nordic şi bine reprezentată în textele literare moldoveneşti – [**ɦ**]: ***hiară*** (sg.): CVNT 1709 (O: 298), D (O: 65, 218 – aici o dată într-un fragment citat şi de trei ori în discursul oratorului, 219); *hiară* (pl.): CVNT 1709 (O: 254), D (O: 19, 97); *hiara*: D (O: 219); *hiarăle*: D (O: 137, 170, 218 – aici o dată în citat şi o dată în comentariul predicatorului); *hiarălor*: D (O: 186); ***hier***: CVNT 1709 (O: 255), D (O: 3, 97, 123 – aici într-un fragment citat), *hierul*: D (O: 5); ***hiiare*** „fiere": „tămăduind cu *hiiare* de péşte": CVNT 1709 (O: 293).

Aşadar, Antim Ivireanul respectă norma în privința unor cuvinte ca *a fi*, *fiu*, *fiică* ş.a., în tot timpul activității sale. Pe de altă parte, oscilează între notarea labiodentalei [**f**] şi notarea spirantei palatale surde [**ɦ**] numai în unii termeni şi mai ales în comentarii pe marginea unor texte biblice care, în fragmentul citat de el, conțin forma palatalizată (vezi amplul comentariu la aceste versete din „al patrulea cap al lui Daniil: «Cu *hiarăle* partea lui, în buruianul pământului; inima lui de la oameni să va schimba şi inima de *hiară* să va da lui şi şapte vremi să vor premeni preste el» (s.n.)", O: 218-219). Antim se lasă influențat, în asemenea situații, de textul de referință[1]. Credem că cel puțin în privința alternanței [**f**] – [**ɦ**] în *fiară* – *hiară* din *didahii* ne aflăm în fața unei încercări de punere în acord a „normei" din textul biblic (reprezentată de un fenomen lingvistic mai

[1] În lipsa unui studiu comparativ minuțios între citatele folosite de Antim şi fragmentele corespondente din versiunile *Bibliei* sau din alte cărți canonice de lectură la care avea acces, nu putem şti cu siguranță care era *acel text de referință*, dacă era *Biblia* din 1688 sau altul/altele.

apropiat de specificul limbii de tip nordic) cu cea a discursului personal, într-un context în care cărturarul era, pe de o parte, sub presiunea citatului biblic şi, pe de altă parte, stăpânit de nevoia de a-şi impresiona auditoriul, inclusiv prin folosirea unor vocabule a căror pronunție contrasta cu ceea ce era obişnuit în vorbirea valahă.

În ansamblu însă, nu poate fi vorba de o inconsecvență a lui Antim Ivireanul în cazul palatalizării consoanei labiodentale [**f**].

Alternanța [v] – [h] – [f] în *viclean – hiclean – ficlean*

Pentru cuvintele *viclean* (< magh. *hitlen*), *vicleşug* (< magh. *hitlenség*) şi derivatul românesc *a vicleni*, am consemnat la Antim Ivireanul forme cu [**v**], [**h**] şi [**f**], cu predominarea celor cu fricativă sonoră, conform tendinței literare generale[2]: *viclean*: D (O: 82, 83, 98); *vicleană*: D (O: 187), CVNT 1709 (O: 298); *vicleanul*: D (O: 130); *vicleşug*: D (O: 7, 35, 38, 43, 68, 93, 155, 206, 212, 227), CVNT 1709 (O: 266, 282, 286 – de două ori, 287, 289, 290, 291 – de două ori), 296, 305); *vicleşugul*: D (O: 36, 52, 59), CVNT 1709 (O: 277); *vicleşugului*: CVNT 1709 (O: 277); *a vicleni*: D (O: 91); *viclenea*: CVNT 1709 (O: 266); *au viclenit*: D (O: 5), CVNT 1709 (O: 247, 268); *viclenind*: CVNT 1709 (O: 301) etc.

Celelalte forme, cunoscute şi ele în Muntenia[3], sunt rare şi apar concomitent cu cele prezentate mai sus: *hicleşug*: CVNT 1709 (O: 270, 311); *au hiclenit*: CVNT 1709 (O: 271); *ficlene*: CP 1714 (O: 389); *ficleşug*: CL 1699 (16^r, 18^r, 30^v), CP 1714 (O: 394).

Alternanța [d] moale – [d] dur

Ocluziva dentală sonoră [**d**] este, îndeobşte, „moale" în prepozițiile *de* şi *din*, în cuvintele formate cu prefixul *des-* (*dez-*), precum şi în alte cuvinte în care [**d**] este urmat de vocale anterioare, în opera lui Antim Ivireanul. Este norma literară consemnată în prima parte a epocii vechi, în toate regiunile țării. Dată fiind ubicuitatea termenilor, ne limităm la a da numai câteva exemple: *de*: Postf. 1693 (O: 397), Ded. 1694 (O: 398), Pred. 1694 (2^r, 2^v, 3^r, 3^v, 4^r), D (O: 3 etc.), CL 1699 (27^r); *deasupra*: D (O: 120), CVNT 1709 (O: 307); *de obşte*: D (O: 143), CVNT 1709 (O: 277), ÎB 1710 (O: 365), AMA 1713 (O: 345), CP 1714 (O: 387); *depărată*: D (O: 121);

---

[2] ILRL, 1997, p. 316.

[3] Autorii locali ai ms. 4389 al *Bibliei* folosesc constant fonetismul cu [**h**], acolo unde în ms. 45 exista [**v**], ceea ce denotă o bună cunoaştere a formei cu [**h**]. Pe de altă parte, viabilitatea în Țara Românească a pronunției cu fricativa surdă [**f**] este demonstrată de faptul că popa Flor, dascălul de slovenie de la biserica Sf. Gheorghe Vechi din Bucureşti, autorul copiei de pe la 1760 a *Chipurilor Vechiului şi Noului Testament* (ms. M), înlocuieşte de câteva ori formele cu [**v**] sau cu [**h**] cu *ficleşug*: ms. M (O: 277, 305); *ficlenea*: ms. M (O: 266); *au ficlenit*: ms. M (O: 271); *ficlenind*: ms. M (O: 301).

deplin: ÎPTP 1705 (O: 360), D (O: 81), AMA 1713 (O: 346), CP 1714 (O: 387, 391, 392, 393); *deschiderea*: CVNT 1709 (O: 252); *să deschide*: D (O: 29); *au descoperit*: CVNT 1709 (O: 298); *desfătarea*: ÎPTP 1705 (O: 350); *desfătări*: D (O: 145); „Grădina *desfătării*": CVNT 1709 (O: 244, 249); *despărțiț*: D (O: 25); *despre*: D (O: 108); *destâlcuiri*: CL 1699 (72^{r}); *deşărt*: CP 1714 (O: 390); *să dezlțge*: CL 1699 (14^{r}); *de vrțme ce*: CL 1699 (1^{v}); *din*: ÎB 1710 (O: 374, 378); *dintâi*: D (O: 3); *dintru*: Pred. 1694 (3^{v}); *îndemână*: Pred. 1694 (3^{v}), D (O: 24); *m-am îndemnat*: Pred. 1694 (3^{v}) etc.

În a doua perioadă a epocii vechi, cazurile cu velarizarea lui [**e**] şi [**i**] neaccentuați sau în cuvinte atone în frază sunt frecvente în manuscrise şi în documente laice din Muntenia, dar apar şi în regiunea Banat-Hunedoara, sud-vestul Transilvaniei şi în Moldova (în cărțile din aceste zone fiind împrumuturi din textele sudice ori datorându-se tipografilor de origine muntenească)[4]. Această tendință de modificare a normei în literatura laică şi manuscrisă din Țara Românească este rezultatul unei inovații a graiului muntenesc, atestată deja în secolul al XVI-lea şi în progres constant spre sfârşitul epocii vechi; astfel încât, la unii cronicari munteni de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi începutul celui următor, alternanța în aceeaşi propoziție a celor două forme nu este un lucru rar (la stolnicul Constantin Cantacuzino, de pildă), uneori fiind vizibilă chiar preferința pentru inovație.

Şi la Antim Ivireanul apare, sporadic, fonetismul cu [**ă**]:

CL 1699: *dă vrțme ce* (7^{r});

CVNT 1709: *dântâi* (O: 262);

C 1715: *dăspărțită* (26^{r}), *dăşărt* (30^{r}), *dăşărtăciune* (8^{v}), *dăznădăjduire* (15^{v});

D: „binevoi Dumnezeu *dă dăzlegă*" (O: 44), *dăşărtăciunile* (O: 118), *dântâi* (O: 56).

Oscilația în privința normei se manifestă, aşadar, după 1699, dar nu este semnificativă. Ea poate fi pusă pe seama influenței uzului popular la vremea aceea din Țara Românească şi a scrierilor laice, care îmbrățişaseră inovația.

Alternanța [s], [z], [ț] moi – [s], [z], [ț] duri

După modelul textelor din prima perioadă a epocii vechi, notarea consoanelor dentale fricative [**s**], [**z**] şi a africatei [**ț**] redă pronunția moale (+[**e**], [**i**], [**ęa**]) în cuvinte de tipul *astțmenea*: Pred. 1694 (2^{v}); *asemâna*: ÎPTP 1705 (O: 358); *folosință*: Pred. 1694 (4^{v}); *să folosească*: ÎB 1710 (O: 382); *hirotonisit*: CL 1699 (10^{v}); *înfrămsețare*: Pred. 1694 (4^{r}); *să pedepsească*: AMA 1713 (O: 336); *seamă*: CVNT 1709 (O: 283), CP, 1714 (O: 388); *seceriş*: CL 1699 (9^{r}); *semn*: CVNT 1709 (O: 252), CP 1714 (O: 389); *singur*: Pred. 1694 (4^{v}); *Vasilie*: Pred. 1694 (4^{r}); *dumnezeeşti*: CVNT 1709 (O: 243), C

[4] ILRL, 1997, p. 308, 452 (*Tabelul 7*); Munteanu – Țâra, ILRL, p. 101.

1715 (1^v); *dumnezeiasca*: CL 1699 (32^v), CVNT 1709 (O: 242); *Dumnezeu*: CL 1699 (7^r, 17^v, 22^v), Ded. 1703 (O: 407), ÎPTP 1705 (352, 353, 354 etc.), C 1715 (1^r, 1^v); (*să*) *îmblânzțește*: AMA 1713 (O: 327); *să* (*se*) *păzească*: CVNT 1709 (O: 283), AMA 1713 (O: 330, 337, 346); ÎPTP 1705 (O: 351); *zțestre*: CP 1714 (O: 394); *zice*: Pred. 1694 (2^v, 4^r); *să zicem*: Pred. 1694 (4^v); *să-m zică*: CL 1699 (3^r); *au zidit*: CVNT 1709 (O: 283); *zidire*: Ded. 1694 (O: 398); *zioa*: CVNT 1709 (O: 295), ÎB 1710 (O: 365), C 1715 (31^r); *brațele*: Ded. 1703 (O: 406); *curățțește*: C 1715 (5^r); *înfrumusețezi*: Ded. 1694 (O: 399); *înțelțge*: CL 1699 (20^r); *înțelepciune*: Ded. 1694 (O: 398); *nedespărțită*: Postf. 1693 (O: 397); *părințească*: CL 1699 (8^r); *preoțească*: CP 1714 (O: 388); *țiganca*, *țiganul*: ÎB 1710 (O: 381); *ținea*: CVNT 1709 (O: 248); *verdéțe*: Postf. 1693 (O: 397).

Norma tradițională este încălcată de Antim Ivireanul chiar din primul text scris de el în limba română:

Postf. 1693: *frățască* (O: 398), *dumnezăescul* (O: 397), *Dumnezău* (O: 397), *dumnezăire* (O: 397), *puțână* (O: 397), *sânguri* (O: 397);

Ded. 1694: *Dumnezău* (O: 398); Pred. 1694: *sângur* (3^v), *dumnezăești* (4^v), *dumnezăiscă* (3^v), *Dumnezău* (2^r, 3^v, 4^v, 5^r);

CL 1699: *dumnezăescul* (16^v), *Dumnezău* (1^v, 16^v, 22^r, 24^r), *săcerișul* (8^v); ÎPTP 1705: *Dumnezău* (O: 351, 352, 353, 354), *să asamână* (O: 350), *sara* (O: 360), *zua* (O: 354);

CVNT 1709: *însămnând* (O, 288), *sărbează* (O, 306);

D: *câțva* (O: 62);

AMA 1713: *agonisâț* (O: 338);

CP 1714: *însămânăm* (O: 394);

C 1715: *asămănare* (2^v, 26^r), *înțălepțțește-mă* (8^v).

Textele munteneşti au consemnat oricând acest fenomen, în număr mai mare spre sfârşitul secolului al XVII-lea (sub influența cărților religioase moldoveneşti ori a cărturarilor de origine moldovenească) şi mai rar după 1700. Relativ numeroasele situații consemnate în textele lui Antim Ivireanul vădesc o înrâurire nordică şi în opțiunea lingvistică a cărturarului muntean[5], înrâurire care putea fi directă (cărți elaborate în Moldova, contactul cu învățați moldoveni – Mitrofan, maestrul său tipograf, este unul dintre ei), precum şi indirectă (datorată cărților munteneşti care primiseră aceste elemente în „gramatica" lor[6]).

Alternanța formelor *să – se* ale pronumelui reflexiv

Pronumele reflexiv *se* apare în această formă, după norma sudică a rostirii muiate a dentalelor [**s**], [**z**], [**ț**], dar şi cu vocala velarizată, pronunția

---

[5] Cf. Ion Gheție, ILRL, 1997, p. 332.

[6] Vezi situația velarizării consoanelor dentale [**s**], [**z**] şi [**ț**] în *Biblia* din 1688, la Arvinte, ST.L.FAC., p. 60-63.

dură a consoanei în această situație fiind un fenomen general în dacoromână, întâlnit în toate variantele literare din epoca veche (aşadar, şi în Muntenia, unde a fost explicat prin asimilare vocalică în fonetica sintactică: *să se facă* > *să să facă*)[7].

În primele texte originale ale lui Antim, de întindere mai mică, varianta *să* este utilizată în exclusivitate:

Postf. 1693: *să va face* (O: 397 – aici în citat biblic);

Ded. 1694: *să cuvine* (O: 399), *să numeşte* (O: 399), *să să adape* (O: 399), *să să dăruiască* (O: 399), *să să împarță* (O: 399), *să să împodobească* (O: 398);

Pred. 1694: *să află* (2^v), *să izbăvѣşte* (3^r), *să îndeletnicѣşte* (2^v), *să mântuiaşte* (3^r), *să naşte* (4^v), *să să roage* (4^r), *să vѣde* (2^r).

În următoarele traduceri şi scrieri originale, *se* alternează cu *să*. Iată care este situația în texte[8]:

se:

CL 1699: *făluindu-se* (2^r), *fericindu-se* (23^r), *să se facă* (4^r, 7^r), *trufindu-se* (2^r);

Ded. 1703: *bucurându-se* (O: 407);

ÎPTP 1705: *nu se va face* (O: 351), *nu se va învăța* (O: 350), *se cade* (O: 352), *se cuvin* (O: 351), *se împarte* (O: 351);

Ded. 1709: *să se îmbogățească* (O: 411);

CVNT 1709: *deschizându-se* (O: 251), *desfăcându-se* (O: 251), *împreunându-se* (O: 250), *împuținându-se* (O: 251), *nefăcându-se* (O: 247), *plecându-se* (O: 245), *să se fie mutat* (O: 249), *să se fie răstignit*: (O: 247), *să se nască* (O: 247), *va să se facă potop* (O: 250), *veselindu-se* (O: 250);

ÎB 1710: *să se améstece* (O: 375), *să se cuminece* (O: 375), *să se întrébe* (O: 375), *să se învrednicească*: (O: 367), *sfințească-se* (O: 368), *zămislindu-se* (O: 370);

AMA 1713: să *se afle* (O: 329), *să se cheltuiască* (O: 331), *să se chivernisească* (O: 328), *să se dea* (O: 331), *să se facă* (O: 325, 330, 331), *să se hirotonească* (O: 330), *să se îndemne* (O: 330), *să se îndreptéze* (O: 329), *să se însoare* (O: 330), *să se pedepsească* (O: 329), *să se preoțească* (O: 330), *să se pue* (O: 330), *să se uite* (O: 328);

CP 1714: *plecându-se* (O: 387), *să se arate* (O: 388), *să se cerce* (O: 393), *să se dea* (O: 392), *să se facă* (O: 390, 391), *să se iscălească* (O: 391), *să se odihnească* (O: 390), *să se preoțească* (O: 389), *să se preoțească* (O: 394), *să se pue* (O: 393), *să se rădice* (O: 391), *să se rânduiască* (O: 391), *să se scrie* (O: 393), *să se sue* (O: 389), *se va da* (O: 390), *se va întâmpla* (O: 393);

---

[7] Gheție – Mareş, *Graiurile*, p. 164.

[8] În cazul textelor ample am urmărit ocurența celor două forme doar pe primele zece pagini.

C 1715: *bucura-se-vor*: 7[r];

Ded. 1715: *să se închine* (O: 409);

să:

CL 1699: „*cѣlia ce să fac*” (2[r]), *a nu să înălța* (3[v]), *fericindu-să* (22[v]), *nu să arată* (7[v]), *nu să vѣde* (4[v], 7[v]), *să despart* (1[r]), *să întreabă* (3[r]), *să nu să facă* (4[r]), *să nu să typărească* (2[r]), *să să laude* (2[r]), *să va arăta* (5[r]);

Ded. 1703: *să pleacă* (O: 406);

ÎPTP 1705: *a să întoarce* (O: 351), *să asamână* (O: 350), *să cade* (O: 351, 352, 357), *să câştigă* (O: 351), *să împarte* (O: 351), *să lipseşte* (O: 350), *să nu să învrednicească*: (O: 352), *să pocăiaşte* (O: 351), *să să facă* (O: 351), *să strică* (352), *să va întâmpla* (O: 350) etc.;

Ded. 1709: *adăpându-să* (O: 411); *să aduce* (O: 411);

CVNT 1709: *a să închina* (O: 248), *a să ruga* (O: 248), *aflându-să* (O: 247), *apropiindu-să* (O: 251), *cade-să* (O: 250, 251), *împlinindu-să* (O: 251), *nu să zic* (O: 250), *să adeverează* (O: 242, 249), *să află* (O: 241, 243), *să chiamă* (O: 248), *să cuvin* (O: 243), *să face* (O: 242), *să făcu* (O: 250), *să împarte* (O: 243), *să nu să lenevească* (O: 248), *să nu să mai înpreune* (O: 247), *să pomenéşte* (O: 249), *să potrivesc* (O: 249), *să povestesc* (O: 242), *să sfărâma* (O: 247), *să sfârşaşte* (O: 251), *să socotesc* (O: 246), *să tâlcuiaşte* (O: 248), *să trage* (O: 242), *să trăgeau* (O: 250), *să va da* (O: 248), *să va face* (O: 250), *să va pedepsi* (O: 250), *să véde* (O: 241), *să vor omorî* (O: 249), *véde-să* (O: 249);

ÎB 1710: *botează-să* (O: 373), *să află* (O: 375), *să cade* (O: 365, 366, 368), *să cuvine* (O: 367, 375), *să fac* (O: 366), *să face* (O: 372, 374), *să hirotoneşte* (O: 373, 374), *să i să plinească* (O: 368), *să împarte* (O: 369), *să întorc* (O: 375), *să ni să iarte* (O: 372), *să nu să cetească* (O: 375), *să nu să mai facă* (O: 366), *să numéşte* (O: 368), *să roagă* (O: 368, 375), *să să dea (*O: 365), *să să ispoveduiască* (O: 375), *să să jărtvuiască* (O: 373), *să să plece* (O: 369), *să să roage* (O: 375), *să să şteargă* (O: 375), *să săvârşaşte* (O: 373), *să se curățească* (O: 374), *să se împreune* (O: 374), *să sfințéşte* (O: 368), *să slăvéşte* (O: 371), *să supun* (O: 369), *să va cunoaşte* (O: 366), *să va lăsa* (O: 369), *să va naşte* (O: 372), *să vor face* (O: 375), *să vor unge* (O: 375);

AMA 1713: *a să împreuna* (O: 328), „facerile de bine ce *să fac*” (O: 326), *nu să face* (O: 327*), nu să va putea chivernisi* (O: 330), „*să* li *să dea*” (O: 330, 331), *să află* (O: 325), *să coprind* (O: 325), *să cuvine* (O: 329), *să face* (O: 329), *să i si ia seama* (O: 329), *să îmblânzéşte* (O: 327), *să li să facă* (O: 330), *să nu să dea* (O: 331), *să nu să facă* (O: 329, 331), *să nu să împresoare* (O: 326), *să săvârşaşte* (O: 330), *să va cunoaşte* (O: 329), *să va întâmpla* (O: 329, 331), *să va plini* (O: 331), *să va putea înțelége* (O: 329), *să véde* (O: 327), *zidindu-să* (O: 330);

CP 1714: *aducându-să* (O: 388), *îndemnându-să* (O: 387), nu să poate (O: 394), *nu să va putea hirotonisi* (O: 389), *să cade* (O: 389), *să cuvine* (O: 391), *să mi să facă* (O: 392), *să nu să ispitească* (O: 389), *să nu să întâmple* (O: 393), *să nu să scrie* (O: 393), *să obicinuiesc* (O: 390), *să scornesc* (O: 390), *să ştie* (O: 389), *să va afla* (O: 389), *să va da* (O: 390), *să va face* (O: 391), *să va înţelége* (O: 388, 389, 394), *să va lenevi* (O: 389), *să va lipsi* (O: 389, 390), *să va pedepsi* (O: 388, 394), *să va prăda* (O: 388), *să va pune* (O: 389, 390), *să va strica* (O: 391), *să vor face* (O: 393), *să vor îndura* (O: 393), *să vor pedepsi* (O: 390);

C 1715: *bucura-să-va* (7^r), *lăuda-să-vor* (48^v),

Ded. 1715: *să proslăvéşte* (O: 411), *să véde* (O: 410).

Se observă cu uşurinţă că *se* şi *să* sunt în variaţie liberă în scrierile de după 1693-1694, care, fiind mai lungi (excepţia este Ded. 1715), oferă, inevitabil, spaţiu pentru alternarea semnificativă a celor două forme. Numărul formelor ce redau pronunţia dură a consoanei este mai mare decât al celor cu vocala anterioară nevelarizată. Antim Ivireanul se înscrie, aşadar, în tendinţa epocii, de generalizare a formei *să*. Norma veche rămâne însă destul de bine reprezentată. Urmărind distribuţia în timp a celor două variante ale pronumelui reflexiv *se*, în toate textele ivirene, credem că, la un moment dat, după ce şi-a însuşit un anumit tip de limbă care nu era strident în mediul cărturăresc din Muntenia sfârşitului de secol XVII, Antim Ivireanul „s-a întors" spre norma mai veche în privinţa reflexivului *se*.

Alternanţa [-r] muiat – [-r] dur

În cuvintele formate cu sufixele *-ar* şi *-tor*, în unele cuvinte moştenite din latină (cu etimonul în *-arius*, *-orium*), precum şi în alte cuvinte (de tipul *cer*, *mor*, *spor*, *tipar*), norma literară, la sfârşitul secolului al XVII-lea, era cea a redării timbrului palatal al vibrantei [**r**], în toate regiunile ţării şi mai ales în textele bisericeşti, în conformitate cu tradiţia literară impusă de scrierile secolului al XVI-lea.

În textele lui Antim Ivireanul de până la 1708, grafia termenilor în cauză redă pronunţia muiată a elementului consonantic:

Postf. 1693: *cetitoriu*, *folositoriu*, *iubitoriului*, *oblăduitoriu* (O: 397);

Pred. 1694: *ajutoriul*: 3^v, 4^v, *ajutoriului*: 4^r, *ceriul*: 2^v, *ceriurilor*: 5^r, *oblăduitoriu*: 2^r, 3^v, *pătimitoriu*: 2^v, *rugătoriu*: 5^r;

Ded. 1694: *ceriu*, *făcătoriu*, *oblăduitoriu*, *râvnitoriu* (O: 398), *rugătoriu*, *tipariu* (O: 399), *ziditoriului* (O: 398);

CL 1699: *boiariu*: 3^v, *botezătoriu*: 14^r, *ceriuri*: 3^v, 14^r, *ceriurilor*: r^5, *curăţitoriu*: 3^r, *fărmăcătoriu*: 1^v, *începătoriu*: 3^v, *osârditoriu*, *păscariu*: 5^v, *pricinuitoriul*: 1^v, *purgatoriu*: 3^r, *stăpânitoriu*: 3^v;

Ded. 1703: *ajutoriu* (O: 408), *dătătoriu*, *iubitoriului*, *mântuitoriu*, *mântuitoriului* (O: 407), *oblăduitoriu* (O: 406), *rugătoriu*, *sporiu* (O: 408);

ÎPTP 1705: *călătoriu* (O: 360), *cărturariu* (O: 355), *ceriu* (O: 351, 353, 354), *ceriului* (O: 352, 360), *ceriurile* (O: 353), *făcătoriul* (O: 351), *făcătoriului* (O: 350), *hulitoriu* (O: 357), *iubitoriu* (O: 349, 351), *înainte mergătoriul* (O: 356), *îndurătoriu* (O: 351), *înjurătoriu* (O: 357), *judecătoriu* (O: 354), *judecătoriul* (O: 360), *mântuitoriul* (O: 349, 351), *mântuitoriului* (O: 354), *mijlocitoriu* (O: 356), *pierzătoriu* (O: 356), *preacurvariu*, *preacurvariului* (O: 351), *purtătoriu* (O: 350), *tămăduitoriu* (O: 349), *ziditoriu*, *ziditoriului* (O: 350), „[om] *cărturari* au *necărturari*" (O: 360).

În Muntenia, consoana [**r**] în aceeaşi poziţie se rostea dur începând, probabil, cu secolul al XV-lea[9], lucru dovedit de frecvenţa formelor de acest tip în documentele munteneşti. Deşi textele literare laice şi manuscrisele de după 1600 consemnează inovaţia într-o măsură mult mai mică decât documentele de cancelarie[10], progresul numeric constant al redărilor pronunţiei cu [**r**] dur indică tendinţa de modificare a normei literare laice.

În textele lui Antim Ivireanul, formele care reflectă vorbirea populară muntenească şi tendinţa în uzul cult laic din regiune apar după 1708[11], dar nu se apropie de numărul celor tradiţionale:

CVNT 1709: *aflător* (O: 255), *ajutor* (O: 273, 278, 309) şi *într-ajutor* (O: 284, 289, 313), *biruitor* (O: 270), *iubitor* (O: 306), *începător* (O: 250, 258), *judecător* (O: 270, 274), *mântuitor* (O: 316), *purtător* (O: 243, 280), *râvnitor* (O: 242), *scriitor* (O: 278), *stăpânitor* (O: 254, 262, 263, 267, 270, 318, 319), *stricător* (O: 278), *vânător* (O: 259), *vestitor* (O: 278, 320);

ÎB 1710: *ajutorul* (O: 368), *cuvântător* (O: 370), *cerului* (O: 369), *făcător* (O: 370), *muritor* (O: 368), *păstor* (O: 365);

AMA 1713: *năpăstuitor* (O: 328), *ostenitor* (O: 341), *păstor* (O: 337), *păzitor* (O: 337), *răpitor* (O: 329), *sprijenitor* (O: 337);

CP 1714: *dator* (O: 391, 392), *sărindar* (O: 388) (cf. *sărindariu*: AMA 1713, O: 326).

---

[9] Gheţie – Mareş, *Graiurile*, p. 209.

[10] Vezi Gheţie, BD, p. 154, 281, 336, 384-385.

[11] Trebuie să menţionăm totuşi că există două apariţii ale lui [**r**] dur (*ajutor*, O: 139 şi *păstor*, O: 134, 139) într-o predică ce ar fi putut fi rostită înainte de 1708, în perioada în care Antim fusese episcop la Râmnic. Emil Nedelescu, în *Contribuţia lui Antim Ivireanul la restaurarea şi înfrumuseţarea sfintelor locaşuri din eparhia Râmnicului şi Noului Severin*, în MO, XVIII (1966), nr. 9-10, p. 820-824, este de părere că fragmentul „Şi pentru această puţinică osteneală şi cheltuială trecătoare ce au făcut întru lauda lui Dumnezeu şi întru cinstea sfântului, de au împodobit această sfântă casă, după viaţa a mulţi ani fericiţ să-i facă odihnă la împărăţiia ceriului şi să-i dăruiască bunătăţile céle vécinice şi de-a pururea stătătoare", din *Învăţătură la sfântul părintele nostru Nicolae* (O: 139), se referă la donaţia făcută de Constantin Brâncoveanu pentru unele reparaţii la Episcopia Râmnicului, înainte de 1708. Cu toate acestea, în absenţa unei datări certe şi a autografului Antim Ivireanul care să ne permită să renunţăm la suspiciunea intervenţiei lui Efrem în text, nu putem emite concluzia fermă că Antim a folosit forme cu [**r**] dur populare munteneşti înainte de 1708.

Amestecul de forme apare şi în didahii. Deşi cea mai veche versiune păstrată a predicilor (realizată, probabil, după autograful lui Antim) respectă norma tradiţională (zeci de apariţii o dovedesc cu prisosinţă), există în cuprinsul ei o serie de ocurenţe cu [-**r**] dur: *ajutor* (O: 47, 52, 75, 76 – de şase ori, 77, 90, 157, 194), *asămânător* (O: 60, 62), *cer* (O: 18), *dator* (O: 100, 182), *dătător* (O: 77), *făcător* (O: 8, 52, 102, 128), *ispititor* (O: 65), *iubitor* (O: 114, 115, 232), *iubitorul* (O: 40), *începător* (O: 185), *îndemnător* (O: 38), *învăţător* (O: 77), *învăţătorului* (O: 23), *luminător* (O: 62), *mântuitor* (O: 154), *mântuitorul* (O: 32, 109), *mijlocitor* (O: 74), *moştenitor* (O: 119), *nemulţemitor* (O: 57), *păstor* (O: 6, 22), *păzitor* (O: 100), *pierzător* (O: 55), *purtător* (O: 85, 117, 216), *răbdător* (O: 61), *râvnitor* (O: 77), *râvnitorul* (O: 78), *rugător* (O: 6, 234), *simţitor* (O: 59), *stăpânitor* (O: 118), *strălucitor* (O: 10), *temător* (O: 65), *următor* (O: 115), *vânzător* (O: 55), *vrăjitorul* (O: 59). Este posibil ca unele dintre acestea să se datoreze intervenţiei în text a grămăticului Efrem, însă consemnarea în scris a pronunţiei munteneşti cu [-**r**] dur în textele care ni s-au transmis direct de sub mâna lui Antim Ivireanul ne obligă să acceptăm prezenţa formelor de acest tip şi în didahii, dubiul stăruind numai în privinţa numărului lor.

Aşadar, formele cu [-**r**] dur apar constant în scrierile lui Antim Ivireanul de după 1708, dar nu se înregistrează o modificare semnificativă a frecvenţei lor spre sfârşitul activităţii sale.

Alternanţa *pre – pe*

Ca în multe alte texte literare din epoca veche[12], şi în scrierile lui Antim Ivireanul formele *pre* şi *preste* (mai apropiate de etimoanele lor latineşti *per*, respectiv *per-extra*) şi formele populare *pe* şi *peste* (cu [**r**] dispărut prin disimilare totală) alternează. Antim variază formele în primul său text în limba română, dar foloseşte mai des varianta fonetică literară tradiţională: Postf. 1693: *pre* (O: 397, de trei ori), *pe* (O: 397, o singură dată).

Urmărind ponderea lui *pre* faţă de *pe* în scrierile ulterioare, constatăm fie notarea mai frecventă a variantei *pre* (ca în ÎPTP 1705 – peste 40 de ocurenţe ale lui *pre*: O: 349, 350, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, faţă de doar 4 ale lui *pe*: O: 350, 352, 353 şi 357; CVNT 1709 – cu *pre* de peste 30 de ori pe primele zece pagini: O: 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, faţă de doar 4 utilizări ale lui *pe*: O: 241, 245, 249, 251; ÎB 1710 – peste 60 de ocurenţe ale lui *pre*: O: 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 380, 381, 382, faţă de 3 ocurenţe ale lui *pe*: O: 366, 378, 379; AMA 1713 – cu *pre* de 43 de ori, faţă de 29 de prezenţe ale formei *pe*), fie utilizarea exclusivă a acesteia (ca în Pred. 1694: 2^v, 3^r, 3^v, 4^v şi ca în Ded. 1715, de 18 ori: O: 410, 411).

---

[12] Rosetti, ILR, p. 534-535; vezi şi Densusianu, ILR, II, p. 180.

O singură carte nu respectă regula, conținând mai multe ocurențe ale formei populare *pe*: CP 1714 – de 11 ori: O: 387, 388, 390, 392, 393, 394, față de numai 8 prezențe ale lui *pre*: O: 387, 388, 391, 393, 394.

În privința perechii *preste – peste*, tabloul este asemănător, cu toate că prepoziția este folosită mult mai rar decât cea discutată mai sus. De exemplu, în CVNT 1709, *preste* apare de peste 20 de ori pe primele zece pagini (O: 273, 276, 278, 280, 281, 282, 286, 287, 292, 293, 296, 300, 301, 303, 309, 319), în timp ce varianta *peste* este folosită de aproximativ 10 ori: O: 254, 267, 268, 278, 284, 285, 299, 321; iar în Pred. 1694, *preste* este unica formă care apare: 2^{r}, 3^{v}). Urmărind situația şi în alte texte ivirene, constatăm că norma tradițională este mai bine reprezentată decât inovația populară.

Totuşi, în unul din textele cercetate *peste* este întrebuințat exclusiv: AMA 1713: O: 325, 332, 334, 335, 339, 342.

În ultima carte a lui Antim Ivireanul (ceaslovul cunoscut ca traducere a mitropolitului) apar ambele forme, pentru fiecare pereche. Numai că *pre* şi *preste* sunt specifice *ceaslovului* propriu-zis, textului sacru (C 1715: 1^{r}, $1^{v,}$ 2^{r}, 2^{v} şi. urm.), iar *pe* şi *peste* apar în *pinax* („Svtitilnile *pe* 8 glasuri", „Polunojnița de *peste* toate zilele", „Synaxariul *peste* tot anul", „Troparele *peste* toată săptămâna") şi în titlul uneia dintre secțiunile cărții („Troparele *peste* toată săptămâna", identic cu notarea din cuprins).

Constatăm că acest ultim text nu confirmă o ipotetică tendință de înnoire (şi cu atât mai mult de clarificare) a uzului în cazul celor două prepoziții, în ultimii cinci ani ai activității lui Antim Ivireanul. Progresul numeric al ocurențelor formei *pe*, de la textul din 1710, la cel din 1714, este practic anulat de exclusivitatea folosirii lui *pre* în dedicația ceaslovului din 1715 şi în texul propriu-zis al acestuia. Preferința pentru *peste* în AMA 1713 – text necanonic, în care putem bănui o autocenzură a autorului mai slabă, în privința normei –, coroborată cu folosirea formei populare în segmentele ce nu aparțin scrierii sacre, în C 1715, poate sugera ideea că cel puțin în discursul personal, necanonic, Anim Ivireanul utiliza la sfârşitul vieții sale varianta populară a prepoziției. Nu avem însă certitudinea că *pinaxul* ultimei cărți nu a fost realizat de altcineva, eventual de tipograful Gheorghe Radovici. Dacă el a alcătuit cuprinsul, ne rămâne ca dovadă a limbii lui Anim, din 1715, numai textul propriu-zis al ceaslovului, cu *preste* ca normă a exprimării culte religioase. Aceasta, cel puțin în discursul literar religios scris, întrucât, dată fiind vechimea inovației şi frecvența cu care aceste cuvinte apăreau în comunicarea de orice tip, este posibil ca în epoca lui Antim Ivireanul, în regiunile unde la nivelul graiurilor avea curs fonetismul fără [**r**] (deci şi în Țara Românească), forme de tipul *pre*, *preste* să marcheze numai o tradiție grafică, nu pronunția reală[13].

---

[13] ILRL, 1997, p. 312.

Alternanța [ș] și [j] moi – [ș] și [j] duri

Ca și în cazul consoanelor [**s**], [**z**], [**ț**], notarea consoanele fricative prepalatale [**ș**] și [**j**] redă atât pronunția lor muiată, obișnuită în toate variantele literare (normă păstrată din prima perioadă a epocii vechi), cât și pronunția dură. Aceasta din urmă caracterizase inițial câteva graiuri din Țara Românească și din regiunea Banat – Hunedoara[14], dar se extinsese și în celelalte arii nordice (exceptând Crișana), pătrunzând din ce în ce mai mult, spre sfârșitul secolului al XVII-lea (când se înregistrează o creștere a numărului de producții literare laice, mai receptive la inovațiile limbii vulgului), în documente și texte culte din toate zonele țării. Date fiind aceste realități lingvistice în vremea lui Antim Ivireanul, este normal ca textele cărturarului muntean să ilustreze deja generalizata oscilație în notarea celor două consoane.

Interferența uzului popular cu cel literar în conștiința lingvistică a cărturarului venit în Țara Românească se vădește încă din anii 1693-1694. În cele trei scurte texte originale ale lui Antim care însoțesc evangheliarul din 1693 și psaltirile din 1694 există consemnat și fonetismul muiat: *desăvârșită* (Postf. 1693, O: 397); *și* (Postf. 1693, O: 397, 398; Ded. 1694, O: 398, 399; Pred. 1694: ftl., 2^r, 2^v, 3^r, 3^v, 4^r, 4^v etc.), *așijderea* (Pred. 1694: 2^v), și fonetismul dur, mai rar: *s-au înșălat* (Ded. 1694, O: 398).

În general, se observă o creștere constantă a ocurențelor fonetismului de provenienț populară, în raport cu norma literară tradițională. Iată situația din texte:

CL 1699: *așezată* (ftl.^{r}), *au dojenit* (11^r), *au eșit* (2^r), *deșerților* (1^r), *jidovi* (16^r), *papistașilor* (ftl^r), *rușine* (1^v), *să slujesc* (6^v) etc., dar și *au eșât* (10^r), *dojănire*: 6^v, *înșălătoare* (1^r), *jâdovii* (2^r) etc.;

Ded. 1703: *credincioșilor* (O: 408), *desăvârșit*, *desăvârșită*, *rușinăm*, *ticăloșiile* (O: 407);

ÎPTP 1705: *deșertăciuni* (O: 350), *jirtfă* (O: 351), *mojicești* (O: 361), *să slujim* (O: 349), *ședére* (O: 353), *Șerban* (O: 349);

Ded. 1709: *au eșit* (O: 412), dar și *vitejasca* (O: 412);

CVNT 1709: *au înșelat* (O: 260), *au șezut* (O: 321), *au tânjit* (O: 263), *i-au așezat* (O: 291), *deșert* (O: 305, 311), *deșerți* (O: 296), *jefuind* (O: 283), *jefuindu-o* (O: 302), *jeluind* (O: 278), *jertvuia* (O: 243), *jertvuind* (O: 273), „*jețiu* înalt" (O: 288), *jidovca* (O: 306), *jidovi* (O: 291, 305), *jidovii* (O: 248,

---

[14] Gheție – Mareș, *Graiurile*, p. 179-181. Cf. Vasile Arvinte, care, în seria de studii la primele cărți ale *Bibliei* din 1688, susține că în istoria graiurilor dacoromâne s-au petrecut două „velarizări": prima în secolele al VII-lea-al VIII-lea, în graiul muntenesc (ST.L.FAC., p. 56), iar a doua în secolele al XIII-lea -al XIV-lea, în graiurile moldovenesc și ardelenesc; concomitent cu această a doua velarizare, în unele graiuri munteneşti a apărut rostirea muiată a consoanelor [**ș**] și [**j**]. Prin urmare, adevărata inovație muntenească din perioada primelor consemnări în documente și texte literare este „înmuierea șuierătoarelor" (ST.L.EX., p. 7). Vezi și Philippide, *Originea românilor*, II, p. 48 și Ivănescu, ILR, p. 336.

258, 288, 292, 306), *jidovilor* (O: 280, 291, 301, 303, 305, 306), *înşelăciune* (O: 271), *înşeptit* (O: 247), *l-au jelit* (O: 276), *să jefuiască* (O: 284), *svârşiturile* (O: 242), *slujind* (O: 260), *slujitorii* (O: 307), *strămoşesc* (O: 251), *strămoşilor* (O: 242), *şezând* (O: 288), dar şi *aşăzământ* (O: 243), *aşăzării* (O: 292), *au aşăzat* (O: 292), *au jărtvuit* (O: 270, 308), *au şăzut* (O: 317), *deşărt* (O: 277), *înşălându-l* (O: 260,311), *jărtăvnic* (O: 252, 261, 266), *jărtăvnice* (O: 293), *jărtăvnicul* (O: 268, 283), *jărtăvnicului* (O: 278, 307), *jărtvă* (O: 247, 260, 272, 280, 282), *jărtve* (O: 262), *jărtvelor* (O: 289), *jărtvuesc* (O: 293), *jărtvuia* (O: 307), *s-au aşăzat* (O: 251, 269), *să jărtvuiască* (O: 270, 275), *şăzi* (O: 321, în citat), *va jărtvui* (O: 293), *va să jărtvuiască* (O: 305);

ÎB 1710: *deşertăciuni* (O: 367), *greşesc* (O: 369), *negrijit* (O: 380), *slujesc* (O: 366, 367, 380), *slujitori* (O: 365), *strămoşesc* (O: 372, 373), *mieluşelul* (O: 373), dar şi *au şăzut* (O: 371), *în deşărt* (O: 376), *înşălând* (O: 380), *să să jărtvuiască* (O: 373), *şăzu* (O: 371);

AMA 1713: *au slujit* (O: 334), *necăjit* (O: 334),*sprijenitor* (O: 337), *Şerban* (O: 328), *va fi slujit* (O: 334), *vijelia* (O: 340), dar şi *am aşăzat* (O: 328, 343, 346), *aşăzat* (O: 325), *aşăzăm* (O: 343), *aşăzământul* (O: 325, 327), *aşăzământurile* (O: 339), *jărtve* (O: 327), *s-au aşăzat* (O: 331, 334, 342, 343, 346), *să va aşăza* (O: 336, 339), *să vor aşăza* (O: 345);

CP 1714: *slujitori* (O: 387), dar *jărtva* (O: 388) şi *jărtvenic* (O: 387);

Ded. 1715: *ai covârşit* (O: 410), *n-au eşit* (O: 409), *sprijenitoriu* (O: 409), dar şi *n-au şăzut* (O: 410);

C 1715: *necăjesc* (22^v), *necăjit* (56^r) etc., dar şi *dăşărtăciune* (8^v), *în dăşărt* (30^r), *jărtva* (27^r), *mişăl* (23^v), *m-am jăfuit* (22^r), *necăjăsc* (22^v, 28^v), *să nu greşăsc* (7^v) etc.

Aşadar, cele două norme alternează în aproape toate textele lui Anim Ivireanul (inclusiv în didahii, excepție făcând doar scrierea de mică întindere din 1703), fiecare cunoscând un număr mare de ocurențe. Pentru unele dintre cuvinte (*jărtvă – jărtvui*) se manifestă chiar o preferință a cărturarului pentru formele cu [**ş**] sau [**j**] duri.

Consemnând tocmai frecvența formelor dure în opera mitropolitului muntean (considerată concludentă pentru evoluția variantei literare de tip sudic, la sfârşitul secolului al XVII-lea şi la începutul secolului al XVIII-lea), Ion Gheție crede că, cel puțin pentru această perioadă, putem vorbi despre o normă dublă în ceea ce priveşte regimul fricativelor prepalatale urmate de [**e**] şi [**i**] în Țara Românească[15].

Alternanța [h] – [f] în *pohtă – poftă, pohti – pofti*

După norma literară impusă în epoca precedentă, [**h**] se păstrează în cuvintele *pohtă* (< v.sl. *pohotĭ*) şi *a pohti* (< v.sl. *pohotěti*), în vremea lui

[15] În ILRL, 1997, p. 449.

Antim Ivireanul, mai ales în varianta literară muntenească. La cărturarul din Țara Românească, aceste forme sunt majoritare:

CL 1699: *să pohtească* (23[r]), *pohtéşte* (3[v]), *pohtoresc* şi *pohtorim* (28[v]) etc.;

ÎPTP 1705: *pohtă* (O: 352, 358), *pohtele* (O: 353), *pohtéşte*, *pohtesc* (O: 351), *să nu pohtească* (O: 358, 359);

CVNT 1709: *pohtind* (O: 286);

AMA 1713: *pohtéşte* (O: 327), *pohtim* (O: 326, 329), *pohtesc* (O: 337, 339), *să pohtească* (O: 339), *va pohti* (O: 330);

ÎB 1710: *pohtă* (O: 367), *pohtei* (O: 374, 377), *să nu pohtim* (O: 376);

CP 1714: *pohtéşte* (O: 389, 393);

D: *pohtă* (O: 14, 32, 36 etc.), *pohta* (O: 5, 22, 34, 38, 44, 53, 56 etc.), *pohtesc* (O: 29, 43, 47, 55 etc.), *pohtiți!* (O: 42), *nepohtindu-ne* (O: 25) ş.a.

Forme cu fricativa surdă (apărute ca inovație în graiuri şi notate constant în textele literare din a doua perioadă a epocii vechi[16]) sunt utilizate foarte rar, mai degrabă accidental, de către Antim:

Ded. 1694: *poftesc* (O: 398);

D: *poftă* (O: 13), *pofta* (O: 17, 89, 108), *pofte* (O: 102), *a pofti* (O: 4), *pofteşte* (O: 14, 81), *poftiia* (O: 12, 14), *voiu pofti* (O: 89) – acestea, posibile intervenții ale copistului Efrem.

Raritatea formelor cu [**f**] în opera lui Antim Ivireanul indică faptul că, deşi cunoscut, fenomenul nu era perceput ca acceptabil în exprimarea literară scrisă. Lucrurile stau la fel şi la alți cărturari[17] din Muntenia, de la sfârşitul secolului al XVII-lea şi din tot secolul al XVIII-lea[18] (când, în opoziție, în Moldova se generalizează inovația din graiuri).

***

Investigând opera lui Antim Ivireanul, am identificat în domeniul consonantismului nouă situații care prezintă, în general vorbind, oscilația autorului între două sau trei posibilități de redare a unui termen, după un model oarecare, viabil sinstratic şi sintopic.

1. După momentul în care alternanța este înregistrată în texte, fenomenele pot fi grupate în două categorii:

a) cele în care oscilația este prezentă încă din primul text al cărturarului (**alternanța [v] – [h] – [f] în *viclean – hiclean – ficlean***, **alternanța [s], [z], [ț] moi – [s], [z], [ț] duri**, **alternanța *pre – pe* şi *preste – peste***, **alternanța [ş], [j] moi – [ş], [j] duri**, **alternanța [h] – [f] în *pohtă – pofă*, *pohti – pofti***);

---

[16] Al. Rosetti consemnează, sporadic, alternanța *pohtă – poftă* încă de la sfârşitul secolului al XVI-lea, vezi ILR, 1978, p. 526.
[17] Vezi Arvinte, ST.L.FAC., p. 67.
[18] Gheție, BD, p. 157.

b) cele în care oscilația apare mai târziu, adică după epoca de până la 1699 (**alternanța [d] moale – [d] dur**, **alternanța formelor *să* – *se* ale pronumelui reflexiv** şi **alternanța [r] muiat – [r] dur în *ajutoriu* – *ajutor*** etc.).

În cazul primului fenomen discutat în lucrare, **alternanța [f] – [ḣ]**, ne este mai greu să facem încadrarea tipologică după criteriul expus mai sus, întrucât alternanța se manifestă numai în trei cuvinte care apar în două texte, după 1708 (în CVNT 1709 şi în D 1708-1716). Nu ştim care ar fi fost forma acelor cuvinte dacă înainte de această dată s-ar fi creat contextul potrivit pentru folosirea lor: *fiară*, *fier*, *fiiare*, ca în varianta literară muntenească, cu [**f**] nealterat, ca în cazul celorlalți temeni cu labiodentală + iot (*să fii*, *ființă*, *fiul*, *fire* etc.), sau *hiară*, *hier*, *hiiare*, cu labiodetala palatalizată, ca în unele dintre apariţiile acestor termeni în *Biblia* din 1688... Dacă ignorăm, totuşi, acest aspect, faptele constatate ne permit să afirmăm că, în cuvintele în cauză, notarea lui [**f**] nealterat şi cea a lui [**ḣ**] sunt concomitente.

2. Din cele nouă fenomene descrise, numai trei indică o schimbare în uzul lingvistic al lui Antim Ivireanul, din 1693 până în 1715, ceea ce dă măsura unei anumite constanțe în opera sa. În aceste trei cazuri, o normă folosită în exclusivitate în primele texte este dublată, de la un moment dat, de „perechea" ei nespecifică discursului bisericesc (populară) (**alternanța [d] moale – [d] dur** şi **alternanța [r] muiat – [r] dur în *ajutoriu* – *ajutor*** etc.) sau de cea caracteristică epocii anterioare (**alternanța formelor *să* – *se* ale pronumelui reflexiv**). În nicio situație fenomenul lingvistic complementar nu ajunge să predomine şi, prin urmare, nici să se impună ca normă unică.

3. Starea de fapt şi prefacerile din limba textelor lui Antim Ivireanul urmează tendințele epocii, *reperabile în textele cărturarilor munteni laici şi religioşi încă înainte de perioada în care se desfăşoară activitatea acestuia*. Fenomenele lingvistice străine de norma literară muntenească, ce apar la Antim, sunt dintre cele probate deja în scrisul cult din Țara Românească, fie că sunt inovații din graiurile munteneşti (ori elemente din limba populară, în general, obişnuite *şi* în graiurile de tip sudic), fie elemente specifice limbii (literare sau necultivate) de tip nordic.

4. În general, opțiunile lingvistice ale lui Antim (ne referim aici la domeniul fonetic, aşa cum apare în opera sa), urmărite cronologic, indică o anume ataşare de limba vie, în uz în acel moment în Muntenia (desigur, la un anumit nivel sociocultural), cu influențele şi fluxul normal de înnoire pe care aceasta le înregistrează (vezi alegerea, la un moment dat, în unele texte, a formelor *pe* şi *peste*, în defavoarea tradiționalelor *pre* şi *preste*). Într-o singură situație am consemnat întoarcerea cărturarului la o normă literară mai veche (varianta *se* a pronumelui reflexiv), după ce utilizase exclusiv, o vreme, o formă populară (*să*, cunoscută în toate ariile lingvistice, şi nu numai la nivel popular). Alegerea lui *se* nu este şi nu devine majoritară însă.

***

Având în vedere faptele expuse aici, precum şi concluziile la care am ajuns în studiul la care am făcut referire la început, suntem de părere că Antim Ivireanul nu aduce înnoiri în limba literară, în varianta muntenească (ne referim strict la aspectul fonetic al acesteia), mai mult decât au făcut-o alții prin scrisul lor. În acelaşi timp, constatăm că nu avem de-a face nici cu un... „străjer" al normei literare munteneşti. *Antim Ivireanul este, mai degrabă, voit sau nu, un păstrător şi utilizator echilibrat al mijloacelor lingvistice necesare exprimării clare a unor chestiuni înțelese ca esențiale pentru receptorii săi, dintr-o anumită zonă, într-un anumit moment al istoriei*.

BIBLIOGRAFIE. SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Arvinte, ST.L.FAC. = V. Arvinte, *Studiu lingvistic asupra primei cărți (*Facerea*) din* Biblia *de la Bucureşti (1688), în comparație cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD/I, p. 47-130.

Arvinte, ST.L.EX. = V. Arvinte, *Studiu lingvistic asupra cărții a doua (*Ieşirea*) din* Biblia *de la Bucureşti (1688), în comparație cu ms. 45 şi cu ms. 4389*, în MLD/II, p. 1-64.

Arvinte, Vasile, *Normele limbii literare în* Biblia *de la Bucureşti (1688)*, în BB, I, p. I-CLXXXVIII.

BB, I = *Biblia 1688*, vol. I, Text stabilit şi îngrijire editorială de Vasile Arvinte şi Ioan Caproşu, Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", 2001.

Densusianu, ILR II = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II, *Secolul al XVI-lea*, Ediție îngrijită de prof. univ. J. Byck, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1961.

Gheție, BD = Ion Gheție, *Baza dialectală a românei literare*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975.

ILRL 1997 = *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, coordonator: Ion Gheție, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997.

Ivănescu, ILR = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iaşi, Editura Junimea, 2000.

MLD/I: *Monumenta linguae dacoromanorum*, Biblia 1688, Pars I, *Genesis* – Iaşi – Freiburg, 1988.

MLD, II = *Monumenta linguae dacoromanorum, Biblia 1688, Pars II, Exodus*, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza", 1991.

Munteanu – Țâra, ILRL = Şt. Munteanu, Vasile D. Țâra, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1983.

Nedelescu, Emil, *Contribuția lui Antim Ivireanul la restaurarea şi înfrumusețarea sfintelor locaşuri din eparhia Râmnicului şi Noului Severin*, în „Mitropolia Olteniei", XVIII (1966), nr. 9-10, p. 820-824.

Philippide, *Originea românilor*, II = Alexandru Philippide, *Originea românilor*, vol. II. *Ce spun limbile română şi albaneză*, Iaşi, 1927.

Rosetti, ILR = Al. Roseti, *Istoria limbii române I. De la origini până în secolul al XVII-lea*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1978.

IZVOARE

AMA 1713 = *Aşezământul mănăstirii Antim*, în O: 325-346.
C 1715 = *Ceasoslov*, Târgovişte.
CL 1699 = *Cartea sau lumină, cu drépte dovediri*, Snagov.
CP 1714 = *Capete de poruncă*, în O: 387-394.
CVNT 1709 = *Chipurile Vechiului şi Noului Testament*, în O: 241-321.
D = *Didahii*, în O: 3-238.
Ded. 1694 = ***Dedicaţia*** *Psaltirei româneşti*, în O: 398-399.
Ded. 1709 = ***Dedicaţia*** manuscrisă a lui Antim de pe exemplarele *Evangheliei georgiene*, în O: 411-412.
Ded. 1715 = ***Dedicaţia*** din *Ceasoslov*, în O: 409-411.
ÎB 1710 = *Învăţătura bescericească*, în O: 365-383.
ÎPTP 1705 = *Învăţătură pre scurt pentru taina pocăinţii*, în O: 349-361.
O = Antim Ivireanul, *Opere*. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva, 1972.
Postf. 1693 = ***Postfaţa*** *Evangheliei greco-române*, în O: 397-398.
Pred. 1694 = ***Predoslovia*** *Psaltirii slavo-române*, Bucureşti.

THE EVOLUTION OF THE LANGUAGE IN ANTIM IVIREANU'S TEXTS. (II) THE CONSONANTISM

(Abstract)

Our paper deals with the problem of the consonantal alternation in the texts of Antim Ivireanul, that might prove an evolution of the language he used, from the early years of his activity (1693-1694), to the last one (1715).

There are no dramatical changes in Antim's language, from one period to another. In most of the cases, the swinging between two forms of the same term occurs from the beginning of his activity, with no spectacular variation in either's procentage, from 1693 to 1715. There are only three cases when the alternation between the multiple phonetical forms of the same word appears at some point in Antim's activity, revealing a sort of evolution in his language: *de*, *din* – in the early texts / *de*, *din* but also *dă*, *dân* – after 1699; *să* "se" – as the exclusive rule in the early texts / *să* "se" but also *se* – after 1699; ***[r]+[iu]*** at the end of wors like *ajutoriu*, *ceriu* – in texts written before 1708 / ***[r]+[iu]*** but also *strong, final [r]* like in *ajutor*, *cer* – after this year. In each case, the second phonetic phenomenon apperes in fewer situations, making the first one the main rule of Antim Ivireanul's language.

AUT, XLVIII, 2010, p. 135-144

MODELE STILISTICE DE ORIGINE FOLCLORICĂ ÎN *ISTORIA IEROGLIFICĂ*

de

Gheorghe CHIVU

„... Poezia nu este efectul direct al acestui efort de elaborare a unui material lingvistic, ci produsul unei *meditații interne,* căreia i se asociază o *meditație asupra limbajului,* devenit mijloc, şi nu scop. Din această perspectivă poetul este un *inovator,* dacă şi întru cât este creator de stări poetice convertite în limbaj."

(Ştefan Munteanu)

1. Deşi, cum credea, în urmă cu mai mult de o jumătate de secol, G. Călinescu, *Istoria ieroglifică* este o operă necitită, pentru că de la primele sale pagini ajunge să fie socotită ilizibilă şi pedantă[1], acestui prim roman original alcătuit în spațiul românesc i-au fost dedicate, îndeosebi în ultimele decenii, numeroase pagini[2].

După ce lectori avizați au căutat o lungă perioadă de timp, chiar la îndemnul lui Dimitrie Cantemir, anecdotica textului, încercând să descifreze componenta biografică a „ieroglifelor" marelui cărturar[3], cititorii moderni, pornind şi ei de la aceleaşi pagini de început ale *Istoriei* (*„Izvoditoriul cititoriului, sănătate!"* f. 5^r-6^v), au fost din ce în ce mai

---

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* Bucureşti, 1941, p. 41.

[2] O recentă listă bibliografică de referință poate fi parcursă la finele articolului consacrat marelui scriitor în *Dicționarul general al literaturii române,* II. *C-D,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2004, p. 49-50.

[3] „… Cu pomenirea istoriii nu mai mult a streinelor decât a hireşelor case fapte să dezvălesc." (f. 5^r)

atenţi la forma scrierii[4], considerând, pe bună dreptate, că aceasta din urmă este cea care dă textului adevărata şi perena valoare.

A fost o evoluţie firească în receptarea (încă insuficientă) a unui text în care, chiar de la începuturile răspândirii sale, adică la puţin timp după tipărirea sa târzie[5], au fost detectate numeroase „frumuseţi" stilistice. G. Călinescu constata astfel, la mijlocul veacului trecut, existenţa unor „uimitoare descripţii"[6], a unor portrete desenate „cu o fineţă orientală"[7]. Fraza, dovadă sigură a faptului că Dimitrie Cantemir „cunoştea toate maşinăriile retoricei"[8], mai limpede, mai atent structurată şi mai echilibrată decât în *Divan*, se remarca adesea printr-o uimitoare „cadenţă de imperfecte"[9]. Marele învăţat, fin cunoscător şi utilizator al limbilor şi culturilor clasice, obţinuse, pentru prima dată în scrisul românesc, o proză rimată şi ritmată având o muzicalitate ce transforma micile „eleghii căielnice şi trăghiceşti" în „primele adevărate poeme române"[10].

Scoasă din ansamblul unei literaturi elaborate, la cumpăna veacurilor al XVII-lea şi al XVIII-lea, după rigori stilistice puţin cunoscute contemporanilor noştri şi redactată adesea cu ignorarea, dacă nu în contradicţie cu acele rigori, *Istoria ieroglifică* a format în ultimele decenii obiectul unor remarcabile investigaţii istorico-literare şi lingvistice[11]. Cu toate acestea, primul roman original alcătuit în limba română continuă să fie considerat, după cum formula P. P. Panaitescu, în capitolul consacrat lui Dimitrie Cantemir în tratatul de *Istorie a literaturii române*, „o carte cu multe frumuseţi", care „nu este totuşi o carte în întregime frumoasă"[12]. Exprimă, desigur, această formulare o diferenţă deopotrivă de concepţie şi de percepţie artistică între scriitorul Cantemir şi cititorul român modern, diferenţă care nu anulează, ci accentuează, prin permanenta descoperire a unor noi valenţe artistice, valoarea de excepţie a celei mai surprinzătoare şi mai valoroase creaţii beletristice alcătuite în literatura română veche.

---

[4] „... Nu atâta cursul istoriii în minte mi-au fost, pre cât, spre deprinderea ritoricească nevoindu-mă, la simcea groasă ca aceasta prea aspră piatră, multă şi îndelungată ascuţitură să fie trebuit am socotit." (f. 5^{v})
[5] D. Cantemir, *Opere,* VI, Bucureşti, 1883.
[6] G. Călinescu, *op.cit.,* p. 46.
[7] *Ibidem,* p. 47.
[8] *Ibidem.*
[9] *Ibidem,* p. 44.
[10] *Ibidem,* p. 47.
[11] A se vedea dintre acestea Doina Curticăpeanu, *Orizonturile vieţii în literatura veche românească (1520-1743),* Bucureşti, Editura Minerva, 1975; Manuela Tănăsescu, *Despre* ***Istoria ieroglifică***, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1970; Elvira Sorohan, *Cantemir în cartea hieroglifelor*, Bucureşti, Editura Minerva, 1978 şi Dragoş Moldovanu, *Dimitrie Cantemir, între umanism şi baroc,* Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 2002.
[12] *Istoria literaturii române,* I, Bucureşti, 1964, p. 622.

2. Operă literară de tip savant, scrisă pentru inițiați, într-o formă ce poate fi considerată, fără teama de a greşi, „cel mai elaborat mod de exprimare nu numai de la finele veacului XVII românesc, dar din toată perioada medievală şi chiar din epoci mai noi”[13], *Istoria ieroglifică* pare incompatibilă cu existența unor influențe folclorice şi, implicit, cu utilizarea unor modele stilistice provenite din folclorul românesc.

Autori diverşi, inițial literați[14], dar apoi şi folclorişti[15] şi chiar lingvişti[16], au afirmat însă în repetate rânduri că în paginile cărții există influențe ale folclorului literar românesc. Au fost frecvent menționate (şi o dată chiar publicate în volum separat[17]) „poveşti”, despre care specialiştii domeniului au afirmat ulterior că nu sunt neapărat reflexe ale unor producții populare[18]. Au fost inventariate procedee prozodice considerate a fi apărut sub influența versului popular (între acestea ritmarea şi rimarea prozei, respectiv monorima, frecvent ilustrată prin verb)[19]. Au fost afirmate similitudini între unele imagini utilizate de Dimitrie Cantemir în *Istorie* şi figuri (în special epitetul şi metafora) existente în cunoscutele balade *Miorița* şi *Meşterul Manole*[20].

O analiză atentă a unora dintre pasajele din *Istoria ieroglifică* citate în susținerea acestor atât de interesante afirmații sugerează însă ideea că o parte dintre cei care au căutat influențe folclorice în această creație cultă de la începutul veacului al XVIII-lea au constatat, de fapt, doar existența unor similitudini formale cu diverse specii folclorice actuale. În absența unei demonstrații pertinente, afirmațiile referitoare la „ritmul de colind” al explicațiilor savante formulate de unele personaje[21], la „imaginile şi tehnica stilistică a blestemelor folclorice”[22], la „cadența populară” a unor

---

[13] N. Manolescu, *Istoria critică a literaturii române,* Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 75.
[14] G. Călinescu, *op. cit.,* p. 47; Manuela Tănăsescu, *op. cit.*, p. 167-171.
[15] Al. Bistrițeanu, *Creația populară ca preocupare şi izvor de inspirație la D. Cantemir şi N. Bălcescu,* în „Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor”, II, 1953, p. 37-39; Adrian Fochi, *Dimitrie Cantemir, etnograf şi folclorist,* în „Revista de etnografie şi folclor”, IX, 1964, nr. 1, p. 92.
[16] Ştefan Giosu, *Elementul popular în opera lui Dimitrie Cantemir,* în „Analele ştiințifice ale Universității «Al. I. Cuza - Iaşi»”, serie nouă, tom XVI, Secțiunea III e, 1970, p. 67-91; idem, *Dimitrie Cantemir. Studiu lingvistic,* Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1973, p. 245-267.
[17] Em. C. Grigoraş, *Dimitrie Cantemir. Poveşti*, Bucureşti, 1933.
[18] Vezi între aceştia Adrian Fochi, *art. cit.,* p. 92.
[19] Al. Bistrițeanu, *art. cit.,* p. 37-39; Şt. Giosu, *art. cit*., 82-85, 88 ; *vol. cit.,* p. 260-261, 264.
[20] Al. Bistrițeanu, *art. cit.,* p. 38-39; Şt. Giosu, *art. cit*., p. 86-87; *vol. cit.,* p. 262-264.
[21] G. Călinescu, *op. cit.,* p. 45.
[22] Al. Bistrițeanu, *art. cit.,* p. 37.

„eleghii”[23], respectiv a unor fragmente versificate[24], pot fi considerate de aceea mai degrabă figuri de stil, menite să sugereze cititorului contemporan (al studiilor consacrate *Istoriei ieroglifice,* nu al *Istoriei* înseşi), prin comparaţie, existenţa în textul comentat a unei anumite tehnici stilistice sau a unui anumit tip de muzicalitate a frazei. Ele au avut, de aceea, în primul rând rostul să creeze asociaţii cu rol explicativ, nu să pună în evidenţă influenţe certe, cărora să le şi probeze existenţa.

3. În această perspectivă, cunoaşterea şi utilizarea folclorului de către Dimitrie Cantemir par să fie argumentate în mod indiscutabil doar prin informaţiile cuprinse în scrierile cu caracter ştiinţific ale domnitorului savant. Iar *Descriptio Moldaviae* este adusă constant în discuţie în această chestiune[25]. Capitole întregi ale acestui tratat, solicitat lui Dimitrie Cantemir de Academia din Berlin al cărei membru era, oferă surprinzătoare consideraţii asupra obiceiurilor de logodnă, de nuntă sau de înmormântare. Scriind despre religia românilor trăitori în spaţiul moldovenesc, savantul redactează note mai mult decât interesante despre tradiţii şi producţii folclorice precum *ursitele, sânzienele, paparudele, Zburătorul*, respectiv *doinele, colindele, „legăturile”, dezlegăturile, farmecele* sau *descântecele*[26]. Prin *Descriptio Moldaviae*, lucrare de pionierat, nu numai pentru spaţiul românesc, în folcloristică şi etnografie, dar şi în geografie, ştiinţele naturii, arheologie şi chiar în lingvistica comparată şi în dialectologie, lucrare de sinteză, uimitoare într-o epocă în care descrierea în succesiune a faptelor şi evenimentelor dădea nota dominantă a textelor, lumea ştiinţifică europeană lua, spre exemplu, cunoştinţă de oraţia românească de nuntă, transcrisă aproape literal, cu indicaţii de regie şi cu explicaţii interesante pentru studiul mentalităţilor. Era un semn de apreciere artistică sau de surpriză în faţa descoperirii unui produs artistic deosebit.

Dimitrie Cantemir, fin şi profund cunoscător al principiilor şi regulilor retoricii, mânuitor dezinvolt al tuturor variantelor exprimării îngrijite, utilizator avizat al limbii vorbite în diverse medii sociale, dornic să înalţe limba română la nivelul limbilor de cultură europene sau, cel puţin, să demonstreze că acest lucru era posibil, nu a putut rămâne indiferent la frumuseţea stilistică a creaţiilor folclorice româneşti. Creaţii aparţinând unui folclor care a asimilat nu o dată mituri, teme, structuri sau

---

[23] G. Călinescu, *op. cit.,* p. 47.
[24] *Istoria literaturii române,* I, p. 622.
[25] A se vedea în primul rând Adrian Fochi, *art. cit.,* p. 71-102.
[26] Vezi Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei,* traducere de Petre Pandrea, Bucureşti, 1973, p. 258.

figuri de largă circulaţie şi de certă provenienţă cultă, similare, dacă nu identice, cu multe dintre cele cunoscute de literaturile greacă sau latină.

4. *Istoria ieroglifică* dovedeşte uşurinţa cu care autorul ei trece de la naraţiune, descriere şi portret la demonstraţie, discurs ştiinţific şi scrisoare de tip oficial, ultimele utilizate desigur, într-un text beletristic autentic, cu intenţie dacă nu parodică[27], cel puţin caracterizator ironică. Cantemir cunoaşte în profunzime stilul beletristic elevat, dar şi pe cel specific, potrivit retoricii epocii, genurilor minore. Utilizează cu dezinvoltură toate registrele limbii, adecvându-le savant la situaţii de comunicare şi la personaje diverse. Posedă ştiinţa utilizării regulilor retoricii greco-latine, dar are totodată plăcerea „să spună istorii, anecdote şi are limbuţia lui Creangă în debitarea zicătorilor populare”[28]. Este conştient de necesitatea modernizării vocabularului utilizat în scrisul literar, dar neologismului, utilizat pur denotativ, îi alătură într-o sinteză unică în jurul anului 1700 termeni populari sau regionali[29], urmărind, prin sonoritatea cuvintelor aflate în succesiune, reliefarea muzicală a frazei[30] sau obţinând, dovadă a cunoaşterii profunde a rolului sinonimelor, variaţia formală a expresiei. Inventează termeni nu neapărat pentru că limba română era o limbă „brudie”, insuficient de matură pentru utilizare artistică, ci pentru că *vita păsărită* şi *pasărea dobitocită*, în toate ipostazele lor (*leu vulturit* şi *vultur leuit*, *iepure prepelţit* şi *prepelţă iepurită*, *cămilă păsărită* şi *pasire cămilită*, *porc peştit* şi *peşte porcit*) permit „demascarea” personajelor „ieroglificeşti”, evidenţierea adică, într-o îmbinare de tip antitetic, a opoziţiei dintre formă şi conţinut, dintre aparenţă şi esenţă.

5. Putea fi, în aceste condiţii, Dimitrie Cantemir insensibil la modelul oferit de creaţiile folclorice? Nu la conţinutul şi nici la funcţia socio-culturală a acestora, ci la forma, la structura stilistică a producţiilor populare? Se pare că nu, de vreme ce oraţia de nuntă rostită în Moldova în jurul anului 1700 a fost transcrisă în *Descriptio Moldaviae*, după cum s-a

---

[27] Pentru considerarea mai multor fragmente din *Istoria ieroglifică* drept exemple de utilizare cu intenţie parodică a unor structuri specifice stilurilor nonbeletristice ale românei literare vechi, vezi volumul nostru *Limba română de la primele texte până la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* Bucureşti, Editura Univers enciclopedic, 2000, p. 146-152.
[28] G. Călinescu, *op. cit.,* p. 47.
[29] Vezi Şt. Giosu, *vol. cit.,* p. 246-252; Al. Rosetti, B. Cazacu, Liviu Onu, *Istoria limbii române literare,* Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 380-386; *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780),* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1997, p. 463-464.
[30] Paulina Cheie, *Aspecte stilistice în* ***Istoria ieroglifică*** *a lui Dimitrie Cantemir,* în *Studii de limbă şi stil,* Timişoara, 1973, p. 32.

remarcat adesea, aproape literal, cu păstrarea (în echivalare latinească) a tuturor elementelor figurative specifice.

Pledează în acelaşi sens, fapt la fel de bine şi de mult timp remarcat, începutul a două „poveşti" incluse în *Istoria ieroglifică.* Prima debutează cu „Odănăoară era un om sărac, carile într-o păduriță, supt o colibiță era lăcuitoriu" (f. 56^{r}); a doua cu „Odănăoară era un boier, carile avea câtăva herghelie de iepe" (f. 61^{r})[31]. Similitudinile de organizare sonoră şi de frazare cu începutul basmelor actuale este frapant, iar enunțul are o structură simplă, diferită de modelul savant, specific celor mai multe pagini scrise de Dimitrie Cantemir.

Argumentează aceeaşi idee a utilizării unui model stilistic de tip folcloric şi începutul „eleghiei" Inorogului, inserată în text în momentul în care se află că acesta nu va putea scăpa din „opreala" Crocodilului:

"Munți crăpați, copaci, vă despicați, pietri, vă sfărâmați!

Asupra lucrului ce s-au făcut, plângă piatra cu izvoară, munții puhoaie pogoară, lăcaşele Inorogului, păşunele, grădinele, cernească-se, pălească-se, veştedzească-se, nu înflorească, nu înverdzească, nici să odrăslească, şi pre domnul lor cu jeale, pre stăpânul lor negreale, suspinând, tânguind să pomenească.

Ochiuri de cucoară, voi, limpedzi izvoară, a izvorî vă părăsiți şi-n amar vă primeniți" (f. 261^{r})

Acest exemplu de „eleghie căialnică şi trăghicească" a fost apropiat de P. P. Panaitescu de aşa-numitele „trenoi" din literatura grecească a secolelor XV-XVI[32], pe care, desigur, Dimitrie Cantemir le va fi cunoscut în perioada şederii sale la Constantinopole. Nicolae Stoicescu, îngrijitorul ultimei ediții academice a *Istoriei,* remarca[33] asemănarea textului citat cu un fragment din poemul grecesc închinat lui Mihai Viteazul[34], dar şi cu un pasaj din plângerea Fecioarei Maria la crucea lui Iisus Hristos, prezent în *Cazania* lui Varlaam[35], respectiv cu unul din *Învățăturile lui Neagoe Basarab*[36]. Ştefan Giosu, urmărind sugestii mai vechi, considera însă că, chiar dacă Dimitrie Cantemir a fost influențat de modele din literatura

---

[31] Vezi pentru acestea şi Şt. Giosu, *vol. cit.,* p. 266-267.

[32] P. P. Panaitescu, în Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică,* II, Bucureşti, 1965, p. 137, nota 2.

[33] Vezi D. Cantemir, *Opere complete,* IV. *Istoria ieroglifică,* Bucureşti, 1973, p. 368, nota 604.

[34] Vezi pentru acest ultim text D. Russo, *Poema lui Stavrinos,* în *Studii istorice greco-române,* I, Bucureşti, 1939, p. 118, şi, mai nou, *Literatura română veche (1402-1647),* ediție de G. Mihăilă şi Dan Zamfirescu, II, Bucureşti, Editura Tineretului, 1969, p. 218-219.

[35] Varlaam, *Cazania. 1643*, ediție de J. Byck, Bucureşti, 1943, p. 86-87.

[36] *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie,* ediție de Florica Moisil şi Dan Zamfirescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1971, p. 288.

greacă sau din scrisul românesc al epocii, „el a turnat tot conținutul în vers de factură populară românească”[37].

Inorogul, rămas fără prieteni şi fără orice sprijin („Ce mângâiare i-au rămas? Nici una. Ce sprijeneală i-au rămas? Nici una. Ce priietin i-au rămas? Nici unul.”), prins, fără nicio speranță de salvare, în „măiestriile” întinse de Hameleon, putea numai să „bocească”, cerând lumii întregi, părtaşă anterior la bucuriile sale, să se întristeze. La fel de bine, putea însă, în „eleghia” din care am citat, să încerce o salvare prin descântec. Iar structura fragmentului anterior reprodus (invocația inițială, de adresare, partea mediană, narativă şi apoi hortativă, şi partea finală, imperativă) se aseamănă până la identificare cu aceea a unui descântec de boală.

Iată spre argumentare o variantă a unui astfel de text folcloric din *Descântecele românilor,* colecția alcătuită de Artur Gorovei:

“*Brâncă albă, etc., ieşi de la Cutare, etc.*

A plecat patru sfinți la vânătoare: sfântul Gheorghe, sfântul Dumitru, sfântul Haralambie şi sfântul Mina. La vânătoare a plecat şi nimica n-a vânat, numai caii şi-a înțepat. Nici i-a-nțepat, nici nu i-a durut, nici n-a obrintit, nici nu s-a spuzit, nici sânge n-a curs, nici coptură n-a strâns. Aşa şi pe Cutare nici să nu-l înjunghie, nici să nu se umfle, nici să nu obrintească, nici sânge să nu curgă, nici coptură să nu strângă.

Soare mare, soare mic, soare apune, soare n-apune, soare de 99 de zări, ia-ți zările, ia-ți umflăturile, ia-ți junghiurile, durerile şi brânca neagră de la Cutare !

Cum se răpune soarele de pe cer, aşa să se răpună toate boalele de la Cutare”[38].

Dimitrie Cantemir a pornit, foarte probabil, în redactarea „eleghiei” Inorogului, de la un astfel de model folcloric, stilizându-i structura, concentrând-o şi scoțând în evidență verbul, atât pentru valorile sale, potențate în utilizarea fără marca specifică *să*, cât mai ales pentru rolul acestuia de ordonator într-o frază ritmată şi rimată. A adăugat desigur figuri inexistente în ipoteticul model, unele obişnuite, aproape catacretice (*negreale, amar*), altele excepționale prin valoarea de sugestie şi prin originalitate (*ochiuri de cucoară – limpedzi izvoară*), totul pentru a amplifica valențele incantatorii ale structurii. O structură a cărei rostire trebuia să aibă ca efect o dorită „descântare”, de vreme ce Inorogul fusese „viclenit” de cineva care „de la babele schithilor toate meşterşugurile gheomandiii, hiromandiii şi a necromandiii deplin învățasă” (f. 220^{r}).

Trimite de asemenea spre un text folcloric din aceeaşi serie cu descântecele (a se vedea în special enumerarea cumulativă a părților

---

[37] Şt. Giosu, *vol. cit.,* p. 273.

[38] Artur Gorovei, *Descântecele românilor,* Bucureşti, 1931, p. 249. Am rearanjat textul publicat de Artur Gorovei, pentru a-i pune în evidență structura internă.

corpului, respectiv a bolilor care le-ar putea afecta) fragmentul în care Hameleonul îşi argumentează fidelitatea faţă de Inorog prin „aspre blăstămi şi straşnice giurământuri”:

„*Şi pre viaţa mea, o, domnul mieu, dzicea, şi pre credinţa mea, de voi descoperi, de voi grăi sau din mâni, din cap sau din ochi sămn de înştiinţare de voi face, în cap urgie, în ochi orbie, în mâni ciungie să-mi vie ! Şi roada gândului mieu cu amar, cu pelin şi cu venin să mănânc...*” (180^{v}).

Prin asimilare şi reorganizare în stil personal a unor elemente cunoscute din literatura populară trebuie să fi ajuns Dimitrie Cantemir şi la modul de creionare a unora dintre portretele incluse în *Istoria ieroglifică.* Ne gândim spre ilustrare la partea a doua, „pozitivă”, a portretului progeniturii rezultate din căsătoria Cămilei cu Helgea:

„*cu suleaget*[39] *trupul, cu albă peliţa, cu negri şi mângâioşi ochii, cu subţiri degeţealele, cu roşioare unghişoarele, cu molceluşe vinişoarelele, cu iscusit mijlocelul şi cu rătunjor grumăgiorul Helgii*” (f. 89^{r-v}).

Avem în vedere în acelaşi sens portretul masculin imaginat de Hameleon. Bătrânului care s-a „vechit”, s-a „veştedzit” şi „ca florile de brumă s-au ovilit”, i se opune tânărul care

„*nou, vios, vlăgos, ghizdav şi frumos, ca soarele de luminos, ca luna de arătos şi ca omătul de albicios iaste; ochii şoimului, pieptul leului, faţa trandafirului, fruntea iasiminului, gura bujorului, dinţii lăcrămioarelor, grumadzii păunului, sprânceanele corbului, părul sobolului, mânule ca aripile, deagetele ca radzele, mijlocul pardosului, statul chiparosului, peliţa cacumului, unghele inorogului, glasul bubocului şi vârtutea colunului are*” (f. 222^{v}).

De la prima lectură, similitudinile cu unele dintre elementele cuprinse în portretul tânărului din *Mioriţa* par evidente[40]. Trimite spre portretul bărbatului ideal din folclorul românesc, şi el sintetic, construit tot din caracteristici cu caracter superlativ, în primul rând comparaţia cu soarele, cu luna şi cu omătul. Unele metafore (*ochii şoimului, sprânceanele corbului* sau *faţa trandafirului, gura bujorului, dinţii lăcrămioarelor*), surprinzătoare nu doar pentru literatura română din jurul anului 1700, sugerează şi ele, prin modul de construcţie, aceeaşi asociere cu creaţiile populare şi cu limbajul figurativ specific acestora. Dovada certă a utilizării

---

[39] Considerăm că forma *suleaştec,* existentă exclusiv în ediţia *Istoriei ieroglifice* alcătuită de P. P. Panaitescu şi I. Verdeş, este rezultatul unei transcrieri eronate a cuvântului *suleaget*, notat în texte şi cu variantele *sule(a)ged* şi *sule(a)gec*; cf. D. Cantemir, *Opere complete,* IV. *Istoria ieroglifică,* Ediţie de Stela Toma, Bucureşti, 1973, p. 115. Vezi pentru acestea şi *Dicţionarul limbii române (DLR),* Serie nouă, tomul X, partea a 5-a, Litera *S, spongiar-swing,* Bucureşti, 1994, s.v. *suleget.*

[40] Vezi Al. Bistriţeanu, *art. cit*., p. 38; Şt. Giosu, *vol. cit*., p. 262-263.

unui model folcloric în realizarea portretului citat o oferă însă compararea textului reprodus mai sus cu notațiile făcute chiar de Dimitrie Cantemir, atunci când prezintă, în *Descriptio Moldaviae,* orația rostită la nunți de către starostele pețitorilor:

„Acela ce rostește vorbele acestea [adică orația] mai adaugă încă vreo câteva alte vorbe cu tâlc şi înflorite, pe care le poate ticlui. Părinții răspund la început că în casa lor n-ar fi venit acest fel de vânat: oaspeții s-au încurcat în urmele pe care au venit, ciuta ar putea fi ascunsă pe la vecini. Iar dacă pețitorii stăruie să li se arate vânatul, atunci se aduce o fată bătrână, urâtă şi îmbrăcată în zdrențe şi îi întreabă dacă aceasta este ciuta pe care o urmăresc. Pețitorii răspund: *Nu !* şi adaugă că vânatul lor are *plete bălaie, ochi de şoim, dinți ca şiragul de mărgele, buze mai roşii ca cireşele, trup de leoaică, pieptul ca de gâscă, gât de lebădă, degete mai netede ca ceara şi fața mai strălucitoare decât soarele şi luna* (s. n., G. C.)”[41].

Etnograful şi folcloristul Cantemir nu a putut inventa, într-o lucrare ştiințifică precum *Descriptio Moldaviae*, nici figurile şi nici structura portretului fetei evocate în orația de nuntă. (Portretul păstrează, de altfel, până astăzi, aceleaşi caracteristici de bază.) Cel mult traducătorul modern al textului latinesc a utilizat alte echivalente lexicale decât cele avute în vedere de Dimitrie Cantemir, fără să poată, însă, ieşi din seriile sinonimice avute în vedere de scriitorul savant. Orația de nuntă includea, deci, încă de la 1700, portretul fetei frumoase din folclorul românesc, în timp ce în *Istoria ieroglifică* este cuprinsă o variantă intelectualizată a portretului lui „făt-frumos”. Similitudinile dintre structura şi figurația celor două texte nu pot fi întâmplătoare, iar utilizarea modelului folcloric pare a fi, din acest motiv, deasupra oricărei îndoieli.

5. Dovezi ce par a fi greu de contestat argumentează deci ideea că *Istoria ieroglifică* a avut, alături de ilustre modele culte (s-a vorbit cu insistență în primul rând despre influența declarată a *Etiopicelor* lui Heliodor, dar şi despre *Fiziolog, Floarea darurilor* sau *Sindipa*), şi unele modele stilistice selectate din folclorul românesc. Structurile caracteristice unor producții folclorice ca şi limbajul figurativ specific acestora au fost prelucrate în mod evident pentru a corespunde exigențelor estetului Cantemir. Forma lor a fost reorganizată sau parțial modificată, funcțiile originare schimbate sau potențate, iar figurile semantice regândite din perspectiva canoanelor impuse de retorica scrisului elevat din epocă.

---

[41] Fragmentul este preluat din Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei, ed. cit.*, p. 239 (în traducerea lui Petre Pandrea).

La fel a procedat, un secol şi jumătate mai târziu decât Cantemir, Al. Odobescu, şi el scriitor estetizant, de aleasă şi profundă cultură clasică, interesat deopotrivă de literatura universală şi de aceea scoasă la lumină prin cercetarea şi publicarea folclorului literar românesc. Prelucrarea care a avut drept rezultat admirabilele pagini intitulate, în *Pseudokinegetikos, Feciorul de împărat cel cu noroc la vânat* are similitudini surprinzătoare cu aceea ilustrată în pagini deloc puține din atunci încă necunoscuta *Istorie ieroglifică.*

Structuri de text sau îmbinări prozodice specifice, muzicalitate a frazei realizată prin rimare şi ritmare, limbaj figurativ modificat parțial sub influența culturilor clasice sunt toate argumente pentru utilizarea de către Dimitrie Cantemir a unor modele stilistice de inspirație folclorică în primul roman original al literaturii române.

MODELES STYLISTIQUES D'ORIGINE FOLKLORIQUE DANS L'*HISTOIRE HIEROGLYPHIQUE* (*ISTORIA IEROGLIFICĂ*)

(Résumé)

Des preuves difficiles à contester soutiennent l'idée que Dimitrie Cantemir utilise, dans son roman *Istoria ieroglifică*, a part des illustres modèles cultes (les *Ethiopiques* d'Héliodore, le *Physiologue*, *Fiore di virtù*, *Syndipa*), certains modèles choisis du folklore littéraire roumain. Les structures caractéristiques des productions folkloriques et le langage figuratif spécifique à ce genre de créations sont adaptés par l'auteur aux exigences d'une écriture élevée. Leur forme est refondue ou partiellement modifiée, leurs fonctions originaires changées ou potencées, tandis que leurs figures sémantiques sont repensées dans la perspective des normes tracées par la rhétorique de l'écriture littéraire européenne de l'époque.

AUT, XLVIII, 2010, p. 145-169

OICONIME BĂNĂȚENE SLAVE DE ORIGINE ANTROPONIMICĂ

de

Vasile FRĂȚILĂ

O parte a oiconimelor slave din Banat sunt de origine antroponimică. Ele provin de la nume întregi, laice sau calendaristice sau de la hipocoristice, indicând pe proprietarul locului sau pe întemeietorul așezării respective, fiind, de cele mai multe ori, derivate cu ajutorul unor sufixe adjectivale posesive: *-ov-/-ev-* (cf. *Borlova*, *Liubcova*, *Stanciova* etc.), *-j-* (*Liuborajdea* < *Ljuberad* + *-j-*), *-in* (*Bogâltin*, *Berini*, *Izvin* etc.), *-inĭci* (*Balinț*, *Belinț*, *Belotinț*, *Budinț*, *Nicolinț* etc.), **-ĭsk-ica* >*-ština* > *šnica* (*Petroșnița* < **Petrov(ĭ)skica*) etc.

1. *Derivate cu suf.* ***-ov-***

Specific limbilor slave, sufixul *-ov* s-a dezvoltat din genitivul singular al substantivelor cu tema în *-u*[1], și, foarte rar, din genitivul plural[2]. Derivatele cu sufixul *-ov* preiau în slavă funcția adjectivelor posesive reprezentată de genitivul singular când este vorba de animate[3]. Deja în slava comună, sufixul *-ov* forma adjective nu numai de la substantivele cu radicalul în *-u*, ci și de la alte substantive masculine cu radicalul tare sau moale. Mai târziu, fenomenul s-a extins și asupra femininelor cu radicalul în *-(j)a*. După consoanele dure, sufixul avea forma *-ov*, iar după cele moi, *-ev*. După cum se știe, sufixul *-ov* se atașează nu numai la animate, formând adjective posesive, ci și la inanimate, de data

---

[1] Vezi Al. Graur, *Nume de locuri*, București, EȘ, 1972, p. 87.

[2] Vezi F. Nieckula, *Nazwy miejcowe sufixami* ***-ov-, -in-*** *na obszarze Wielkopolski i Małopolski*, Wrocław, 1971, p. 33 (*apud* Elke Saβ, *Ortsnamen mit den Suffixen* ***-ov-*** *und* ***-in*** *Altsorbischen*, în „Namenkundliche Informationen", Beiheft 5, Karl-Marx Universität, Leipzig, 1983, p. 6.

[3] W. Vondráck, *Vergleichende slavische Grammatik*, I, Gőtingen, 1926, p. 523; Elke Saβ, *lucr. cit.*, p. 6.

aceasta primind alte semnificații, indicând materia sau stofa din care este fabricat ceva, asemănarea sau apartenența. Atașat la numele de arbori, el desemnează esența de copaci din care e formată o pădure[4].

În ce privește genul derivatelor cu sufixul *-ov*, acesta poate fi masculin, feminin sau neutru, în funcție de substantivul pe care îl determină şi/sau pe care vorbitorul îl are în minte[5].

BLAJOVA, sat, comună – TM.

Primele atestări: 1462 *Balasfalua*, 1471 *Balasfalwa*, 1488 *Balázsfalva*. Formele de mai sus se explică din antrop. magh. *Balas* < lat. *Blasius*, nume de sfânt creştin + *falva*, formă posesivă de la magh. *falu* „sat", însemnând deci „satul lui Balas".

Începând din secolul al XVIII-lea, numele localității are aspect slav, fiind prevăzut cu sufixul slav *-ev-/-ov-*: 1717 *Blaschevo*, 1723-1725, 1761 *Plaschova* (pe hărți), *Blazsova*, 1851 *Blasova* (Suciu, DILT I 84).

Forma românească, *Blajova*, este un derivat cu suf. slav *-ova* de la un antroponim românesc *Blaj*, cu o frecvență foarte ridicată (6773, din care numai în Banat 753 – DFNFR 258) sau slav (cf. srb. *Blaž*, *Blaža*, *Blaže*, *Blažo* – Grković 37; bg. nb. *Blaž*, *Blažen*, *Blažo* – Ilčev 77).

În ceea ce priveşte antrop. rom. *Blaj*, acesta provine fie din slav. *Blaž* (< lat. *Blasius*, ca şi magh. *Balas*), fie dintr-un hipocoristic slav omofon – *Blaž* –, format din radicalul **Bla-*, detaşat din nume ca: *Blagoje*, *Blagomir*, *Blagoljub* etc. + suf. *-ž-*.

BORLOVA, sat, comuna Turnu-Ruieni – CS.

Atestări documentare: 1519 *Borlova*, 1617 *Barlova*, 1640 *Borlova*, 1699 *Berlova*, 1715 *Porlova*, 1619 *Birlova*, 1829, 1840 *Borlova*, 1913 *Borló* (Suciu, DILT I 95).

Oiconimul nostru este un derivat cu suf. slav *-ova*, din tema *Borl-* (cf. şi antrop. *Borla* sau *Borlea* – Pătruț, OR 97; vezi şi Petrovici, SDT 221), formată, la rândul ei, de la radicalul **Bor-*, detaşat din *Borivoj*, *Borisav*, *Borislav*, *Boribor*, *Boriljub* etc. (cf. srb. *Bora*, *Bore*, *Boro* – Grković 42, bg. nb. *Bora*, *Bore*, *Boro* – Ilčev 84) + suf. *-l-*.

BRATOVA, sat, comuna Târnova – CS.

Prima atestare: 1955 *Bratova*.

Derivat cu suf. slav *-ova* de la *Brat*, *Brata*, *Brate* (DFNFR 330); cf. şi srb. *Brat*, *Brata*, *Brate*, hipocoristice de la *Bratibor*, *Bratislav*, *Bratimir* etc. – Grković 45-46, bg. nb. *Brat*, *Brate*, *Brato* < *Bratoslav*, *Bratimir* etc. – Ilčev 88.

---

[4] Vezi Emil Petrovici, *Daco-slava*, în „Dacoromania" X_2 (1943), p. 261.

[5] Franz Miklosich, *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, Heidelberg, 1927, p. 125; Elke Saβ, *lucr. cit.*, p. 7. Vezi şi Vasile Frățilă, *Nume de locuri din Banat formate cu sufixul* ***-ov***, în idem, *Contribuții lingvistice*, Timişoara, Editura de Vest, 1993, p. 152.

CIACOVA, oraş – TM.

Atestări: 1335 *Csaac*, 1334 *Chag*, 1335 *Csak*, 1370 *Tothcsaak*, 1397 *Csaak*, 1421 *oppidum (sub castro) Chaak*, 1516 *castrum Csaak*, 1828 *oppidum Csakovár*, 1851 *Csákova*, *Csakovár*, 1913 *Csák* (Suciu, DILT I 146).

Toponim slav, format cu suf. *-ova* de la un antroponim *Ceacu* sau *Ceaca*, înregistrat de Iordan, DNFR 108, *Ciacu* (*ibidem* 121); cf. şi srb. *Čaka* – Grković 332, bg. nb. *Čako*, bg. n. fam. *Čakov* – Ilčev 534.

Tot formaţie slavă de la un antroponim îl consideră şi Kiss Lajos, FNESZ I 301.

Tothcsaak înseamnă 'Caacu Slovac' (< magh. *toth* = slovac).

G. Kisch, *Das Banat* 35, îl derivă de la numele de persoană magh. *Csák* (sinonim cu rom. *Piscu*).

Forma *Csakovár*, înregistrată la 1828, datorată administraţiei maghiare, are aceeaşi tentă de maghiarizare pe care o constatăm şi în cazul oiconimelor *Bakóvár*, pentru *Bacova* sau *Darovár* pentru *Darova*, prin înlocuirea lui *-ova* cu magh. *vár* 'oraş'.

Numele iniţial al localităţii, după cum o dovedesc documentele, coincide cu antroponimul, fără a fi derivat cu suf. *-ova* (Creţan-Frăţilă 26). Forma sufixată apare (în materialele cartografice) doar începând cu secolul al XVIII-lea (DTB II 52).

CICLOVA MONTANĂ, localitate componentă a oraşului Oraviţa – CS.

Atestări: 1437 *Csiglobanya*, 1464 *Cseglo*, 1537 *Chyglova*, 1691 *Csiklo*, 1690-1700 *Csiklova*, 1717 *Siklova*, 1828 *German Csiklova*, *Csiklovár*, 1851 *Német Csiklova*, *Csiklovár*, 1913 *Csiklobánya* (Suciu, DILT I 148).

Primul element al toponimului compus, *Ciclova*, este de origine slavă, format de la un antrop. rom. *Cicle*, *Ciclu* sau de la sl. *Čiklo* (cf. bg. *Čiko* nb., *Čikov*, *Čikovski* n. fam., *Čikčo* nb., *Čikčev* n. fam. – Ilčev 542). Ulterior, s-a format un derivat adjectival posesiv cu suf. *-ov*, şi numele satului a devenit *Ciclova*.

Denumirea *Ciclova Montană* este destul de nouă şi apare doar în 1919 (DTB III 54-55). *Csiklobanya*, numele unguresc de la 1437 înseamnă „Baia Ciclea", iar *Csiklóvár* reprezintă aceeaşi tendinţă de maghiarizare a numelui româno-slav, ca în cazul *Bakóvár* pentru *Bacova* sau *Csakovár* pentru *Ciacova* (vezi *supra*).

CICLOVA ROMÂNĂ, sat, comună – CS.

Prima atestare datează din 1828 *Csiklova*, *Csiklóvár*. Alte atestări: 1851 *Oláh Csiklova*, *Csiklóvár*, 1855 *Cameral Csiklova*, *Román Csiklova*, 1913 *Csiklovafalu* (Suciu, DILT I 148).

Toponim compus din *Ciclova* (vezi *supra*) + determ. adjectival *Română*.

CIUDANOVIȚA, sat, comună – CS.

Prima atestare: 1538 pred. *Chwdanowycza*. Următoarele atestări: 1690-1700 *Csudanovecz*, 1737 *Tschudanivitz*, 1828 *Csudanovitz*, 1851 *Csudanowecz*, 1913 *Csudafalva* (Suciu, DILT I 152).

După DTB II 70, oiconimul cărăşean este un toponim slav *Čudanovica*, provenit din antrop. *Čudan* (< adj. *čudinŭ* „uriaş" care stă la baza antroponimului românesc cu circulație mai ales în Moldova < *čudŭ* – Iordan, *Top. rom.* 505) + suf. *-ovica*. Proveniența antroponimică < sl. *čudinŭ* este acceptată şi de Ioniță, *Nume* 80, care, pe bună dreptate, susțin autoarele DTB II 70, se îndoieşte de posibilitatea derivării toponimului dintr-un **Ciudanova*, caz în care am avea a face cu o roire, cum presupune Petrişor, *Ciudanovița* 86.

În limba sârbă este atestat antrop. *Čudan*, pe care Grković 210 îl derivă din radicalul *čud* + suf. *-an*. Acesta poate proveni şi de la hipoc. *Čuda* (< *Čudomir*, *Čudomil*), consemnat de cercetătoarea sârbă (*op. cit.*, 210) cu suf. *-an*. Şi Ilčev 547 notează un *Čudo*, prenume bărbătesc, care, la rândul lui, trebuie să fie un hipocoristic de la *Čudomir*.

Formele *Csudanovecz*, *Čudanovitz* par a indica un sl. *Čudanovĭcĭ* (< *Čudan* + *-ovĭcĭ*). Forma actuală s-ar putea datora apropierii de toponimele formate cu *-ovica*.

CLICIOVA, sat, comuna Bethausen – TM.

Prima atestare: 1453-1454 *Clechowa*. Următoarele atestări: 1539 *Klychowa*, 1596 *Klachowa*, 1598 *Klechowa*, 1599 *Klichowa*, 1717 *Kliskó*, sec. XVIII *Clichowa*, 1828 *Klitsova*, 1851 *Klicsova* (Suciu, DILT I 157).

După DTB II 87, oiconimul este slav sau sârbesc: *Kličova* (< antrop. *Kličo*, cf. srb. *kličo* „om care încărunțeşte" + suf. *-ov-*).

DAROVA, sat, comună – TM.

După Suciu, DILT I 191, localitatea a fost întemeiată în 1787, pe seama coloniştilor germani sosiți din regiunile Silezia şi Würtenberg. La 1828 şi 1851 este menționată sub forma *Daruvár*. Toponimul nostru este însă mai vechi, prima atestare datând din 1718: *Darowar* (DTB III 4).

După I. Pătruț[6], oiconimul bănățean este un derivat (slav) de la un antroponim care există şi la români: *Daru(l)*, *Darea*; cf. însă şi bg. *Dáro* nb., *Darjo* – Ilčev, scr. derivat *Daroje* nb., *Darojić* n. fam. (RJA). Ca nume bărbătesc, *Daro* este atestat şi de Grković 73, considerat un hipocoristic de la *Božidar*, *Darosav*, *Daroslav*.

---

[6] *Note de onomastică*, CL, XXIV (1979), nr. 1, p. 46.

După cum arată Malvina Pătruț[7], *Darova*, ca şi *Bacova*, localități înființate în secolul al XVIII-lea, cu acelaşi nume şi în limba şvabilor locali, au avut ca nume oficiale formele maghiarizate *Daruvár* şi *Bakóvár*, prin încadrarea lor în grupul derivatelor cu componentul *-vár* „cetate" (cf. *Végvár*, *Zsidóvár*, formele maghiare foste şi oficiale, ale localităților Tormac şi Jdioara, din acelaşi județ). *Daruvár* a fost apoi acceptată, sub forma *Daruvar*, ca formă oficială imediat după Unire.

GIURGIOVA, sat, comuna Goruia – CS.

Primele atestări: 1285 *Gyreung*, 1394 *Gyreg*, 1404 *Gyurgyew*. Sub administrația austriacă este menționată sub formele: *Zsurzsova* 1738; *Schurschova* 1785, iar sub administrația maghiară poartă numele oficial *Krassószentgyorgy* 1913 (Suciu, DILT I 263).

Toponim slav, format cu suf. *-ova*, de la antrop. rom. *Giurgiu* (cf. şi srb. *Đurđe* – Grković 89; bg. *Džurdžo*, *Džurdža* nb., *Džurdžov*, *Džurdžev* n. fam. – Ilčev 169).

HERNEACOVA, sat aparținător de oraşul Recaş – TM.

Atestări: 1346 *Aranyaso*, *Aranyasa*, sec. XV *Haranag*, 1477 *Hernyakfalva*, *Hernyakovczi*, 1723-1725 *Arankoszelo* (harta Mercy), 1761 *Hernakova*, 1858 *Hernyakova*, 1851 *Aranyág*.

Toponim slav, format cu suf. *-ova*, de la un antrop. *Herneac* (*Herneag*, *Hârneag*, *Harnag* – cf. *Harnagea*, DOR 293 s.v. **Harn*) (DTB V 8; Crețan-Frățilă 64)[8].

IANOVA, sat, comuna Remetea Mare – TM.

Atestări: 1333 *Jenev*, 1334 *Jeno*, *Hyeno*, 1370 *Jene*, 1428-1429 *Jenew*, 1690 *Jenovo*, 1723 *Jenova*, 1761, 1783 *Janova*, 1828, 1851 *Janova* (Suciu, DILT I 301).

Toponim slav, *Ianova* provine din antrop. *Ian* (< *Ivan*) + suf. *-ova* (DTB V 27; Crețan-Frățilă 333).

LIUBCOVA, sat, comuna Berzasca – CS.

Atestări documentare: 1689 *Lyubkowa*, 1690-1700 *Lyubkova* (Suciu, DILT I 360). Alte atestări: *Dolni Lupkova* 1723-1725; *Dolna Lupkova* 1806; *Alsó Liupkova* 1840 (DTB V 154).

Toponim de origine sârbească, format cu suf. *-ova* de la *Ljubko* (< *Ljub-k-o*) un hipocoristic de la *Ljubodrag*, *Liubomir* etc. (Grković 122-123); cf. şi bg. *Ljuba*, *Ljubka* – Ilčev 310.

Formele sârbeşti *Dolni Lupkova* şi *Dolna Lupkova* amintesc de existența unei localități omonime „de jos" [< srb. *dolnji*, *-a*, *-o* „inferior, de jos", ca şi cea maghiară *Alsó Liupkova* (< magh. *alsó* „de jos, inferior")].

MACIOVA, sat, comuna Constantin Daicoviciu – CS.

---

[7] *Etimologii populare în onomastică*, SO, 3, p. 245.

[8] Cf. şi toponimele maghiare: *Hérnekmajor* şi *Hernyék* (Kiss Lajos I 590) de origine antroponimică slavă, înrudite cu antrop. ceh *Chřěnek*.

Atestări: 1394 *Machwa*, 1406 *Machowa*, 1411 *Macho*, 1577 *Maczova*, 1585 *Maczowa*, *Machyowa* (Suciu, DILT I 372).

Toponim slav: *Mačova* (cf. antrop. bg. *Mačo*, scr. *Maćo*, *Maća*, dar şi rom. *Macea*, *Macia*, *Maciu* – înregistrate de Iordan, DNFR 286), cu redarea în Transilvania şi Banat a suf. *-ev-* prin *-ov-* şi după consoanele moi, ca în bulgară (Petrovici, *Daco-slava* 262; Ioniță, *Nume* 221; DTB VI 4).

PANIOVA, sat, comuna Ghizela – TM.

Atestări: 1717 *Bangeva*, 1723-1725 *Baunioba* (harta Mercy), 1828 *Panyova*, 1913 *Panyó* (Suciu, DILT II 25).

Toponim de origine antroponimică, cf. n. fam. bg. *Panjov*, *Panjovski* (Ilčev 378); cf. şi nb. bg. *Panio* (idem, *ibidem*; Crețan-Frățilă 208).

PÂRVOVA, sat, comuna Lăpuşnicel – CS.

Atestări: secolul al XV-lea *Parlvo*, 1528 *Porho*, 1566 *Perho*, 1575 *Perhova*, 1598 *Pirhova*, 1717 *Prehova*, 1737 *Pyrhoba*, 1785 *Pirboda*, 1829 *Pirhova*, *Prhova*, 1840 *Pervova*, 1913 *Perhó* (Suciu II 45).

Toponim de origine slavă, format cu suf. *-ova* de la antrop. *Pârvu* sau de la srb. *Prvo* (Grković 159).

PETRILOVA, sat, com. Ciuchici – CS.

Atestări: 1717 *Pensilova* <= Petrilova>, 1723 *Peteryla*, 1761 *Petrilova*, 1785 *Petrilo*, 1828 *Petrilova* (Suciu II 40).

Toponim slav, format cu suf. *-ova-*, de la antrop. *Petrila* < (*Petru* + suf. *-ila*). Cf. şi numele municipiului *Petrila*, jud. Hunedoara.

PETROVASELO, sat aparţinător oraşului Recaş – TM.

Atestări: 1359 *Horuatpeturfalua*, 1471 *Petrova-Salla*, 1723-1725 *Petrova Sello*, 1828 *Petrovosello*, 1851 *Petrovasella*, 1913 *Temespétri* (Suciu II 41).

Numele oficial românesc este de origine slavă, mai exact sârbească, un compus din *Petrova* (< *Petr-* + *-ova*) 'al lui Petru' şi *selo* 'sat'. Atestarea de la 1359 *Horuatpeturfalua* înseamnă 'Petrisatul Croat' < magh. *Horuat* (= Horvat) 'croat' + *Peturfalua* (< *Peter* + *falua* = falva 'sat').

RUSOVA NOUĂ, sat, comuna Berlişte – CS.

Atestări: 1723 *Rusova*, 1785 *Neu-Russova* (Suciu II 89), 1786 *Neu Russova*, 1806 *Neü Rusova*, 1828 *Nova Russova*, 1851 *Új Russova*, 1913 *Újruszolc* (Suciu II 89).

RUSOVA VECHE, sat, comuna Berlişte – CS.

Atestări: 1421 *Rusolch*, 1427 *Rusolcz*, 1550 *Rusocz*, 1611 *Rusova*, 1785 *Ruschova*, *Alt-Russova*, 1796 *Batrin Ruszova* (Suciu II 89).

Cele două oiconime cărăşene compuse conțin ca prim element toponimul slav *Rusova*, format fie de la antrop. rom. *Rus*, *Rusu*, *Ruse* (atestate de Iordan, DNFR 400-401) cu suf. *-ova*, fie de la un hipoc. Slav,

cf. srb. *Rus*, *Rusa* (< *Rusimir*, *Rusmir*, *Rusomir* – Grković 174), cu acelaşi sufix.

Antroponimele româneşti *Rus*, *Rusu*, *Ruse* pot fi nişte hipocoristice de la *Rusalim* sau pot proveni din apel. *rus* „persoană originară din Rusia”, de la adj. *rus*, *-ă* „de culoare roşie, roşcat” sau, în sfârşit, pot fi nişte hipocoristice preluate din limbile slave.

SÂRBOVA, sat, comuna Racovița – TM.

Atestări: 1717 *Sirbova*, 1828, 1851 *Szirbova*, 1913 *Szirbó* (Suciu II 137).

Toponim hibrid provenit din antrop. rom. *Sârb(u)* + suf. *-ova* (Crețan-Frățilă 328).

STANCIOVA, sat aparținând de orașul Recaş – TM.

Atestări: 1456, 1718 *Stanschevo*, 1723 *Stanzoboszla*, 1761 *Stancsova*, 1828 *Stantsova*, 1851 *Stancsova* (Suciu II 143).

Toponim hibrid format din antrop. rom. *Stanciu* + suf. *-ova* sau un împrumut direct din sl. *Stančeva* > *Stančova* (Crețan-Frățilă 71).

STĂNCILOVA, sat, comuna Șopotu Nou – CS.

Prima atestare: 1829 *Sztancsilova* (Suciu II 143).

Toponim hibrid provenit din rom. **Stăncilă* (< *Stanciu* + suf. *-ilă* sau *Stancu* + *-ilă*) + suf. sl. *-ova* sau împrumut direct din sl. **Stančilova*.

TINCOVA, sat, comuna Sacu – CS.

Atestări: 1411 *poss. Tinkova*, 1429 *poss. Also Tinko*, 1464 *psedium Tynko*, 1431 *villa Tiynkowa*, 1559 *Tynkova*, 1572 *Tynkova*, 1638 *Tinko*, 1828, 1851 *Tinkova* (Suciu II 194).

Toponim slav format de la antrop. rom. *Tinca* (DOR 48) sau *Tincu* (Iordan, DNFR 452) + suf. *-ova*; cf. şi bg. *Tinko* (Ilčev 484), srb. *Tinko* (Grković 194), un hipoc. de la *Konstantin*, cf. srb. *Tina*, *Tinko* (Grković 194).

VASIOVA, localitate subordonată municipiului Reşița.

Atestări: 1544 *Whezyowa*, 1597 *Alsó-Vasziova*, 1690-1700 *Vasziova*, 1828-1851 *Vasziova*, 1913 *Vassafalva* (Suciu II 238).

Toponim slav, format de la *Vasia* sau *Vasiu* (cf. şi bg. *Vasjo*, hipoc. de la *Vasil* – Ilčev 103), cu suf. *-ova*.

VOISLOVA, sat, comuna Zăvoi – CS.

Atestări: 1397 *Wazylyowa*, 1430 *Woyzlawa*, 1544 *Whezyowa*, 1580 *Veizlova*, 1603 *Voizlova*, 1690-1700 *Voiszlova*, 1829 *Vaiszlova*, 1840 *Voislova*, 1913 *Szernybalazsd* (Suciu II 250).

Toponim de origine antroponimică, cf. srb. *Vojislov*, variantă dialectală a lui *Vojislav* (Grković 56), prin apropiere de toponimele formate cu ajutorul sufixului *-ova*.

În perioada stăpânirii romane, localitatea purta numele *Pons Augusti*, *Statio Pontis Augusti* (Suciu II 250). Forma oficială ungurească de

la 1913 este un toponim compus din numele districtului *Szöreny* (redat greşit) = Severin + top. **Balazsd* (< antrop. *Balazs* + suf. top. magh. ieşit din uz *-d*).

VUCOVA, sat, comuna Chevereşu Mare – TM.

Atestări: 1717 *Vukowo*, 1723-1725 *Wakova*, 1828 *Vukova* (Suciu II 258).

Toponim slav de origine antroponimică, provenit din antrop. rom. *Vuc* (< srb. *Vuk* < *vuk* „lup") sau din srb. *Vuk* + suf. *-ova*. La 1913, administrația maghiară i-a spus, prin etimologie populară, *Temesvukovár*, adică „cetatea *Vuk* din județul Timiş", magh. *vár* „cetate". Vezi şi *Bakóvár*, *Darovár*, *Csákovár* pentru *Bacova*, *Darova*, *Ciacova*.

LUCACEVĂȚ, sat, comuna Sicheviţa – CS.

Pe teritoriul Banatului se găseşte şi un oiconim format cu suf. *-ov-*, devenit *-ev-* după sunete muiate. Este cazul numelui localității ***LUCACEVĂȚ***.

Prima atestare: 1956 (Suciu I 364).

Toponimul sârbesc provine de la antrop. *Lukač* (< *Luka* + *-ač* – Grković 120) + suf. compus *-evĭcĭ* > *-evac*.

Toponimul nu este consemnat de Tomici, *Onomastica*.

LUCAREȚ, sat, comuna Brestovăţ – TM.

Tot aici, ca mod de formare, s-ar încadra şi oiconimul ***LUCAREȚ***.

Prima atestare datează din 1471: *Erdeglyka*. Următoarele atestări datează din 1717 *Lucareszi*, 1828, 1851 *Lukarecz*, 1913 *Lukacskö* (Suciu I 364). Tomici (*Onomastica* 416-417) îl dă sub forma *Lukárevac*, menționând că locuitorii se numesc *Lukarevčan*, fem. *Lukarevčanka*, pl. *Lukarevčani*. Şi Emil Petrovici (*Daco-slava* 262) indică drept etimon al toponimului bănățean *Lucareț*, srb. *Lukarevac*, subliniind că toponimele slave formate cu suf. *-ov* au *-ev* doar în cele care se găsesc în apropierea graniței dintre teritoriul lingvistic român şi cel sârbesc (*Plavişeviţa*, *Sicheviţa*) sau în cele în care şi azi se găseşte populație sârbească. În privința *Lucarețului*, slavistul clujean menționează că acesta şi azi este locuit de o majoritate sârbească. Într-o altă contribuție[9], Emil Petrovici arată că rom. *Lucareț*, pronunțat *Lucăreț*, provine de la forma de locativ *Lukarevcu* şi nu de la cea de nominativ *Lukarevac*.

Oiconimul nostru este de origine antroponimică < srb. *Lukar* (Grković 120) + suf. compus *-evac* (< *-evĭcĭ*) sau din *Luka* + suf. compus *-arevac*. Tomici (*Onomastica*) menționează ca etimologie probabilă şi antrop. *Lukar* (< srb. *lukar* „cultivator de ceapă; grădinar") + suf. srb. compus *-evac*.

---

[9] *Note slavo-române*. II, „Dacoromania", X_2 (1943), p. 337-338.

După cum s-a văzut, româna are o serie de antroponime de origine slavă sau altele formate după model slav, aşa încât este greu de stabilit, în unele cazuri, dacă avem a face cu o formaţie hibridă sau cu una direct slavă: cf. *Blajova*, *Rusova*, *Stanciova*, *Sârbova*, *Vucova* etc.

2. *Derivate cu suf.* ***-in***

Numărul oiconimelor de origine antroponimică formate cu suf. slav *-in* în Banat este mult mai mic decât al celor derivate cu suf. *-ov*.

Cu ajutorul suf. *-in*, ca şi în cazul derivatelor cu suf. *-ov*, în slavă (în limbile slave) se formează nume de locuri (de localităţi) posesive şi deapelative.

În cele ce urmează, ne vom ocupa numai de oiconimele de origine antroponimică cu valoare posesivă.

BERINI, sat, comuna Sacoşu Turcesc – TM.

Prima atestare: 1333 *sacerdos de Beren*. Alte atestări: 1334 *Sereni* (= Bereni), 1473 *oppidum Beren*, 1723-1725 *Berin* (Suciu I 73).

Oiconimul nostru este de provenienţă antroponimică: *Berin* (pl. *Berini*), format de la un hipocoristic **Ber* [(cf. scr. *Ber*, *Bera*, *Bero*, extras din *Berisav*, *Berislav*, *Berivoj(e)* – Grković 35-36; cf. bg. *Bèro*, prescurtat de la *Berivoj*, *Berini* etc. – Ilčev 73)] + suf. *-in*. *Ber*, *Bera*, *Bere* sunt cunoscute în română şi ca nume de familie, ca şi *Berin*, de altfel (vezi DFNFR, s.v.).

BOGÂLTIN, sat, comuna Cornereva – CS.

Prima atestare: 1452 *Bugulthin*. Alte atestări: 1480 *Bogalthyn*, 1501 *Bogeltin*, 1828 *Bogoldin*, 1840 *Bogelti*, 1913 *Bogolthény* (Suciu I 90).

Ioniţă (*Nume* 65) îl explică dintr-un nume de grup **Bogâlteni*, derivat dintr-un *Bogâltea*, ca *Berini* < *Bereni*, dedus din forma documentară maghiară de la 1333 *Beren*. **Bogâltea* pare a fi un derivat de la *Bog*, *Boga*, *Bogu* (DFNFR)[10] cu un suf. compus **-ât-ea*, ca *Ciocâltea* < *Cioca*. De la **Bogâltea* cu suf. *-in* s-a putut forma numele localităţii *Bogâltin*. *Bogâltea* se putea forma şi de la **Bogoltea* < **Bogol*[11] cu suf. *-t-*[12] > **Bogolt* > *Bogât*, prin disimilarea *o – o* > *o – â*. De la *Bogât* cu suf. *-in* se putea uşor ajunge la *Bogâltin*. De la *Bogoltea* cu schimbare de sufix *-ea/-in* se putea forma numele localităţii din apropierea Cornerevei.

BUTIN, sat aparţinător oraşului Gătaia – TM.

Prima atestare: 1364 *Bayton*. Alte atestări: 1436 *Baython*, 1455 *Baythony*, 1472 *kenezius de Felsew Baythyn*, 1479 *Bwthin*, 1480 *Bwchinfalva*, *Bwchynfalva*, 1690-1700 *Butyin*, 1717 *Budschin*, 1723-1725

---

[10] Cf. şi srb. *Boga*, *Bogo* (hipocoristice de la *Bogoljub*, *Bogoslav*, *Bogomil* etc. – Grković 38-39), cf. şi bg. *Boga*, *Bogo* (prescurtare de la *Bogdan* – Ilčev 78-79).

[11] Cf. *Bogole*, *Bogolea*, *Bogolin* – DFNFR.

[12] Cf. *Bâlta* faţă de *Bâlă*, *Bâlea*, *Folt*, *Folte(a)*, faţă de *Fola*, *Fole(a)* – Pătruţ, OR 43-48.

Puthin, 1761 *Piethin*, 1828 *Butyin*, 1851 *Buttyin*, 1913 *Temesbökeny* (Suciu I 115).

Oiconim de origine antroponimică < hipoc. *But*, *Buta* (cf. şi hipoc. scr. *Buta*, *Buto*, detaşate din *Budimir*, *Budislav* etc. – Grković 48) + suf. *-in*. Formele ungureşti de la 1840 înseamnă 'satul lui Butin' sau *Butineşti* (< *Butin* + *falva* 'satul lui').

DOCLÍN, sat, reşedinţă de comună – CS.

Prima atestare: 1597 *Dolkyn*, *Doklyn*, 1690-1700 *Doklen*, 1828, 1851 *Doklin* (Suciu I 205).

Ioniţă (*Nume* 65) îl derivă dintr-un **Doc(o)leni*, cf. *Docolin* < *scr. Dokolen* (DOR 262). *Docolin*, al nostru, este un derivat de la hipocoristicele *Doc*, *Doca* (atestate de Iordan DNFR 176) împrumutate din slavă sau formate după model slav[13] cu suf. compus *-ol-in*.

IZVIN, sat aparţinător de oraşul Recaş – TM.

Prima atestare: 1333 *sacerdes de Evzen*. Alte atestări: 1334 *Ewun*, 1335 *Ewzin*, 1453 *Wzen*, 1470 *Ewzen*, 1723-1725 *Jesvin*, 1828 *Jezvén*, 1851 *Jeszvin*, 1913 *Öszény* (Suciu I 312).

Forma populară a toponimului este *Izviń*. Forma oficială, *Izvin*, este modelată după cea maghiară, cu finala în *-n*. După Pătruţ (*Studii* 220), toponimul pare a proveni dintr-un antroponim, am adăuga noi format cu suf. *-in* (pl. *-ini*). Nu putem stabili radicalul (slav) de la care s-a format antroponimul, inclusiv oiconimul românesc.

LOVRIN, sat, reşedinţă de comună – TM.

Prima atestare: 1466 *Loranthalma*, *Loranthhalma*. Alte atestări: 1561 *Loranth*, 1590 *Loranttfalva*, 1647 *Loránt*, 1653 *Lorántfalva*, 1654 *Loranttfalwa*, 1660 *Lorántfalua*, 1663 *Lorantfalva*, 1717 *Lovren*, 1723 *Loveren*, 1828, 1851 *Lovrin* (Suciu I 363).

Numele vechi provine din numele unui proprietar ungur, *Lorant*, iar numele satului utilizat în ultimele trei secole provine din antrop. *Lovrin* (Iordan DNFR 283), probabil un hipocoristic de la *Lavrentije* (Skok II 272) care este corespondentul slav al lat. *Laurentius*; cf. şi antrop. scr. *Lavrinčević* (Skok II 227). Prin urmare, *Lovrin* este un toponim doar aparent format cu suf. *-in*[14].

JITIN, sat, comuna Ciudanoviţa – CS.

Prima atestare: 1464 *Dichyn*. Alte atestări: *Alsó-Zythyn*, *Felsö-Zythyn*, 1536 *Alsó-Sythyn*, *Felsö-Sythyn*, 1690-1700 *Sitin*, 1717 *Sedin*, 1851 *Zsittin*, 1913 *Dicsény* (Suciu I 318).

---

[13] Cf. srb. *Doko*, *Doka* < *Dobromir*, *Dobroslav*, *Dokman* < *Dok(a)* + *man*, cf. *Bukman*, *Radman* – Grković 79; cf. şi *Doko*, *Doka* nb., *Dokolenko* nf. bg.

[14] Numele oficiale maghiare *Loránthhalma* şi *Lorantfalva* înseamnă 'dâlma, movila lui Lorant' (magh. *halm* = *halom* 'colină, movilă'), respectiv 'satul lui Loránt' (magh. *falva* 'sat').

Oiconimul cărăşean trebuie să fie de origine antroponimică, format din tema *Jit-* (cf. şi rom. *Jit*, *Jitea* – DOR 305; DTB V 86), detaşat din *Žitomir* (Grković 93) + suf. *-in*.

NEGIUDIN, sat, comuna Cornereva – CS.

Absent din Suciu I, dar inclus între numele de localităţi de *Indicatorul localităţilor din România*, de Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, apărut la Bucureşti, EA, 1974, p. 186 şi de *Dicţionarul geografic al României*, vol. II (M-Z), Bucureşti, EA, 2009 (coordonatori prof. dr. Mircea Buza, dr. Lucian Badea, Şerban Dragomirescu), p. 765.

Să fie *Negotin* > *Negudin* (cu *t* > *d* şi cu *o* neaccentuat > *u*) < *Neagotă* + *-in*? Cf. şi oiconimul sârbesc *Negotin* la sud de Drobeta Turnu Severin[15].

RUŞTIN, sat, comuna Cornereva – CS.

Oiconimul pare un derivat cu suf. *-in* de la tema srb. *Rusko* (< *Rus* + *ko*, un hipocoristic de la *Rusimir*, *Rusadin*, *Rusivoje*, *Rusomir* – Grković 174). Cf. şi antrop. rom. *Rusca*, *Ruscu* şi *Rustea*, *Ruştea*, înregistrate de DOR 365, care, cu suf. *-in*, puteau da acelaşi nume.

ZMOGOTIN, sat, comuna Cornereva – CS.

Prima atestare: 1956 *Zmogotin*, *Smogotin* (Suciu II).

Oiconimul trebuie să fie de provenienţă antroponimică de la un **Mogotă* (< *Moga* + suf. *-ota*) + *-in* şi cu proteza lui *z/s*.

3. *Derivate cu sufixul slav* ***-in(ĭ)ci***

Sufixul slav *-in(ĭ)ci* a dat naştere unor toponime derivate de la o bază antroponimică. Pe teritoriul României ele se află în trei zone. În două dintre ele, în regiunea Hunedoarei şi în Moldova de nord, acesta are forma *-inţi* (cf. *Băcăinţi*, *Binţinţi*, *Jeledinţi*, *Pişchinţi*, *Balinţi*, *Niculinţi*, *Scobinţi*), iar în Banat, forma *-inţ*, cu amuţirea lui *-i* afon după *ţ* care se pronunţă dur.

Pornind de la faptul că în Banat sufixul *-inţ* pare a fi folosit la singular, Petrovici[16] crede că pe baza toponimelor terminate în *-inţi*, respectiv în *-inţ*, s-ar putea stabili două arii care ar corespunde unor populaţii slave diferite, dar şi unor epoci diferite în care au luat naştere. În zona de sud-vest a ţării, cele din Hunedoara, cu suf. *-inţi* la plural ar avea un caracter bulgăresc, iar cele din Banat şi din jud. Arad, terminate în *-inţ* (sg.) ar putea proveni de la populaţia slavă de grai sârbocroat care a început să se refugieze din Serbia în Banat începând din secolul al XV-lea.

Iorgu Iordan[17] respinge teoria lui Emil Petrovici şi afirmă că „sufixul aici în discuţie provine pretutindeni de la bulgari” şi că „forma lui ne trimite totdeauna la pluralul prototipului slav, indiferent dacă se termină

---

[15] Cf. şi antrop. srb. *Negota* şi *Negotić*, atestate de Grković 144.
[16] *Daco-slava*, în DR, X_2, (1943), p. 237, 262-263.
[17] *Top. rom.*, p. 430.

în *-ți* sau în *ț* şi că acest plural cere o origine bulgărească". Toponimele moldoveneşti terminate în *-inți* sunt de origine ucraineană.

Constatând că în documentele istorice şi în materialele cartografice unele localități din Banat, care astăzi sunt prevăzute cu suf. *-inț*, în documentele mai vechi apar fie ca nume simple (antroponime), fie ca derivate cu alte sufixe, Viorica Goicu[18] ajunge la concluzia că oiconimele bănățene terminate în *-inț(i)* au fost preluate de români de la populația sârbocroată care s-a refugiat în Banat după secolul al XV-lea. Grupuri de sârbi se vor refugia sau vor fi colonizați în Banat şi în secolele următoare (XVI-XVIII), iar rezultatul, pe plan onomastic, îl constituie formarea altor nume de localități cu sufixul *-inci* (> *-inț*). În oiconimele româneşti sufixul *-inț(i)* indică originea personală a locuitorilor aşezărilor respective, întrucât tema acestor denumiri este întotdeauna un nume de persoană[19].

Iată, în continuare, în ordine alfabetică, oiconimele bănățene.

BALINȚ, sat, reşedință de comună – TM.

Prima atestare: 1510 *Felsö-Balync*, *Also-Balyncz*, pred. *Balyncz*. Următoarele atestări: 1554 *Blynch*, 1690-1700 *Balincz*, 1717 *Balinzi*, 1828 *Balintz*, 1851 *Balincz* (Suciu I 54).

Toponim slav format de la *Bal*, *Bala*, *Bale* (cf. srb. *Bala*, *Bale*, *Balo*, hipocoristice detaşate din *Baldovin*, *Balosin*, *Baltazar*, *Balislav* – Grković 32-33) + suf. *-inci*.

Forma de la 1717 – *Balinzi* – ar putea reprezenta forma inițială în care *-i* final nu amuțise după *c* (= *ț*).

BELINȚ, sat, reşedință de comună – TM.

Prima atestare: 1285 poss. *Becl*. Următoarele atestări: 1368 *Belenche*, 1482 *Belincz*, 1723-1725 *Bellinz*, 1828 *Belintz*, 1913 *Belencze* (Suciu I 69).

Toponim format cu suf *-inț* (< *-in(ĭ)ci*) de la *Bel(a)*, *Belu*, *Bele*. Cf. srb. *Bela*, *Bele*, *Belo* (hipocoristice detaşate din *Belisav*, *Belislav*, *Belimir*, *Belosav* - Grković 34-35); cf. şi bg. *Bela*, *Bele*, *Belo* – Ilčev 69-70.

BELOTINȚ, sat, comuna Conop – AR.

Prima atestare: 1607 *Belotincza*. Următoarele atestări: 1717 *Belodinzi*, 1828 *Belotinz*, 1851 *Bellotincz* (Suciu 69).

Derivat de la n. pers. srb. *Belota* [< *Bela*, *Belo* (hipocoristice detaşate din *Belosav*, *Beloslav*, *Belimir* etc.) + suf. *-ota* – Grković 35] + suf. *-inci*. Cf. şi n. fam. rom. *Belota* cu frecvență 5 în Tulcea (DFNFR 208).

Atestarea de la 1717 – *Belodinzi* – consemnează modificarea lui *-t-* în *-d-* ca în cazul oiconimului următor: *Bogodinț* < *Bogotinț*.

---

[18] Viorica Goicu, *Sufixul* ***-inți*** *în toponimia românească*, în idem, *Onomastică românească*, Timişoara, Editura Augusta, 2001, p. 153.
[19] Idem, *ibidem*, p. 156.

BOGODINȚ, sat, comuna Sasca Montană – CS.

Prima atestare: 1690-1700 *Bogotin*. Următoarele atestări: 1717 *Bogoldin*, 1785 *Bogotin*, 1828 *Bogodintz*, 1839 *Bogodincz*, 1913 *Bogorfalva* (Suciu I 90).

Prima atestare ne arată că avem a face cu un toponim de origine antroponimică, format cu suf. *-in* de la *Bogota* (< *Bog-*, hipocoristic detaşat din *Bogoliub*, *Bogomil*, *Bogosav*, *Bogoslav* + suf. *-ota*), atestat de Grković 39. Un antroponim *Bogotă* trebuie să fi existat şi în română, cum o dovedesc n. fam. *Bogotean*, cu frecvență absolută 5 (1 în Dolj şi 4 în Hunedoara), *Bogotoiu* cu frecvență absolută 29 (21 în Moldova, 6 în Transilvania şi 2 în Banat), *Bogotoniu* cu frecvență absolută 8 (6 în Oltenia şi 2 în Banat), după cum se poate constata din DFNFR.

Forma actuală *Bogodinț* pare a fi un derivat de la srb. *Bogota* sau de la rom. *Bogotă* (cu schimbarea neexplicată a lui *-t-* în *-d-*[20]) + suf. *-inț*. Iorgu Iordan (*Top. rom.*, 132) face trimitere la n. pers. slav *Bogut(a)* (< *bogŭ* 'deus') pe care îl compară cu n. top. ucr. *Bohutyn*, pol. *Bogutsino*[21]. Cf. mai ales *Bohotin*, culme în Podişul Covurlui, sat, comun. Răducăului, jud. Iaşi, *Bohotin*, pârâu, afluent pe dreapta al râului Prut, confluența la nord de Gorban, jud. Vaslui (*Dicționarul geografic al României*, vol. I, A-L, Bucureşti, EA, 2008), care presupune un antroponim identic.

BUDINȚ, localitate unită cu Ictar, formând satul Ictar-Budinț, comuna Topolovățu Mare – TM.

Prima atestare: 1717 *Budinc*. Următoarele atestări: 1723-1725 *Pudinc*, 1761 *Budinz*, 1828 *Budintz* (Suciu I 110).

Toponim format de radicalul *Bud* (cf. hipocoristice srb. *Buda*, *Bude*, *Budo*, detaşate din *Budimir*, *Budisav*, *Budislav* etc. – Grković 47; cf. şi bg. *Buda*, *Budi*, *Budo* – Ilčev 91) + suf. srb. *-inci* < *-in(ĭ)ci*. Cf. şi rom. *Bud*, *Buda*, *Bude* – n. fam.

CHESINȚ, sat, comuna Zăbrani – TM.

Prima atestare: 1334 sacerdos de *Keszi*. Următoarele atestări: 1459 *Kezy*, 1761 *Gessinz*, 1828 *Kesznitz*, *Cheszintz*, 1851 *Keszincz*, 1913 *Lippakeszi* (Suciu I 139).

Primele atestări trimit la magh. *Keszi* < v. magh. *keszi* 'păşune, luncă', cf. top. magh. *Keszi* din zona Covasnei pe care Kisch, *Siebenbürgen* 49 îl explică în germ. prin 'grünende Wiese'. Cu ajutorul lui *Keszi*, ca al doilea element al unor toponime analitice, în maghiară s-au format o mulțime de oiconime compuse: *Bánkeszi*, *Bátorkeszi*,

---

[20] Cf. *supra Belodinzi* pentru *Belotinț* (< *Belota* + *-in(ĭ)ci*).

[21] Cf. şi pomeran. **Boguta*, o prescurtare din *Bog(u)chval* etc., pol. *Boguta*, ceh. *Bohuta* (Gerhard Schlimpert, *Slawische Personennamen in mittelalterlichen Quellen zur deutschen Geschichte*, Berlin, Akademie Verlag, 1978, p. 18).

Budakeszi, *Bulkeszi* etc. (Kiss Lajos II 723 s.v. *Keszi*) toate formate de la nume de persoane.

Este posibil ca sârbii aşezaţi în Banat să fi apropiat numele oficial maghiar *Keszi* de supranumele *Késa* (< srb. *kesa* 'pungă; săculeţ; trăistuţă'), pe care l-au derivat cu suf. *-inci*. Cf. şi supranumele srb. *Késać* pe care Tomici (*Onomastica* 161) îl explică din srb. *kesa* sau din supran. *Kesa* (v. *supra*) şi suf. srb. *-ać*.

COVASINŢ, sat, comună – AR.

Prima atestare: 1333 *Conasi* (= *Covasi*). Următoarele atestări: 1344 *Kuasi*, *Kuasy*, 1335 *Kuasy*, 1367 *Koaszy*, 1380 *Coazy*, 1392 *Kowazy*, 1466 oppidum *Kowazy*, 1743 *Kovazincz*, 1828 *Kovaszintz*, 1851 *Kovasintz*, 1913 *Kovászi* (Suciu I 170).

Numele oficial românesc provine din sl. **Kvasinci*, un derivat de la un prenume slav *Kvas*[22] derivat cu suf. *-inci* (< *-in(ĭ)ci*). Sl. **Kvasinci* > *Covăsinţ(i)* ca urmare a transformării grupului consonantic slav *kv* în *cov*[23] şi a amuţirii lui *-i* final afon după *ţ* rostit dur.

Formele maghiare mai vechi, notate *Koazy*, *Kuasi*, *Kuasy* etc., şi cea oficială de la 1913, provin de la antrop. magh. *Kovász* < sl. *Kvas* < v. sl. *kvasъ* 'drojdie, aluat' + suf. magh. *-i*. De altfel, apelativul v. sl. *kvasъ* 'drojdie, aluat' a fost împrumutat de magh. sub forma *kovász*[24].

LABAŞINŢ, sat, comuna Şistarovăţ – AR.

Prima atestare: 1477 *Labásowcz*. Următoarele atestări: 1690-1700 *Labasincz*,1828 *Labassinte*, 1851 *Labasincz* (Suciu I 350).

Forma actuală a oiconimului nostru se explică din srb. **Labašinci*, un derivat cu suf. *-inci*, de la un **Labaš*, la rândul lui, un derivat cu suf. *-aš*, de la un **Lab-* (cf. srb. *Labo*, *Laban*, *Labin* – înregistrate de Grković 117)[25].

Tot de la un **Labaš*, cu suf. compus *-ovĭci* (> *-ovac*) trebuie să provină şi forma înregistrată la 1477: *Labasowcz*: < *Labašou̯c* < *Labašou̯cu* < *Labašovcu*, formă de locativ în care *-u* final a fost identificat de români ca articol enclitic.

LALAŞINŢ, sat, comuna Bârzava – AR.

---

[22] Numele slav *Kvas* este atestat în cehă, în poloneză şi sorabă sub forma *Kwas* (vezi Kiss Lajos I 786 şi G. Schlimpert, *op. cit.*, p. 74).

[23] Cf. rom. *covăsi* 'a înăcri laptele cu o cantitate mică de chişleag, de smântână acră sau de covăseală, care-l face să se prindă şi să se îngroaşe' < sl. *kvasiti* – DA.

[24] Menţionăm că şi în română există un nume *Drojdie*, devenit nume de familie (< *drojdie*), atestat de Iordan, DNFR.

[25] Pentru sufixul *-aš* în antroponimia sârbocroată, cf. *Bogdaš* < hipoc. *Bogde* (< *Bogdan*), *Milaš* (< *Miloslav*), *Dòbrāš* (*Dobroslav*) (Skok I 64, s.v. *-aš*[1]).

Atestări: 1585 *Lalosech*, 1596 *Lalesocz*, 1717 *Lalesincz*, 1828 *Lalesintz*, 1851 *Labasincz*[26], 1913 *Laláncz* (Suciu I 351).

Oiconimul nostru este de origine sârbească: *Lalošinci* sau *Lalešinci* (< antrop. *Laloš* sau *Laleš*, înregistrate de Grković 118, derivate cu suf. *-oš*, respectiv *-eš(a)* < *Lala*, *Lale* – hipocoristice de la *Lazar*), aşa cum indică atestările documentare, devenite *Lalaşinți* > *Lalaşinț*, prin asimilarea *a – o* (*e*) > *a – a* şi prin amuțirea lui *-i* afon după *ț* rostit dur[27].

Forma de la 1596 – *Lalesocz* – se explică din *Lalešovĭcu* > **Lalešovcu* > **Lalešou̯cu* > **Lalešocu* > **Lalešoc* (de la locativ cu *-u-* final interpretat de români ca articol enclitic)[28].

NICOLINȚ, sat, comuna Ciuchici – CS.

Atestări: 1389 *Miklósfalwa*, 1690-1700 *Nikolinacz*, 1717 *Nikolinzi*, 1723 *Nikolinz*, 1761 *Mikotinz*, 1778 *Mikolize*, 1828 *Nikolincz*, 1913 *Miklósháza* (Suciu I 426).

Oiconimul cărăşean se explică din srb. *Nikolinci* < (*Nikola* + *-inci*) > *Nicolinț*, cu amuțirea lui *-i* după *ț*. Forma sârbească reală este reflectată de atestarea de la 1717 *Nikolinzi* (= *Nikolinci*). Forma de la 1690-1700: *Nikolinacz* (= *Nikolinac*) < *Nikolin* (< *Nikola* + *-ĭcĭ*), cu ierul mic intens devenit *a*: *-ac*.

Prima atestare reflectă forma maghiară oficială de la data respectivă: magh. *Miklos* (= *Nikola*) + *falwa* însemnând „satul lui...”.

Forma de la 1761 – *Mikotinz* – se datorează cel mai probabil unei greşeli de grafie în loc de *Nikolinc*. Ea poate fi interpretată şi ca un derivat de la *Mikota* (< *Mika*, *Miko* – hipocoristice de la *Milosav*, *Milutin*, *Mihailo* – Grković 131 + suf. *-ota*) + suf. *-inci* (> *-inț*), cum este mai puțin probabil.

4. *Derivate cu sufixul adjectival posesiv* ***-j-***

Limbile slave pot forma adjective posesive cu sufixul *-j-*, care are şi forma *-ĭj-*, de la substantivele care desemnează animale, persoane, dar şi copaci. Substantivele determinate printr-un adjectiv posesiv sunt de obicei omise, fiind uşor de subînțeles. Dacă adjectivul posesiv este un hidronim desemnând un nume de râu, pârâu sau vale şi are formă feminină, atunci substantivul feminin este *rĕka* ‘râu’ sau *dolina* ‘vale’, dacă are formă masculină, atunci substantivul subînțeles este *potokŭ* ‘pârâu, râuleț’ etc. Când adjectivul posesiv desemnează un oiconim sau un oronim, atunci substantivul subînțeles va fi unul din termenii care înseamnă ‘oraş’ (*gradŭ*), ‘cetate’ (*gradŭ* < sl. com. *gordŭ*), ‘sat’ (*selo* < *sedlo*), ‘vârf, culme’ (*vrŭchŭ*), ‘deal’ (*dĕlŭ*) etc. (Petrovici, *Adjective*).

---

[26] Probabil greşeală în loc de *Lalasincz* – n.n. V. F.

[27] Cf. şi bg. *Laleš* nb., *Lalešov* n. fam., *Laleško* nb., *Laleškov* n. fam. – Ilčev 296.

[28] Pentru sufixul *-oš* cu valoare antroponimică derivând hipocoristice de tipul *Miloš* (< *Miloslav*), *Bjeloš* (< *Bjeloslav*), *Radoš* (< *Radoslav*) etc., vezi Skok II 574, s.v. *-oš*.

În categoria oiconimelor bănățene derivate cu suf. adjectival posesiv *-j-* de la nume de copaci menționăm localitatea *Breştea* (< *brěstŭ* 'ulm'), de la nume de animale *Cozia* (< *koza* 'capră'), *Cozla* (< *kozĭlŭ* 'țap'), iar de la nume de păsări *Vrani* (< *vranŭ* 'corb').

Oiconimele provenite de la antroponime derivate cu suf. adjectival *-j-* sunt *Liuborajdea* şi *Radimna*.

LIUBORAJDEA, cătun al satului Sichevița – CS.

Prima atestare: 1919 (Suciu I 360).

Liuborajdea, în pronunțarea dialectală românească *L'iborájđa*, este şi numele unui râuleț ce se varsă în Dunăre în aval de Moldova Nouă.

Hidronimul şi oiconimul sunt formate de la numele de persoană *Ljuberadŭ*, obişnuit la slavi, compus din *ljub-* (cf. *ljubŭ* 'drag, iubit') şi *rad-* (cf. *rad* 'bucuros') cu ajutorul sufixului adjectival posesiv *-j-*. Adjectivul posesiv derivat cu suf. *-j-*, la feminin, a fost **Ljuberadja* (scil. *rěka* sau *dolina*) însemnând deci 'râul sau valea lui Ljuberad', devenit în graiurile sud-slave orientale, ca urmare a trecerii lui **dj* la *žd*, *Ljuberažda*. Celelalte fenomene, şi anume, trecerea lui *e* la *o* şi a lui *žda* la *-jdea* (*-jd'a*) s-au petrecut pe terenul limbii române. *E* precedat de labiale se transformă în *ă* dacă silaba (sau consoana) următoare n-are timbru palatal (cf. *omăt*, *ovăz* < sl. (bg.) *ometa*, *oves*), apoi *ă* > *o* prin asimilare față de bilabiala *b* care îl precede (cf. **bătez*, sl. (bg.) *păteka* > *botez*, *potecă*). În sfârşit, grupul consonantic *jd* – ca şi grupul *şt* – avea într-o fază mai veche de dezvoltare a limbii române timbru palatal: *jd'* (*s't'*). Împrumuturile străine conținând grupurile *št*, *žd*, inexistente în trecut în limba română, au fost înlocuite cu grupurile româneşti *s't'*, *jd'* (cf. *Coşuştea*, *praştie*, *ştiucă*, *grajd*, *nădejde(a)* < sl. (bg.) **Košušta*, *prašta*, *štuka*, *gražd*, *nădežda*)[29].

Toponimul bănățean este însă mult mai vechi, fiind atestat pentru prima dată ca nume al unei cetăți de lângă gura Liuborajdiei, într-un document din 1437, sub forma *Lybrasd* (castra inferiora cisdanubiana Lybrasd), care prezintă particularități fonetice maghiare: *l'u-* > *li-*, sincoparea vocalei din silaba a doua şi căderea lui *a* final. Însă, aşa cum susține Petrovici[30], toponimul bănățean trebuie să fie chiar mai vechi decât anul 1437. El a luat naştere pe vremea când în slavă era viu procedeul de a forma adjective posesive cu sufixul *-j-* din nume de persoane. El trebuie să aparțină celui mai vechi strat al toponimelor slave din sudul Banatului, care prezenta particularitatea fonetică sud-slavă orientală *žd* < **d* + *j*.

RADIMNA, sat, comuna Pojejena – CS.

---

[29] Emil Petrovici, *Un toponim de origine sud-slavă orientală în Banat* – ***Ljuborajdea***, în idem, SDT, p. 250-252.

[30] *Lucr. cit.*, p. 253.

Radimna este şi un pârâu, afluent pe stânga al Dunării, lung de 27 km, având confluenţa la nord-vest de Moldova Nouă.

Prima atestare: 1690-1700 *Radimir* (cons. Marsigli). Următoarele atestări: 1709 *Radigna*, 1743 *Radimna*, 1829 *Radimna*, 1840 *Radima* (Suciu II 68).

După Tomici (*Onomastica* 452, care îl citează pe Alexandru Moisi[31]) atestările localităţii sunt mai vechi decât 1690-1700, şi anume: 1277 *Radumlea*, 1367 *Radimlya*, *Radumlia*, *Radomir*.

Tot Tomici (*op. cit.*, p. 452) menţionează că locuitorii satului se numesc: m. *Rádimac*, f. *Rádimka*, pl. *Rádimci*.

După Emil Petrovici[32], care cunoştea atestarea de la 1367 *Radamlya* de la Csánki II[33], la baza toponimului stă adjectivul posesiv slav *Radimlja*, derivat din numele de persoană *Radim* cu sufixul *-j-*. Tot Petrovici arată că, judecând după *l* epentetic şi ţinând cont de criteriul geografic, toponimul nostru a fost dat de o populaţie slavă de origine sârbească. Forma de la 1367 *Radamlja* este maghiară, după cum o dovedeşte fenomenul armoniei vocalice (*a-i-a* > *a-a-a*) specifică limbii maghiare. Forma românească redă însă forma slavă, dar cu o modificare fonetică ulterioară, şi anume, cu asimilarea parţială a lui *l* în grupul consonantic *ml* > *mn*. În secolele al XIX-lea şi al XX-lea, autorităţile maghiare au utilizat, ca formă oficială, forma românească *Radimna*.

Citându-l pe Kniezsa Istvan[34], Petrovici afirmă că rom. *Radimna* provine de la numele de persoană slav *Radimŭ*, derivat cu ajutorul sufixului adjectival *-j-*. Însă, deoarece iotul slav precedat de labială (**Radimja*) a devenit *l'* – aşa-numitul „*l* epentetic” (*Radim l'a* > *Radimlja*, *Radimna*) – caracteristic graiurilor sud-slave occidentale şi absent în graiurile sud-slave orientale, suntem obligaţi să presupunem coexistenţa în aceeaşi epocă şi pe acelaşi teritoriu a două populaţii slave, vorbind dialecte deosebite, care simultan au creat toponime, fiecare în dialectul propriu. Petrovici se referea la toponimul *Liuborajdea*, cu redarea lui *d* urmat de *-j-*, prin *žd*. Tot el arată însă că se poate presupune că în graiurile sud-slave orientale a existat, dacă nu un adevărat „*l* epentetic”, cel puţin un scurt sunet accesoriu de tipul *l'*, care ulterior a dispărut la jonctura dintre morfeme (dar s-a dezvoltat în „*l* epentetic” în interiorul morfemului).

---

[31] *Monografia clisurii*, Oraviţa, 1940, p. 140-150.

[32] *Adjective posesive în* ***-j-*** *ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL, IV (1953), p. 77.

[33] Csánki Dezsö, *Magyarország törtenelmi földrajza a hunyadink korában*, vol. II, Budapesta, 1894, p. 106.

[34] *Keletmagyarország helynevei*, în Déer Jozsef, Gáldi László, *Magyarok és románok*, Budapesta, I, 1943, p. 235.

Concluzia lui Petrovici: „toponimul *Radimna* (< **Radimľa*) nu trebuie să fie neaparat de origine sud-slavă occidentală (sârbocroată)”[35], cum a susținut inițial în SCL, IV (1953), p. 77-78[36].

5. *Derivate cu suf.* ***-ić***

În Banat există câteva oiconime de origine sârbească formate cu ajutorul sufixului patronimic *-ić*.

În sârbocroată suf. *-ić* (v. bg. *ištъ* = **itjь*) formează de obicei diminutive.

a) Diminutive în sens strict, ca de ex. *bičić* ‘tăuraş’ < *bîk* ‘taur’, *cvjetić* ‘floricică’ < *cvijet* ‘floare’, *čovečić* ‘omuleț’ < *čòvjek* ‘om’, *gràdić* ‘orăşel, cetățuie’ < *grâd* ‘oraş, cetate’ etc.

Oarecum trecerea spre clasa patronimicelor a cuvintelor derivate cu *-ić* au făcut-o cuvintele care denumesc animale tinere şi plante tinere, ca de exemplu *grabić* ‘carpen tânăr’ < *grab* ‘carpen’, *jabučić* ‘măr tânăr’ < *jabuka* ‘măr’, *lavić* ‘pui de leu’ < *lav* ‘leu’, *ribić* ‘peştişor’ < *riba* ‘peşte’, *vučić* ‘pui de lup’ < *vuk* ‘lup’ etc.

b) Patronimice şi matronimice: de la apelative, ca de ex. *bratić* ‘frățior’ < *brat* ‘frate’, *kràljić* ‘crăişor, fiu de rege; prinț, principe’ < *krâlj* ‘rege’, *sèstrić* ‘surioară, soră mai mică’ < *sèstra* ‘soră’, *vojvodić* ‘fiu sau nepot de voievod’ < *vojvoda*, iar de aici şi *božić* ‘Crăciun’ (< *bog* ‘Dumnezeu’).

Cu ajutorul sufixului *-ić* în sârbocroată s-au format o mulțime de nume de familie ca *Petrić*, *Miletić*, *Grujić*, *Savić*, *Nikolić*. În extraordinar de multe cazuri, la baza acestor nume nu se află nemijlocit un apelativ sau un prenume, ci un adjectiv posesiv în *-ov* (*-ev*), ca de ex. de la apelative: *bânović* ‘fiu de ban’ < *banov* < *ban*, *králjević* ‘fiu de rege, prinț’ < *kraljev* < *kralj*, *carević* ‘fiu de împărat’ < *car* ‘împărat’; de la nume (prenume): *Milošević* < *Miloš*, *Obrenović* < *Obren*, *Jovanović* < *Jovan*, *Živanović* < *Živan*[37].

AGADICI, sat aparținător orașului Oravița – CS.

Prima atestare: 1366 *Akacs*. Următoarele atestări: 1699 poss. *Agacsics*, 1690-1700 *Agatics*, 1822 *Agadits*, 1851 *Agadics* (Suciu I 26).

Având în vedere numele de la 1690-1700 – *Agatics* – acesta pare a proveni din srb. *Agatić*, un derivat cu suf. antroponimic *-ić* de la *Agata*,

---

[35] Emil Petrovici, *Un toponim de origine sud-slavă orientală în Banat – **Ljuborajdea***, în idem, SDT, p. 253.

[36] După Tomici (*Onomastica* 452), oiconimul srb. *Radimnja*, pronunțat şi *Radimna* < antrop. *Rada* + suf. *-imja*.

[37] Vezi A. Leskien, *Grammatik der serbo-kroatischen Sprache. 1. Teil: Lautlehre, Stammbildung, Formenlehre*, Heidelberg, Carl Winter’s Universitätsbuchhandlung, 1914, p. 268-269; Skok I 705-706, s.v. *-ić*.

înregistrat de Grković 217, provenit, după cercetătoarea sârbă, de la gr. *'Αγ'αδη* 'dobra, blaga' (= bună, blândă, blajină).

Forma românească actuală, ca şi cele înregistrate la 1822 şi 1851, ne trimit la un prototip cu *-d-* mai apropiat de cel grecesc (*'Αγ'αδη*) derivat cu *-ić*. Forma populară *Gădiś*, după Ioniță[38], a luat naştere din cea oficială *Agadici*, cu afereza lui *a* inițial şi cu transformarea africatei prepalatale *ć* în *ś*. Forma *Gădiş*, notată de NALR-Banat I 43[39], dacă aceasta corespunde într-adevăr pronunțării populare, ne-ar conduce spre o altă explicație etimologică: n. pers. *Gad* (DOR 280) + suf. *-iş*, dar se opune accentul[40].

BOZOVICI, sat, reşedință de comună – CS.

Atestări: 1484 *Bohowÿth*, 1551 *Bozowÿth*, *Bozowÿtth*, 1591 *Bozovitti*, 1603 *Bozovvitt*, 1690-1700 *Bovics*, 1774 *Bosovics*, *Bosevics*, 1829 *Bozovich*, *Boxovich*, 1840 *Bosovich* (Suciu I 100).

În *Toponime slave din valea Almăjului (Banat)*[41], Emil Petrovici explică oiconimul *Bozovici* ca având la bază apelativul slav *bŭzŭ* 'boz', ceea ce ar fi însemnat ca *o* din prima silabă să reflecte tratamentul „bulgar" al ierului intens. Forma veche a putut fi **Băzoviś*, devenită prin asimilarea *ă-o* > *o-o*, favorizată de labiala inițială *b* sau prin influența rom. *Boz* (< sl. *bŭzŭ*), ajungându-se în cele din urmă la forma *Bozoviś*.

Într-o contribuție ulterioară[42], ținând cont că oiconimul almăjean prezintă suf. *-ić* de origine sârbocroată, care sub forma de singular (*-ić*) formează patronimice, de cele mai multe ori având la bază nu numele de la care a derivat, ci adjectivul posesiv în *-ov-* (*-ev*): *Jovan-ov-ić* 'Ionescu', iar sub forma de plural (dar şi de singular) formează toponime indicând pe urmaşii aceluia care a întemeiat satul, slavistul clujean consideră că *Bozovici* trebuie să aibă la bază un nume (= antroponim – n.n. V. F.), nu un apelativ, cf. numele de familie *Bozanić* (< *Boz* + suf. *-an* + suf. *-ić*), aşa încât şi toponimul *Bozovici*, provine din *Boz* + suf. *-ov-* + suf. *-ić*). Că aşa stau lucrurile o demonstrează şi faptul că orice ier nedispărut a dat în sârbocroată *a* (dialectal *ă*): cf. srb. *baz* (< *bŭzŭ*) 'soc', *bazovina* 'lemn de soc', *Bazovik* (toponim în Serbia) sau cu ierul neintens dispărut: *bzova* 'soc', *bzovina* 'lemn de soc', *Bazovik* (toponim în Serbia = Socet)[43].

CHEGLEVICI, sat, comuna Dudeştii Vechi – TM.

---

[38] *Nume*, p. 113.

[39] NALR-Banat = *Noul atlas lingvistic român, pe regiuni. Banat I*, Bucureşti, EA, 1980, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu.

[40] Derivatele cu suf. *-iş* au accentul pe radical, iar în acest caz *a* din *Gadiş* nu putea deveni *ă*.

[41] DR, VIII (1934-1935), p. 175-180, retipărit în SDT, p. 138-141.

[42] *Daco-slava*, în DR X_2 (1943), p. 233-277.

[43] Idem, DR, VIII (1934-1935), 1936, p. 256, nota 6. Vezi şi Vasile Frățilă, *Toponimie almăjeană*, în *Studia in honorem magistri Alexandru Metea*, Timişoara, Editura Universității de Vest, 2008, p. 209-210.

Atestări: 1844 *Cheglevici*, 1913 *Keglevichháza*, 1921 *Cheglevici* (Suciu I 136).

Oiconimul timişean provine din n. fam. scr. *Keglević*[44] < *Kegl* (< n. fam. germ. *Kegel*) + suf. *ević*. Numele localităţii este dat după cel al grofului Keglevich Gabriel (Gabor) (1784-1854), care a întemeiat satul pe seama coloniştilor germani. Pe vremea întemeierii satului, Keglevich avea şi funcţia de preşedinte cameral[45].

CIUCHICI, sat, reşedinţă de comună – CS.

Atestări: 1464 *Thyuko*, 1690-1700 *Zsukisch*, 1828 *Csukits*, 1851 *Csukics*, 1913 *Tyuko* (Suciu I 152).

Oiconim de origine antroponimică sârbească: *Čukić*, atestat ca prenume deja în sec. al XVI-lea (cf. RJA) (DTB II 68). Cf. şi srb. *Čuka* (Grković 199), de la care cu suf. *-ić* se putea forma *Čukić*.

DIVICI, sat, comuna Pojejena – CS.

Atestări: 1723 *Dibitz* (harta Mercy), 1761 *Tibity*, *Divics*, 1829 *Divich*, *Divics*, 1840 *Divich* (Suciu I 201).

Toponim de origine antroponimică provenind din srb. *Divić* < *Div* (hipocoristic de la *Divislav*, atestat deja la 1260 – Grković 75) + suf. *-ić*. Cf. şi numele sârbeşti *Divan* (< *Div* + *-an*), *Divac* (< *Div* + *-ac*), *Divoje* (< *Div* + *-oje*), *Divoš* (< *Div* + *-oš*) etc. DTB III 45 îl crede, de asemenea, un toponim sârbesc şi trimite la RČM şi la RJA care îl înregistrează ca toponim în Banat şi în Serbia, dar şi la *Dìvić*, prenume şi nume de sat în Bosnia[46].

HONORICI, sat, comuna Victor Vlad Delamarina – TM.

Atestări: 1371-1372 *Honorych*, 1650 *Honoricz*, 1828, 1851 *Honoris*, 1913 *Honoros* (Suciu I 294).

După Petrovici[47], *Honorici* s-ar înscrie între cele câteva nume de localităţi (*Agadici*, *Bozovici*, *Curtici* şi *Divici*) care ar putea fi formate cu suf. *-ici*, toate în partea de sud-vest a ţării unde se întâlnesc şi alte toponime prezentând fonetism sârbocroat.

După Pătruţ[48], localitatea poartă un nume de persoană, omofon, rar, neatestat, derivat cu suf. *-iĉ-*, rostit *-iś-*, aplicat unei teme *(H)onor-*. Forma ungurească *Honoros* se explică din rom. *Honoriś*, prin asimilare vocalică *o-i* > *o-o* sau prin armonie vocalică.

6. *Derivate cu sufixul* ***-ak***

În sârbocroată, suf. *-ak*, printre altele, are şi funcţia de a crea substantive de la adjective şi nume de familie: cf. *ludak*, s. m. ‘om violent,

---

[44] Înregistrat în *Lexik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske*, Zagreb, 1976, p. 288.
[45] Kiss Lajos, I, 705; Creţan-Frăţilă 705.
[46] Tomici (*Onomastica* 373) îl derivă din srb. *div* ‘uriaş’ cu suf. *-ić* sau din srb. *Diva* < *Deva* ‘Maica Domnului’, cu suf. *-ić*.
[47] *Daco-slava*, DR, X_2 (1943), p. 263.
[48] *Nume*, p. 118.

crud' < *lud*, *-a*, *-o*, adj. 'nebun, alienat', *nòvāk* s. m. 'novice' < *nov*, *-a*, *-o* 'nou', *Novak* (> rom. *Novac*) 'nou-născut', *ljevak* s. m. 'om stângaci, om care foloseşte, care se serveşte mai bine de mâna stângă decât de cea dreaptă' < *ljev/i*, *-a*, *-o*, adj. 'stâng, -ă', *gluhak*, s. m., 'om surd' < *gluh*, *-a*, *-o*, adj. 'surd, -ă' cf. şi numele *Gluhak* (< *gluhak*)[49].

În Banat avem un singur oiconim format cu suf. *-ak*: ***LUPAC***, sat, comună – CS.

Atestări: 1598 *Moyselupak*, 1785 *Lupak*, 1776 *Lupak*, 1828 *Luppak* (Suciu I 369; DTB V 177).

După cum se vede, prima atestare notează un antroponim *Moise Lupac*. Oiconimul provine de la n. pers. caraşovean *Lupak*, probabil un derivat de la rom. *Lupu* sau *Lupa* (de la care la Tomici (*Onomastica* 190) găsim şi alte derivate: *Lupić*, *Lupulov*, *Lupulović*, *Lupuljev* etc.) cu suf. *-ak*[50].

Tomici (*Onomastica* 417) îl derivă din rom. *lup* + suf. srb. *-ak*, or, după cum îl atestă documentele, acesta provine dintr-un antrop. *Lupak* (< *Lup(u)* + suf. *-ak*). Interesant este că Grković 121 atestă numele *Lupo*, pe care îl derivă din numele latinesc *Lupus* < *lupus* 'vuk' şi pe care îl consideră nume de sfânt creştin (ime hriščanskoj svetiteljà), iar pe *Lupša*, derivat de la *Lup(o)* cu suf. *-ša*.

7. *Derivate cu suf.* ****-ĭsk-ica***

În limbile slave de sud, suf. **-ĭsk-ica*, la origine, forma hidronime, care apoi s-au extins şi asupra oiconimelor. La noi asemenea nume de locuri, derivate cu suf. ****-ĭskica***, devenit *-ština* şi uneori *-šnica* se întâlnesc, după Emil Petrovici[51], numai în Oltenia şi în Banat.

Inițial, toponimele slave formate cu suf. **-ĭsk-ica* desemnau cursuri de apă formate dintr-un derivat cu suf. *-ĭsk-* de la un nume de localitate, urmat de un substantiv cu sensul de 'râu' (în sl. *rěka* sau *dolina* 'vale'). Astfel, de la un toponim (devenit oiconim) **Drěnovŭ*, **Drěnova* sau **Drěnovo* s-a format adjectivul, sub forma feminină, **drenovĭska*, întrebuințat ca determinant pe lângă substantivul *rěka*, de la care s-a obținut hidronimul **Drěnovĭska Rěka*. Prin omiterea substantivului *rěka*, înlocuit cu suf. *-ica*, cu rol de substantivare, s-a ajuns la **Drěnovĭsk-ica*, de unde prin palatalizarea grupului consonantic *-sk-*, urmat de vocală

---

[49] Vezi Skok I 19, s.v. *-ak*; vezi şi Leskien, *Grammatik*, I, p. 401-402.

[50] În sârbocroată, suf. *-ak* formează masculine de la feminine, cf. *patak* 'rățoi' < *patka* 'rață', *gusāk* 'gâscan' < *gùska* 'gâscă', *mačak* 'motan' < *mačka* 'pisică', *svračak* 'strâncioc' < *svraka* 'coțofană', *momak* 'flăcău; adolescent' < *moma* 'fată', *krmak* 'vier' < *krmača* 'scroafă' (Skok I 18, s.v. *-(a)k*[1]).

[51] *Toponime slave în* ****-ĭsk-ica*** *pe teritoriul României*, în CL, XIII (1968), nr. 2, p. 193-199, republicat în idem, SDT, p. 291.

anterioară, acesta s-a transformat în *-št-*, iar în urma amuțirii ierurilor neintense, a identificării lui iat (**ě*) cu **e* şi a căderii lui *-v-* în grupul consonantic *-všt-* a rezultat *Drenoštica*. Numele formate cu suf. **-ĭskica* au fost transferate adeseori asupra numelor localităților prin care curg apele respective. Nu rareori, în urma transferului numelui de apă asupra localității, vechiul nume a fost părăsit.

La baza toponimelor formate cu suf. **-ĭsk-ica* pot sta nu numai adjectivele formate de la apelative, ci şi nume de persoane (mai exact la baza numelui de localitate din care e derivat adjectivul).

Sufixul *-ština* (< **-ĭsk-ica*) a fost modificat uneori în *-šnica* în principal sub influența hidronimelor derivate cu suf. compus *–ĭnica*, în special a celor a căror temă se termina în *-š* (cf. *Elešnica* < **jelĭch(a)* 'arin' + *-ĭnica*, *Krušnica* < *kruš(a)* 'păr' (pom fructifer) + *-ĭnica*), fapt ce i-a putut determina pe vorbitori să degajeze în mod mecanic un fel de sufix *-šnica*[52].

Pe teritoriul Banatului trei localități sunt formate cu suf. slav *-*ĭsk-ica* de la nume de persoane: *Bolvaşnița*, *Petroşnița* şi *Valea Bolvaşnița*, toate în jud. Caraş-Severin.

BOLVAŞNIȚA, sat, reşedință de comună – CS.

Bolvaşnița este şi numele unui pârâu, afluent pe stânga al râului Belareca, având lungime de 11 km.

Atestări: 1376 *Bolasnicha*, 1447 *Bolwosnycze*, 1453 *Balwasnicza*, 1495 *Bolvasnycza*,1480 *Felsö-Bolvasnicza*, *Alsó-Bolvasnicza*, *Közép-Bolvasnicza*, 1515 *Bolwasnicha*, 1525, 1531 *Bolwasnyczy*, 1561 *Bolwasnycha*, 1582 *Alsó-Bolvasnitza*, *Felső-Bolvasnitza*, 1598 *Bolvasnitza*, 1690 *Bolvasnicza*, 1829 *Polvasznicza vel Bolvashnicza*, 1840 *Bolvasznicza*, 1913 *Bolvas* (Suciu I 93).

VALEA BOLVAŞNIȚA, sat, comuna Mehadia – CS, aflat la confluența pârâului Bolvaşnița cu Belareca.

Atestări: 1436 *Bolvasticza*, 1439 *Bolosnycza*, 1690-1700 *Balvasnicza*, 1769 *Bolvasnicza*, 1829 *Vallya Bolvasnicza*, *Valliabolvasnicza*, 1940 *Valia Bolvashnicza* (Suciu II 225).

Cele două localități, *Bolvaşnița* şi *Valea Bolvaşnița*, şi-au primit numele de la cel al pârâului *Bolvaşnița*, care la început trebuie să se fi numit **Bolvańe* sau **Bolvańa*, **Bolvańĭ*, derivat cu sufixul adjectival posesiv *-j-* de la un nume de persoană **Bolvań*. Numele pârâului, format de la cel al localității, trebuie să se fi numit la început **Bolvań(ĭ)skica*, apoi *Bolvań(ĭ)ština*, şi, în sfârşit, *Bolvašnica*.

În fosta Iugoslavie, arată E. Petrovici[53], există mai multe sate numite *Bovan* (forma mai veche *Bolvan*). E posibil, spune slavistul român,

---

[52] Idem, *ibidem*, p. 284-286.
[53] *Art. cit.*

ca şi satul din judeţul Caraş-Severin să se fi numit *Bolvan*. Şi la noi numele de familie *Bolovan* (< *bolovan* < sl. *bolvan*, cf. v. sl. *bolŭvanŭ*, bg. *balvan*, *bulvan*, scr. *balvan*, *bolvan*) este unul destul de frecvent[54].

PETROŞNIŢA, sat, comuna Bucoşniţa – CS.

Atestări: 1468 *Petrosnicza*, 1525 *Petrosnycza*, 1829 *Petrosnicza*, 1840 *Petroshnicza*. Ca formă oficială maghiară a purtat şi numele de *Petresfalva* (Suciu II 41).

Localitatea este aşezată pe râul cu acelaşi nume.

Numele localităţii provine de la cel al râului, însă numele care stă la baza hidronimului trebuie să fi fost **Petrov(o)* (**Petrova*), însemnând „satul lui Petru", din care a fost derivat **Petrov(ĭ)ska Rěka*, apoi, după omiterea substantivului determinat *rěka* şi înlocuirea lui cu suf. *-ica*, cu rol de substantivare, > **Petrov(ĭ)kica* > **Petrov(ĭ)ština* > *Petroštica* > *Petrošnica* (*Petroşniţa*)[55].

ABREVIERI

AR = judeţul Arad
bg. = bulgar, bulgăresc
ceh. = cehă, cehesc
cf. = confer
CS = judeţul Caraş-Severin
EA = Editura Academiei
EŞE = Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică
germ. = german(ă)
hipoc. = hipocoristic
magh. = maghiar
MH = judeţul Mehedinţi
n. b. sau nb = nume bărbătesc
n. fam. = nume de familie
pol. = plonez(ă)
rom. = română, românesc
scr. = sârbocroat(ă)
sl. = slavă
srb. = sârbă, sârbesc
TM = judeţul Timiş
top. = toponim
v. sl. = vechi slav

---

[54] După DFNFR, p. 294, numele *Bolovan* are frecvenţa absolută 1856, din care în Oltenia 901 (în Dolj 118, în Gorj 162, în Mehedinţi 4, în Olt 219, în Vâlcea 328), în Muntenia 289 (în Argeş 110, în Brăila 11, în Buzău 52, în Dâmboviţa 36, în Giurgiu 2, în Prahova 24, în Teleorman 53), în Dobrogea 31 (în Constanţa 25, în Tulcea 6), în Moldova 180 (în Botoşani 6, în Galaţi 5, în Iaşi 1, în Neamţ 1, în Suceava 6, în Vrancea 160, în Vaslui 1), în Maramureş, în Transilvania 198 (în Bistriţa-Năsăud 2, în Braşov 83, în Cluj 10, în Covasna 3, în Hunedoara 21, în Mureş 4, în Sibiu 75), în Crişana 106 (în Arad 104, în Bihor 2), în Banat 35 (în Caraş-Severin 16, în Timiş 19), în Bucureşti 113.

[55] Petrovici, *Toponime slave în* ***-ĭsk-ica***, în idem, SDT, p. 284-291, în special p. 290.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

Creţan-Frăţilă = Remus Creţan, Vasile Frăţilă, *Dicţionar geografic-istoric şi toponimic al judeţului Timiş*, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2007.

DFNFR = Dicţionar de frecvenţă a numelor de familie din România (DFNFR), vol. I, A-B, Craiova, Editura Universitaria, 2003, redactor responsabil prof. univ. dr. Teodor Oancă.

DOR = N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, EA, 1963.

DTB I = Vasile Frăţilă, Viorica Goicu, Rodica Sufleţel, *Dicţionarul toponimic al Banatului*, I (A-B), Timişoara, TUT, 1985.

DTB II = Rodica Sufleţel, Viorica Goicu, *Dicţionarul toponimic al Banatului*, II (C), Timişoara, TUT, 1985.

DTB III = Rodica Sufleţel, Viorica Goicu, *Dicţionarul toponimic al Banatului*, III (D-E), Timişoara, 1986.

Ilčev = St. Ilčev, *Rečnik na familni imena u bălgarite*, Sofia, 1979.

Ioniţă, *Nume* = Vasile C. Ioniţă, *Nume de locuri din Banat*, Timişoara, Editura Facla, 1982.

Iordan, *Top. rom.* = Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, EA, 1963.

Iordan, DNFR = Iorgu Iordan, *Dicţionar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

Grković = Milica Grković, *Rečnik ličnich imena kod srba*, Beograd, 1977.

Kisch, *Das Banat* = Gustav Kisch, *Das Banat im Spiegel seiner Ortsnamen*, Timişoara, 1928.

Kisch, *Siebenbűrgen* = Gustav Kisch, *Siebenbűrgen im Lichte der Sprache*, Hermannstadt, 1929.

Kiss Lajos I-II = Kiss Lajos, *Főldrajzinevek etimológiai szotara*, Budapest, 1980.

NALR – Banat I = *Noul Atlas lingvistic român, pe regiuni – Banat*, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, sub conducerea lui Petru Neiescu, I, Bucureşti, EA, 1980.

Pătruţ, *Nume* = Ioan Pătruţ, *Nume de persoane şi nume de locuri româneşti*, Bucureşti, EŞE, 1984.

Pătruţ, OR = Ioan Pătruţ, *Onomastică românească*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980.

Pătruţ, *Studii* = Ioan Pătruţ, *Studii de limba română şi slavistică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974.

Petrişor, *Ciudanoviţa* = Marin Petrişor, *Graiul de la Ciudanoviţa* (valea Caraşului), „Philologica”, I, Bucureşti, EA, 1970, p. 85-101.

Petrovici, SDT = Emil Petrovici, *Studii de dialectologie şi toponimie*, Bucureşti, EA, 1970 (volum îngrijit de I. Pătruţ, B. Kelemen şi I. Mării).

RČM = *Rečnik mesta*. Kraljevina, Srba, Hrvata i Slovenaca, I-II, Belgrad, 1925.

RJA = *Rječnik hrvatakoga ili srpskoga jezika*, t. I-XVIII, Zagreb, 1880-1960.

Skok I-III = Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, t. I-III, Zagreb, 1971-1973.

SO = *Studii de onomastică*, I-V, Cluj-Napoca, 1976-1990.
Suciu I-II = Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, I-II, Bucureşti, EA, 1967, 1968.
Tomici, *Onomastica* = Mile Tomici, *Onomastica sârbilor şi a croaților din România*, Bucureşti, EA, 2006.

OIKONIMES SLAVES DE LA REGION DU BANAT, D'ORIGINE ANTHROPONYMIQUE

(Résumé)

L'auteur démontre qu'une partie des oiconymes slaves du Banat ont une origine anthroponymique. Ces oiconymes proviennent soit de la forme complète des noms laïques ou religieux, soit de la forme hypocoristique de ces noms. Ce type de noms indique le propriétaire du terrain ou le fondateur de la communauté. La plupart d'entre eux sont formés à l'aide des suffixes adjectivaux possessifs.

L'article commence avec les oiconymes d'origine anthroponymique dérivés avec les suffixes ***-ov-/-ev-*** et leurs composés : ***-ovica***, ***-evac*** (*Blajova*, *Borlova*, *Bratova*, *Ciclova*, *Cliciova*, *Ciudanovița*, *Lucacevăț*, *Lucareț*) et traite ensuite les oiconymes dérivés avec les suffixes ***-in*** (*Berini*, *Bogâltin*, *Butin*, *Jitin*, etc.), ***-inț < -in(ĭ)ci*** (*Balinț*, *Belinț*, *Belotinț*, *Labaşinț*, etc.), ***-j-*** (*Liuborajdea* < *Ljuberajd* + ***-j-****a*, *Radimna* < *Radim* ***-j-****a*), ***-ici*** < ***ić*** < ***itjъ*** (*Agadici*, *Bozovici*, *Cheglevici*, *Divici*, etc.), ***-ac*** < ***-ak*** (*Lupac*) et ***-şnița*** < ***-ştița*** < ****-isk-ica*** (*Bolvaşnița*, *(Valea) Bolvaşnița*, *Petroşnița*).

AUT, XLVIII, 2010, p. 170-187

ORIGINEA NUMELUI DE FAMILIE *MUNTEAN(U)*

de

Viorica GOICU, Simona GOICU-CEALMOF

1. Numele de familie al profesorului nostru, Ştefan Munteanu, provine din apelativul topic *muntean*, înregistrat în DLR ca substantiv cu două sensuri: 1. (în opoziție cu *vălean*, *câmpean*) „om originar de la munte, care trăieşte la munte, locuitor de la munte": Cu ruşine ostrovan, iar cu cinste *muntean* a se numi şi a se ținea, primea (Cantemir, *Istoria ieroglifică*); 2. „persoană care face parte din populația Țării Româneşti sau a Munteniei ori este originară de acolo"; (la plural) „populația Țării Româneşti sau a Munteniei": Măi *muntene*, măi vecine, / Vină să te prinzi cu mine (V. Alecsandri, *Poezii*, II, 136). La rândul său, apelativul *muntean* este un derivat din mai vechiul cuvânt *munte*, moştenit din lat. *mons*, *montem* „munte", şi sufixul *-ean* < v. sl. *-eaninŭ*, *-janinŭ*, pl. *-eane*, *-jane*[1].

Apelativul latinesc *mons*, *montem* este un termen panromanic care se păstrează cu sensul etimologic în limbile occidentale şi în dalmată (it. *monte*, fr., prov. *mont*, cat. *munt*, sp., pg. *monte*, d. *muant*) precum şi în dr., ar., ir. *munte*, mgl. *munti*, iar derivatul *monticellus* în dr. *muncel* şi în d. *munčel*, it. *mon(ti)cello*, fr. *monceau*, prov. *moncel* şi sp. *montecillo*[2]. În slavă, sufixul în discuție formează singularul unor substantive indicând starea socială, naționalitatea cuiva: v. sl. *Rimljaninŭ* „roman", *seljaninŭ* „sătean"[3]. Sufixul *-ean*, cel mai vechi sufix pentru formarea numelor de locuitori în română, a intrat în limbă odată cu numele slave de locuitori, în textele vechi fiind consemnate forme slave ca: *Bereninulu* (< *Beria*) –

---

[1] Magdalena Popescu, *Nume de locuitori derivate de la teme străine*, în SMFC, II (1960), p. 216.

[2] H. Mihăescu, *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993, p. 187.

[3] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*. I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, Bucureşti, 1986, p. 217.

COD. VOR. 14, Gae *Derveninulu* (< *Dervĭia*) – COD. VOR. 14, *Efeseĭaninulu* (< *Efes*) – COD. VOR. 34, *Eghipteaninu* – COD. VOR. 36, *Ethiopleanii* – PSALT. 141, *Iudeĭanin* – COD. VOR. 12 etc.[4] În dacoromână, sufixul *-ean* formează adjective şi substantive: *apusean*, *mesean*, *mirean*, *sătean* etc., precum şi nume de familie: *Bolintineanu* etc., iar în aromână şi meglenoromână, *-ean* formează mai ales substantive: ar. *bitulean* „locuitor din Bitolia", *Ocridean* etc.; mgl. *cătunean* (< *cătun*) „ţăran, sătean"[5].

Faptul că, treptat, vechiul sufix *-ean* a devenit foarte productiv în limba română pentru a forma nume de locuitori, trebuie să fi determinat scoaterea din uz a mai vechiului sufix latinesc *-(i)anu*, care s-a păstrat în celelalte limbi romanice (gal., cast., arag. *-an(o)*, ast. *-an(u)*, port. *-aõ*, cat. *à*, occ. *-àn / -à*, fr. *-ain*, fr. pr. *-an*, romanşă *-aun*, friul. *-àn*, it. *-ano*, sard. *-anu*), iar în dacoromână *-în*, *-ân*[6], doar în dr. *român*, ar. *armân*, ir. *rumer* (< lat. *Romanus*) ca nume etnic. Dacă toate aceste populaţii dispersate în nordul şi sudul Dunării se denumeau ele înseşi prin acelaşi termen latin *romanus*, iar toate sursele medievale le înglobau sub genericul slav *vlah*, rezultă că cele patru dialecte se încadrează într-un sistem lingvistic unic, numit *limba română*.

2. Numele de familie *Munteanu* provine din supranumele omonim, atribuit unor persoane originare de la munte sau care au trăit la munte şi s-au stabilit, într-o fază iniţială, în localităţile de la poalele acestuia. Onomasticienii români au pus în circulaţie şi o altă explicaţie.

Astfel, Ştefan Paşca, în remarcabila sa lucrare *Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, unde a analizat toate numele înregistrate în urbariile întocmite între anii 1633-1789 şi pe cele obţinute, pe baza unui chestionar, de la membrii corespondenţi ai Muzeului Limbii Române, între care şi numele de familie *Muntean(u)* redat prin forma *Muntjan* (1680) cu o prezenţă în cele mai multe localităţi din Ţara Oltului, consideră că acest nume este un derivat (cu sufixul *-ean*) de la apelativul topic *munte* sau din numele topic *Muntenia*[7].

Mai tranşant, N. A. Constantinescu[8] îl consideră pe *Muntean* „un nume etnic care designă în special pe insul «originar din Muntenia»", cu cea mai veche atestare în Moldova sub forma *Muntean* (1675-92), apoi *Muntean* Nicşul, şoimar (1591-600), *Muntean* Radu ţig. (1591-600), dar şi

---

[4] Magdalena Popescu, *art. cit.*, p. 216.
[5] Al. Rosetti, *op. cit.*, p. 216.
[6] *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane*. Volume I/1. *Introductions. Cahiers de normes rédactionnelles. Morphologie. Bibliographies*, Tübingen, 2007, p. 125.
[7] Ştefan Paşca, *Nume de persoane şi nume de animale din Ţara Oltului*, Bucureşti, 1936, p. 285.
[8] *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963, p. 328-329.

un nume care indică apartenența locală, cum este *Muntian* Stoica, mold. (Glos.)[9].

La rândul său, Iorgu Iordan[10] îl înregistrează pe *Muntean(u)* ca nume de familie provenit din *muntean* cu sensurile: 1. „locuitor dintr-o regiune muntoasă"; 2. „locuitor al Munteniei".

Mai recent, Teodor Oancă[11] arată că numele de familie *Muntean* provine, în regiunile transcarpatice, din supranumele omonim atribuit unor persoane originare din sate de munte şi stabilite la şes, dar şi unor români din Țara Românească ajunşi în regiunile româneşti transcarpatice, ca şi mulți moldoveni, care, în aceste regiuni, au primit supranumele *Moldovan*. De asemenea, în repertoriul numelor de familie cu cea mai mare frecvență (primele 50 de nume) în Italia şi în țările din Europa[12], pentru România figurează şi numele de familie *Munteanu*, pe locul 22[13], consemnat de Teodor Oancă cu sensul „valacco" („valah", „muntean").

3. Care este originea reală a numelui de familie *Munteanu*? Ipoteza spre care ne-am putea îndrepta atenția pentru a răspunde la această întrebare plasează apariția supranumelui *Muntean(u)* înainte de secolul al XVI-lea, când este atestat atât ca antroponim în Moldova (*Mu(n)tjanu(l)* 1560, *Muntjanul* 1569) şi Țara Românească (*Mu(n)tja(n)* 1598), cât şi ca toponim: satul *Muntjane* (= *Munteni*) din Moldova 1503; *Mu(n)tjani(m)* din Țara Românească 1593[14]. Chiar dacă pentru Transilvania nu dispunem de atestări mai vechi de secolul al XVII-lea pentru supranumele *Muntean(u)* (notat *Muntjan* în localitățile din Țara Oltului) (v. *supra*), este cunoscut faptul că aici s-a conservat cel mai bine elementul latin moştenit. Constituirea graiurilor dacoromâne a fost un proces care s-a continuat dinspre Transilvania spre Moldova, Muntenia, Oltenia, fapt care se poate verifica urmărindu-se hărțile *Atlasului Lingvistic Român*. De aici se poate trage şi o concluzie de ordin istoric, cu consecințe în plan onomastic: revărsarea elementului românesc s-a petrecut dinspre Transilvania spre provinciile de la sud şi est de Carpați şi nu invers. Capitalele Moldovei şi Țării Româneşti sunt situate, în timp, dinspre munte spre câmpie: Baia, Suceava, Iaşi; Câmpulung, Curtea de Argeş, Târgovişte, Bucureşti[15].

---

[9] Damian C. Bogdan, *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946.

[10] *Dicționar al numelor de familie româneşti*, Bucureşti, 1983, p. 319.

[11] *Geografie antroponimică românească. Metodă şi aplicații*, Craiova, 1999, p. 78.

[12] Enzo Caffarelli, *Cognomi in Italia e in Europa*: *àmbiti lessicali come fonti onimiche*, în „Atti del Simpozio Internazionale", Zara, 1-4 settembre 2004, Roma, 2005, p. 227-266.

[13] Conform Bazei de date antroponimice a României (BDAR) 1994, care a existat la Facultatea de Litere din cadrul Universității din Craiova.

[14] *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române. 1374-1600*, Bucureşti, 1981 (redactor responsabil Gh. Bolocan), p. 149.

[15] Grigore Brâncuş, *Introducere în istoria limbii române*, I, Bucureşti, 2002, p. 15.

4. Mai târziu însă, în cadrul mai restrâns al regiunilor învecinate, au avut loc treceri de populații peste Carpați în ambele sensuri, impuse de situația generală social-economică şi politică dintr-o provincie sau alta. Documente din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea ale unor nobili transilvăneni fac referiri în mai multe rânduri la aşa-numiții *munteni* (cuvântul apare atât ca termen comun, cât şi ca nume de persoană), adică „oameni veniți de peste munți", de fapt iobagi (şerbi) fugiți din Țara Românească pe moşiile de pe Râu Grădiştii[16]. Astfel, într-o ascultare de martori din 1667, reiese că „în timpul principelui Rákóczi cel Bătrân, muntenii (*muntyánok*) au ieşit în număr mare din Țara Românească" şi că „boierii au ieşit după ei şi pe mulți i-au adus înapoi, în Țara Românească", pe Râu Grădiştii rămânând doar cei aşezați pe pământul lui Barcsai Sigismund, „deoarece stăpânul a răspuns de ei" (Trans. Barcs., p. 119)[17]. Dintre iobagii rămaşi aici sunt amintiți *Muntyán Sztámbor* şi *Muntyán Ráduly Kosztanul* (din Orăştioara de Sus); *Ráduly Dósa*, *Csukur Muntyán* şi *Vlád Muntyán* (din Costeşti); *Ioanes Koszta*, *Muntyán Kezán*, *Ráduly Bugjin* (din Orăştioara de Jos) etc. Şi în prezent, supranumele *Muntean(u)* este frecvent întâlnit ca nume de familie în satele Bucium, Orăştioara de Sus şi Ludeşti. Tot aici, el a pătruns şi în toponimie: *Dosu lui Munteanu* şi *Valea lui Munteanu* sunt două locuri în aşezarea de mărgineni aparținând Orăştioarei de Sus[18].

Dintre alte ținuturi subcarpatice transilvănene în care întâlnim realități istorice similare, reflectate în onomastică prin numele *Muntean(u)*, îl amintim pe cel al Pădurenilor şi Muntenilor de la sud de oraşul Hunedoara. La est de teritoriul pădurenesc se întinde teritoriul muntean, iar din punct de vedere lingvistic, potrivit cercetărilor întreprinse de Iosif Popovici, partea sud-estică a acestui teritoriu depinde de vechea bază a ținutului Huniade şi Brooser şi de zestrea lingvistică adusă din Muntenia[19]. Şi aici, locuitorii numiți *munteni* sunt, în marea lor majoritate, veniți din Țara Românească. Mult mai numeroşi decât cei de pe Râu Grădiştii, ei au întemeiat chiar unele sate (Vadu Dobrii, Poiana Răchițelii), iar în multe altele locuiesc împreună cu pădurenii; în regiune, ei sunt consemnați şi de conscripția din 1681[20].

---

[16] Mircea Homorodean, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980, p. 104.
[17] Biblioteca Academiei (Filiala Cluj-Napoca), Arhiva istorică; arhiva familiei Bánffy, transumpturi.
[18] Mircea Homorodean, *op. cit.*, p. 105.
[19] Iosif Popovici, *Scrieri lingvistice*. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice de Maria Purdela-Sitaru şi Livia Vasiluță, Timişoara, 1979, p. 165.
[20] Mircea Homorodean, *op. cit.*, p. 106.

În privința mobilității persoanelor, nu trebuie să avem în vedere criteriul asupra valorilor actuale şi urbane (străinul este cel care aparține unei alte națiuni; emigrarea începe la frontierele națiunii noastre), ci asupra celor aparținând populațiilor vechi, care erau esențial rurale. Până la o dată recentă, în localitățile rurale, străinul era cel care provenea dintr-o altă localitate, chiar vecină, iar autohtonul îşi pierdea calitatea prin mutarea într-o altă localitate, chiar aşezată în apropiere. Întrucât supranumele au existat din toate timpurile, din Antichitate până în zilele noastre, şi deci este imposibil să se limiteze existența lor doar la perioada modernă, apreciem că şi supranumele *Munteanu* este o desemnare onomastică foarte veche la români, atribuită persoanelor sau familiilor care au locuit la munte şi s-au stabilit în zonele mai joase din imediata vecinătate; apoi supranumele *Munteanu* a migrat şi în alte provincii istorice odată cu familiile care practicau îndeosebi păstoritul de transhumanță.

5. Potrivit unei repartiții realizate la nivel național în 1994[21], purtătorii numelui de familie *Muntean* (o formă specifică regiunilor româneşti transcarpatice, întrucât reprezentanții administrației maghiare nu l-au notat pe [-*u*] final la numele româneşti[22]), se concentrează aproape jumătate (47, 50%) în județele Alba (4.029), Hunedoara (5.095), şi Sibiu (4.958) dintr-un total de 29.651 la nivelul întregii țări. De asemenea, la limita Carpaților Răsăriteni şi a Munților Apuseni cu Podişul Transilvaniei, în județele Bistrița-Năsăud, Cluj şi Mureş, numele de familie *Muntean* înregistrează împreună frecvența 4.245 adică 31,80% din frecvența absolută a acestei variante antroponimice în regiunile transcarpatice. Şi frecvența înregistrată în județul Maramureş este destul de ridicată (1.209) şi se datorează, ca şi în județele amintite anterior, coborârii unor *munteni* din satele şi cătunele aflate în părțile superioare ale depresiunii, mai aproape de plaiurile de păşunat[23].

Din materialul dialectal şi onomastic cules de Vasile Ursan pentru teza sa de doctorat *Graiul din Mărginimea Sibiului*, Timişoara, 2004, am constatat că între numele de familie mai des întâlnite se află şi *Muntean(u)*, prezent în 8 localități din cele 17 anchetate de autor (Amnaş, Gura Râului, Orlat, Poiana, Poplaca, Răşinari, Sălişte, Sibiel).

6. Când un nume de familie provine de la un nume de loc, individul este numit după un loc bine definit: în cazul de față, nu este vorba de un munte oarecare, ci de muntele cel mai apropiat sau cunoscut. Dacă din punct de vedere strict lingvistic, o desemnare locativă poate fi considerată ca un apelativ, din punct de vedere onomastic, muntele este numit *Muntele*, articolul definit -*le* având rolul să particularizeze acest munte.

---

[21] Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 78.
[22] Al. Graur, *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965, p. 96.
[23] Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 79-80.

Aceeaşi observaţie o întâlnim şi la Stelian Dumistrăcel[24], care arată că *munte*, entopic fundamental (ca şi *apă*, *codru*, *deal*, *măgură*, *pădure*, *râu* etc.), e folosit în limbajul popular ca un substantiv individualizat de felul numelor proprii. Astfel, de exemplu, pentru locuitorii de la poalele Ceahlăului, *Muntele* este chiar numele Ceahlăului. De altfel, în limba vorbită, orice entopic poate fi folosit cu valoare de nume propriu. Fenomenul de transfer al entopicelor în sfera onomasticii este cunoscut, după cum vom arăta în cele ce urmează, şi altor limbi.

Se ştie că formarea numelor de familie din nume de locuri este veche[25], iar numărul locuitorilor nu a încetat să crească de la începutul Evului Mediu, epoca formării denumirilor locative de la care s-au format un mare număr de supranume şi care, mai târziu, s-au fixat ca nume de familie.

În cazul numelor de familie actuale însă, statisticile nu au decât valoarea pe care noi vrem să le-o acordăm. Numărul purtătorilor unui nume de familie, cum este şi cazul numelui *Muntean(u)*, este rezultatul demografiei şi al prolificităţii familiilor ancestrale: numeroase nume s-au stins pentru că multe familii nu au avut copii sau au avut doar fete; în schimb, alte nume s-au răspândit pentru că familiile aveau mulţi copii sau aveau băieţi prolifici. Ca atare, în prezent, frecvenţa unui nume de familie este rezultatul demografiei familiale şi nu poate fi pusă în legătură cu frecvenţa numelui într-o epocă anterioară.

7. În ţinuturile intracarpatice, aşa cum s-a arătat mai sus, aria numelui de familie *Muntean* se conturează, în mod evident, în jurul zonelor muntoase din judeţele Alba, Hunedoara, Sibiu şi Maramureş, o dovadă suplimentară că această concentraţie a ariei antroponimice este în raport direct cu etimonul numelui. Dar numărul ariilor de densitate maximală a numelor de familie se poate situa departe de numele de locuri de origine, întrucât ariile acestor nume se deplasează în funcţie de deplasările umane. Este şi cazul numelui de familie *Munteanu* cu o frecvenţă ridicată în judeţele din sudul ţării şi între cele dintre Siret şi Prut, unde au avut loc migrări de populaţie: Dolj (1.204), Constanţa (3.612), Tulcea (1.057), Ilfov (1.431), Brăila (1.906)[26], recunoscute ca limite sudice ale drumurilor de transhumanţă[27]. Şi în judeţele din nordul Munteniei şi Olteniei, frecvenţa

---

[24] *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, Bucureşti, 1980, p. 95.

[25] Pentru Transilvania, într-un document din Haţeg din 1 iunie 1360, redactat în latină, sunt redate numele românilor prin cinci structuri onomastice, între care şi cea formată din prenume + nume de origine, tipul *Dusa de Domsus*, căreia îi corespunde în sistemul popular românesc *Densuşian(ul)* (Viorica Goicu, *Cercetări de onomastică istorică*, Timişoara, 2008, p. 85-86).

[26] Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 80.

[27] D. Şandru, *Mocanii în Dobrogea*, Bucureşti, 1946, p. 122. În judeţele Constanţa şi Tulcea s-au stabilit, potrivit statisticii întocmite de D. Şandru, 5.024 de familii originare

numelui de familie *Munteanu*, conform statisticii din 1994[28], este destul de ridicată: Prahova (1.489), Dâmbovița (426), Argeş (552), Vâlcea (1.152), Gorj (1.161), Mehedinți (677). Aici purtătorii numelui de familie *Munteanu* pot fi atât „muntenii" din partea locului care s-au stabilit în satele de la poalele munților, cât şi „ungurenii" veniți din ținuturile muntoase din sudul Transilvaniei.

8. Întrucât pentru supranumele *Munteanu* din Muntenia există atestări în documentele slavo-române încă din secolul al XVI-lea, cel de-al doilea sens al antroponimului „locuitor al Munteniei" (< *Muntenia* + suf. *-eanu*) nu mai poate fi susținut. În acest caz, trebuie să avem în vedere faptul că toponimul *Muntenia* apare pentru prima dată, potrivit investigațiilor întreprinse de Alexandru Mareş[29], doar în 1841, în manualul de geografie al lui I. Genilie, pe atunci profesor de geografie şi „hronologie" la colegiul „Sf. Sava": „România se împarte fireşte în două părți: Muntenia sau partea dinspre munți şi Câmpenia sau partea dinspre câmpuri; iar după împărțirea civilă se subîmparte în 18 părți numite județe, cuprinzând şi Oltenia (dinspre Carpați, Dunăre şi Oltu), cel mai vechiu stat românesc, ce s-a întrupit cu România după anii 1290 până acum"[30]. Potrivit aceloraşi investigații întreprinse de Alexandru Mareş, toponimul *Muntenia* apare după 8 ani de la cea dintâi atestare a numelui *România* cu sensul „Muntenia" (prima într-un act din 15 ianuarie 1833 emis de „Eforia şcoalelor naționale din Prințipatul Romanii", a doua în titlul lucrării citate a lui Genilie din 1835) şi după 6 ani de la prima apariție a toponimului *Oltenia* (din manualul de geografie al lui I. Genilie, a cărui primă ediție apare în 1835 în tipografia lui Heliade Rădulescu): „România de demult se împărția în două mari părți: România Mică sau Oltenia sau Craiova spre apus şi România Mare, spre răsărit de Olt"[31].

9. În documentele redactate în limba slavă din Moldova, Țara Românească era denumită *Muntenească*, iar *muntean* era „jitel Muntenin", „habitant de la Muntenie", atestat pentru prima dată în 1480 într-un document din Moldova[32]. Este important de menționat faptul că, în *Cronica polonă*, Miron Costin face următoarea precizare: „Deci țara nu

---

din județele sudice ale Transilvaniei, cu deosebire din fostele județe Braşov, Făgăraş şi Sibiu, la care se adaugă alte 1.356 de familii provenite din toate celelalte județe ardelene şi bănățene.

[28] Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 172.

[29] *Vechimea toponimului Oltenia*, în „Limba română", LVII (2008), nr. 2, p. 201.

[30] *Prințipuri de geografie sau începături de geografie statică, politică, fizică şi astronomică pentru tinerimea şcoalelor publice de…*, Bucureşti, 1841, p. 18. Cu un titlu uşor modificat, lucrarea va cunoaşte între 1845 şi 1858 opt reeditări (cf. Alexandru Mareş, *art. cit.*, p. 201).

[31] *Geografia României*, vol. II, Bucureşti, 1984, p. 191.

[32] *Dicționarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*, p. 149.

trebuie să fie numită Multanska, ci Muntenească sau Montasca, de la *monte*, căci *montes* se numeşte în această limbă munte şi muntean, nimic altceva decât om de la munte, pentru că au locuit aşa de multă vreme în munţi”[33]. Aceste denumiri au fost folosite în documente şi de polonezi şi ruşi, fapt consemnat de Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, I, 1): „polonii şi ruşii numesc pe moldoveni: valahi (*Volochos*) adică italieni, iar pe valahi: munteni (*Montanenses*)[34]. De asemenea, arată Vasile Bogrea[35], „documentele slave vorbesc, precum se ştie (v. I. Bogdan, *Doc. lui Ştefan-cel-Mare*, II, 596), de Moldova, ca de «Voloscaia Zemlia» (cf. Ţara Românească) şi de moldoveni, ca de «Volohove» (pl. lui Voloşin); cf. şi *moldovlahijskij* „moldovenesc”, faţă de *muntenskij* „muntenesc” (*ibidem*, p. 599).

Faptul că doar moldovenii au numit *Ţara Muntenească* fosta *Ţară Românească* este confirmat, explicit, şi de stolnicul Constantin Cantacuzino în *Istoria Ţării Româneşti*: „… aceşti gheografi şi mai toţi istoricii câţi scriu de aceste ţări, zicea şi Moldovei, şi ce ştiia; apoi o împarte în doao, una de sus, alta de jos, îi zic. Le zic şi: mai mare şi mai mică; cea de sus adecăte şi mai mare, Moldova; cea de jos şi mai mică, ţara această *Muntenească* numeind, cum îi mai mulţi aşa; că Rumânească numai lăcuitorii ei o cheamă, şi doar unii den ardeléni[i] rumâni”[36].

De la *munte*, arată Grigore Brâncuş[37], a derivat *Muntenia* (prin *muntean*: ţara muntenilor), ca nume al Ţării Româneşti, care începe să circule în diplomaţia medievală încă din sec. al XIV-lea, folosit, după cât se pare, mai întâi de polonezi, sub forma *Multany*. Cronicarii moldoveni din sec. XVII-XVIII numeau Muntenia *Ţara Muntenească* (format cu adjectivul *muntenesc*).

Prin urmare, se poate susţine că numele de familie *Munteanu*, într-o primă fază întrebuinţat ca supranume, a fost atribuit locuitorilor de la munte care s-au stabilit în regiunile mai joase din imediata vecinătate. Aceşti *munteni* coborâţi din Carpaţii Meridionali, precum şi cei care au traversat munţii venind din Transilvania au avut un rol însemnat în impunerea denumirii *Muntenia* în locul celei tradiţionale *Ţara Românească*. La aceasta a contribuit şi faptul că moldovenii, cu câteva secole înainte, au pus în circulaţie denumirea *Ţara Muntenească*, iar pe locuitorii ei i-au numit *munteni*.

---

[33] Miron Costin, *Opere*. Ediţie critică de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958, p. 209.
[34] Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj-Napoca, 1971, p. 281.
[35] *Ibidem*.
[36] *Cronicari munteni*. Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, 1961, p. 310.
[37] *Istoria cuvintelor*, Bucureşti, 2004, p. 116-117.

10. Numele de familie *Munteanu* cunoaşte, în prezent (anul 1994)[38], cea mai ridicată frecvenţă în Moldova, unde ca supranume este atestat cu mai mult de patru secole în urmă (v. *supra*). Iată repartiţia numelui pe judeţe: Bacău (6.350), Botoşani (1524), Galaţi (6.094), Iaşi (4.490), Neamţ (3.699), Suceava (1.597), Vrancea (2.797), Vaslui (4.299), dintr-un total de 63.811 la nivelul întregii ţări. Este cunoscut faptul că numărul românilor catolici din Moldova a crescut considerabil în veacul al XVIII-lea, în urma emigrărilor masive din Transilvania, iar de atunci este în continuă creştere datorită vitalităţii lor morale şi biologice, precum şi unor convertiri[39]. Desigur că la românii (unii dintre ei numiţi şi *ceangăi*) veniţi din Transilvania cu numele *Munteanu* şi la muntenii veniţi din Ţara Românească, migrare determinată de motive strict economice[40], se adaugă şi moldovenii coborâţi de la munte în zonele mai joase ale Moldovei, şi ne referim la cei din judeţele muntoase Neamţ, Suceava şi Vrancea.

Aceasta din urmă trebuie să fi fost motivaţia atribuirii numelui *Munteanu* unui înaintaş din familia profesorului nostru, Ştefan Munteanu, născut în Bucovina, mai exact în comuna Plaiul-Cosminului de lângă Cernăuţi.

11. Numele de sate *Munteni* ne spun că locuitorii lor provin din aşezările de la munte; prima atestare a unui astfel de sat (tretee selo *Muntiane* [= Munteni]) este din 1503 în documentele slave din Moldova[41]. Spre sfârşitul aceluiaşi secol aflăm de existenţa unui sat *Munteni* pe Prut, din relatarea unui cronicar muntean: „Întru acéste vremi, s-au împreunat Mihnea-vodă, domnul românescu, cu unchi-său Pătru-vodă, domnul Moldovei, la sat la Munteni, pă Prut, şi s-au ospătat”[42]. De asemenea, în cartografia europeană veche[43] sunt înregistrate două localităţi în jud. Vaslui, cu cea mai veche atestare din 1772 (KARTA MOLD.)[44]: *Starî Munteani* (Muntenii de Jos) şi *Novî Munteani* (Muntenii de Sus), de unde rezultă că întemeierea primei localităţi a avut loc la o dată anterioară (Starî = Vechi) faţă de cea de-a doua (Novî = Noi).

În categoria toponimelor care arată originea locală, Iorgu Iordan[45] înregistrează localităţile cu numele *Munteni*, după vechea împărţire

---

[38] Teodor Oancă, *op. cit.*, p. 172.
[39] Dumitru Mărtinaş, *Originea ceangăilor din Moldova*, Bucureşti, 1985, p. 124, nota 29.
[40] Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963, p. 293-294.
[41] *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*, p. 149.
[42] *Cronicari munteni*, p. 310.
[43] Dragoş Moldovanu, *Tezaurul toponimic al României. Moldova.* Volumul I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia europeană veche (cca 1395-1789)*, Iaşi, 2005, p. 172.
[44] *Karta Moldavii i Bezarabii s pokazaniem voennych dějstvii Rosijskoĭ imperatorskoĭ armij [...] general' feldmaršala grafa Petra Aleksandroviča Rumjancova protiv turak 1770 goda*, [1772], manuscris la Biblioteca Academiei Române.
[45] *Toponimia românească*, p. 297.

administrativă în raioane şi regiuni: *Munteni* (Bacău, Bârlad, Craiova, Hârlău, Iaşi, Râmnicu-Vâlcea, Roman, Strehaia, Tecuci, Târgu-Neamţ, Târgu-Ocna, Vaslui)[46], *Muntenii-Buzău* (Slobozia), *Muntenii de Jos* şi *Muntenii de Sus* (Vaslui), *Muntenii-Gherăieşti* şi *Muntenii-Văleni* (Roman), *Munteni* sau *Ţigăneştii Noi* (Tecuci), *Mahalaua Muntenilor* şi *Mărginenii-Munteni* (Bacău), cu derivatul «personal» *Munteneşti* (Câmpeni, Vaslui).

Din descrierile DG[47], arată Iorgu Iordan, „aflăm câteodată împrejurările care au dus la numirea în chipul acesta a unora dintre satele aici menţionate. De pildă: locuitorii din *Munteni* sau *Ţigăneştii Noi* (Tec) au fost aduşi la 1662 de către Dabija-Vodă, Domnul Moldovei, din Muntenia; *Mahalaua Muntenilor* (TÎO) este o parte a satului *Brătila*, despre care se zice că primii locuitori […] ar fi fost nişte munteni veniţi din Rucăr, dovadă *Mahalaua Muntenilor* […]"; satul hârlăoan *Munteni* se cheamă şi *Slobozia-Secătura*, ceea ce probează că a fost întemeiat cu oameni străini de ţară. Dar nu totdeauna este vorba de semnificaţia politică a toponimului nostru, precizează Iorgu Iordan. *Muntean* înseamnă şi „om de la munte", spre deosebire de „câmpean" şi „delean". Acest sens îl are *Muntenii-Buzău* (Slo), chiar dacă DG nu ne-ar informa că locuitorii sunt veniţi din munţii Buzăului: de vreme ce numai moldovenii[48] numesc fosta Ţară Românească *Muntenia*, urmează că prezenţa toponimicului *Munteni* din această din urmă provincie trebuie explicată altfel decât în Moldova. De altminteri, nu este exclusă, cel puţin teoretic, o asemenea interpretare chiar pentru unele toponimice moldoveneşti (şi anume pentru cele din regiunile muntoase)[49].

Adeseori, prin înregistrarea microtoponimiei locale, se pot descoperi întâmplări şi fapte mai mult sau mai puţin vechi, cum este şi cazul toponimului *La Munteni*, un nume atribuit de locuitorii din stânga Milcovului părţii din Muntenia care se află la hotarul cu Moldova, pe dreapta Milcovului[50].

În *Dicţionarul toponimic al României. Oltenia* (DTRO), vol. 4, J-N, p. 281[51], prin toponimul *Munteni* sunt denumite cinci „părţi de sat" în judeţele Dolj (sat în 1889), Gorj, Mehedinţi, Vâlcea (2), o mahala în jud. Mehedinţi şi un sat aparţinător comunei Mihăeşti, jud. Vâlcea, pentru toate făcându-se trimitere la numele de grup *munteni(i)*.

---

[46] În fostele raioane Hârlău, Iaşi şi Târgu-Ocna avem câte două localităţi numite aşa.
[47] *Marele Dicţionar Geografic al României*, Bucureşti, 1898-1902.
[48] Iorgu Iordan face următoarea precizare: „Mă refer, bineînţeles, la o epocă mai îndepărtată şi la vorbirea oamenilor fără cultură" (*Toponimia românească*, p. 297, nota 2).
[49] *Ibidem*, p. 40.
[50] Gheorghe C. Moldoveanu, *Nume de locuri din Valea Milcovului*, Focşani, 1996, p. 247.
[51] Sub redaţia lui Gheorghe Bolocan, Craiova, 2003.

12. În cazul toponimelor *Munteni*, funcția sufixului *-eni* (pluralul lui *-(e)anu*) constă în indicarea originii locale a indivizilor, spre deosebire de numele de aşezări în *-eşti* (pluralul lui *-escu*), unde sufixul indică originea personală a locuitorilor, adică a descendenților celui ce a întemeiat ori a stăpânit satul. În opinia lui Iorgu Iordan însă, „ambele sufixe ne spun de unde provin oamenii unui sat: primul, din ce loc, al doilea, din ce persoană" şi că „această confuzie semantică între *-eşti şi -ani/-eni* datează, se pare, de foarte multă vreme"[52]. În lista de toponime, reprodusă după I. Bogdan, figurează nume ca *Onicenii* (< *Onica*), *Paşcanii* (< *Paşco*) etc., alături de / şi cu aceeaşi semnificație ca *Berchişeşti* (< *Berchiş*), *Eremieşti* (< *Eremie*) ş.a. Apoi, fiind vorba de *-ani*, *-eni* ca sinonim al lui *-eşti*, Iorgu Iordan a constatat că *-eşti* este mai frecvent în Muntenia, iar *-ani* (*-eni*), mai frecvent în Moldova.

Ideea echivalenței dintre cele două sufixe a fost preluată (cu trimitere la *Toponimia românească* a lui Iorgu Iordan) şi de Emil Petrovici, care arată că „formațiile cu sufixul *-eni* (*-ani*) sunt mai puține decât cele cu *-eşti* (*-ăşti*) şi sunt mai numeroase mai ales în Moldova şi în nord-vestul țării"[53] (fiind vorba de *-ani*, *-eni* ca sinonim al lui *-eşti*).

Din punctul nostru de vedere, în cazul numelor de localități în *-ani*, *-eni* cu bază antroponimică nu avem de a face cu o confuzie semantică între sufixele *-eşti* şi *-ani*, *-eni*, ci este vorba de o influență a unui model ucrainean, pe care l-am identificat într-un studiu recent[54] privind oiconimele ucrainene în *-ani*, *-jani*, care reflectă două tipuri de formații: cele care se referă la o aşezare unde au locuit şi de unde unele persoane sau familii au emigrat (*Luzhani*, *Ozeryani*, *Stavčani*) şi oiconimele formate de la antroponime (*Darabani*, *Drahomirčani*, *Kotiuzhani*, *Petramani*).

13. La o examinare a modului cum se reflectă lexemul *mons*, *montem* în antroponimia din alte două superdomenii lingvistice – Galoromania şi Italoromania – se observă foarte clar cum cele două limbi romanice, franceza şi italiana, în materie de creație şi derivare antroponimică sunt mai prolifice decât limba română, fapt confirmat atât de formele documentare, cât şi de numele de familie contemporane. Dar şi în cazul acestor două limbi romanice, formațiile sufixale diferă de la o limbă la alta[55].

---

[52] *Toponimia românească*, p. 159-160.

[53] *Studii de dialectologie şi toponimie*. Volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen, I. Mării, Bucureşti, 1970, p. 301.

[54] Dmitro Bučko, *Do problemii oïkonimiv Ukraini na -ani (-iani),* în „Acta onomastica", ročnik IL, Praha, 2008, p. 60-70.

[55] Marie-Thérèse Morlet, *Dictionnaire étymologique des noms de famille*, Paris, 1991; Enzo Caffarelli, Carla Marcato, *I cognomi d'Italia. Dizionario storico ed etimologico*, Torino, 2008.

14. În Italia, numele de familie *Monti* provine din apelativul *monte* sau din toponimul *Monte* prezent în întreaga Peninsulă, fiind preponderent în Emilia-Romagna şi Lombardia. Numele de familie italiene în *-i* sunt, în momentul formării supranumelor medievale, formații conştiente şi intenționale cu genitivul latin, prin reinterpretarea populară, mai mult sau mai puțin rapidă, ca un plural masculin italian. În cele două interpretări, funcția lui *-i* în momentul creației onomastice nu este derivativă, ci flexionară[56].

Numele de familie *Montagna* provine fie de la numeroasele toponime *Montagna* (< *montagna* „munte, grup de munți") răspândite în Italia, cum ar fi cele din provinciile Bolzano şi Sondrio (Valtellina), fie de la un termen topografic generic atribuit unei persoane care a trăit sau care provine dintr-o zonă muntoasă, un *Gualterius de Montagna* fiind atestat la Pistoia în 1219. *Montagna* este folosit şi ca nume de persoană, atestat la Cassino în 1148, apoi sub forma *Montangna* la Prato la sfârşitul secolului al XII-lea şi la începutul celui de-al XIII-lea. Potrivit unei statistici recente, realizată după o grilă geoadministrativă, numele de familie *Montagna* se clasează pe locul 659 ca frecvență la nivelul întregii țări, fiind mai răspândit în provincia Pavia din nordul Italiei.

Din apelativul topic *montagna* sau de la toponimul *Montagna* prin derivare cu sufixele *-aro*, *-er* (< *arius*), *-ese*, *-in* şi *-olo* s-au format numele de familie *Montanaro* (< *montanaro* „om de la munte"), mai frecvent în provincia Napoli şi în Veneția; *Montagner*, o variantă a lui *Montagnaro*, mai răspândit în provincia Veneția, unde ocupă poziția 48, şi la Treviso, pe locul 94; *Montagnese*, înregistrat în Fabrizia şi în Reggino, la Roma şi Milano, în Torino şi în provincia Udine; *Montagnin*, cu apariții sporadice în regiunea venetă, mai frecvent în Padova, unde un Giacomo *Montagnino* este atestat în 1299; *Montagnini*, mai răspândit în Bergantino, Melara şi Padova, iar sporadic în Lombardia, Umbria şi Lazio; *Montagnino* este sicilian şi piemontez; *Montagnoli* este prezent în nordul şi centrul Italiei şi individualizează circa 1300 de persoane; *Montagnolo* apare în Montegabbione (provincia Terni) din centrul Italiei, iar varianta *Montagnuolo* (*-ó-* > *-uó*) este sporadică în provincia Potenza din sudul Italiei.

Seria numelor de familie *Montan*, *Montana*, *Montani*, *Montano* are la bază termenul *montano* „muntean" cu atestări timpurii: un *Montanus* ca nume personal este atestat în 843 într-un codice din Cava de Tireni din provincia Salerno; în Sicilia, *Nicolaus de Montano* în 1267 şi *Andreas de Montana* în 1283; la Mesoraca, în Calabria, *Nicolao Montano* în 1265. În prezent, numele de familie *Montan* apare în Liguria şi sporadic în Veneto,

---

[56] *Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane*, p. 117.

Montana, în Agrigento, *Montani*, la Roma, Milano, Brescia, Parma şi Genova şi pe alocuri în nordul Italiei, în Toscana şi Lazio, cu 3.000 de prezenţe.

Numele de familie *Montanaro*, *Montanara*, *Montanari* provin din termenul comun *montanaro* „om de la munte" prin intermediul unor supranume cu atestări timpurii: forma antroponimică *Montenaria* atestată în 1236 la Torino; un *Montenarii (genitivo) filiiq. Baligani de Sancorco* la S. Giorgio în Valpolicella din provincia Verona 1193 etc. În prezent, *Montanari* este numele de familie a circa 20.000 de locuitori, cu un procent de 1,89 % ca frecvenţă la nivel naţional şi este mai răspândit în provincia Ravena. Seria acestor nume continuă cu alte derivate, mai puţin răspândite: *Montanarella*, *Montanarelli*, *Montanarini*, *Montanella*, *Montanelli*, *Montanini*, *Montanino*, *Montanucci*, *Montarolo*, *Montaruli*, *Montarulo*, *Montese*, *Montesi*, *Montigiani*, *Montinari*, *Montinaro*.

15. În Franţa, *Mont* apare cu totul izolat ca nume de familie, fiind foarte frecventă forma cu articolul contras *Dumont*, alterată uneori în *Dumond*, *Dumon*, care, la origine, a denumit „casa situată la înălţime". Ca nume de familie actual în Belgia, *Dumont* ocupă poziţia 35 în ceea ce priveşte frecvenţa la nivelul întregii ţări[57]. De asemenea, numele de familie *Delmont* cu formele alterate *Delmond*, *Delmon* cu sensul „al muntelui" apar în sudul Franţei, îndeosebi în partea de sud-vest.

Aceste tipuri de nume de familie, la care se adaugă şi cele formate prin derivare şi compunere, de cele mai multe ori se regăsesc şi ca nume de locuri sau de localităţi, atestate documentar începând din secolul al X-lea, cum este cazul cunoscutului nume *Montmorency* (Val-d'Oise) [*Mons Maurentiacum* 996] din *Mons* + vechiul nume al localităţii *Maurentiacum*, numele unui domeniu galo-roman[58].

Dintre derivatele de la antroponimul *Mont* consemnăm numele de familie *Montel* cu forma vocalică *Monteau(x)* şi diminutivul *Montelon*; *Monteil*, *-eille* cu diminutivul *Monteillet*; *Monteillard*, *Montaillard*, *Montillet*, *Montillard*, *Montillot*, *Montet*, *Montot*, *Montain*; derivatele cu sufixul *-aneum*, cu femininul *-anea*, sunt foarte frecvente: *Montagne,* cu forma veche *Montaigne*, var. *Montane*, dimin. *Montagnier*, var. *Montanier*; *Montagnon*, cu varianta veche *Montaignon*, *Montenon*, *Montagnette*; *Montignot*, *Montenet*, *Montenot*, *Montagnard*. În onomastica franceză, sufixele *-ardu*, *-ariu* şi *-one* au fost utilizate pentru a forma atât nume de familie, cât şi nume de locuri.

---

[57] Enzo Caffarelli, *Cognomi in Italia e in Europa…*, p. 227-266.

[58] Marie-Thérèse Morlet, *Les noms de personne sur le territoire de l'ancienne Gaule du VIe siècle au XIIe siècle*, III. *Les noms de personne contenus dans les noms de lieux*, Paris, 1985, p. 137.

Şi compusele cu *mont-* sunt foarte numeroase ca nume de familie în paralel cu numele de localităţi. Din seria foarte bogată a acestor compuse, din care l-am amintit pe *Montmorency*, am selectat şi alte nume: *Montabert* (Aube) [*Mons Ausberti* 1097]; *Montferrat* (Isère) [de *monte Ferrario* 1110, de *monte Ferrato* 1135] < lat. *ferratus* „de fier"; *Montferrand* (Aude, Doubs, Drôme, Dordogne, Puy-du-Dôme) < v. fr. *ferrand* „gri din cauza fierului"; *Montfort*, un nume foarte frecvent „munte fortificat"; *Montpellier* (Hérault); [de Monte postellario 985]; *Montréal* (Ain, Ardèche, Aude, Drôme, Gers) < *Mons Regalis* „munte regal"; *Montserrat* (Cantal) „munte alungit" etc.

16. Dacă în dacoromână nu s-a păstrat termenul latinesc *serra* „ferăstrău", în schimb lexemul se regăseşte în aromână sub forma *şară*, în albaneză *sharrë* şi în celelalte limbi romanice (v. it., log. *serra*, friul. *siare*, prov., cat. *serra*, sp. *sierra*, pg. *serra*)[59] de unde a intrat şi în onomastică.

17. În Italia, apelativul topic *serra* „lanţ de munţi crestat precum un ferăstrău, coastă muntoasă" s-a fixat adeseori ca toponim îndeosebi în Piemont[60], dar şi în structura unor denumiri de localităţi din întreaga Peninsulă: *Serra-Rico*-Genova, *Serramazzoni*-Modena, *Serra Sant Abbondio*-Puglia, *Serra de Conti*-Ancona etc.

Numele de familie *Serra* provine din toponimul omonim şi are, în prezent, 30.000 de ocurenţe la nivelul întregii Peninsule, fiind pe locul 34 în clasamentul naţional, pe locul 4 în Sardinia, pe locul 34 în Piemont şi pe 70 în Liguria. Unele ocurenţe din aria siciliană ale numelui de familie *Serra* pot fi de origine catalană şi spaniolă. Astfel, într-un document din Sicilia este atestat un *Pere Serra catalan* şi un *Barthulumeu di la Serra, castillanu di Careni* în 1371-1381. Între numele de familie tradiţionale din Sassari (Sardinia), înregistrate într-un document din 1555, se numără şi *De Serra*, *Serra*, acestea putând fi de origine sardă, dar şi corsicană, în Corsica fiind, de secole, nume de familie foarte frecvente[61].

Dacă forma de bază *Serra* este mai răspândită în nord-vestul Italiei (Piemont şi Liguria), derivatul *Serrano* este meridional, iar compusul *Serradifalco* este specific Siciliei[62].

18. În Franţa, lexemul *serra* se regăseşte atât ca nume de familie *Serre*, *Serres* (Bourgogne, Fr.-Comté, sudul Franţei) cu varianta occitană sau corsicană *Serra* (var. *Sarre*), cât şi ca nume topografic şi de locuri, foarte frecvent cu sensul „înălţime alungită". Cu aceleaşi duble valori,

---

[59] H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 270.
[60] Emidio de Felice, *From the family name to the family's origine*, în „Rivista italiana di onomastica", IX (2003), 1, p. 132.
[61] Mauro Maxia, *I cognomi di Sassari nel 1555 e le origini della parlata locale*, în „Rivista italiana di onomastica", XIV (2008), 2, p. 342-343.
[62] Andrea Malossini, *I cognomi italiani*, Roma, 1997, p. 188.

lexemul apare în structura unor diminutive *Serreaux* (Vest), *Serret*, *Serrat*, iar ca nume de loc *Les Serrats* (Allier), comuna Chazemais; în derivatul *Serrade* şi ca nume de localitate în Pirineii Atlantici; în compusul *Serralongue* şi ca nume de loc în Pirineii Orientali, atestat în 866 sub forma *Serralonga*.

19. În Spania, numele de familie *Serrano* (< *serra* + suf. *-ano*), echivalentul antroponimului *Munteanu*, se află pe poziția 25 ca frecvență la nivel național[63]. O cercetare privind influența transhumanței aragoneze în onomastica valenciană[64] a scos în evidență faptul că din regiunea muntoasă a Aragonului (Sierras de Albarracin) au coborât, de-a lungul Evului Mediu, un mare număr de „pastores", „cabanyeres" sau „labradores", în zona orașelor Castellon, Valencia şi Alicante de pe coasta maritimă. Între numele de familie ale aragonezilor transhumanți, consemnați în documentele din secolele XVI-XVII, se află şi *Serra*, *Serrano*, *Serret* şi *Sierra* (< cat. *serra*, sp. *siera* „lanț muntos").

20. În onomastica italiană, *Costa* este un alt nume de familie care provine din apelativul *costa* „versant al unui munte sau al unei coline"[65], fără a avea şi sensul de „litoral marin", cu atestări documentare timpurii: în Florența, antroponimul *Costa* este atestat la 1260; în Veneto, în 1311 este menționat un *Bonaccursio Costa di Valdobbiadene*; în Sardinia, la Sanluri, în 1388, este consemnat un *Petro de Costa*, care confirmă originea toponimică a numelui; în Puglia, la Apicena, apare în 1220, un *Sire Matteo Costa* etc. Faptul că, în plan toponimic, *Costa* este foarte răspândit în întreaga Peninsulă a avut consecințe în plan antroponimic. Numele de familie *Costa* ocupă poziția 15 la nivel național, fiind printre primele 100 în nouă regiuni: Liguria (5), Sicilia (12), Piemonte (13), Veneto (13), Emilia Romagna (30), Lombardia (45), Calabria (63), Trentino-Alto Adige (73) şi Lazio (82). Varianta *Da Costa*, cu prepoziția *da*, apare în provincia Belluno din nord-estul Italiei, în Lombardia şi, sporadic, în Italia septentrională şi centrală.

Seria numelor de familie *Dalla Costa*, *Dallacosta*, *Dalle Coste*, unde *Costa* şi pluralul său sunt precedate de prepoziția articulată, urmată de seria *Della Costa*, *Delle Coste*, cu prepozițiile *della* şi *delle*, sunt mai puțin răspândite, cu excepția numelui *Dalla Costa*, mai frecvent în provincia Vicenza.

---

[63] Enzo Caffarelli, *Cognomi in Italia e in Europa…*, p. 239.

[64] José Luis Castán Esteban, *La influencia de la transhumancia aragonesa en la onomástica valenciana*, în „Congrés Internacional de Toponimía i Onomàstica Catalanes", Valencia, 2002, p. 15-38.

[65] Cuvântul panromanic *costa* apare şi ca entopic în d. *kuasta,* it., log., engad. *costa*, friul. *kueste*, fr. *côte*, prov., sp. *cuesta*, pg. *costa*, dr., ar., mgl. *coastă*, ir. *costa* (H. Mihăescu, *op. cit.*, p. 211).

21. Numele de familie *Muntean(u)* cu numeroasele sale corespondente în onomastica italiană şi franceză înseamnă, pentru fiecare român, italian, francez etc., omul de la munte care a migrat din motive economice, politice, administrative sau comerciale, coborând în locuri mai apropiate sau mai îndepărtate.

Prezenţa apelativului topic în dubla sa ipostază, ca nume de familie şi ca toponim în forma simplă, derivată sau compusă în onomastica italiană (*Monti*, *Montagna* etc.) şi în cea franceză (*Mont*, *Dumont* etc.), este un argument în favoarea ideii că şi în cazul numelui de familie *Muntean(u)* este vorba, la origine, de toponimul *Muntele*, cel mai apropiat şi mai cunoscut de localnici, de la care, într-o fază iniţială, emigrantului i-a fost atribuit supranumele *Muntean(u)*, şi nu de la toponimul *Muntenia*, consemnat doar în 1841.

Numele de familie şi de locuri prezentate în diacronie şi sincronie ne-au arătat importanţa confruntării lexicului cu onomastica şi rolul comparativismului lingvistic, prin care se confirmă, încă o dată, unitatea şi neaşteptatele analogii, în spatele unei aparente fragmentări dintre limbile romanice.

BIBLIOGRAFIE

Bogdan, Damian C., *Glosarul cuvintelor româneşti din documentele slavo-române*, Bucureşti, 1946.

Bogrea, Vasile, *Pagini istorico-filologice*. Ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj-Napoca, 1971.

Brâncuş, Grigore, *Introducere în istoria limbii române*, I, Bucureşti, 2002.

Brâncuş, Grigore, *Istoria cuvintelor*, Bucureşti, 2004.

Bučko, Dmitro, *Do problemii oĭkonimiv Ukraini na -ani (-iani),* în „Acta onomastica", ročnik IL, Praha, 2008, p. 60-70.

Caffarelli, Enzo, *Cognomi in Italia e in Europa*: *àmbiti lessicali come fonti onimiche*, în „Atti del Simpozio Internazionale", Zara, 1-4 settembre 2004, Roma, 2005, p. 227-266.

Caffarelli, Enzo, Marcato, Carla, *I cognomi d'Italia. Dizionario storico ed etimologico*, Torino, 2008.

Castán Esteban, José Luis, *La influencia de la transhumancia aragonesa en la onomástica valenciana*, în „Congrés Internacional de Toponimía i Onomàstica Catalanes", Valencia, 2002, p. 15-38.

Constantinescu, N. A., *Dicţionar onomastic românesc*, Bucureşti, 1963.

Costin, Miron, *Opere*. Ediţie critică de P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1958.

Cronicari munteni. Ediţie îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu, Bucureşti, 1961.

De Felice, Emidio, *From the family name to the family's origine*, în „Rivista italiana di onomastica", IX (2003), 1, p. 126-135.

Dictionnaire historique de l'anthroponymie romane. Volume I / 1. *Introductions. Cahiers de normes rédactionnelles. Morphologie. Bibliographies*, Tübingen, 2007.

Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române. 1374-1600, București, 1981 (redactor responsabil Gh. Bolocan).

Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO), vol. 4, J-N, Craiova 2003 (sub redația lui Gheorghe Bolocan).

Dumistrăcel, Stelian, *Lexic românesc. Cuvinte, metafore, expresii*, București, 1980.

Goicu, Viorica, *Cercetări de onomastică istorică*, Timişoara, 2008.

Graur, Al., *Nume de persoane*, Bucureşti, 1965.

Homorodean, Mircea, *Vechea vatră a Sarmizegetusei în lumina toponimiei*, Cluj-Napoca, 1980.

Iordan, Iorgu, *Dicționar al numelor de familie românești*, Bucureşti, 1983.

Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, Bucureşti, 1963.

Karta Moldavii i Bezarabii s pokazaniem voennych dějstvii Rosijskoĭ imperatorskoĭ armij [...] general' feldmaršala grafa Petra Aleksandroviča Rumjancova protiv turak 1770 goda, [1772], manuscris la Biblioteca Academiei Române.

Malossini, Andrea, *I cognomi italiani*, Roma, 1997.

Marele Dicționar Geografic al României, Bucureşti, 1898-1902.

Mareş, Alexandru, *Vechimea toponimului Oltenia*, în „Limba română", LVII (2008), nr. 2, p. 198-202.

Maxia, Mauro, *I cognomi di Sassari nel 1555 e le origini della parlata locale*, în „Rivista italiana di onomastica", XIV (2008), 2, p. 333-359.

Mărtinaş, Dumitru, *Originea ceangăilor din Moldova*, Bucureşti, 1985.

Mihăescu, H., *La romanité dans le sud-est de l'Europe*, Bucureşti, 1993.

Moldovanu, Dragoş, *Tezaurul toponimic al României. Moldova.* Volumul I. Partea a 4-a. *Toponimia Moldovei în cartografia Europeană veche (cca 1395-1789)*, Iaşi, 2005.

Moldoveanu, Gheorghe C., *Nume de locuri din Valea Milcovului*, Focşani, 1996.

Morlet, Marie-Thérèse, *Les noms de personne sur le territoire de l'ancienne Gaule du VIe siècle au XIIe siècle*, III. *Les noms de personne contenus dans les noms de lieux*, Paris, 1985.

Morlet, Marie-Thérèse, *Dictionnaire étymologique des noms de famille*, Paris, 1991.

Oancă, Teodor, *Geografie antroponimică românească. Metodă şi aplicații*, Craiova, 1999.

Paşca, Ştefan, *Nume de persoane şi nume de animale din Țara Oltului*, Bucureşti, 1936.

Popescu, Magdalena, *Nume de locuitori derivate de la teme străine*, în SMFC, II, 1960, p. 213-224.

Popovici, Iosif, *Scrieri lingvistice*. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice de Maria Purdela-Sitaru şi Livia Vasiluță, Timişoara, 1979.

Rosetti, Al., *Istoria limbii române*. I. *De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediție definitivă, Bucureşti, 1986.
Studii de dialectologie şi toponimie. Volum îngrijit de I. Pătruț, B. Kelemen, I. Mării, Bucureşti, 1970.
Şandru, D., *Mocanii în Dobrogea*, Bucureşti, 1946.
Ursan, Vasile, *Graiul din Mărginimea Sibiului*, Timişoara, 2004.

L'ORIGINE DU NOM DE FAMILLE *MUNTEAN(U)*

(Résumé)

Le nom de famille *Muntean(u)* avec ses nombreux correspondants dans l'onomastique italienne et française signifie, pour chaque Roumain, Italien, Français, etc., l'homme de la montagne qui a migré pour des raisons économiques, politiques, administratives ou commerciales, en descendant dans des endroits plus proches ou plus éloignés.

La présence de l'appellatif topyque dans sa double hypostase, comme nom de famille et comme toponyme dans la forme simple, dérivée ou composée dans l'onomastique italienne (*Monti*, *Montagna*, etc.) et dans celle française (*Mont*, *Dumont*, etc.), est un argument en la faveur de l'idée que dans le cas du nom de famille *Muntean(u)* il s'agit, à l'origine, du toponyme *Muntele* (*La Montagne* la plus proche et la plus connue par les habitants), à partir duquel, dans une phase initiale, on a attribué à l'émigré le surnom *Muntean(u)*, et non pas à partir du toponyme *Muntenia*, consigné seulement en 1841.

Les noms de famille et les noms de lieux présentés en diachronie et en synchronie nous ont montré l'importance de la confrontation entre le lexique et l'onomastique et le rôle du comparativisme linguistique, par lequel on confirme, encore une fois, l'unité et les analogies inattendues, derrière une apparente fragmentation entre les langues romanes.

AUT, XLVIII, 2010, p. 188-195

MOȚIUNEA OCAZIONALĂ LA SUBSTANTIVELE ANIMATE. CÂTEVA ASPECTE

de

Monica HUȚANU, Ana-Maria POP

În limba română, marcarea opoziției masculin-feminin la substantivele animate se realizează prin diverse procedee[1]. Astfel, se disting în primul rând substantivele heteronime – cuvinte cu radical diferit: *bărbat*/*femeie*, *frate*/*soră*, *tată*/*mamă*, *cal*/*iapă*, *berbec*/*oaie*, *țap*/*capră* şi substantivele mobile – cuvinte cu acelaşi radical, diferențiate, deseori, cu ajutorul sufixelor moționale (care formează masculinul de la feminin: *-an*, *-oi* sau femininul de la masculin: *-ă*, *-că*, *-oaică*, *-iță*, *-easă* etc.). Alte modalități de realizare a moțiunii presupun derivarea prin substituție de sufixe (*-el*/*-ea* sau *-ică*: *vițel*/*vițea* sau *vițică*, *purcel*/*purcea* sau *purcică*, *nepoțel*/*nepoțică* etc.), precum şi derivarea regresivă[2]: *moş* < *moaşă*, *pisică* < *pisic* etc.

O situație specială este cea a substantivelor epicene, cele în cazul cărora genul gramatical nu e motivat de genul natural[3]. Substantivele din această categorie se încadrează morfologic în una din clasele de gen (masculin, feminin şi neutru), denumind însă printr-o formă unică atât exemplarul de sex masculin, cât şi pe cel de sex feminin.

Dumitru Irimia explică această realitate lingvistică prin faptul că „în interpretarea lingvistică a lumii viețuitoarelor, subiectul vorbitor a rămas indiferent față de distincția de sex pentru faptul că aceasta este imperceptibilă în cunoaşterea empirică sau pentru că el a fost interesat doar

---

[1] ***, *Gramatica limbii române*. I. *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005, p. 66 (de aici înainte GALR).

[2] Vezi Th. Hristea, *Moțiunea regresivă în limba română*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 385-388.

[3] Vezi GALR, vol. I, p. 67.

de specia în sine”[4]. Explicația ar trebui completată cu referiri şi la substantivele animate nume de persoane, în cazul cărora nu se poate vorbi de specie sau de lipsa distincției prin cunoaştere empirică, deoarece acestea sunt, în principal, nume de meserii, ocupații (*rector*, *decan*, *critic literar* etc.), substantive cu sens vag, nedefinit, generic (*persoană*, *cunoştință* etc.) sau, uneori, un tip special de hiperonime (*făt*, *părinte*[5], *rudă* etc.). Aceste substantive au fost înscrise la un gen sau altul[6] în funcție de particularitățile formale ale cuvintelor (de exemplu, morfemul Ø sau *-e* pentru substantivele masculine: *rector*, *părinte*, respectiv *-ă* pentru substantivele feminine: *rudă*).

În situațiile în care apare necesitatea de a preciza sexul unei ființe desemnate printr-un substantiv epicen, vorbitorii recurg la diverse procedee: ataşarea unor determinativi[7] de tipul *mascul/femelă* pentru animale şi *bărbat/femeie* pentru persoane, derivarea cu sufixe moționale, derivarea regresivă. Un alt procedeu este cel semnalat de Mioara Avram, care vorbeşte despre conversiune (într-un sens extins al termenului), referindu-se la ataşarea unor determinanți în scopul indicării precise a apartenenței la un anumit sex: *o star*, *frumoasa model*[8].

Lucrarea de față îşi propune să urmărească modalitățile prin care se realizează în limba română actuală distincția masculin-feminin în cazul substantivelor animate, referindu-ne cu precădere la fenomenul cunoscut în lingvistică sub denumirea de *moțiune ocazională*. Vom încerca să realizăm o tipologie a substantivelor supuse moțiunii şi a sufixelor utilizate, dar şi să evidențiem motivele pentru care opoziția de gen e simțită ca necesară, precum şi registrul în care sunt folosite formele rezultate.

Materialul a fost excerptat din presa scrisă apărută după anul 2000 (în special în perioada 2004-2009), ştiut fiind faptul că, în general, presa scrisă, comparativ cu alte surse moderne de informare (blogurile, forumurile etc.), se bucură de un anumit prestigiu, aspect ce se datorează şi presupune totodată o utilizare mai riguroasă a normei lingvistice. În acelaşi timp însă, presa scrisă reflectă într-o oarecare măsură şi dinamica limbii române actuale, acceptând *motivat* anumite abateri de la normele în vigoare. Prin urmare, prezența în presă a unor construcții neacceptate de lucrările normative nu înseamnă ralierea la eventuale tendințe şi nici

---

[4] Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 1997, p. 50.
[5] Încadrate de Dumitru Irimia (*op. cit.*, p. 51) în categoria arhigenului. Pentru altă accepțiune a termenului *arhigen*, v. GALR, vol. I, p. 64.
[6] Vezi Dumitru Irimia, *op. cit.*, p. 50.
[7] Nu doar postpuşi, aşa cum afirmă GALR, vol. I, p. 68.
[8] Mioara Avram, *Moțiunea la substantive neutre nume de animate*, în LR, LII (2003), nr. 1-3, p. 9-13.

dorința de a le promova şi impune, ci este mai degrabă efectul unor opțiuni stilistice.

Corpusul avut în vedere cuprinde:

1) substantive animate nume de meserii, încadrate morfologic la genul masculin şi la genul neutru
2) substantive încadrate morfologic la feminin, desemnând persoane cu particularități asociate cu sexul feminin

1) substantive animate nume de meserii, încadrate morfologic la genul masculin şi la genul neutru

Majoritatea substantivelor care aparțin acestei categorii sunt împrumuturi intrate recent în limbă, desemnând ocupații practicate de *persoane de ambele sexe*, motiv pentru care le-am inclus în rândul substantivelor epicene. Ne îndepărtăm astfel de opinia *Gramaticii Academiei*, care consideră, probabil în virtutea tradiției, că substantivele de acest tip aparțin unei clase speciale, cea a substantivelor cu formă unică de gen[9].

Din diverse motive, în articolele din presă apar frecvent forme de feminin ale acestor substantive, realizate, în corpusul selectat, prin derivare progresivă, cu ajutorul sufixelor: *-iță*, *-ă*, *-easă*.

a) *-iță*

*bancher – bancher**iță*** „Pe când femeia susține țara asta încă de pe vremea lui Burebista – fie că e Dana care e manageriță sau Gabriela *bancheriță*.” (Ziarul financiar, 28 octombrie 2005)

*broker – broker**iță*** „Vorbesc cârcotaşii că *brokerița* care i-a băgat pe mulți hunedoreni în spital, după ce le-a produs o gaură consistentă în buget, ar fi doar un simplu pion într-o întreagă rețea bine pusă la punct în cadrul societății de brokeraj unde era ea angajată.” (Mesagerul hunedorean, 19 februarie 2009)

*dealer – dealer**iță*** „«Too many», se bucura un țigănuş din Giurgiu atunci când *dealerița* de la masa de Blackjack – un fel de «21» mai complex – îşi trage o carte mult mai mare decât i-ar fi trebuit.” (România liberă, 1 octombrie 2005)

---

[9] GALR, vol. I, p. 67. Astfel, în cadrul acestei categorii, GALR, vol. I, distinge în primul rând substantivele „exclusiv masculine, care desemnează persoane cu particularități asociate cu sexul masculin: *bariton, bas, tenor* etc. sau cu ocupații/ranguri exclusiv bărbăteşti (într-o anumită epocă): *amiral, cantor, gropar, marinar, papă, paşă, popă, soldat, voievod* etc.” (GALR, vol. I, p. 67). Dacă în cazul unora dintre substantivele amintite o astfel de interpretare este justificată, în cazul altora, şi anume: *gropar*, *marinar*, *soldat*, realitățile lumii actuale contrazic asocierea acestor ocupații exclusiv cu persoane de sex bărbătesc, astfel că pare mai firească încadrarea lor în rândul substantivelor epicene.

*designer – designer**iță*** „Urmând exemplul prietenului său, Ion Ion Țiriac, şi Bogdan Stelea s-a încordat şi a evadat din chingile căsniciei, la scurt timp după ce a luat-o de nevastă (în martie, anul acesta) pe *designerița* Mirela Popa.” (7plus, 17 octombrie 2008)

*freelancer – freelancer-**iță*** „Înăuntru, o listă cu cadouri neinspirate, primite de o *freelancer-iță* (s.a.).” (Academia Cațavencu, 19 decembrie 2007, p. 5)

*lider – lider**iță*** „Rând pe rând, premierul desemnat Mircea Geoană, ministrul Finanțelor, Mihai Tănăsescu, şi o *lideriță* PUR, Grațiela Iordache, au criticat, în felul lor, programul liberalo-pedist.” (Adevărul, 29 septembrie 2004)

*manager – manager**iță*** „*Managerița* ne-a făcut semn că timpul pentru povestit viața a expirat, dar ne-a tolerat în continuare, fiindcă-i omenoasă. (Jurnalul național, 10 februarie 2006)

*pompier – pompier**iță*** „Dacă Vio ar fi ales să stea cuminte în dosul vreunui birou ori să plimbe nişte ordine de colo-colo, viața ei de *pompieriță* ar fi fost uşoară.” (Avantaje, 12 aprilie 2007)

*promoter – promoter**ițe*** „Vă dați seama cum or să arate *promoterițele* cu care va lucra acest institut...” (Academia Cațavencu, 21-27 noiembrie 2007, p. 16)

*rector – rector**iță*** „*Rectorița* Z. M. racolează personal studenți pentru universitatea-i fantomă” (titlu) (Ziarul de Iaşi, 04 august 2006)

*salvamar – salvamar**iță*** „Mai exact, faimosul bust al «*salvamariței*» din serialul Baywatch arată jalnic, cu denivelări ciudate.” (Cronica română, 11 aprilie 2007)

*sponsor – sponsor**iță*** „Timofte îi justifică prin faptul că provin de la sora lui din America, despre care am scris şi noi, în calitate de *sponsoriță* a familiei Timofte din Iaşi.” (Ieşeanul, 19 mai 2004)

b) *-ă*

*babysitter – babysitter**ă*** „Bine, înseamnă să-i dăm liber lu’ *babysittera* ca să facem o economie.” (Gândul, 2 iunie 2008)

*bodyguard – bodyguard**ă*** „În ceea ce priveşte evenimentele din aceste zile de la Fabrica de Confecții, *bodyguarda* spune că astfel de mişcări sunt inedite pentru ea şi echipa pe care o coordonează.” (Ziarul de Iaşi, 12 august 2000)

*boss – boass**ă*** „*Boassa* de la Bestjobs...” (Academia Cațavencu, 20-26 aprilie 2005, p. 24)

*haiduc – haiduc**ă*** „De câte ori o femeie a încercat să mă aducă pe «calea cea bună», în mine s-a trezit *haiduca* de atunci. Ha, ha, spellingul îmi dă tot timpul semnale că nu există cuvântul *haiducă*! Vezi tu, iubite

al meu prieten, şi laptop-ul ăsta îmi spune că nu prea sunt la locul meu...” (*R’estul şi vestul*, p. 37)

*manechin – manechin**ă*** „O superbă *manechină* din Rusia a devenit regina şahului.” (Ziua, 19 septembrie 2008)

*miss – miss**ă*** (pl. *misse*) „Un grup de studenţi bucureşteni [...] au acuzat juriul că a ales *missa* pe blat.” (Adevărul, 15 noiembrie 2004); „În fine, am căutat în grabă articolul despre *Missele* interbelice, ca să vedem cine e câştigătoarea.” (România literară, 31 august 2007)

*rector – rector**ă*** „Mi-am luat *rectora* (sau rectorul, cum ar spune cei aflaţi în acord cu gramatica atotputernicei Academii de rit patriarhal) şi-am dus-o aproape cu forţa la *4 luni, 3 săptămâni şi 2 zile*.” (22, 21 septembrie 2007)

*topmodel – topmodel**ă*** „Iat-o pe «*topmodela*» lui M. B.” (Gardianul, 6 ianuarie 2009)

*vip – vip**ă*** „Nu ţi-ar plăcea să fii mai vedetă, mai «*vipă*», aşa cum se poartă acum?” (Formula As, nr. 804, 2008).

c) *-e(a)să*

*comisar – comisăr**easă*** „Sun iar şi cer funcţionarei numele *comisăresei*.” (Academia Caţavencu, 15-21 noiembrie 2006, p. 12)

*fotomodel – fotomodel**easă*** „Şi nu a evoluat, în costumaţie sumară şi transparentă, nicio *fotomodeleasă*.” (Academia Caţavencu, 30 martie-5 aprilie 2005, p. 30)

*ministru – ministr**esă**, ministr**easă*** „*Ministresa* B. a aprobat ea însăşi destituirea dubioasei directoare.” (Academia Caţavencu, 4-10 mai 2005, p. 19); „*Ministreasa* Muncii a inventat Punctul Galben – PNL de pensii” (titlu) (Cotidianul, 23 noiembrie 2008)

*prim-ministru – prim-ministr**easă*** „[...] jenialitatea regizorală [...] a transformat-o pe Chiriţa Geoană în adevărata *prim-ministreasă* a stagiunii PSD + PC.” (Gardianul, 29 septembrie 2008)

Fiind vorba, aşa cum am precizat, în principal de împrumuturi recent intrate în limbă, o parte dintre ele nu figurează în cel mai recent dicţionar normativ (*freelancer* şi *promoter*), şi chiar şi pentru cele existente în dicţionare nu se indică forma de feminin (cu excepţia lui *ministreasă*), astfel că vorbitorii se bucură de o oarecare libertate în selectarea procedeului de marcare a opoziţiei şi în opţiunea pentru un anumit sufix.

Din exemplele prezentate se observă că, deşi se vorbeşte de o neproductivitate a sufixelor moţionale pentru marcarea femininului şi de

caracterul lor peiorativ în româna actuală[10], paradoxal acestea devin productive tocmai în contact cu neologismele. Sufixele *-iță* şi *-ă* nu au valoare peiorativă (poate doar uşor ironică), ci sunt cerute de un anumit tip de discurs, destinat unui public eterogen, cu imixtiuni ale limbajului cotidian şi, în general, cu deschidere spre limba vorbită. Astfel, formațiile realizate cu ajutorul sufixelor *-iță* şi *-ă* sunt percepute ca fiind mai puțin protocolare decât cele create prin ataşarea substantivelor *doamnă* sau *femeie* şi mult mai clare şi mai adecvate decât formele de masculin prevăzute de norma academică.

O mențiune specială se poate face cu privire la cuvântul *rectoră*, care e pus în relație cu masculinul *rector*, forma normată de „gramatica atotputernicei Academii de rit patriarhal". Asocierea celor două forme şi comentariul metalingvistic sunt făcute cu intenția de a evidenția necesitatea punerii în acord a normei cu noile realități, şi nicidecum din dorința de a conferi derivatului un sens depreciativ.

Dintre sufixele discutate, se poate vorbi de o valoare peiorativă evidentă doar în cazul sufixului *-easă*, şi nici aici în toate situațiile. De exemplu, în ciuda faptului că femininul *ministreasă* apare în $DOOM_2$ (cu mențiunea că aparține registrului familiar), forma derivată e totuşi resimțită ca având un puternic caracter depreciativ. Acest lucru se datorează, probabil, faptului că, fiind vorba de o funcție înaltă în stat, se impune un anumit protocol şi un tip de adresare specifică, ce recurge la determinantul *doamnă* ataşat formei de masculin.

2) substantive încadrate morfologic la feminin, desemnând persoane cu particularități asociate cu sexul feminin

Materialul selectat cuprinde exclusiv formații rezultate în urma derivării regresive, prin suprimarea morfemului *-ă* (desinență de nominativ singular nearticulat a substantivelor feminine), pe care vorbitorii, printr-o falsă analiză, îl interpretează drept sufix[11]:

panaramă – panaram „T. C. – *panaramul* internetului" (Academia Cațavencu, 8 octombrie, 2008).

prostituată – prostituat „Videoreportaj cu un *prostituat* român, pe site-ul unui ziar italian" (titlu) (Adevărul, 13 noiembrie, 2007).

pițipoancă – pițiponc „Eşti doar un *pițiponc*, şi tu şi ministrul culturii." (Gardianul, 17 septembrie, 2008).

vedetă – vedet „[...] după ce a zăbovit preț de o oră la o masă mai retrasă, «*vedetul*» a plecat acasă..." (Gardianul, 5 august 2008); „Ba mai

[10] Vezi Aurora Pețan, *Feminizarea în limba română*, în „Ovidius University Annals of Philology", vol XIV (2003), p. 249-250.
[11] Th. Hristea, *op. cit.*, p. 386.

mult, *vedeții* au fost puși să se îmbrace ca la bâlci.” (Academia Cațavencu, 11 februarie 2009)

zână – zân „În plus, prezentatorul emisiunii este un alt «*zân*» al românilor și un artist popular pe plaiurile autohtone [...].” (Adevărul, 3 mai, 2008).

Datorită semantismului lor, majoritatea substantivelor din această clasă (cu excepția lui *vedetă*) nu pot fi încadrate în rândul epicenelor[12], astfel că nu se simte necesitatea de a diferența sexul prin mărci gramaticale. Când apar totuși asemenea creații, ele au evidentă intenție stilistică, fiind o posibilă sursă de umor, ironie etc. Conotația, deseori peiorativă, se datorează în special sensului cuvântului de bază, uneori argotic (*panaramă* și *pițipoancă*), dar e amplificată și de „masculinizarea” artificială (neimpusă de necesități) a substantivelor feminine.

*

* *

În urma analizei întreprinse se impun câteva concluzii:

1. Clasa substantivelor epicene ar trebui lărgită, astfel încât să includă și o parte din substantivele cu formă unică de gen (masculin sau feminin) care desemnează ocupații practicate de persoane de ambele sexe. Argumentul oferit de Gramatica Academiei, și anume faptul că este vorba despre meserii realizate cu preponderență fie de bărbați, fie de femei, ni se pare insuficient: nu vedem nicio diferență între *decan*, *rector* (incluse de Gramatica Academiei în categoria substantivelor epicene) și *marinar*, *soldat* (pentru care se creează o altă clasă, cea a substantivelor cu formă unică de gen).

2. Îmbogățirea vocabularului cu o serie de termeni noi datorită modificărilor condițiilor social-economice, precum și intenția stilistică au determinat o creștere a numărului de situații în care se întrebuințează derivatele moționale ocazionale. Astfel, sufixe considerate în general neproductive și peiorative (*-iță*, *-ă* și *-easă*) s-au dovedit eficiente în contact cu neologismele recente, având rareori un pronunțat caracter depreciativ. Folosirea lor e impusă în special de claritate și de necesitatea de a diferența formal genul gramatical de genul natural, dar și de stilul colocvial, care operează în ultimă instanță și selecția modului de marcare a opoziției masculin-feminin (deseori, un determinativ de tipul *domnul/doamna* e neadecvat registrului de limbă folosit, iar utilizarea unor

[12] Credem că substantivele feminine de tipul *casnică*, *moașă* etc., incluse de GALR, vol. I, în rândul substantivelor cu formă unică de gen, sunt susceptibile de a suporta și o altă încadrare, având în vedere că, la fel ca în cazul celor masculine (vezi *supra*), denumesc ocupații dependente de evoluția realităților extralingvistice.

mărci gramaticale, cum ar fi articolul nehotărât – *un/**o** broker* – sau adjectivul demonstrativ – *acest/**această** broker*, creează impresia unui dezacord).

3. Dacă în cazul substantivelor epicene există o motivație reală pentru diferențierea formală în funcție de sex, în cazul celor încadrate morfologic la feminin, care desemnează persoane cu particularități asociate sexului feminin şi de la care se creează forme de masculin prin derivare regresivă, motivația nu mai este decât de ordin stilistic, iar conotația peiorativă este evidentă.

4. Derivatele moționale se regăsesc cu preponderență în stilul publicistic, caracterizat prin imixtiuni ale limbajului cotidian şi, în general, prin deschidere spre limba vorbită. Abaterea de la normă, făcută deliberat de autori, este uneori marcată în text prin folosirea ghilimelelor, a comentariilor metalingvistice etc.

BIBLIOGRAFIE

***, *Gramatica limbii române*. I. *Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

Avram, Mioara, *Moțiunea la substantive neutre nume de animate*, în LR, LII (2003), nr. 1-3, p. 9-13.

Hristea, Th., *Moțiunea regresivă în limba română*, în *Omagiu lui Alexandru Rosetti la 70 de ani*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 385-388.

Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Editura Polirom, 1997.

Pețan, Aurora, *Feminizarea în limba română*, în „Ovidius University Annals of Philology”, vol XIV (2003), p. 245-250.

REMARKS REGARDING OCCASIONAL WORD-FORMATION AND GENDER OF ANIMATE NOUNS

(Abstract)

This paper analyses the problem of the grammatical gender of animated nouns, paying special attention to epicene nouns and to the occasional formation of non-standard feminine nouns from masculine ones and vice versa. Starting from a corpus of nouns selected from newspapers and periodicals, we propose a typology of nouns likely to be affected by gender changes and of methods employed in this process (suffixation, back-formation).

AUT, XLVIII, 2010, p. 196-201

ATRIBUT PRONOMINAL ANTICIPAT SAU COMPLEMENT POSESIV?

de

Alexandru METEA

Fenomenul morfosintactic cunoscut sub numele de „dativ posesiv" este descris fie în capitole distincte din gramaticile de după 1950, fie în studii speciale, care au evidențiat două poziții contrare, exprimate tranșant sau voalat. În descrierea acestor construcții cu forme pronominale neaccentuate în cazul dativ au fost avute în vedere pozițiile acestora în grupul nominal şi în grupul verbal. Prima dintre ele este considerată de toți gramaticienii noştri ca atribut, cu precizarea că acest tip de determinant al substantivului este întâlnit în limbajul poetic şi rar în afara acestuia. Cea de-a doua, adică poziționarea în fața unui verb, a făcut obiectul multor controverse.

Analiza acestor clitice personale sau reflexive în cazul dativ drept atribute, indiferent de gruparea lor cu un nume sau cu un verb, apare la H. Tiktin (*Gramatica română: etimologia şi sintaxa*)[1], care îl numeşte „atribut, aparent complement indirect", Finuța Asan (*Atributul pronominal în dativ*)[2], V. Şerban (*Sintaxa limbii române*)[3], Al. Graur (*Gramatica azi*)[4], în timp ce Iorgu Iordan şi Vladimir Robu (*Limba română contemporană*)[5] consideră atribute doar pe cele din construcțiile de tipul *ochii-mi, gura-i, mintea-i*, aşa cum face şi Dumitru Irimia (*Gramatica limbii române*)[6].

Mioara Avram (*Gramatica pentru toți*)[7] distinge trei situații în care poate apărea dativul posesiv: 1. pe lângă un substantiv, ca formă conjunctă

---

[1] H. Tiktin, *Gramatica română: etimologia şi sintaxa*, Bucureşti, Tempo, 1945, p. 391.
[2] Finuța Asan, *Atributul pronominal în dativ*, în SG, II, 1957, p. 131-139.
[3] Vasile Şerban, *Sintaxa limbii române: curs practic*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970, p. 188-189.
[4] Al. Graur, *Gramatica azi*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1973, p. 186.
[5] Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1978, p. 626-628.
[6] Dumitru Irimia, *Gramatica limbii române*, Iaşi, Polirom, 1997, p. 108.
[7] Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a, Bucureşti, Editura Humanitas, 1997, p. 161-162.

legată enclitic de substantiv sau de atributul său adjectival (atribut pronominal); 2. pe lângă o prepoziție sau locuțiune prepozițională (*asupra-**i**, în juru-**i***) cu diferite funcții sintactice, de obicei complement, rar atribut; 3. pe lângă un verb ca formă legată sau nelegată, dar cu referire la un substantiv (*Îi* apreciez eforturile), când, din punct de vedere formal, pronumele în dativ este un determinant al verbului, anume complement indirect – ceea ce se verifică prin posibilitatea de a dubla, cel puțin în majoritatea construcțiilor, forma neaccentuată printr-un pronume accentuat sau printr-un substantiv (*lui îi* apreciez eforturile). Ca înțeles însă, dativul posesiv este şi aici sinonim cu un adjectiv pronominal posesiv sau cu genitivul pronumelui personal, deci cu determinante – atributive – ale substantivului, nu ale verbului (*îi* apreciez eforturile = apreciez eforturile *sale* sau *lui*, *ei*), ceea ce duce la concluzia că dativul posesiv pe lângă un verb prezintă o evidentă contradicție între formă şi înțeles, pe care analiza gramaticală o rezolvă de obicei în favoarea formei, deşi nu lipsesc părerea contrară şi unele interpretări mai nuanțate. Mai tranşant este Corneliu Dimitriu[8], care afirmă că „dativul posesiv poate apărea în vecinătatea unui verb (cu care se acordă sau nu în persoană şi număr), fără a-l determina, însă, pe acesta, ci determinând un substantiv («Şi grădina *mi* (=mea)-e pustie,/Lăcrămând se stinge macul» (O. Goga)”. Aceeaşi opinie este evidentă şi în *Gramatica uzuală a limbii române*[9]: „Tot în această categorie de atribute [pronominale n.n.] intră şi cele exprimate prin forme scurte de dativ ale pronumelui personal şi reflexiv, denumit şi dativul posesiv, deoarece arată posesia (Fața-*i* radia de bucurie. Ei *ne* cunosc obiceiurile. El *şi*-a schimbat propria părere)”, precum şi la Nicolae Felecan[10]: atributul pronominal în cazul dativ (dativul posesiv) poate fi independent (Obrajii *le* ardeau de bucurie. I. Agârbiceanu), ataşat substantivului (Fiarbă vinu-n cupe, spumege pocalul/ Dacă fiii-*ți* mândri aste le nutresc. M. Eminescu), ataşat adjectivului (Ochii ei albaştri clipiră sub lungile-*i* gene bălaie. Al. I. Odobescu), ataşat verbului (Gura nu-*ți* mai tace. Miorița) (= gura *ta*).

Opinii mai puțin tranşante în favoarea soluției *atribut* apar la Flora Şuteu (*Atribut pronominal sau complement indirect?*)[11], care propune denumirea „complement indirect cu valoare posesivă”, Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu *(Structura morfologică a*

---

[8] Corneliu Dimitriu, *Tratat de gramatică a limbii române. Morfologia*, [Iaşi], Institutul European, 1999, p. 248.

[9] * * *, *Gramatica uzuală a limbii române*, Chişinău, Editura Litera, 2000, p. 250.

[10] Nicolae Felecan, *Sintaxa limbii române. Teorie. Sistem. Construcție*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2002, p. 102-103.

[11] Flora Şuteu, *Atribut pronominal sau complement indirect?*, în LR, XI (1962), nr. 3, p. 267-276.

limbii române contemporane)[12], unde se afirmă: „în construcțiile în care pronumele în cazul dativ însoțește verbul, rolul pronumelui devine *ambiguu* [s.n.], iar relația cu elementul regent mai puțin clară”, la fel și în *Gramatica limbii române*, unde „pronumele are o funcție sintactică la limită între funcțiunea de complement indirect și aceea de atribut”[13], iar în vol. II „el poate fi echivalent cu un atribut (Vezi-*ți* de treabă!), deși în general este complement indirect”[14]. Gabriela Pană Dindelegan[15] afirmă că pronumele în dativ, dacă se cuplează cu un substantiv sau un adjectiv, are valoare posesivă și este atribut, dar în nota 13 autoarea crede, totuși, că este vorba de „un complement de tip special” atunci când pronumele intră în componența grupului verbal.

* * *

Un moment important în cercetările de sintaxă românească a fost studiul Mioarei Avram *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*[16], punctul de plecare pentru un capitol-sinteză din *Gramatica limbii române*[17], care justifică identificarea unor tipuri noi de propoziții, absente în ediția din 1954, deși, acolo, existau deja complementul de agent, cel consecutiv, ca specie a celui modal, precum și complementele instrumental, sociativ și de relație.

În ediția din 1963 apar propozițiile subordonate „absente” în 1954, dar și părți de propoziție noi: complementele opozițional, cumulativ și de excepție, elementul predicativ suplimentar, precum și propozițiile corespunzătoare.

Teza demonstrată de Mioara Avram, că fiecărei părți de propoziție îi corespunde o propoziție subordonată și invers, a fost dezvoltată, ulterior, cu argumente noi, de Ion Diaconescu[18] și, mai nou, de Pamfil Matei[19], încât, astăzi, în mod firesc, orice studiu de morfosintaxă, inclusiv

---

[12] Iorgu Iordan, Valeria Guțu Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, Editura Științifică, 1967, p. 126.

[13] * * *, *Gramatica limbii române*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Academiei Române, 1963, p. 143.

[14] * * *, *Gramatica limbii române*, vol. II, *ed. cit.*, p. 133.

[15] Gabriela Pană Dindelegan, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Editura Humanitas Educațional, 2003, p. 91.

[16] Mioara Avram**,** *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 141-164.

[17] * * *, *Gramatica limbii române*, vol. II, *ed. cit.*, p. 255-256.

[18] Ion Diaconescu, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale,* București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 64-76.

[19] Pamfil Matei**,** *Morfo-sintaxa limbii române contemporane*, Sibiu, Editura Imago, 2001, p. 106-110.

Gramatica limbii române, I, *Cuvântul* şi II, *Enunţul*[20], ar trebui să ţină seama – când se abordează problema dativului posesiv, respectiv cea a complementului posesiv – de acest paralelism care există în organizarea nivelelor propoziţional şi frastic.

Cântărind argumentele *pro* atribut pronominal datival sau *pro* complement posesiv, considerate insuficiente de autorii *Gramaticii limbii române* (2005), pentru care mai importantă este poziţia acestuia lângă un verb şi nu „realitatea limbii”[21] se detaşează două argumente în favoarea primei opţiuni, aceea de atribut:

1. pronumele personal sau reflexiv în cazul dativ, poziţionat în faţa verbului, dacă are funcţie de atribut poate fi dublat de un pronume/substantiv în cazul genitiv sau de un adjectiv posesiv, iar dacă este complement, printr-o formă pronominală accentuată a cazului dativ:

   Cititorii *îţi* apreciază ultimele poezii. = Cititorii apreciază ultimele *tale* poezii.

   Eu *îmi* văd de treburi. = Eu văd de treburile *mele*.

În comparaţie cu:

   Eu *îţi* cumpăr nişte cărţi.= Eu *ţie* îţi cumpăr nişte cărţi.

   Eu *îmi* cumpăr nişte cărţi.= Eu îmi cumpăr *mie* (şi nu altuia) nişte cărţi.

2. eliminarea substantivului regent, faţă de care pronumele în dativ are funcţia de atribut, are ca rezultat un enunţ incomplet, fără sens:

   *Cititorii îţi apreciază.

   *Eu îmi văd.

Credem că trebuie să acceptăm că, dacă există un fenomen de izomorfism, un concept adaptat domeniului lingvistic pe baza paralelismului relaţional şi funcţional al unor unităţi sintactice (după cum afirmă mai întâi Mioara Avram, apoi Vasile Şerban, Ion Diaconescu, Corneliu Dimitriu, Pamfil Matei, dar şi gramatica academică din 1963), complementul posesiv, descris în *Gramatica limbii române* din 2005, nu întruneşte o condiţie fundamentală pentru a fi recunoscut ca atare: la nivelul frazei nu există o propoziţie completivă posesivă. Aşa-zisul complement posesiv nu devine, prin expansiune, o propoziţie completivă posesivă, ci o propoziţie atributivă, ceea ce înseamnă că acest tip de complement de fapt nu există:

   Cititorii *îţi* apreciază ultimele poezii.= Cititorii apreciază ultimele poezii *care îţi aparţin*.

   Eu *îmi* văd de treburi.= Eu văd de treburile *care îmi aparţin*.

---

[20] ***, *Gramatica limbii române*. I. *Cuvântul*, II. *Enunţul*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

[21] Constantin Milaş, *Dativul posesiv*, în CL, XXXVI (1991), nr. 1-2, p. 67-74.

Ecourile negative şi caracterul neconvingător al argumentului (poziția lângă verb) pe care se bazează demonstrația că există un complementul „posesiv" explică de ce Marina Rădulescu Sala[22] încearcă să aducă şi alte argumente, după părerea noastră neconvingătoare. Autoarea crede că nu e vorba de un complement indirect, fie chiar şi un al doilea complement indirect (*Îți* spui necazurile numai *prietenilor*. *Îți* voi vinde tablourile doar *unor colecționari* serioşi etc.) deoarece „coocurența celor două tipuri de dativ reprezintă poziții (funcții) sintactice diferite: complementul indirect şi *complementul posesiv* [s. n.]"[23], dar nimeni, astăzi, nu mai atribuie cliticului datival din aceste structuri funcția de complement indirect, decât dacă – după cum recunoaşte autoarea – acesta intră în relație cu un substantiv cu funcție de nume predicativ şi posibila lui dublare cu o formă accentuată ne conduce, firesc, spre această soluție: complement indirect (Ion *îmi* e vecin = *Mie îmi* este Ion vecin şi nu *ție* etc.). Dar dacă în celelalte cazuri nu este vorba de complement indirect, de ce să susținem că este vorba de un complement de alt tip, diferit de cel indirect, doar pentru că nu face parte, formal, din grupul sintactic al unui substantiv sau pronume? Dar şi atributul izolat poate apărea în față, la începutul unui enunț, şi la distanță de subiectul exprimat sau nu (Convinsă de cei din jur, după lungi discuții, (ea) a renunțat la părerea ei.). Şi în cazul acesta, şi când este vorba de un aşa-zis complement posesiv, echivalentul la nivel de frază este o propoziție atributivă, aşezată, firesc, după regentul său.

Credem că aceste argumente sunt suficiente pentru a accepta că este vorba de un determinant pronominal al substantivului, de tip special, care ar putea fi numit *atribut pronominal anticipat*[24], având în vedere că acest fenomen, al reluării sau al anticipării, poate fi întâlnit, în anumite condiții, şi în cazul complementelor directe şi indirecte, „anunțate" sau „repetate" prin forme pronominale neaccentuate în cazurile acuzativ, respectiv dativ.

---

[22] Marina Rădulescu Sala, *De ce un „complement posesiv"?*, în *Studii de gramatică şi de formare a cuvintelor. În memoria Mioarei Avram*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2006, p. 357-363.
[23] Id., *ibid.*, p. 362.
[24] Alexandru Metea, *Limba română actuală*, Deva, Editura Emia, 2010, p.189-190.

COMPLÉMENT DU NOM ANTICIPÉ OU COMPLÉMENT POSSESSIF?

(Résumé)

Dans la littérature de spécialité du roumain il y a des opinions différentes concernant la fonction syntactique des formes pronominales non accentuées, le soi-disant datif possessif étant considéré soit comme déterminant pronominal, soit comme complément d'objet indirect, soit comme complément possessif (v. *Gramatica limbii române*, EA, 2005). Dans cet article, tout comme dans son ouvrage *Limba română actuală* (II-ème édition, Deva, 2010), l'auteur plaide en faveur de la dénomination de **complément du nom anticipé**, parce que, d'une coté, le phénomène de reprise ou d'anticipation apparaît aussi dans le cas de quelques compléments (d'objet direct et d'objet indirect en datif), et, de l'autre coté, au niveau phrastique, ce type de déterminant peut être substitué seulement par une proposition qui a un régent nominal (Îţi apreciez lucrarea. «J`apprécie ton travail» = (Îți) apreciez lucrarea ta. «J`apprécie ton travail».= Apreciez lucrarea care îţi aparţine ţie «J`apprécie le travail qui t`appartient »).

AUT, XLVIII, 2010, p. 202-216

ANAGRAMELE LUI MIHAI EMINESCU

de

Ileana OANCEA, Nadia OBROCEA

În lucrarea publicată postum *Les mots sous les mots. Les anagrammes de Ferdinand de Saussure*[1], marele lingvist opune, în mod implicit, dar radical, teoria anagramelor celebrei sale teorii privind caracterul arbitrar al semnului lingvistic din *Cours de linguistique générale*. În acest fel, „limbajul poetic" este diferențiat net de comunicarea propriu-zisă, acesta fiind un „laborator" în care semnul lingvistic funcționează după norme proprii bine definite. În viziunea lui Ferdinand de Saussure, poezia își asumă capacitatea de a construi, sub limbajul ei propriu-zis, adică dincolo de suprafața textului poetic, al doilea limbaj, prin revelarea unor sunete și a unor fragmente fonetice inductoare de semnificație, veritabile nuclee fonosemantice, pulsând în textura poematică, capabile de a insinua și de a reconstitui anumite lexeme fundamentale sub aspectul sensului textual. Putem considera că avem aici o formă supremă de manifestare a creativității lingvistice, în sensul coșerian de *enérgeia*.

Redăm, în continuare, definiția anagramei în termenii formulați de cel care urma să revoluționeze lingvistica, dintr-un punct de vedere teoretic esențial, opus „teoriei" anagramelor, prezentă, de asemenea, în manuscrisele sale: „En me servant du mot d'anagramme, je ne songe point à faire intervenir l'écriture ni à propos de la poésie homérique, ni à propos de toute autre vieille poésie indo-européenne. Anaphonie serait plus juste, dans ma propre idée: mais ce dernier terme, si on le crée, semble propre à rendre plutôt un autre service, à savoir celui de désigner l'anagramme

[1] Jean Starobinski, unul dintre reprezentanții marcanți ai școlii geneveze, a descoperit un alt manuscris al lui Ferdinand de Saussure, pe care l-a publicat în anul 1971, considerând că acest text saussurian produce a doua revoluție copernicană în lingvistică, după cea din *Cours de linguistique générale*. Acest text poate fi considerat ca o „contra-lingvistică", evidențiind personalitatea complexă și paradoxală a marelui lingvist. Descoperim aici un fel de Saussure contra Saussure, într-o gândire de tip fundamental semiotic.

incomplète, qui se borne à imiter certaines syllabes d'un mot donné sans s'astreindre à le reproduire entièrement.

L'anaphonie est donc pour moi la simple assonance à un mot donné, plus ou moins répétée, mais ne formant pas anagramme à la totalité des syllabes.

Ajoutons qu'«assonance» ne remplace pas anaphonie, parce qu'une assonance, par exemple au sens de l'ancienne poésie française, n'implique pas qu'il y a un mot qu'on imite.

Dans la donnée où il existe un mot à imiter je distingue donc:

l'anagramme, forme parfaite;

l'anaphonie, forme imparfaite.

D'autre part, dans la donnée, également à considérer, où les syllabes se correspondent sans cependant se rapporter à un mot, nous pouvons parler d'harmonies phoniques, ce qui comprend toute chose comme allitération, rime, assonance, etc."[2]. Altfel spus, „armonia fonetică" se referă, cum menționează Ferdinand de Saussure, doar la fenomene elementare de reiterare fonetică ce nu presupun constituirea unui al doilea nivel semiotic.

În esența ei, ideea lui Ferdinand de Saussure trimite mai ales la rafinarea semiozei poetice şi la conştientizarea acesteia, caracteristică modernității. În poezia latină, aşa cum a fost aceasta interpretată de Ferdinand de Saussure, anagrama formează o „artă combinatorică", un cifru poetic, pe când în poezia modernă, în care fenomenul este, de asemenea, prezent, avem a face cu o „tehnică" poetică asumată conştient şi aflată într-o strânsă relație cu conceptul de artă poetică modernă. „Mais il faut généraliser: Ferdinand de Saussure interprète la poésie classique comme un art combinatoire, dont les structures développées sont tributaires d'éléments simples, de données élémentaires que la règle du jeu oblige tout ensemble à conserver et à transformer. Seulement il se trouve que tout langage est combinaison, sans même qu'intervienne explicite de pratiquer un art combinatoire. Les déchiffreurs, qu'ils soient cabalistes ou phonéticiens, ont le champ libre: une lecture symbolique ou numérique, ou systématiquement attentive à un aspect partiel, peut toujours faire exister un fond latent, un secret dissimulé, *un langage sous le langage* [s. n.]. Et s'il n'y a avait pas de chiffre? Resteraient cet interminable appel du secret, cette attente de découverte, ces pas égarés dans le labyrinthe de l'éxegèse"[3]. Existența acestui „cifru" misterios poate fi şi rodul unei receptări oarecum orientate în sensul afirmației lui Blaise Pascal: „nu m-ai fi căutat, dacă nu m-ai fi găsit". Un studiu al vocației anagramatice

---

[2] Ferdinand de Saussure, în Jean Starobinski, *Les mots sous les mots. Les anagrammes de Ferdinand de Saussure*, [Paris], Galimmard, [1971], p. 27.

[3] Jean Starobinski, *op. cit*., p. 159-160.

moderne, în spiritul gândirii lui Ferdinand de Saussure, ar putea fi o contribuție importantă sub acest aspect. De fapt, „căutările” lui Saussure, contrazicând tocmai latura semiotică a lingvisticii saussuriene bazate pe arbitrarul semnului lingvistic, dezvoltă construcția sensului în tiparele motivante, de această dată, prefigurând un alt tip de semiotică, prin excelență *enérgeia*, manifestată la nivelul lingvisticii textului[4].

Teoria sassuriană a anagramelor probează, în mod relevant, faptul că semnul lingvistic, în ipostaza sa poetică, antrenează o relație directă cu semnele lingvistice co-textuale, dar poate avea şi o relație, mai subtilă, cu anumite fragmente ce aparțin acestor semne, elemente capabile, într-o primă instanță, de a le ilustra, de a le reitera şi de a le actualiza fonetic. Astfel, în poezie, dimensiunea fonetică a semnelor lingvistice participă şi ea la articularea sensului şi, mai mult decât atât, este creatoare a unui alt nivel lingvistic propriu-zis (adică lexemele anagramate), suprapus nivelului inițial. Se realizează, în acest fel, printr-un proces de semioză specific, un plan semantic nou, „ascuns” dincolo de suprafața textului. Cele două niveluri lingvistice, care funcționează ca „în oglindă”, până la un anumit punct, în sensul în care cel de-al doilea este conținut în primul, cooperează eficace la construcția sensului textual polivalent în poezie.

În raport cu teoria anagramelor[5] elaborată de Ferdinand de Saussure, lucrările de retorică şi de stilistică (tratate, studii, dicționare, enciclopedii) definesc anagrama ca fiind o figură ce constă în permutarea sunetelor unui cuvânt, pentru a obține un alt cuvânt, „o permutație grafică, constând într-un joc al literelor”, cum menționează Heinrich F. Plett, care include anagrama în categoria figurilor gramaticale, axate pe cod şi specifice expresiei, mai exact a metaplasmelor bazate pe permutarea sunetelor[6].

---

[4] Cf. Eugenio Coşeriu, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso.* Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, [Roma], La Nuova Italia Scientifica, 1997. Căutările saussuriene se fac în spiritul teoriei lui Eugeniu Coşeriu, de mai târziu.

[5] Pentru a ilustra fenomenul anagramelor, aşa cum a fost el conceput de către Ferdinand de Saussure, redăm, în continuare, două dintre anagramele investigate de marele lingvist. Numele propriu APOL(L)Ō este anagramat, în viziunea lui Ferdinand de Saussure, în secvențele: AD MEA TEMPL**A PŎ**RTĀTŌ. şi Dōnŏm **AMPLŎ**M VICT**Ō**R. A se vedea, în acest sens, Jean Starobinski, *op. cit.*, p. 70-72.

[6] Heinrich F. Plett, *Ştiința textului şi analiza de text. Semiotică. Lingvistică. Retorică*. În româneşte de Speranța Stănescu, Bucureşti, Editura Univers, 1983, p. 161, 170, 324.

În cele ce urmează[7] ne propunem să ne apropiem de domeniul „cuvintelor de sub cuvinte”, la Mihai Eminescu, şi să încercăm, astfel, să-l descifrăm, prin câteva elemente care să ne permită să descoperim şi o altă dimensiune a unei vechi probleme a eminescologiei: armonia poetică. În felul acesta, armonia poetică eminesciană se dovedeşte a fi, în perspectivă saussuriană, cu mult mai complexă, adică având câteva ipostaze de natură semantică, cu o pondere specială din punctul de vedere al poeticității.

Aspirația spre motivarea muzicală a versului, deci o anumită complicare a discursului pe latură sonoră, o înregistrăm la Mihai Eminescu încă în poeziile de tinerețe. Ea se rafinează mai apoi, demonstrând, astfel, faptul că armonia poetică eminesciană reprezintă o tehnică de potențare semantică, dar şi de creație semantică. Poetul savura, în felul acesta, crearea unui alt tip de *mimesis* decât cel clasic, el situându-se deopotrivă la nivelul semnificantului poetic, în care „imitația” este, în mod fundamental, construcție textuală. Astfel, arta poetică de tip mimetic a poeziei româneşti contemporane lui Mihai Eminescu face loc unui *vizionarism* poetic, specific modernității[8], în care o latură semnificativă o constituie ceea ce simboliştii francezi numeau *wagnerianism* poetic.

„Revoluția” poetică eminesciană trebuie căutată într-o simbioză particulară între transparența clasică (poezia nu pune probleme de decodare, cum se întâmplă cu poezia lui Stéphane Mallarmé) şi ambiguitatea modernă, aceasta putând fi găsită în modul particular prin care textul îşi subliniază natura „autotelică”, în chiar transparența lui. Există, la Mihai Eminescu, un „dialog” între paradigma clasică, ce-şi sublimează treptat prezența, prin ceea ce Tudor Vianu[9] numeşte „scuturarea podoabelor”, şi paradigma modernă, în care exuberanța imagistică a liricii tradiționale face loc, uneori, verticalizării sensului, adică unui spațiu al semnificării, devenind o emanație a textului ca *enérgeia*. Observația, de altfel, fundamentală a lui Tudor Vianu, privind „scuturarea podoabelor”, trebuie completată cu existența acestei noi axe a semnificării, devenită pregnantă în unele creații eminesciene în care există, astfel, o

---

[7] A se vedea, în această arie de probleme, Ileana Oancea, *„Armonia” poetică eminesciană*, în „Caiet de semiotică”, nr. 9, 1992; *Semiostilistica*, Timişoara, Editura Excelsior, 1998; *Eminescu, l’univers du texte*, în *Atti del convegno internazionale „Mihai Eminescu”*, Venezia, 18-20 maggio, 2000, Iaşi, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2001; *De la compléxité cachée de la poésie eminescienne*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai”, nr. 3-4, 2003.

[8] Vezi Carlos Bousoño, *Teoria expresiei poetice*. Traducere de Ileana Georgescu. Tălmăcirea versurilor de Veronica Porumbacu. Studiu introductiv de Mircea Martin, Bucureşti, Editura Univers, 1975.

[9] A se vedea Tudor Vianu, *Despre stil şi artă literară*. Cuvânt omagial de acad. Al. Philippide. Ediție îngrijită şi prefață de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965.

compensare a „deficitului” imagistic, situată la un alt nivel: cel fonosemantic. Aici trebuie integrată fascinanta şi cathartica muzicalitate eminesciană, care nu trebuie redusă doar la simplele armonii sonore de diverse tipuri. Căci „muzicalitatea” modernă are o valoare semiotică profundă, pe care tânărul Mihai Eminescu începuse să o experimenteze.

Prin activarea semnificantului şi antrenarea lui în procesul semiotic, Mihai Eminescu schimba poezia română din interior, fără ostentația lui Alexandru Macedonski, de exemplu, dar extrem de concludent pentru evoluția poeticității aflate la răscrucea celor două drumuri fundamentale din lirica românească a secolului al XIX-lea.

Universul eminescian are coerența unei lumi proprii, în care o anumită reiterare a unor lexeme fundamentale face ca această lume să existe în sine şi pentru sine. Ea este, în mod esențial, o lume textuală. Aceste lexeme sunt „lucrate” de poet prin integrarea lor în textura versurilor, care se face şi pe latura semnificantului. În plan mai general, marele val al armoniei poetice eminesciene întâlneşte wagnerianismul poetic modern. El antrenează fenomene poetice deosebit de subtile, care vin în atingere cu statutul semnului lingvistic.

Cum simte Mihai Eminescu ceea ce plutea în aer şi ceea ce fusese formulat de Paul Verlaine cu atâta claritate: „De la musique avant toute chose”? Activând ceea ce în limbajul-comunicare este inoperant. Altfel spus, caracterul arbitrar al semnului lingvistic face loc, în plan textual, valențelor acustice ale semnificantului care colaborează activ la instaurarea sensului.

Vom încerca să demonstrăm, prin câteva exemple, acest wagnerianism poetic, şi, odată cu el, complicarea discursului liric eminescian în spiritul modernității. Ceea ce unii au numit obsesia muzicală eminesciană sau eufonia poeziei eminesciene este însă cu mult mai mult decât atât.

Poezia *Când* (1869), antrenând o imagine poetică intensă, bazată pe o structură complexă, turnată în versul *Când cântă ai somnului ginii nătângi*, îşi creează un nou volum de semnificație, prin activarea anagramei din subtextul versului.

Redăm, în continuare, strofa care interesează interpretarea noastră:

Când luna prin nouri pe lume veghează,
Când fiece undă se-mbracă c-o rază,
***Când cântă** ai som**n**ului gi**n**ii **nătâng**i*
*Tu tremuri şi pl**âng**i.*

Situată la un prim nivel al sensului textual, imaginea realizată de Mihai Eminescu, în acest punct al poeziei, – adormirea sau ațipirea, moțăiala, piroteala, dormitarea etc. fiind asociată unui cântec al „giniilor” –

este susținută, în plan secund, printr-un fenomen de „sonorizare”, la nivel textual. În plus, somnolența sau starea intermediară între veghe şi somn, care, fiziologic vorbind, se caracterizează printr-o „diminuare a activității spontane motorii şi psihice”[10] şi printr-o „reducere a reacției față de stimulii mediului extern”[11], ilustrată prin lexemul *nătâng*[12] („neputincios, slab, neîndemânatic”), stare, marcată, în special, printr-un fel de „haos”, funcțional la nivelul vizualului şi la nivelul auditivului, transpare în lectura propriu-zisă a versului.

Giniile sau duhurile, ființe mitologice, dansează (precum tradiționalul Moş Ene) într-o mişcare browniană, după o muzică proprie, confuză, de fond, muzica acestora, de un dinamism uşor, fiind un soi de cântec interjecțional şi nazal, asemenea cântecului de leagăn.

De altfel, una din observațiile fundamentale ale lui George Călinescu, vizând poeticitatea eminesciană, este tocmai această somnolență, acest „ronron”, această vrajă narcotizantă a versurilor, care, după marele critic, este inanalizabilă, ceea ce a stârnit reacția interpretativă a lui Dumitru Caracostea, în *Arta cuvântului la Eminescu*, pe care, din această cauză, George Călinescu îl numeşte criticul fonologic[13].

În acest fel, imaginea care susține întreaga structură a versului devine foarte realistă, conferind organicitate şi o oarecare „senzualitate” poeziei, imitând elocvent şi aproape organic „ronronul”, senzația acută de somnolență. În plus, trebuie recunoscut faptul că substanța articulatorie a sunetelor înseşi utilizate de Mihai Eminescu în acest vers, într-un mod deliberat, favorizează impunerea imaginii în planul conştiinței lucide, dar şi al subconştientului.

Într-o altă perspectivă de interpretare, cu implicații evidente la un nivel semantic secund, putem afirma că în acest vers este anagramat, în structura de profunzime, dar prin elemente sesizabile la suprafața textului poetic, lexemul *cânt*, acela care consolidează, prin predicație, structura versului şi care are o valoare semantică fundamentală în text:

c â n d c â n t n n n t â n g.

Considerăm că în cadrul tipului de lectură pe care îl propunem, trăsătura distinctivă de «sonoritate»/«surditate» poate fi anulată – fapt ce nu antrenează consecințe majore asupra profilului fonetic al versului –, această trăsătură marcând diferența între consoanele [c] şi [g], [t] şi [d],

---

[10] *Micul dicționar academic*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Univers Encicopedic, 2001-2003.
[11] *Ibidem.*
[12] Acest lexem este utilizat într-un sens cvasietimologic: „leneş”.
[13] George Călinescu, *Principii de estetică*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968, p. 86. Cf. Ileana Oancea, *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Encicopedică, 1988.

altfel consoane identice la nivelul celorlalte trăsături distinctive. Această trăsătură distinctivă, capabilă să realizeze o alternanță între sunetele sonore şi cele surde, din componența poeziei, necesară traiectului „sonor" specific cântecului descris de poet, permite repetarea sunetelor şi a fragmentelor fonetice creatoare ale anagramei, axate pe lexemul fundamental *cânt*.

Mecanismul după care funcționează anagrama în structura versului este următorul: lexemul *cânt* apare anagramat în structura versului amintit, prin subzistența lui, în lexemul *când*, precum şi în *tâng*, cu care se poate identifica printr-o operație de permutare a sunetelor din interiorul său şi printr-o anulare a diferenței de sonoritate dintre [c] şi [g], [t] şi [d], prezența repetată a lui *n* în componența versului respectiv marcând importanța acestui sunet în susținerea anagramei. Considerăm că în versul citat nu se creează o simplă eufonie, prin repetarea sunetelor sau a fragmentelor ilustrate mai sus, însuşi lexemul *cânt*, prezent, mai mult sau mai puțin complet, în aceste elemente, fiind reconstituit pe parcursul desfăşurării versului.

Interesant devine faptul că lexemul care induce o structură motivantă, la nivelul semnificantului, trimite chiar la ideea de muzicalitate, *a cânta* fiind unul dintre lexemele ce fac parte din vocabularul fundamental al poeziei eminesciene[14]. Din punctul nostru de vedere, anagrama investigată mai sus n-ar avea nicio relevanță de semnificare, dacă prezența sa n-ar stimula planul semantic propriu-zis al textului respectiv.

Ce putem reține încă de pe acum este faptul că structura anagramatică conține lexeme cu o importanță fundamentală în vocabularul poetic al lui Mihai Eminescu, ceea ce demonstrează faptul că Eminescu le sesiza pe ambele coordonate: semnificant şi semnificat.

În poezia *Când priveşti oglinda mărei* (1869), figurează, în prim-plan, o altă imagine extrem de sugestivă: aceea a vântului ca un cântec, imagine, în fond, foarte clară şi comună, dar care la Mihai Eminescu devine de o intensitate aparte, prin asocierea vântului cu actul creației: *cânt – vânt*.

Redăm, de asemenea, strofa integrală a poeziei interpretate din acest punct de vedere:

*Şi al lu**n**cei v**ânt** de vară*
***C**ăl**d**uros*
***Cânt**ă-**n** lira mea amară*
*La**ng**uros.*

---

[14] Vezi Tudor Vianu, *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Bucureşti, Editura Academiei Române. 1968.

Imaginea poetică, inedită şi oarecum confuză, creată prin intermediul unei structuri simetrice, moderne, aduce în prim-plan „lira amară” (asociere non-mimetică incongruentă, cultivată mai ales de modernitate), ce exprimă existența unui creator melancolic, dominat parcă de un fenomen din exteriorul său: „vântul de vară”. Astfel, lexemul *languros* indică, în acest context, mai degrabă visarea şi melancolia, decât voluptatea.

În subsidiar, apare anagramat acelaşi lexem, *cânt*, care susține, de asemenea, prin predicație, structura întregii strofe:

nc â n t d
c d
c â n t -n
ng.

Din punctul nostru de vedere, aici nu avem de-a face cu o simplă aliterație, ci cu o anagramă dispersată în text, anagramă care este conținută în planul fonetic propriu-zis al poeziei.

Fenomenul îl întâlnim mult mai rafinat în sonetul [*Când însuşi glasul*] (1879), în care, de asemenea, apare anagramat, într-un „limbaj” existent sub „limbajul” propriu-zis al poeziei, lexemul *cânt*:

c â n d î n g g â n d t c
-n g â n c â n t n d c.

Redăm, în continuare, strofa integrală a sonetului ce vehiculează anagrama amintită:

***Când în**suşi **g**lasul **gând**urilor **t**a**c**e,*
*Mă-**ngân**ă **cânt**ul u**n**ei **d**ul**c**i evlavii,*
Atunci te chem; chemarea-mi asculta-vei?
Din neguri reci plutind te vei desface?

În cazul de față, anagrama se instituie într-un „laborator” al sensului textual, bazat pe un algoritm bine determinat. În structura de profunzime a versului, lexemul anagramat, *cânt*, este susținut de verbul predicat *a îngâna*, situat în aceeaşi zonă a cântecului (sau chiar a vorbirii): „a cânta cu jumătate de glas”[15] (sau „a articula sunete desluşite sau încurcate”; „a vorbi cu jumătate de glas”; „a se suprapune astfel încât să nu se mai distingă bine”; „a reproduce glasul cuiva” etc.)[16]. Trebuie reținută şi următoarea definiție, ce pare a fi foarte adecvată în acest context: „a se lăsa cuprins de un sentiment discret”[17]. De asemenea, lexemul *cânt* este prezent, într-o formă „mai” sonoră, în lexemul *gând*. În plus, lexemul

[15] *Micul dicționar academic*, ed. cit.
[16] *Ibidem.*
[17] *Ibidem.*

când, dar şi alte sunete, izolate sau în grupuri, insinuează, în plan fonetic, lexemul fundamental *cânt*.

Examinând planul semantic propriu-zis al poeziei, putem afirma că, în acest caz, sentimentul de adorație, de venerare a iubitei este exprimat, într-o primă instanță, într-un plan al senzației, sentimentul înscriindu-se, de altfel, şi într-o zonă a vibrațiilor sonore. Imaginea poetică constituită aici, de către poet, adânc relevantă – când „creierul" este în repaus, începe să se manifeste „inima", cu avatarurile ei – se caracterizează printr-o dimensiune accentuat sonoră, ce dezvoltă şi un dinamism propriu. Polivalența textului este încrustată în minimum de elemente figurative.

Ceea ce putem constata este faptul că Mihai Eminescu are un univers poetic bine structurat în care îşi construieşte poezia. Sintagma *cântului îngânat*, în asociere cu *gândul*, o întâlnim, sub forma *gândului îngânat*, aflat, din nou, în relație cu *cântul*, în, probabil, cea mai complexă structură anagramatică eminesciană, pe care o întâlnim în poezia *Dintre sute de catarge* (1883). Anagrama redată mai înainte, din sonetul [*Când însuşi glasul*], reia, din nou, lexemele fundamentale: *cânt*, *gând*, *îngâna*. Sunt structuri înghețate, oarecum virtuale, migrante, blocuri fonosemantice, adevărate materiale de construcție, care îşi revelează potențialitățile de semnificație în noile texte, ceea ce evidențiază faptul că poezia eminesciană nu „lucrează" realul, ci „lucrează" „un real" care îi este propriu şi care se interpune, ca lume, între poet şi planul referențial.

Redăm catrenul final din poezia *Dintre sute de catarge*, unde ne întâmpină, pe o asemenea structură, cea mai relevantă anagramă, după opinia noastră, din creația eminesciană, în care *gândul îngânat* este nucleul semantic ce concentrează linia melodică şi semantică a poetizării, ca intuiție pură, o adevărată energie semantică solidificată, în sens coşerian:

*Ne**(î)n**țeles răm**âne** **gândul***
*Ce-ți străbate c**ân**turile,*
*Zboară veci**n**ic, **îngânându-l**,*
*Valurile, v**ân**turile.*

Aici sunetele închise *î* + nazală țes textul şi, în acelaşi timp, conferă volum semnificării, prin reiterarea lor atât la nivelul strofei, cât şi ca bază a anagramei *gândul îngânându-l*. *Gândul* este înfăşurat în *îngânându-l*, prin reiterarea secvenței *în*, având valențe melancolizante legate de un general non-sens existențial promovat de text:

(î)n în gândul
în
în gân ân du-l
în.

Anagrama ne arată că sunetele creează un volum al semnificării, prin „oglindirea” celor două lexeme care sunt şi lexemele centrale ale acestei arte poetice conținute de ultima strofă a poeziei, după regimul stilistic al „cuvintelor de sub cuvinte”. În plan sonor există un val al unei muzicalizări intens disforice (*gândul îngânându-l*), iar, în plan semantic, *gândul îngânat* reprezintă esența artei poetice moderne care vizează ambiguizarea, opacizarea semnificației. Observăm, astfel, că anagrama se plasează în punctul central al semnificării. Ea are menirea de a ne introduce într-o zonă a sensului în care orice discursivitate l-ar putea distruge, răpindu-i caracterul ilimitat. Ne amintim cuvintele lui Mihail Sadoveanu care spunea că la Mihai Eminescu cuvintele despărțite de la facerea lumii se întâlnesc şi se logodesc într-o bucurie tainică. Ele se logodesc aici pe ambele laturi ale semnului lingvistic.

Cât de departe este „armonia sonoră” a acestui catren, atât de rafinat sub aspectul formei şi care trimite la o lume de semnificații de mare profunzime[18], de explicația maioresciană vizând muzicalitatea poeziei eminesciene, pe care marele critic a sesizat-o cu acuitate, dar pe care a văzut-o ca fiind doar o influență a poeziei populare!

Poezia *Rugăciune* (1880) constituie, de asemenea, un argument elocvent pentru analiza fenomenului anagramelor la Mihai Eminescu.

Strofa integrală a poeziei care reprezintă obiectul interpretării noastre este următoarea:

***Cr**ăiasă ale**gându-t**e,*
***Îng**e**nun**chem **rugându-t**e*
***Î**nalță-**n**e, **n**e m**ântu**ie*
***D**in val**u**l **c**e **n**e b**ântu**ie.*

În exemplul de față, apare anagramat lexemul *rugând*, acesta reverberând în întreaga strofă, fapt ce îi amplifică semnificația. Rugăciunea, ilustrată prin verbul la modul gerunziu *rugând* – lexemul cel mai important al poeziei – este redată fonetic, prin fragmente relevante, în întreaga strofă, acest lexem fiind anticipat sau reluat, de părți ale lui. În acest fel, el nu mai poate fi citit izolat, ci numai în raport cu celelalte fragmente – ca urmare a impactului sonor deosebit de accentuat creat de această figură textuală care provoacă şi o intensă şi gravă muzicalizare a sensului.

Anagrama prezentă aici are un profil foarte „bogat” şi elocvent:

c r g â n d u - t
î n g n u n r u g â n d u - t

---

[18] Cf. Ileana Oancea, *O semioză paradoxală sau apelurile textului poetic*, în *Semiostilistica*, Timişoara, Editura Excelsior, 1998.

î n - n n â n t u
d n u c n â n t u.

În poezia *Rugăciune*, textualizarea lexemului *rugând*, prin fenomenul anagramării, produce un plus de semnificație pe axa fonetică a versurilor, rugăciunea însăşi transpare, în plan sonor, printr-o nazalizare pregnantă, prezentă în lexemele din structura anagramei.

Poezia, dotată cu o figuralitate esențializată, funcționează ca o veritabilă rugăciune ce se manifestă ca o matrice textuală „lucrată" într-un regim al sonorității devenite semnificative.

În poezia *Când* (1869), fenomenul anagramelor funcționează într-un mod aparte, el vehiculând un alt lexem ce aparține vocabularului fundamental al poeziei eminesciene, *luna*:

*Când **luna** **arun**că o **pal**ă **lu**mi**n**ă*
Prin merii în floare-nşirați în grădină,
La trunchiul unuia pe tine te-aştept,
Visând de deştept.

Aici lexemul *luna*, anagramat în versul *Când luna aruncă o pală lumină*, impune, de asemenea, acest tip particular de lectură a poeziei:

n luna a un al lu n.

Lexemul *luna*, sesizabil, în mod repetat, în structura fonetică a versului, prin inducerea unor sunete din componența lui, îşi manifestă aici capacitatea de textualizare a sensului poetic.

În acest sens, este interesant să ne amintim faptul că în toate cele patru variante ale poeziei *Mai am un singur dor*, Mihai Eminescu menține sintagma *alunece luna*, sintagma având o structură anagramatică, dotată în plus cu o pregnantă muzicalitate. Lexemul *luna* este „conținut" în verb, în maniera saussuriană a „cuvintelor de sub cuvinte".

Faptul că Mihai Eminescu îşi structura universul poetic pe latură fonosemantică, într-un univers imaginar în care luna ocupă un loc central, îl demonstrează şi poezia *Lasă-ți lumea ta uitată* (1883).

Redăm, în continuare, un exemplu, în acest sens, din această poezie:

*I**a**tă **la**c**ul**. **Luna** pl**i**n**ă**,*
*Po**l**ei**n**d**u**-**l**, î**l** străb**a**te;*
*E**l**, **a**pri**n**s de-**a** ei **lu**mi**n**ă,*
*Simte-**a** **lu**i si**n**g**u**răt**a**te.*

Anagrama aferentă acestei strofe deține următoarea configurație:

a la ul luna l n
l n u-l l a

l a n a lu n
a lu n u a.

În acest caz, este anagramat lexemul *luna*, susceptibil, de asemenea, prin semnificația sa, de a consolida planul semantic propriu-zis al textului, lexemul respectiv fiind prezent, într-un mod evident, atât în structura de suprafață, cât şi în structura de profunzime a versurilor. În prim-plan semantic, imaginea creată de poet, o metaforă ilimitată[19], se instituie într-un fenomen dinamic, în măsura în care lumina însăşi este dinamică.

În această poezie, lexemul *luna* participă, în mod pregnant, la creşterea în volum a sensului, „reflectându-se", prin fragmente ale lui, în versurile poeziei, construind o adevărată figură textuală care coexistă cu alte figuri retorice funcționale la suprafața textului poetic. Strofa analizată de Tudor Vianu, pentru a demonstra caracterul ilimitat al metaforei la Eminescu, conține şi acest fenomen al „cuvintelor de sub cuvinte", care scoate în evidență cât de complexă este arta poetică eminesciană şi cum planul semantic propriu-zis al textului poetic colaborează cu planul sonor, într-o inextricabilă relație.

Reluăm, în final, un exemplu magistral analizat de Mihai Pop şi reluat de Mariana Neț, care susține elocvent ideea avută în vedere.

Când printre valuri ce saltă
Pe baltă
În ritm uşor,
Lebăda albă cu-aripele-n vânturi
În cânturi
Se leagănă-n dor;
Aripele-i albe în apa cea caldă
Le scaldă,
Din ele bătând,
Şi-apoi pe luciu, pe unda d-oglinde
Le-ntinde:
O barcă de vânt.

Redăm, în continuare, un paragraf deosebit de relevant din analiza propusă de Mariana Neț: „*Poemul* Lebăda se dovedeşte astfel a fi o macrofigură; el conferă expresie lingvistică unei instanțe care mediază între figurile generale sub presiunea textului şi textul poetic însuşi considerat ca o figură. [...] *Textul poetic îşi creează propriul spațiu referențial, propria situație de discurs, o virtualitate ce se reconstituie în*

[19] Tudor Vianu, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1957, p. 117.

procesul analizei prin punerea în relație a contextelor lingvistice ce presează asupra figurilor, fiind în acelaşi timp determinate de acestea”[20].

Funcționând într-un prim-plan textual, imaginea poetică de o frapantă modernitate, a lebedei – barcă de vânt, conține *a posteriori* o bază solidă pentru desfăşurarea sensului.

Poezia *Lebăda* îşi asumă chiar şi la nivel naiv o dublă lectură, anagrama lexemului *lebăda* fiind atât de accentuată încât aceasta devine pregnantă în timpul lecturii, evidențiind, astfel, un nivel care, în cazul exemplelor comentate mai sus, era resimțit în special în limbajul de sub limbaj. În cazul de față, anagrama nu numai că subzistă în subtextul poeziei, ea transpare în mod clar la suprafața textului poetic, poezia vehiculând astfel, în mod cvasiparadoxal, două texte. În plus, trebuie subliniat faptul că, dintre cele două texte antrenate de poezie, cel al anagramei este mult mai evident, acesta reconstituind sonor, pe parcursul poeziei, lexemul *lebăda*, sub forma unui gerunziu: *lebătând*.

Anagrama constituie, astfel, un nivel textual care funcționează în plan fonetic şi, deopotrivă, intuitiv, celălalt nivel textual necăpătând sens complet decât în urma interpretării. La nivelul funcției lor semnificative, cele două texte devin complementare, impunând un sens având două dimensiuni, una orizontală şi una verticală. În fond, semantic vorbind, anagrama „verticalizează” sensul poetic, acționând, în special, ca un catalizator de sens, iar în planul consecințelor, impune semnificantului poetic relevante valențe semantice.

Nivelul textual de suprafață, adică poezia propriu-zisă, acționează spațial şi vizual, creând o imagine poetică de tip narativ în care este inserată şi o doză minimală de figuralitate. Anagrama, cât şi ritmul poeziei, de un dinamism evident, trimițând la Dimitrie Bolintineanu, de exemplu, funcționează într-un tip de *mimesis* care se desprinde de tradiția poetică. Ea intensifică imaginea şi vizualitatea ei particulară, situând-o, în acelaşi timp, la un nivel fonetic intens perceptibil.

Ceea ce am mai putea sublinia aici este relația dintre orizontul teoretic şi lectura textului, aici fiind valabilă aserțiunea lui Pascal amintită mai sus. Existența teoriei saussuriene a anagramelor a facilitat această lectură de tip anagramatic deosebit de interesant. Structurile anagramatice pot fi identificate numai la nivelul lingvisticii textului.

În mod clar, poezia poate fi văzută ca un experiment poetic, scoțând în evidență imensele disponibilități creatoare ale marelui poet.

---

[20] Mariana Neț, *Eminescu, altfel. Limbajul poetic eminescian. O perspectivă semiotică*, Bucureşti, Editura Minerva, 2000, p. 134.

Eminescu nu este un mit, ci el reprezintă o realitate artistică, proteică, vie, mereu de descoperit.

Mihai Eminescu a fost preocupat mereu de textualizarea sensului în diverse grade şi în diferite etape ale creației. El şi-a asumat valențele muzicale ale modernității după un cod poetic pe care am putea să-l numim „eminescianism".

Am putea chiar conchide că Mihai Eminescu este unul dintre cei mai „tehnici" poeți români, tehnică niciodată ostentativă, „ascunsă" în spatele transparenței de factură clasicizantă. Complicarea discursului poetic eminescian ar trebui căutată dincolo de această transparență înşelătoare, din care am încercat să desluşim un procedeu stilistico-retoric cu existență pur textuală. A vorbi despre poetica eminesciană, în întreaga ei complexitate, presupune şi o astfel de abordare.

BIBLIOGRAFIE

Anghelescu, Mircea et al., *Dicționar de termeni literari*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1976.

Bousoño, Carlos, *Teoria expresiei poetice*. Traducere de Ileana Georgescu. Tălmăcirea versurilor de Veronica Porumbacu. Studiu introductiv de Mircea Martin, Bucureşti, Editura Univers, 1975.

Caracostea, Dumitru, *Arta cuvîntului la Eminescu*, Bucureşti, Institutul de teorie literară şi folclor, 1938.

Călinescu, George, *Principii de estetică*, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1968.

Coşeriu, Eugenio, *Linguistica del testo. Introduzione a una ermeneutica del senso.* Edizione italiana a cura di Donatella Di Cesare, [Roma], La Nuova Italia Scientifica, 1997.

Dragomirescu, Gh. N., *Mică encicopedie a figurilor de stil*, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1975.

Dragomirescu, Gh. N., *Dicționarul figurilor de stil: terminologia fundamentală a analizei textului poetic*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1995.

Eminescu, Mihai, *Opere*, I-III. *Poezii*. Ediție critică de D. Murărașu. Postfață de Eugen Simion, Bucureşti, Editura „Grai şi suflet – Cultura națională", 1995.

Micul dicționar academic, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Univers Encicopedic, 2001-2003.

Morier, Henri, *Dictionnaire de poétique et de rhétorique*, Paris, P.U.F., 1975.

Munteanu, Ştefan, *Stil şi expresivitate poetică*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1972.

Neț, Mariana, *Eminescu, altfel. Limbajul poetic eminescian. O perspectivă semiotică*, Bucureşti, Editura Minerva, 2000.

Oancea, Ileana, *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1988.
Oancea, Ileana, *„Armonia" poetică eminesciană*, în „Caiet de semiotică", nr. 9, 1992.
Oancea, Ileana, *Semiostilistica*, Editura Excelsior, Timişoara, 1998.
Oancea, Ileana, *Eminescu, l'univers du texte*, în *Atti del convegno internazionale „Mihai Eminescu"*, Venezia, 18-20 maggio, 2000, Editura Universităţii „Al. I. Cuza, Iaşi, 2001.
Oancea, Ileana, *De la compléxité cachée de la poésie eminescienne*, în „Studia Universitatis Babeş-Bolyai", nr. 3-4, 2003.
Oancea, Ileana, Tasmovski-de Ryck, Liliana, *Mortua est şi oximoromul de identitate,* în „Analele Universităţii din Iaşi", 2003-2004.
Plett, Heinrich F., *Ştiinţa textului şi analiza de text. Semiotică. Lingvistică. Retorică*. În româneşte de Speranţa Stănescu, Bucureşti, Editura Univers, 1983.
Vianu, Tudor, *Problemele metaforei şi alte studii de stilistică*, Bucureşti, E.S.P.L.A., 1957.
Vianu, Tudor, *Despre stil şi artă literară*. Cuvânt omagial de acad. Al. Philippide. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965.
Vianu, Tudor, *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968.

LES ANAGRAMMES DE MIHAI EMINESCU

(Résumé)

Cet article vise à mettre en évidence les structures anagrammatiques dans la poésie de Mihai Eminescu, à partir de la vision théorisée par Ferdinand de Sausssure dans l'ouvrage publié à titre posthume, *Les mots sous les mots. Les anagrammes de Ferdinand de Saussure*.

AUT, XLVIII, 2010, p. 217-224

COMPARTIMENTAREA FUNCŢIONALĂ A LIMBII[1]

de

Ioan OPREA

Atît pentru cunoaşterea comună, cît şi pentru cunoaşterea ştiinţifică, cuvîntul *limbă* se aplică unor realităţi culturale care sînt concepute nu numai ca fiind distincte de alte tipuri de realii, dar care au şi o evidentă identitate şi unitate, verificabile prin faptul că cei care le folosesc au conştiinţa că le aparţine şi că le asigură comunicarea fiind aceleaşi pentru toţi[2]. Cu toate acestea, chiar vorbitorii obişnuiţi şi, desigur, în mod deosebit, specialiştii constată şi admit că, în realitate, nu toţi vorbesc la fel cînd folosesc aceeaşi limbă, încît vorbirea (folosirea limbii în comunicare sau în dialogul interior) se prezintă mereu diferită de la un vorbitor la altul, de la un moment la altul şi de la o împrejurare la alta.

Din formulări precum cea întîlnită la G. W. F. Hegel, „*vorbirea* şi sistemul ei *limba*”[3], se poate înţelege că limba reprezintă aspectul sistematic (organizat şi esenţial) pe baza căruia se realizează vorbirea, iar gîndirea lingvistică a secolului al XIX-lea a făcut această distincţie între limbă şi vorbire, încît conceperea limbii ca activitate (ca *enérgeia*) de către hegelianul Wilhelm von Humboldt nu reprezintă, în principiu, decît admiterea faptului că ea se manifestă ca vorbire. Pînă la Ferdinand de Saussure nu s-au făcut însă delimitări conceptuale categorice între limbă şi vorbire, chiar dacă existenţa acestor realităţi fusese observată anterior, acest lingvist stabilind că „limba este instrumentul şi produsul vorbirii, dar asta nu le împiedică să fie două lucruri distincte”[4], limba fiind „un produs social al facultăţii limbajului şi un ansamblu necesar de convenţii necesare adoptate de corpul social pentru a îngădui exercitarea acestei facultăţi de

---

[1] Articolul păstrează grafia autorului.

[2] Vezi în acest sens Noam Chomsky, *Cunoaşterea limbii*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1996, p. 21, 235.

[3] Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Filozofia spiritului*, Bucureşti, Editura Academiei, 1965, p. 257.

[4] Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 44.

către indivizi”[5]. S-a ajuns astfel să se determine, pe de o parte, limbajul, o facultate sau o aptitudine de (a construi şi de) a folosi sisteme de semne şi, pe de altă parte, limba reprezentată de un sistem de semne propriu unui grup uman (istoriceşte constituit), care se manifestă în vorbire prin acte individuale avînd structuri şi conţinuturi variate.

Opinia lui Saussure potrivit căreia obiectul lingvisticii este limba (iar nu vorbirea) a conferit teoriei sale un caracter mentalist şi, de aceea, urmaşii au încercat posibilităţi de a orienta lingvistica spre vorbire, spre faptele concrete, spre modalităţile ei de structurare şi spre elementele de care uzează. Pe acestă direcţie, Charles Bally a introdus categoria „actualizării”, concepută ca mecanism al trecerii limbii în vorbire, care presupune orientarea semnelor lingvistice spre obiecte[6]. Ulterior, distincţia saussuriană limbă – vorbire a fost detaliată prin sugestiile venite din opera lui Hermann Paul (sugestii pe care le-a receptat şi A. Philippide), încît, în 1934, danezul Louis Hjelmslev considera limba o realitate abstractă în raport cu vorbirea, care constituie practica ei individuală, iar această practică individuală are ceva comun care este *uzul*[7]. Următoarea treptă a abstractizării, după uz, este reprezentată de *normă*, adică de ceea ce este obişnuinţă în uz, iar, în cadrul normei, există un domeniu al elementelor stabilizate prin relaţii reciproce, al *sistemului*, ce constituie un al treilea nivel de abstactizare. Reluînd analiza, Eugen Coşeriu a stabilit că, pe baza vorbirii (care reprezintă actele de folosire individuală şi instanţială a limbii), se realizează norma, adică ceea ce în vorbire este repetare a modelelor anterioare, deci, ceea ce este stabil în vorbire. Urmează un al doilea nivel de abstractizare în raport cu vorbirea, care este sistemul, în care sînt cuprinse aspectele funcţionale, formele şi opoziţiile indispensabile, conţinute de normă. În consecinţă, arată Coşeriu, „*sistemul* şi *norma* aparţin unei stări de limbă”[8], vorbirea fiind terenul de realizare şi de creare a limbii.

Cert este, prin urmare, că şi Eugen Coşeriu admite că limba este altceva decît vorbirea, fiind abstractă în raport cu aceasta, aceeaşi concluzie reieşind şi din prima parte a studiului *Determinare şi cadru*, unde acest lingvist notează că „limba este, concret, un mod istoric de a vorbi, conform unei tradiţii”[9], prin urmare, un *mod de a vorbi*, iar **nu o**

---

[5] *Ibidem*, p. 36.
[6] Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, Quatrième édition revue et corrigée, Berne, Edition Francke, 1965, p. 77-100.
[7] Louis Hjelmslev, *Sistema lingüístico y cambio lingüístico*, Madrid, Editorial Gredos, 1976, p. 55-56.
[8] *Sistem, normă şi vorbire*, în Eugeniu Coşeriu, *Teoria limbajului şi lingvistica generală*, *Cinci studii*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p.105.
[9] *Determinare şi cadru*, în Eugeniu Coşeriu, *Teoria limbajului…*, p. 292.

vorbire, adică un act sau o sumă de acte de vorbire, încît „pentru lingvist, [limba] este *un sistem dedus din vorbire*”[10]. Cu toate acestea însă, Coşeriu se întreabă „«limba» însăşi ce altceva este dacă nu un aspect al vorbirii?”[11], pentru a conchide apoi: „*Din punctul nostru de vedere, studiul limbii e studiul unui aspect al vorbirii: un aspect al vorbirii care nu e abstract* (s.n.)*,* nici exterior vorbirii înseşi, şi care, fireşte, e fundamental, căci vorbirea este totdeauna istorică: înseamnă totdeauna «a vorbi o limbă»”[12]. Pentru a explica această identificare a limbii cu vorbirea, în sensul că limba ar fi una dintre speciile vorbirii, aceasta fiind, după Coşeriu, singurul mod de existenţă şi de manifestare a limbii istorice, acest lingvist afirmă în final că „un nume poate fi atît denumire a unui concept, cît şi denotare a unui obiect”[13]. Neîndoielnic, această precizare este corectă, dar, din identitatea denumirii pentru concept şi pentru fiecare dintre obiectele ce intră în sfera lui, nu rezultă şi identitatea de natură şi de esenţă dintre concept şi obiectele respective, încît conceptul să devină el însuşi un obiect în propria lui sferă. Or, afirmaţia „studiul limbii e studiul unui aspect al vorbirii” presupune o astfel de identitate.

Orice concept este, desigur, rezultatul unui şir de abstrageri şi, cu cît el este mai general, cu atîta este mai îndepărtat de situaţiile concrete, încît a relativiza sau a dizolva în concret o idee abstractă precum cea de „limbă”, sub care se cuprind realizări şi posibilităţi concrete ce se pot întruni sub sfera ei, nu este firesc. Ştiinţa fiind o construcţie raţională, lingvistica nu se poate constitui fără noţiunea independentă „limbă”, care, prin statut epistemologic, este altceva decît vorbirea, căci, fiind o abstracţie, conceptul „limbă” nu se poate situa printre realizările concrete care reprezintă vorbirea (actele de vorbire, discursurile, textele) şi este de natură diferită în raport cu acestea.

Cu toate acestea, aşa cum a arătat Saussure, prin *limbă* trebuie să se înţeleagă şi alte aspecte decît acela de a fi bază pentru vorbire, căci, observă acest lingvist, „limba nu este completă la nici unul [dintre vorbitori], ea nu există în chip perfect decît vorbită în masă”[14] şi, de aceea, se poate deduce de aici că limba se poate privi ca fiind unitară numai la nivel general, căci, chiar la acest nivel abstract, mintal, ea este neomogenă şi nu este cuprinsă în conştiinţa nici unui vorbitor. Ca atare, dacă în vorbire nu se actualizează limba în întregime, aceasta înseamnă că, de fapt, se actualizează limbi diferite sau limbi cu un grad de generalitate mai redus decît cel reprezentat de limba considerată în totalitate. Fenomenul este, de

---

[10] *Ibidem*.
[11] *Ibidem*, p. 290.
[12] *Ibidem*, p. 293.
[13] *Ibidem*, p. 301.
[14] Ferdinand de Saussure, *op. cit.*, p. 39.

altfel, explicabil, fiindcă nici una dintre instituțiile şi valorile sociale nu are o proiecție identică în conştiința indivizilor, oricît de coerent ar fi grupul pe care îl alcătuiesc. Există totuşi diviziuni ale limbii, specifice grupurilor umane, care relevă o particularizare sau o coeziune suficient de accentuate, încît specialiştii au stabilit că, în sincronie, o limbă prezintă diviziuni pe baza cărora se realizează vorbirea grupurilor umane, ce se constituie pe diferite criterii.

Constatarea că limba are varietăți regionale este veche, iar o disciplină specială, geografia lingvistică, a stabilit că, într-un moment al existenței ei, limba are dialecte şi graiuri. Dintr-o altă perspectivă, Saussure arăta că „un grad de civilizație avansat favorizează dezvoltarea unor limbi speciale (limba juridică, terminologia ştiințifică etc.)”[15], fenomen pe care lingviştii Şcolii de la Praga l-au conceptualizat prin „stilurile funcționale”, ce reprezintă varietăți ale limbii literare, distincte printr-un număr de mijloace lingvistice specifice. Pe această bază s-a dezvoltat teoria stilurilor funcționale, care nu constituie un subiect al lingvisticii occidentale, dar care poate aduce precizări în legătură cu funcționarea şi cu evoluția limbii. Este drept însă că, pînă în prezent, nu s-a reuşit o sistematică a stilurilor funcționale unanim acceptate, iar schimbul de idei între specialiştii acestui domeniu din țări diferite este aproape inexistent. După R. A. Budagov, stilurile funcționale „sînt proprii în mod obiectiv limbii, independent de ceea ce deosebeşte sau nu deosebeşte vorbitorul în limbă”[16], identificînd „stilul oral şi stilul scris”, pe de o parte, şi „stilul beletristic şi stilul ştiințific”, pe de altă parte.

Din aceste constatări rezultă că nu numai vorbirea prezintă variație, ci şi limba, însă această variație are cauze şi naturi diferite în cele două cazuri, căci, în vreme ce trăsăturile particulare ale vorbirilor decurg în cea mai mare parte din aspecte extralingvistice (obiectul şi condițiile comunicării, abilitatea şi dispozițiile vorbitorului, statutul interlocutorului etc.), variația limbii reprezintă diviziunile pe baza cărora se realizează vorbirea particulară a unor grupuri de vorbitori, iar nu a unor vorbitori individuali. Cea mai importantă distincție în cadrul limbii este cea stabilită de G. Ivănescu, între limba populară şi limba literară[17], două niveluri ale limbii care corespund celor două niveluri ale culturii din concepția lui Lucian Blaga, distincție ce se poate pune în legătură cu ceea ce R. A. Budagov numea „stilul oral şi stilul scris”, dar care nu reprezintă aceeaşi perspectivă. Principalele diviziuni ale limbii populare sînt cele provinciale, dialectele şi graiurile, iar, ale limbii literare, „limbile speciale”

---

[15] *Ibidem*, p. 45.
[16] R. A. Budagov, *Introducere în ştiința limbii*, Bucureşti, Editura Ştiințifică, 1961, p. 463.
[17] G. Ivănescu, *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, în „Philologica”, II (1972), p. 5-26.

amintite de Saussure sau stilurile funcționale, disocierile vizînd de data aceasta statutul social şi profesional al grupurilor de vorbitori, iar nu regiunea în care se află. Astfel se prezintă lucrurile în epoca modernă, cînd limbile literare sînt „comune”, cuprinzînd spațiile naționale în întregime, dar, în epoca medievală, dialectele limbii populare puteau avea corespondente literare diferențiate, lipsind o limbă supradialectală.

Pornind de la această varietate de existență şi de manifestare a limbii considerate din punct de vedere sincronic, Eugen Coşeriu a propus o orientare a cercetării care să vizeze corespondența dintre varietățile limbii şi tipurile vorbirii. După Coşeriu, o limbă nu se manifestă în comunicare ca un mod unic şi invariabil de a vorbi, ci prin modalități diversificate şi mereu înnoite. Fiecare dintre aceste modalități se concretizează pe baza unui aspect interiorizat al limbii pe care orice vorbitor, ca reprezentant al unui grup căruia îi este propriu un tip de vorbire, îl are în conştiința sa. Ca atare, există în fiecare vorbire o limbă „care funcționează în discurs”[18], o *limbă funcțională*, în care „funcționează paradigmele şi opozițiile lingvistice”[19], ca formă particulară a limbii pe care se realizează vorbirea. Rezultă de aici că o limbă funcțională este o formă determinată a limbii istorice, formă care se actualizează în actele de vorbire, iar limba istorică este o însumare de limbi funcționale.

Intenția declarată a demersului lui Eugen Coşeriu este de a orienta lingvistica spre studiul vorbirii, iar nu al limbii, aşa cum preconiza Ferdinand de Saussure. În acest caz, cercetarea s-ar inița prin stabilirea tipurilor de vorbiri (sau de discurs) spre determinarea limbilor funcționale şi spre realizarea taxinomiilor. În realitate însă, Coşeriu porneşte tot de la limbă ca totalitate (limba istorică), în spațiul căreia distinge elementele ce nu țin de „tehnica liberă” şi, prin urmare, nu pot da specificitate limbilor funcționale, pentru a stabili apoi criterii de clasificare. Astfel se construieşte o sistematică a limbilor funcționale, fără a se realiza o identificare şi o enumerare, măcar parțială, a lor. *Arhitectura limbii*, adică modul ei de alcătuire din perspectiva elementelor componente şi a aspectului compozițional care-i dă unitate, comportă, după acest lingvist, „cel puțin trei tipuri de varietate”: „1) varietate în spațiu: 2) varietate între straturile sau păturile socioculturale ale societății şi 3) varietate între scopurile expresive, determinate de elementele fundamentale ale actului lingvistic concret, care sînt în afară de vorbitor”[20]. Aceste tipuri sînt efectul a trei fascicule de diferențe determinabile într-o limbă istorică: 1) diferențe

---

[18] *Limba funcțională*, în Eugeniu Coşeriu, *Lecții de lingvistică generală*, Chişinău, Editura ARC, 2000, p. 250.
[19] *Arhitectura şi structura limbii*, în Eugen Coşeriu, *Prelegeri şi conferințe*, Iaşi, 1994, p. 49.
[20] *Arhitectura şi structura limbii*, p. 58.

diatopice sau geografice, 2) diferențe diastratice sau verticale (de nivel) şi 3) diferențe diafazice sau stilistice[21].

În mod firesc, taxinomia lui Coşeriu necesită detalieri, atît pe baza celor precizate de acest lingvist, cît şi pe baza raportării la diviziunile avute în vedere de alți specialişti. Cele mai relevante precizări le-a făcut Coşeriu în legătură cu diferențele diatopice, din perspectiva cărora se disting limbile funcționale sintopice reprezentate de dialecte şi de graiuri. Desigur, aceasta vizează în mod evident limba populară, dar uneori şi limba literară, în măsura în care aceasta cunoaşte diferențieri regionale sau corespunde dialectelor, ca în evul mediu european. În legătură cu diferențele verticale sau diastratice, care caracterizează unitățile sinstratice ale limbii, situația este mai puțin clară, deoarece Coşeriu nu indică întotdeauna ce înseamnă de fapt „nivel de limbă". Se aduc în discuție cu acest prilej comunitățile diferențiate pe caste din India[22], dar acesta este un fenomen singular, încît nu poate fi relevant şi, de aceea, este preferabil de admis precizarea că aici se includ „diferențe între limba comună şi «dialect» (ca «limbă populară»)"[23], limba comună fiind *limba literară*. Este normal, prin urmare, să se admită, aşa cum proceda G. Ivănescu, că nivelurile limbii sînt, în primul rînd, limba populară („nivelul minor") şi limba literară („nivelul major"). Coşeriu nu face însă în mod clar o astfel de afirmație, deşi acest lucru se poate deduce şi din opozițiile realizate cînd precizează: „diferențele diafazice – conform comunităților – să fie notabile, de exemplu, între limba vorbită şi limba scrisă, între limba «uzuală» (germ. *Umgangssprache*) şi limba literară, între modul de vorbire familiar şi cel «public» (sau, eventual, solemn), între limbajul curent şi limbajul administrativ etc."[24]. Trecînd în zona diferențelor diafazice sau stilistice, distincții care erau atribuite uneori în mod implicit şi domeniului vertical (diastratic), clasificările, interesante din punct de vedere teoretic, sînt de cele mai multe ori greu de aplicat la situațiile concrete, la vorbire, dacă se urmăreşte identificarea unităților sinstratice şi sinfazice. Situația nu se clarifică suficient nici prin precizarea că cele trei domenii ale limbii sincronice sînt obiectul a trei discipline lingvistice, dialectologia, sociolingvistica şi stilistica limbii[25], ținînd cont de granițele mobile ale acestora (mai ales ale ultimelor două).

Deşi urmăreşte să stabilescă sistemele care stau în mod nemijlocit la baza actelor de vorbire, Eugen Coşeriu observă că „limba funcțională nu este limba exclusivă a nici unui vorbitor şi a nici unui text", încît „poate în

---

[21] Vezi *Limba funcțională*, p. 263 şi *Arhitectura şi structura limbii*, p. 59.
[22] *Limba funcțională*, p. 264.
[23] *Ibidem*.
[24] *Ibidem*, p. 265.
[25] *Arhitectura şi structura limbii*, p. 63.

unele texte strict ştiinţifice" se foloseşte o formă unică a limbii sincronice[26]. În acest caz, dacă „limba funcţională este o formă ideală, ca obiect al lingvisticii structurale, care este nu numai sincronică, ci şi sintopică, sinstratică şi sinfazică", se poate constata că obiectivul de a determina limbile funcţionale ale limbii sincronice nu este atins, căci rezultatele investigaţiei au condus la constatarea existenţei unor combinaţii, iar nu a unor sisteme care să delimiteze şi să genereze tipurile de vorbiri.

Aşa cum se poate observa, construcţia inductivă intenţionată de Coşeriu, pornind de la vorbire spre limbă (uneori, aşa cum s-a amintit, cu predispoziţia de a dizolva limba în vorbire) nu conduce la determinări precise ale limbilor funcţionale din sincronia limbii istorice, deorece vorbirea însăşi se construieşte prin amalgamări de limbi funcţionale, aşa cum natura oferă elementele chimice în compuşi, iar nu în stare pură (limba istorică este, de altfel, şi ea, naturală!). Numai o limbă artificială poate fi actualizată ca un sistem pur, întotdeauna identic cu sine, prin urmare o limbă funcţională perfect distinctă. Ca atare, pentru limba istorică, limbile funcţionale sînt de fapt repere de raportare (cum lasă să se înţeleagă şi Coşeriu, în cele din urmă), iar nu modele minime de realizare a vorbirii, fiindcă asemenea modele nu există decît teoretic. Totuşi, din punct de vedere metodologic, conceptul „limbă funcţională" este util, fiind primul nivel de abstractizare în raport cu vorbirea, reprezentînd imaginea-tip pentru variantele realizate concret în vorbire şi întrunind un ansamblu de trăsături comune ale acestor variante, organizate într-un sistem individualizat şi cu un grad ridicat de coeziune. De obicei, o limbă funcţională interferează cu altele, iar, uneori, cu limbajele nonverbale, atunci cînd realizează vorbirea. Limba istorică, privită sincronic, nu este o însumare a limbilor funcţionale, ci gradul de abstractizare cel mai înalt al limbii, în care imaginile-tip ale sistemului sînt raportabile la cele din limbile funcţionale, dar ele sînt mai puţin numeroase fiindcă sînt mai generale. Între aceste extreme, limba funcţională şi limba sincronică, se distribuie, la diferite nivele, celelalte diviziuni ale limbii stabilite de specialişti, între care dihotomia limbă populară – limbă literară este cea mai importantă şi cea mai particularizantă pentru limbile istorice.

Uneori, însuşi statutul de limbă de sine stătătoare al unui grup de dialecte este girat de existenţa limbii literare, încît, cum observă, de altfel, şi Coşeriu, dialectele franco-provensale din centrul Franţei nu sînt considerate o limbă istorică distinctă, fiindcă nu şi-au creat un aspect literar. Pe de altă parte, grupul dialectelor flamande şi grupul dialectelor olandeze au fost considerate mult timp ca alcătuind limbi diferite, deorece

---

[26] *Ibidem*, p. 60.

aveau forme literare deosebite, în ciuda faptului că aceste grupuri dialectale nu împiedică înțelegerea dintre vorbitori. Reciproc inteligibile sînt dialectele olandeze şi cu dialectele germanei de jos vestice, dar acestea sînt repartizate limbii germane, fiindcă limba literară este aici germana. Dintr-o altă perspectivă, există limbi literare al căror sistem este în mare parte similar aceluia din limba populară, cum este cazul limbii române şi al altor limbi din estul Europei, dar, în Occident, de obicei limbile literare au viață independentă, ce ține de activitatea eruditilor (ca în franceză, italiană, engleză etc.). În plus, aşa cum observa Noam Chomsky, într-un caz ca cel al limbii chineze, numai scrierea comună întruneşte dialecte şi graiuri care în vorbire nu relevă vreun fel de afinități.

Se pare că problema dacă în lingvistică trebuie plecat de la limbă sau de la vorbire nu trebuie pusă în mod tranşant, căci, pe de o parte, limba nu se poate studia privind-o în sine, fără a avea în vedere şi situațiile concrete pe care le oferă vorbirea (şi redarea ei prelucrată în texte), iar, pe de altă parte, vorbirea se produce pe baza limbii, încît, chiar atunci cînd se porneşte de la fapte empirice, ele sînt interpretare şi apreciate avînd în vedere limba. Ca atare, dacă s-ar încerca un răspuns la întrebarea formulată de Louis Hjelmslev: „În ce grad se poate considera ca sistem un stadiu de limbă?”[27], acesta ar fi că orice stadiu de limbă are un sistem corespunzător gradului de abstractizare reprezentat de stadiul respectiv. Chiar orice vorbire are un sistem, rezultat din elemente comune abstrase din limbile funcționale antrenate în realizarea ei, între care, după cum a specificat Coşeriu, una reprezintă elementul determinant şi repartizează vorbirea (sau textul) la un dialect, la un nivel, la un stil etc. al limbii istorice.

THE SUBDIVISIONS OF LANGUAGE ACCORDING TO ITS FUNCTIONS

(Abstract)

The aim of this work is to offer a theoretical and critical analysis of the opinions concerning the language division, starting from the specialists' proposals. The result of the inquiry is that, between *language* (fr. *langue*) in Saussurian view and *functional language* in Coseriu's theory, it is necessary to admit Ivănescu's dichotomy *folk language – literary language*. The folk language has, as important sections, the dialects and, in the same time, literary language has the functional styles.

[27] Louis Hjelmslev, *op. cit.*, p. 35.

AUT, XLVIII, 2010, p. 225-235

EMOŢII ÎN CONTEXT: *LA LILIECI* DE MARIN SORESCU*

de

Emilia PARPALĂ

1. Introducere

Codificarea afectivității prin cuvânt constituie, în poetica reprezentării, un artificiu retoric generator el însuşi de afectivitate; lumea posibilă din *La Lilieci* are identitate şi naturalețe şi pentru că emoțiile sunt prezentate ca esențiale în raportarea la realitate. Analizăm, în cele ce urmează, selecțiile preferențiale operate de Marin Sorescu în nomenclatura emoționalității şi organizarea etnoculturală a universului semantic conținut în emoțiile transculturale.

Cum recunoaştem că un discurs este „emoțional"? În planul enunțării, un indice de suprafață îl constituie selecția lexicală şi modul de organizare a câmpurilor semantice izolate ori asociate. Emoționalitatea exercită o presiune sintactică şi retorică, reperabilă în amplificarea sau în destructurarea discursului, în preferința pentru anumite figuri: metafora cognitivă, metonimia, hiperbola, comparația, epitetul, figuri de construcție etc. Pragmatica oferă cadrul teoretic necesar abordării integrative a emoțiilor: contextualizarea, evenimentele declanşatoare, actele de limbaj, polarizarea, „corporalizarea" emoțiilor etc.

Întrucât termenul „emoție" interferează cu alte concepte ale afectivității, se impune clarificarea prealabilă a terminologiei.

---

*Prima parte a acestei cercetări, publicată în Analele Universității din Craiova, Seria Ştiințe Filologice, Lingvistică, nr. 1-2, 2007, p. 162-173, ISSN: 1224-5712, dezvoltă problematica legată de nivelul enunțiativ lexico-semantic şi discursiv: câmpurile semantice, amplificarea prin emfază (blestemele şi bocetele), destructurarea discursului emoțional, determinată de emoții dominante - spaima şi uimirea.

2. Pasiune, emoție, sentiment

Există trei moduri de raportare la realitate: cognitiv, emoțional şi comportamental. Conform teoriei constructiviste, codul emoțiilor este un construct sociocultural. Din punctul de vedere al antropologiei culturale, emoția este un concept recent: în opoziție cu pasiunea, emoția este un „afect secularizat”[1]. Psihologia, psihiatria, filosofia relevă faptul că „emoție” este un concept modern, activat începând cu secolul al XIX-lea, şi că nu este sinonim cu alte categorii afective. În timp ce filosofii secolului al XVII-lea au favorizat termenii „pasiune” şi „afecte”, iar cei din secolul al XVIII-lea s-au centrat pe „sentimente”, secolele al XIX-lea şi al XX-lea au impus conceptul „emoție”. Emergența emoției indică slăbirea dihotomiei „rațiune” – „pasiune” şi înlocuirea ei cu dihotomia „intelect” – „emoție”[2].

Folosirea modernă a termenului *emoție* a fost însoțită de o lărgire a extensiunii sale; devenit curent, termenul a ajuns să acopere toată varietatea afectelor, cu excepția celor care sunt, la origine, pure senzații. Thomas Dixon este îndreptățit să constate că „emoție” este un concept utilizat neglijent, anacronic şi excesiv de liberal, cu referire la teorii care sunt, în fapt, despre afecte şi atitudini[3]. În consecință, termenii afectivității vor fi disociați conform intensiunii lor. Astfel:

a) p a s i u n i l e au fost definite într-o manieră angajată moral şi teologic, ca o mişcare a sufletului dezordonată şi moral periculoasă. Mitul pasiunii a fost întreținut de presupoziția interiorității devastatoare; de aceea, pasiunile nu pot fi echivalate cu categoria senzorială a emoțiilor.

b) e m o ț i i l e au fost definite într-o manieră amorală, ca stări fizice ori mentale autonome, caracterizate prin trăiri fiziologice involuntare şi noncognitive[4]. Modernitatea timpurie le-a asociat cu corpul, cu pasivitatea şi cu motivele acțiunii. Deşi Descartes formulase oximoronul „emoții intelectuale”, ele s-ar situa dincolo de controlul direct al rațiunii. Caracterul noncognitiv al emoțiilor este contestat: Algirdas Julien Greimas şi Jacques Fontanille au prezentat aspectele cognitive ale geloziei[5], ca pasiune, iar

---

[1]Thomas Dixon, *From Passions to Emotions. The Creation of a Secular Psychological Category*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, p. 10.
[2] *Ibidem*, p. 14.
[3] *Ibidem*, p. 11.
[4] *Ibidem*, p. 18.
[5] Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *Semiotica pasiunilor. De la stările lucrurilor la stările sufletului,* Bucureşti, Editura Scripta, 1997.

Christian Plantin a scris despre inseparabilitatea, în argumentare, a emoțiilor şi a rațiunii[6].

Există diferențe etnice, individuale (de vârstă, sexuale) în a simți emoțiile – bune, rele, neutre. Istoria emoțiilor este, în fapt, istoria unor emoții de bază: bucuria, dragostea romantică (Luhmann[7], Marcuse[8], Rougemont[9]), frica (Delumeau[10]), fericirea, durerea, jalea, mânia, mirarea, uimirea, ruşinea, sfiala, spaima, vinovăția etc.

c) sentimentele au fost definite ca „stări afective complexe şi durabile, legate de repezentări”[11]. Dacă sentimentele sunt, sub aspect aspectual, durative, emoțiile sunt momentane: reacții afective interne, în general, ce se manifestă prin diferite tulburări, mai ales de ordin neurovegetativ.

În practică, diferențele conceptuale sus-menționate se pot estompa; iubirea, de pildă, poate fi simțită (ca emoție), trăită devastator (ca pasiune) ori stabilizată (ca sentiment). Jalea, în *La Lilieci*, este simțită dureros, ca emoție imperativă, specifică ritului funebru; permanentizată, devine sentimentul definitoriu pentru o lume în disoluție. Dacă extrapolăm teza lui Luhmann despre iubire ca mediu de comunicare simbolică a intimității, jalea şi cimitirul sunt mediile simbolice prin care Marin Sorescu metaforizează moartea unei civilizații: satul oltenesc. Pe care, compensatoriu, îl muzeifică în fluxul lirico-epic al celor şase volume publicate între 1986 şi 1998.

3. Studiul emoțiilor

Sociologul Georg Simmel a vorbit, în celebrul eseu *The Metropolis and Mental Life* ([1903] 1950)[12], despre preeminența tipului uman emoțional în comunitățile rurale, în contrast cu existența intelectuală a tipului uman metropolitan. Decalajul dintre existența urbană şi cea rurală este generat de ritmul şi de caracterul vieții mentale; relațiile emoționale se

---

[6] Christian Plantin, *On the Inseparability of Emotions and Reason in Argumentation*, în Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.

[7] Niklas Luhmann, *Liebe als Passion. Zur Codierung der Intimität,* Suhrkamp Verlag; translated by Jeremy Gaines and Doris L. Jones, *Love as Passion. The Codification of Intimacy,* Cambridge, Cambridge University Press, 1982/1986.

[8] Herbert Marcuse, *Eros şi civilizație*, în *Scrieri filozofice*, Bucureşti, Editura Politică, 1977.

[9] Denis De Rougemont, *Iubirea şi Occidentul,* Bucureşti, Editura Univers, 1987.

[10] Jean Delumeau, *La peur en Occident*, Paris, Fayard, 1978.

[11] Algirdas Julien Greimas, Jacques Fontanille, *op. cit*., p. 77.

[12] Georg Simmel, *The Metropolis and Mental Life*, în *The Sociology of Georg Simmel*, edited by K. Wolff, New York, Free Press, 1950.

sprijină pe ritmul lent, fluent al vieții senzorial-mentale, ca şi pe consumul mai mare de energie verbală.

Începând din anii ’90, emoțiile au intrat constant în câmpul de interes al lingviştilor, al semioticienilor şi al pragmaticienilor. S-a trecut de la înțelegerea simplistă şi reductivă (limitată la nomenclatura emoțiilor, în plan lexico-semantic), la interpretarea complexă a complexității emoțiilor în context.

Christian Plantin a inițiat, începând din 1998, studiul pragmatic al emoțiilor ca manifestări semiologice în plan psihic, fiziologic şi comportamental. La nivel expresiv-enunțiativ, selecția lexicală şi morfo-sintactică relevă caracterul particular al actelor expresive generate de emoții specifice. Nivelul pragmatic introduce planul comunicațional, dimensiunea strategică şi cognitivă, construcția lor retorică, evenimentele declanşatoare, stereotipizarea, asumarea, respectiv atribuirea emoțiilor. În opinia pragmaticianului francez, emoțiile au o funcție argumentativă şi nu pot fi opuse raționalității[13].

Preocupat de problemele metodologice pe care le ridică analiza emoțiilor, Plantin a propus un model semantico-textual care să includă patru aspecte: (1) asertarea emoțiilor; (2) derivarea emoțiilor din descrierea stării fiziologice emoționale sau a unei acțiuni tipice; (3) descrierea unor evenimente posibil emoționale; (4) constrângerile situaționale şi ale cadrelor cognitive[14].

Volumul *Emotion in Dialogic Interaction* (2004), rezultat al unui workshop organizat la Universitatea din Münster în 2002, conține studii despre emoții simple şi complexe, despre universalitatea şi specificitatea lor culturală, despre utilizarea strategică şi mijloacele de a le comunica, precum şi analiza unor emoții specifice (bucuria, mirarea, teama, vinovăția). „Inovația” acestor studii constă în dezvoltarea unui model lingvistic adecvat pentru analiza emoțiilor ca parte integrantă a comportamentului uman în interacțiunile dialogice.

Edda Weigand, editoarea volumului, a făcut observația că în literatura de specialitate problema emoțiilor este simplificată din cauza separării şi a definirii lor ca simple unități lexicale[15]. Or, experiența emoțiilor şi construcția lor sociolingvistică sunt inseparabile; de aici, interesul pentru aspectele cognitive şi culturale, pentru principiile

---

[13] Christian Plantin, *L’Argumentation,* Paris, P.U.F., 2005, p. 92-105.

[14] Idem, *On the Inseparability of Emotions and Reason in Argumentation*, în Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.

[15] Edda Weigand, *Emotions: The Simple and the Complex*, în Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004, p. 5.

exprimării emoțiilor în dialog. Pe lângă faptul că emoțiile trebuie studiate ca o componentă a comportamentului uman, autoarea insistă şi asupra codificării lor interacționale.

Maria Tausiet şi James S. Amelang consideră emoțiile „accidente ale sufletului”[16] şi vorbesc despre o nouă ştiință – „emocionología” – conexată cu psihologia şi cu sociologia. Codurile emoționale, emoțiile ritualizate şi expresia emoțiilor constituie principalele direcții ale acestei cercetări interdisciplinare. Conceptual, autorii nu diferențiază emoțiile de sentimente şi pasiuni.

Solomon Marcus, pornind de la asimetria funcțională a neocortexului, a disociat liricul, având ca suport emoționalul, de narativ, asociat cu activități secvențiale de natură logico-lingvistică. În timp ce comportamentul narativ este cuantificat secvențial, liniar, de către emisfera stângă, discursul emoțional este concomitent şi multidimensional, controlat de emisfera dreaptă. Trecerea de la comportamentul liric, cu activitățile sale nesecvenționale, de conținut la expresia lirică presupune adaptarea la structuri secvențiale. De aceea, conclude S. Marcus, „convertirea liricului în limbaj înseamnă în acelaşi timp şi narativizarea liricului”[17]. *Minunea* lui Sorescu exemplifică această concluzie.

4. Emoții în context

Modelate de context, emoțiile (trăite sau atribuite) sunt dependente de tipare culturale. Andra Şerbănescu a sistematizat conceptualizarea emoțiilor conform tipului de codificare socio-culturală[18]. Astfel, în societățile individualiste (Occidentul rațional): (a) emoția constituie o experiență personală, subiectivă; (b) verbalizarea emoției joacă un rol important; (c) există un ideal emoțional al individului (fericirea). În societățile colectiviste (Orientul emoțional): (a) emoția constituie o experiență de grup, obiectivă, individul având tendința de coorientare emoțională cu grupul; (b) emoțiile sunt neverbalizate, reținute, mascate, considerându-se că ar periclita armonia de grup; (c) nu există reguli preferențiale.

Abordările funcționaliste (teoriile evoluționiste şi cele constructiviste) au evidențiat rolul culturii în modelarea emoțiilor primordiale în emoții elaborate, implicate în negocierea relațiilor sociale

---

[16] Maria Tausiet, James. S. Amelang (eds.), *Accidentes del alma. Las emociones en la Edad Moderna,* Madrid, Abada Editores, 2009, p. 12.
[17] Solomon Marcus, *Invenție şi limbaj*, Bucureşti, Cartea Românească, 1998, p. 95.
[18] Andra Şerbănescu, *Cum gândesc şi cum vorbesc ceilalți. Prin labirintul culturilor,* Iaşi, Polirom, 2007, p. 158-159 .

ale eului. Emoția este construită după (1) tipul de situație; (2) poziția pe care o adoptă locutorul în raport cu situația (de exemplu, ritul funebru orientează spre emoții negative); (3) distanța locutorului.

4.1. Stereotipia situațiilor declanşatoare

Actanții din *La Lilieci* manifestă o emotivitate ritualizată, subordonată schemelor cognitive impuse de manifestările emotive sociolectale. La nivelul idiolectului emoțional, mimetismul se explică prin caracterul coercitiv al culturii tradiționale, în care un eveniment ritual este asociat organic cu expectația unei emoții codificate.

Durerea / jalea este emoția dominantă atribuită explicit actanților, dar şi dedusă din manifestările lor semiologice. Durerea, emoție asociată ritului funebru şi spațiului său de manifestare – cimitirul cu lilieci – este verbalizată prin actul expresiv *a jeli*; *jelitul/cântatul* (sinonime pentru *bocet/cântec funebru*) este o competență a femeilor: „Femeile merg în cimitir şi-ncep dintr-o dată să jelească/În gura mare, cu şiroaie de lacrimi, în mod barbar, ca pe/vremuri” [..] „Cele care au morți mai noi, au mai tras un ropot de plâns/De cum au intrat pe poartă şi-au pus banițele jos din cap,/Celelalte au fost numai triste şi căzute pe gânduri” (*La Lilieci*, I, 106). Mitruța, căreia îi murise bărbatul pe front, apoi copiii, unul câte unul, este un personaj stilizat, în a cărui construcție Sorescu exploatează sinonimia *a (se) jeli = a se cânta = a-şi plânge morții*: „Mitruța şedea singură-n casă şi se jelea./Lumea râdea: «Iar cântă Mitruța»./ Dar ea se jelea. Şi casa fărâmată, ploua pe ea,/Se auzea cum plânge şi prin acoperiş” (*Cântă Mitruța*, II, 163).

Caracterul slab diferențiat al subculturii evocate face ca acelaşi eveniment să declanşeze emoții contradictorii (priveghiul, petrecerea cu morții în cimitir, la pomeniri).

Bucuria, ca emoție ritualizată, are o funcție magică şi acompaniază:

a) riturile de trecere: „Şi mireasa era obligată, de la ea de-acasă/Până la biserică să chiuie mereu,/Să fie veselă, să chiuie./Ca să i se facă vara cânepa. Cânepa era baza” (*Sovonul*, II, 184).

b) muncile (agricole, casnice): „Aşa era la secerat, distracție,/Orice întâmplare era bună de râs./Femeile, cum mergeau aşa cocoşate, ca secerile din mâna lor/Ore întregi,/Că nu ştiai, seceră cu secera ori cu ele însele/Sunt nişte secere sticloase, de oase” (*Secerele de os,* III, 298); „Era bucurie mare, bucuria odorâtului./Bucatele lor se făceau, că erau muncite încet şi tacticos” (*Oameni la plug*, I, 103); „ – De ce râd ăştia? Întrebam enervat, ce-au găsit de rânjesc?/ – Taci, mă, că aşa e la moară” (*Fusul*, I, 36).

c) ritmurile naturii: „Oamenii erau veseli/Că au scăpat şi de iarna asta,/Uite, că ieşiră din iarnă” (*Cucul*, II, 152).

Se observă o clişeizare a structurilor, datorată justificărilor cauzale sau finale, dar salvate prin conotația nostalgică şi umoristică a brodării pe prefabricate de gândire sau de limbaj.

4.2. Răspunsuri emoționale ambivalente

Este greu de separat, în civilizațiile tradiționale, amprenta emoțională individuală de cea colectivă. O caracteristică a emotivității individuale este sincretismul: mai multe emoții trăite simultan sunt „traduse” în manifestări variate. Manifestarea sinergică a emoțiilor ambivalente este legată de următoarele contexte discursive:

a) portretizare : tatăl: „Aşa mi-a rămas în minte tata, *mânios*, /Bătând o vită care era să-i omoare copilul […]De felul lui se zice că era foarte *blând, visător*,/Seara se suia pe o plastă de fân şi se uita la stele./Scria şi poezii” (*Tata*, I, 29) şi oamenii „suciți”: „Năroadă, aici *râzi*, aici *plângi*/Cine să te mai înțeleagă?” (*Soroacele*, II, 165);

b) reprezentarea unor situații rituale, precum nunta: „Şi toți *se bucurau* şi *erau veseli*/Şi numai ea stătea *tristă* şi *n-avea chef*…” (*Blestemele Bălii*, II, 112) sau nonrituale, precum plecarea la război: „Soldații *jucau*, *cântau*, unii *plângeau*, cum zisei” (*Ulmul*, IV, 69).

c) sintagmatizarea cauzală aduce contiguitatea emoțiilor în conflict: „Şi pentru că-i era *ruşine* de el/Că *se zmiorcăie* aşa/Ca o muiere a început *să cânte*/Cântece de ălea mai/Deocheate, cum îi învățase un gradat să lălăie/Înainte de atac” (*Spargeri*, IV, 126). Nepăsarea față de contradicție este explicabilă prin faptul că, în Bulzeştii lui Marin Sorescu, comportamentul relațional este guvernat de logica subiectivă a afectelor între care se duce o luptă: „Eu trebuie să mor, spunea, cu zâmbetul lui, /Că nu ştiai: *glumeşte* ori *vorbeşte serios*” (*Nea Florea*, I, 10).

4.3. Corporalizarea emoțiilor şi expresii idiomatice

Când nu sunt verbalizate explicit, emoțiile pot fi deduse şi atribuite unui actant pornind de la semnele indiciale ale expresiei lor corporale. Limbajul a fixat, îndeosebi stările de frică / teamă, în expresii ca: *a-i clănțăni dinții*, *a i se înmuia picioarele* / *genunchii*, *a tremura de frică*, *a fi galben ca ceara* etc. Clişeizării mimo-gestuale a expresiei corporale îi corespund în limbajul bulzeştenilor expresii idiomatice care „citesc” emoțiile:

a) în anumite părți ale corpului:

- faţă: „Am glumit, mă nene, spune Coza, când îl vede aşa *galben*/Glumii o ţâră şi eu…ce eşti aşa de…şi-ncepe să-i dea peste/ fălci, să-i îndrepte/Gura” (*Dumneata*, I, 93); „Mă trecuseră fiorii şi aproape să-mi dea *lacrimile*/ De atâta cinste şi minune” (*Cercul,* V, 5); „Mie-mi crăpa *obrazul* de ruşine” (*Schisma*, II, 181).
- gât: „Mi s-a pus un *nod în gât* de emoţie” (*Craiova văzută din car*, I, 69).
- gură: „e cel mai frumos oraş din lume, /Rămân şi acum încremenit când mă gândesc, *îmi lasă gura apă*” (*Craiova văzută din car*, I, 69); „Am lăsat-o pe aia acolo *cu buza umflată*” (*Schisma*, II, 180).
- inimă: „Că-mi *bătea inima* tare…/Şi uite, domnule, să-mi fie frică/În casa mea!” (*Cer cergat*, IV, 137); „*A îngheţat inima-n mine*,/Ce să mă fac, mă omoară ăsta!” (*Cadânul*, II, 243)
- păr: „Când a ajuns în sat, odată *i s-a făcut părul măciucă*/L-a ajuns frica din urmă” (*Hau, hau*, I, 89); „Se uită Grigore… şi odată simte cum *i se scoală căciula/Singură din cap*: hoop! Şi cade jos…pleoţ!” (*Dumneata*, I, 92); „*Mi s-a făcut părul măciucă*/Mergeam şi parcă mă lua frica” (*Cer cergat*, IV, 137)
- picioare: „Îi vine să leşine…Era numele lui…/*Picioarele nu-l mai ţineau*…/Când am murit? Când m-au şi îngropat?/Şi eu n-am simţit nimic? Ce e cu mine?/Ce caut eu aici? (*Luminile*, IV, 151)

b) în tot corpul: „Şi-ncepuse să-l *doară* frica./Au, ce mai *doare*/Şi *frica*!” (*Luminile,* IV, 151).”

c) în comportamentul caracteristic; perplexitatea („pocirea”), retragerea, agresivitatea etc.

În asocieri complexe, expresiile idiomatice desemnează limita superioară a emoţiei, funcţionând ca superlative ale somatizării: „Povestea nen-su Zgarbură, care-l adusese acolo./ – Vine la mine, *alb ca varul*./Nici *nu putea vorbi*./*Tremura tot*, ca de friguri” (*La toaie*, VI, 103). Cel mai uzitat model retoric este cel metonimic (efectul pentru cauză, concretul pentru abstract).

Concluzii

În subcultura evocată în *La Lilieci* (satul natal, Bulzeşti, un „loc antropologic” prin excelenţă), emoţiile constituie o modalitate esenţială de raportare la realitate. Lumea arhaică a bulzeştenilor este condusă de o „logică” a afectelor, opusă raţionamentului obiectiv; discursul este încărcat emoţional atât în planul naratorului (evocare), cât şi în planul personajelor (reprezentare).

Graţie selecţiei preferenţiale pe care a operat-o, Marin Sorescu a realizat o organizare etnoculturală a unor emoţii transculturale. Emoţiile de bază (durerea, bucuria, mirarea, teama, mânia, mila, vinovăţia, ruşinea,

spaima) formează câmpuri semantice izolate sau asociate prin opoziție ori prin gradare. Emoțiile sunt conceptualizate într-o manieră complexă, deloc întâmplătoare. Cel mai frecvent model semiotic practicat în *La Lilieci* este codificarea lor fiziologică şi lingvistică, cu efecte retorice paradoxale, de amplificare şi de anihilare a discursului.

Sintaxa discursului emoțional este modificată fie prin destructurare, fie prin emfază (retorica blestemelor, a injuriilor, a bocetelor / cântecelor funebre).

La nivel pragmatic, am luat în considerare contextul autopoietic (cadre şi roluri), stereotipizarea elementelor declanşatoare (ritualizarea: sociolectul emoțiilor), polarizarea şi sincretismul emoțiilor în conflict, corporalizarea emoțiilor. Acestora li se adaugă emoția naratorului Marin Sorescu, disimulată prin umor şi prin ironie.

SURSE

Sorescu, Marin, *La Lilieci*, Cartea I, Cartea a II-a, Cartea a III-a, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1986.

Sorescu, Marin, *La Lilieci*, Cartea a IV-a, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1988.

Sorescu, Marin, *La Lilieci*, Cartea a V-a, Bucureşti, Editura Creuzet, 1995.

Sorescu, Marin, *La Lilieci*, Cartea a VI-a, Bucureşti, Fundația „Marin Sorescu”, 1998.

BIBLIOGRAFIE

Aijmer, Karin, *Interjections in a Contrastive Perspective*, în Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.

Bamberg, Michel, *The Role of Language in the Construction of Emotions*, disponibil la http://www.massey.ac.nz/~aloc/virtual/bamberg.htm

Cigada, Sara, *Les émotions dans le discours de la construction européenne*, Milano, Università Catolica del Sacro Cuore, 2008.

Dixon, Thomas, *From Passions to Emotions. The Creation of a Secular Psychological Category*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, capitolul *Introduction: from passions and affections to emotions*, disponibil la http://assets.cambridge.org/97805218/27294/excerpt/9780521827294_excerpt.pdf

Delumeau, Jean, *La peur en Occident*, Paris, Fayard, 1978.

De Rougemont, Denis, *Iubirea şi Occidentul,* Bucureşti, Editura Univers, 1987.

Doury, M., Plantin, Ch., V. Traverso, V., (éds), *Les émotions dans les interactions,* 2000, http://icar.univ-lyon2.fr/gric1/argumentation.htm

Fussell, Susan R., *The Verbal Communication of Emotions: Introduction and Overview Interdisciplinary Perspectives*

http://www.cs.cmu.edu/~sfussell/pubs/Manuscripts/Ch1_Fussell.pdf

Gavriluță, Nicu, *Mentalități şi ritualuri magico-religioase*, Iaşi, Editura Polirom, 1998.

Greimas, Algirdas Julien, Fontanille, Jacques, *Semiotica pasiunilor. De la stările lucrurilor la stările sufletului,* Bucureşti, Editura Scripta, 1997.

Ilie, Cornelia, *Unparlamentary Language: Insults as Cognitive Forms of Ideological Confruntation*, in *Language and Ideology*, Volume II: *Descriptive Cognitive Approaches*, Edited by René Dirven, Roslyn Frank, Cornelia Ilie, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2001.

Luhmann, Niklas, *Liebe als Passion. Zur Codierung der Intimität,* Suhrkamp Verlag; translated by Jeremy Gaines and Doris L. Jones, *Love as Passion. The Codification of Intimacy,* Cambridge, Cambridge University Press, 1982/1986.

Mancaş, Mihaela, *Lărgirea lexicului afectivității în limbajul poeziei neo- şi postmoderne*, în *Studii lingvistice. Omagiu profesoarei Gabriela Pană Dindelegan la aniversare*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2007.

Marcus, Solomon, *Invenție şi limbaj*, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1998.

Marcuse, Herbert, *Eros şi civilizație*, în *Scrieri filozofice*, Bucureşti, Editura Politică, 1977.

Plantin, Christian, *On the Inseparability of Emotions and Reason in Argumentation*, în Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.

Plantin, Christian, *L'Argumentation,* Paris, P.U.F., 2005.

Plantin, Christian, Doury, M. & Traverso, V., (éds.) *Les émotions dans les interactions*, Lyon, P.U.L, http://icar.univ-lyon2.fr/gric1/argumentation.htm

Searle, John, *Speech Acts*, Cambridge, Cambridge University Press, 1969.

Simmel, Georg, *The Metropolis and Mental Life*, în *The Sociology of Georg Simmel*, edited by K. Wolff, New York, Free Press, 1950.

Sorea, Daniela, *Pragmatics: Some Cognitive Perspectives*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, 2007.

Şerbănescu, Andra, *Cum gândesc şi cum vorbesc ceilalți. Prin labirintul culturilor*, Iaşi, Editura Polirom, 2007.

Tausiet, Maria, Amelang, James. S., (eds.), *Accidentes del alma. Las emociones en la Edad Moderna*, Madrid, Abada Editores, 2009.

Weigand, Edda, *Emotions: The Simple and the Complex*, in Edda Weigand (ed.), *Emotions in Dialogic Interactions*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2004.

CONTEXTUALIZED EMOTIONS: *LA LILIECI*, BY MARIN SORESCU

(Abstract)

In the subculture evoked in *La Lilieci* (native village, Bulzeşti), emotions are an essential way of relating to reality. Due to the preferential selection being used, Marin Sorescu created an ethno-cultural organization of some trans-cultural emotions.

The basic emotions (pain, joy, wonder, fear, anger, pity, guilt, shame, terror) create isolated semantic fields or associated by opposition or gradation.

The syntax of the emotional discourse is modified either by deconstruction, or by emphasis (the rhetoric of the curse, insults, wailings/funeral songs). On a pragmatic level, I took into consideration the autopoietic context (frames and roles), the stereotyping of the trigger elements (ritualization: the sociolect of emotions), the polarization and the syncretism of the contrasting emotions, the embodiment of the emotions. One can also add the emotion of the narrator Marin Sorescu which is dissimulated by humour and irony.

AUT, XLVIII, 2010, p. 236-250

DENUMIRI PENTRU UNELE GRUPURI MINORITARE ETNIC DIN ROMÂNIA. NOTE SOCIOLINGVISTICE

de

Maria PURDELA SITARU, Livia VASILUȚĂ

1. O analiză lexicologică extinsă şi aprofundată, pe baza excerptării unui număr cât mai mare de texte, a cuvintelor româneşti care denumesc locuitorii unei țări sau regiuni ori pe cei care sunt originari de acolo nu s-a întreprins încă la noi. Mai totdeauna aceste unități lexicale au fost analizate în cadrul unor cercetări cu caracter particular: nume de locuitori derivate de la teme străine (Popescu 1960 : 213-224); împrumuturi lexicale propriu-zise – cu referire la neologismele subsumate numelor de locuitori – explicate prin filiere diverse şi prin modalități diferite de adaptare fonetică şi încadrare morfologică în româna literară (vezi, de pildă, Ursu 1962). Din perspectiva lexicografiei – în special dicționarele de limbă de tip istoric – avem un inventar important de astfel de termeni şi deținem informații certe în legătură cu unul sau altul dintre lexeme, dar explorarea lor nu este încheiată. De exemplu, Magdalena Popescu (1960 : 216), în contextul analizei sufixelor care derivă nume de locuitori de la teme străine, constată că „dicționarele româneşti înregistrează extrem de puține nume de locuitori", drept care propune realizarea unei „liste cât mai bogate de derivate culese din diferite publicații".

Deşi de facturi diferite ca domeniu şi miză, mulțimea studiilor de antropologie, lingvistică, geografie, istorie ş.a. au asemănări de esență în recunoaşterea importanței numelui de grup şi a denumirii idiomului vorbit de acesta în definirea identitară şi, deopotrivă, în evidențierea complexității şi, adesea, sensibilității subiectului în cauză.

Deoarece în definirea oricărei identități, numele, ca grup individualizat, şi denumirea limbii sunt factori asociați permanent şi

semnificativ, în analiză ne-au stat în atenție nu numai cele câteva denumiri româneşti de grupuri minoritare, ci şi numele idiomului vorbit de fiecare dintre comunitățile lingvistice. În acest sens, profitabile pentru studiul de față ne-au apărut cercetările centrate asupra denumirilor diferitelor idiomuri (regionale/locale/comune şi/sau naționale), căci ele oferă un bun exemplu al necesarei corelații în analiza lingvistică între denumirile limbii, a actului vorbirii şi a locuitorilor dintr-o regiune sau a celor originari de acolo (cf., de pildă, Müller 1996; Tabouret-Keller 1997; Arvinte 2006).

1.1. În cele ce urmează ne vom ocupa de etnonime, în a căror clasă distingem între endonim (denumire internă, proprie grupului etnic), exonim (denumire creată în afara grupului) şi numele savante (pentru referiri la această terminologie, cf., la noi, Arvinte 2006 : 188). Vom avea în vedere şi politonime (denumire fără trimitere etnică) interesante de studiat nu numai sub aspect lingvistic, ci şi pentru că proiectează într-o lumină clarificatoare ideologia, mentalitatea şi valorile comunitare (cf. Coşeriu 2002).

Ne propunem analiza numelor câtorva grupuri lingvistice minoritare etnic, stabilite pe teritoriul țării noastre. Aducem în discuție etnonimele *boem* şi *pem*; *friulan* şi *furlan;* şi politonimul *bosniac* şi *boşneag.* Coerența obligatorie a unui studiu lingvistic cât mai cuprinzător, necesitatea clarificării unor aspecte din „viața" cuvântului ne-au obligat să avem în vedere şi familia fiecăruia dintre aceste cuvinte: derivate moționale (*boemă/boemoaică; pemoaică; bosneancă/bosniacă/bosniană; friulană; furlană*), derivate adjectivale adesea substantivate (*bosniacă; friulană; furlană*); derivate adverbiale (*boşnegeşte; pemeşte*).

1.2. Lucrarea de față are un caracter aplicativ. Ne propunem să completăm materialul existent în dicționarele de tip istoric, precum cel al Academiei Române, referitor la termenii evocați imediat anterior. Materialul cercetării noastre provine din tipuri diferite de surse. Pe de o parte, din lectura minuțioasă şi critică a lucrărilor lexicografice româneşti. Pe de altă parte, din excerptarea materialului din texte şi glosare dialectale, din culegeri de folclor şi din scrieri literare diverse. Prin sursele utilizate am putut aduce material în plus pentru unitățile lexicale (împrumuturi propriu-zise sau derivate) şi sensurile care în lucrările de lexicografie sunt slab atestate ori pentru care există numai atestări mai noi. Prin inserarea unor împrumuturi, nume româneşti de popoare, şi a derivatelor formate de la ele, neînregistrate în DA şi DLR şi, în general, în dicționarele limbii române am completat lista de termeni din aceste lucrări lexicografice. În legătură cu fiecare dintre cuvintele în discuție am analizat soluția etimologică cea mai potrivită din cercetările succesive de până acum şi, acolo unde a fost cazul, am precizat şi corectat etimologia existentă. În sprijinul studiului termenilor citați anterior am coroborat datele dialectale

cu informațiile oferite de toponimie și onomastică. În general, toponimicele, respectiv numele de persoană (nume de familie, supranume) provenite de la nume de popoare sunt bine reprezentate în limba română (vezi, între alții, Iordan 1963 : 266-270; Oancă 1998 : 145-158), astfel că acest material documentar îl exploatăm într-un sens care servește la mai buna înțelegere a istoriei unuia sau altuia dintre termeni și la clarificarea etimologică.

2. În lexicografia românească, *boem* este tratat ca având în sfera etnicității numai sensul „persoană care face parte din populația de bază a Boemiei sau este originară de acolo". Excepție de la regulă, SCRIBAN care formulează diferit conținutul acestui endonim: „Ceh și țigan, fiindcă se credea că țiganii au venit în Francia din Boemia". Dicționar istoric, DA tratează cuvântul *boem* ca un caz de polisemie: 1. „Numele poporului care locuiește în Boemia (înțelegându-se de obicei numai poporul *ceh*); 2. (Modern, literar; despre artiști). Cel care duce o viață neregulată, nepăsător de ziua de mâine și de convenințele sociale", dar nu lasă să transpară veriga de legătură indispensabilă pentru perceperea unității semantice a lexemului (cf., însă, SCRIBAN, s.v.). Ca etimon direct al rom. *boem,* DA, s.v. trimite la franceză, lăsând să se înțeleagă faptul că neologismul este împrumutat cu întregul lui inventar semantic din această limbă, iar ca sursă indirectă evocă lat.-med. *bohemus.* Cu totul diferit, observăm, este punctul de vedere al DEX-ului și al MDA-ului. Acestea consideră, întemeiat, că ne aflăm în prezența a două cuvinte diferite – omonimie etimologică – tratându-le ca intrări distincte de dicționar: *boem*[1] „persoană care face parte din populația de bază a Boemiei sau este originară de acolo", un derivat regresiv de la n.pr. *Boemia* și *boem*[2] „artist care duce o viață dezordonată, neconformă convenințelor sociale", un împrumut din fr. *bohème.*

3. Grupuri din Boemia stabilite în sud-vestul țării noastre (o mare parte în localități din Clisura Dunării și în sate din zona muntoasă a Banatului – aici, germani proveniți din Boemia) sunt denumite de vorbitorii români și cu termenul *pemi*.

Lucrări cu caracter dialectal înregistrează termenul dialectal *pem* atât cu sensul „ceh; boem, boemian", cât și cu înțelesul „german originar din Boemia". Iată câteva exemple: noi̯ spúńem *pemḭ* //da i̯ei̯ dĕ fapt… èeh… noi̯ spúnem *pemḭ* // Đșt'a-s viníț […] îs coloňíșć viníț. Ogradena. Cohuț/Vulpe 1973 : 172. […] *pémi ar luvát rumíńe / ș-așá că* […] apru̯ápe sîm perdúț // pre̯a puțînḭ mai sîn d'in i̯ei̯ cáre-s… pemḭ adevărăț // da ńiś nu cred că o mai̯ fi vrúnu cáre-s… pem adevărát // îs toț de̯-ai̯ sḱimbáț. *Ibidem*, p. 173. Avḭém și *pemḭ;* ai̯íś. Jupalnic. Cohuț/Vulpe 1973 : 79. [Viezurii] sînt de două feluri: cu nas ca porcu sau ca câńele, *pémi* îi mîncă. ALRR-Ban. III 439/5. Existau însă și nemți și unguri și aramei, și în

oarecare măsură sârbi şi cehi, aşa-zişii *pemi* de la boemi (din Boemia) Drăgan, P.E. 54.

Exonimul în discuţie nu apare în niciunul dintre dicţionarele româneşti. El a fost amintit, fără atestări, de Victorela Neagoe (1984 : 272) printre elementele de origine germană care caracterizează subdialectul bănăţean. Pentru etimologia termenului *pem* glosat doar „ceh", autoarea trimite la germ. *Böhme* „locuitor din Boemia" (de fapt şi *Deutschböhmer* „locuitor de origine germană din Boemia"). Ulterior, Ioniţă/Gehl 1993 : 187, corectează această etimologie, arătând că băn. *pem* provine din suabo-dun. *Pehm,* forma dialectală a germ. *Böhme* (cf. şi Purdela Sitaru/Vasiluţă 2002 : 142). Menţionăm că din localitatea Naidăş, jud. Caraş-Severin, a fost înregistrat numele de loc *Cracul Pemului Mort,* pentru care Ioniţă (1972 : 43) trimite la *pem* „nume etnic (denumire dată locuitorilor de origine cehă)".

3.1. Termenul *pem* a dezvoltat în subdialectul bănăţean o familie de cuvinte bogată. Derivatul moţional *pemóici* „femei de naţionalitate cehă; boeme (cf. şi *boemoaică,* DA, s.v. *boem;* MDA; Popescu 1960 : 221). Rumḗńi a lu̯á *pemói̯ś…. pemói̯ś d'in áşća feméi̯.* Ogradena. Cohuţ/Vulpe 1973 : 173.

Reţinem adj. *pemesc, -ească* „care este specific, propriu pemilor" (port *pemesc* = port specific pemilor) şi adv. *pemeşte* care denumeşte actul vorbirii din zonele unde trăiesc comunităţi peme (vorbeşte *pemeşte* = ca pemii). Totodată, merită a fi amintită expresia în care primul element este subst. *dialect/grai* (*dialecte/graiuri pemeşti* = germ. *deutscheböhmisch*; cf. Gehl 1997 : 52), ce trimite la denumirea unui grup de dialecte germane vorbite în câteva sate de la poalele Semenicului, dialecte diferite atât de dialectul german al saşilor transilvăneni, cât şi de graiurile germane, diverse ca provenienţă, vorbite în Banat (vezi Purdela Sitaru/Vasiluţă 2002 : 51). În zona respectivă, în urmă cu două secole, au fost colonizaţi germani din Pădurea Boemiei (*Böhmerwald*), ca muncitori forestieri (îndeletnicire pe care au avut-o şi „acasă"). Prin expresia *vorbeşte pemeşte* se înţelege 1. vorbeşte germana cu accent pemesc; 2. vorbeşte o germană stricată. Expresia din urmă trimite la conţinutul verbului utilizat în germană austriacă *böhmackeln,* literal „a măcăi ca un boem (din Boemia)" (cf. Ebner[3], s.v.). De aici şi expresia germană *Das sind für mich böhemische Dörfer* = astea sunt pentru mine sate din Boemia (= de neînţeles).

3.2. Observăm că o asemenea familie de cuvinte nu s-a dezvoltat şi pentru denumirea altor vorbitori de dialecte germane, originari din Steiermark [= Stiria]; aceştia au fost colonizaţi în sudul Banatului în zona *Ştaierdorf* (= germ. *Steierdorf*) – Anina. Ei se desemnează pe sine ca *Steirer* (Kottler 1984 : 227), corespondentul românesc aproximativ fiind

ştai(e)rinţi, acesta desemnând însă numai „locuitorii de azi din Steierdorf”. Termenul ştiinţific potrivit pentru denumirea dialectului vorbit de aceşti locuitori, utilizat în lucrările dialectale, este *stirian.*

4. Perechea etnonimelor *friulan – furlan* prezintă o situaţie interesantă în dicţionarele limbii române. Subst. *friulan* este inserat în DN[3] (s.v.) cu sensurile „locuitor din regiunea italiană Friuli” şi, sub formă feminină, „limbă vorbită în această regiune; friulană”. Similar, este definit cuvântul-titlu *friulan* şi în MDA (s.v.) care, pentru sursă, trimite la DEX. Această din urmă lucrare lexicografică consemnează doar subst. fem. *friulană* „ramură a limbii retoromane, vorbită în nord-estul Italiei” şi utilizarea adjectivală în sintagma *limbă friulană,* dar nu şi etnonimul *friulan* „persoană care face parte din populaţia de bază a regiunii Friuli sau este originară de acolo”. Soluţiile etimologice propuse de puţinele dicţionare de la noi care înregistrează cuvântul *friulan* sunt diferite: DEX şi MDA trimit la un etimon francez (*frioulan*), iar DN[3] la o origine italiană (*friulano*). Considerăm mai plauzibilă etimologia multiplă italiană sau franceză pentru rom. *friulan,* denumirea fiind o creaţie savantă.

4.1. Începem, pentru *furlan,* cu dicţionarele limbii române în care este inserat. Constatăm, mai întâi, omiterea endonimului *furlan* „persoană care face parte din populaţia de bază a regiunii italiene Friuli sau este originară de acolo”. În schimb, subst. fem. *furlană* este lucrat în DN[3] (s.v.) în felul următor: 1.„vechi dans friulan; melodia care îl acompaniază”; 2.„limbă friulană”. Drept etimon, se indică it. *furlana.* MDA înregistrează şi el cuvântul *furlană,* tratându-l similar cu DN[3], la care şi trimite pentru atestare şi etimologie.

4.2. Acest mod general de tratare lexicografică a rom. *furlană,* ce apare ca un împrumut cu dublu semantism din it. *furlana*, se impune confruntat cu datele oferite de dicţionarele italieneşti de limbă. O lectură atentă a acestor din urmă date reflectă unele disocieri importante. O poziţie lexicografică distinctă în redactare este cea a subst. *furlana* „antica danza contadina originaria del Friuli”, având ca etimologie, potrivit lui DLI[3] (s.v.) „uso sost. del f. del veneto *furlano* «friulano»”. Unele dicţionare (cf. Devoto/Oli, D., s.v.) atestă faptul că, în vorbirea curentă, *furlana* s-a detaşat de elementul determinat din sintagma (*danza) furlana,* însuşindu-şi semantismul elementului omis. Rezultă, potrivit acestui indiciu, că rom. *furlana* „dans popular” provine dintr-un etimon detaşat deja pe terenul graiului venet şi nu reprezintă un împrumut prin condensare din sintagma venet. *danza furlana.* O altă intrare lexicografică este reprezentată de *furlano,* tratat ca adj. „Del Friuli”, cât şi ca subst. 1. „Nativo, abitante del Friuli”; 2. „(solo sing.) Dialetto parlato in Friuli, appartenente al gruppo ladino, ma con influssi veneti”. În DLI[3] pentru etimologia lui *furlano* „voce veneta”, se trimite la „lat. mediev. *Foroiuliànum,* var. di

Foroiuliènses „abitanti di Forum Iulii, nome di due colonie romane dedotte nelle valli friulane”.

4.3. Revenind la dicționarele limbii române, propunem redactarea a două articole lexicografice distincte. Unul din articolele de dicționar ar avea cuvântul-titlu *furlană* cu definiția lexicografică: „dans popular vechi originar din Friuli”; „melodie după care se execută”, cu etimonul venet. *furlana* „idem”. Celălalt articol lexicografic ar avea cuvântul-titlu *furlan* glosat: 1. „persoană care face parte din populația de bază a regiunii Friuli sau este originară de acolo”; 2. adj. „care aparține regiunii Friuli sau populației ei; substantivat „limba furlană”. Endonimul *furlan,* intrat în limba română pe cale populară, provine, fără îndoială din dialectele venete *furlano* „idem”. Este forțată introducerea sintagmei *limba furlană* „limba friulană” în articolul lexicografic *furlană* „vechi dans friulan; melodia care îl acompaniază”, aşa cum procedează DN[3] şi MDA, iar exigențele de formă şi de conținut ale unei bune etimologii nu sunt deplin satisfăcute, cum rezultă din cele menționate anterior. Chiar şi cu acceptarea limitelor impuse de profilul dicționarelor de limbă, o rezervă importantă față de principiul elaborării acestui articol lexicografic decurge din faptul că informația privitoare la idiom nu este precedată de o informație specifică referitoare la endonim.

Ordonarea propriu-zisă a informațiilor din dicționar privitoare la cuvântul-titlu *furlan* (cu var. reg. *fârlan*) s-ar impune să fie similară cu cea a termenului *friulan.* O asemenea manieră coerentă şi consecventă de tratare lexicografică ar oferi posibilitățile de stabilire a unor corespondențe dintre diversele tipuri de etnonime ale uneia şi aceleiaşi comunități lingvistice, culturale şi teritoriale. Informațiile vizând trăsăturile privitoare la natura unităților lexicale *friulan – furlan,* prin raportare la alte realități decât referentul, ar impune, introducerea în dicționare a pametelor: savant respectiv popular în virtutea sferei lor de aplicare (cf. şi distincția de uz din dicționarele limbii italiene: DELI[2], s.v.: „*friulano* è forma dotta recente, mentre la forma anticamente usata era *furlano*”; Devoto/Oli, D. *furlano* „dial. friulano”). Notăm că etnicul *furlan* se recunoaşte în numele de familie *Furlan.* Acesta din urmă reprezintă fie un supranume primit de la românii cu care emigranții friulani conviețuiau, fie un nume preferat de etnicii friulani, ca rezultat al alegerii unui nume de familie. În general, cum se ştie, nu este uşor de făcut o disociere între cele două planuri.

5. Termenul *bosniac* aparține clasei politonimelor, sensul fiind „locuitor al Bosniei sau originar de acolo”, indiferent de apartenența etnică sau lingvistică a locuitorilor. Prin urmare, este vorba de o expresie a politicului şi nu a unei realități etnice şi lingvistice. Numai în cazul grupurilor etnice există o denumire individuală pentru limba pe care o vorbeşte comunitatea lingvistică şi, deopotrivă, referințe la realitatea

lingvistică şi la actul vorbirii (cf. Arvinte 2006 : 188). Într-o lucrare de specialitate, sub formă de dicționar, consacrată *limbilor Europei,* Marius Sala şi Ioana Vintilă-Rădulescu (2001 : 25) inserează *bosniaca,* în definirea ei fiind necesară asocierea proprietăților structurale ale idiomului cu un criteriu extraglotologic de natură confesională. *Bosniaca* – în prezentarea analitică a celor doi cercetători citați –„este numele oficial dat în Bosnia şi Herțegovina, varietății locale a limbii sârbo-croate cu rol de limbă cooficială, ca mijloc folosit de bosniacii musulmani pentru a se diferenția atât de sârbi (ortodocşi), cât şi de croați (catolici); este limba maternă a 3,3 milioane de locuitori, reprezentând aproape întreaga populație". Idiom matern, ajuns din rațiuni politice şi culturale, la prestigiul de limbă oficială (alături de sârbă şi croată) a statului Bosnia şi Herțegovina, cu propriul său standard, vorbitorii ei asumându-şi, recent, calitatea de „naționalitate bosniacă" (http: ro.wikipedia.org/wiki/Limba_bosniac%C4%83) *bosniaca* ar putea fi inserată ca articol lexicografic distinct în viitorul dicționar explicativ, ca „nume dat varietății sârbe vorbite de bosniacii musulmani".

În limba română sunt înregistrați mai mulți termeni care denumesc „populația de bază a Bosniei şi Herțegovinei sau originară de acolo": *bosniac;* (pop.) *bosnean;* (reg.) *boşneag;* (reg.) *bosnac;* (înv.) *bosnegiu, boşnegiu.* Existența acestor termeni multipli se explică prin provenienția lor din surse diferite.

5.1. Rom. *bosniac* este un împrumut din fr. *bosniaque,* potrivit majorității lucrărilor noastre lexicografice (CADE; DLRM; DEX, NSDU; MDA). Singur DA, s.v. îl consideră un neologism cu etimologie multiplă fr. sau germ. [*Bosnier*], dar corespondentul german nu explică forma existentă la noi. TDRW[1] trimite la numele propriu *Bosna* (pronunțarea în turcă a numelui provinciei *Bosnia*), în vreme ce TDRW[2] îl pune în legătură cu *Bosnia* şi pentru comparație trimite la modelul fr. *bosniaque*. Dacă admitem că numele străine de locuitori terminate în *-ac* în română sunt împrumuturi fie dintr-o limbă romanică sau din latina medievală, fie dintr-o limbă slavă, atunci recunoaştem că *bosniac* se înscrie în categoria împrumuturilor româneşti din franceză.

5.2. Notăm şi forma regională, neînregistrată în lucrările noastre lexicografice, *bosnac* „bosniac", excerptată dintr-un text popular din Bucova – Caraş-Severin: „Măi *bosnace,* măi bătrâne! Nu-ți da banul tău pe mine. Mailand, PP 35 (cf. Şi DSB IV : 98). Nu se poate trece cu vederea faptul că *Bosnac* figurează între numele de familie actuale, dar cu o frecvență foarte redusă" (vezi DNFR I : 312).

5.3. Sinonimul popular *bosnean,* inserat în DA, TDRG[2] şi MDA (s.v. *bosniac*), este un derivat din numele țării Bosnia + suf. *-ean.* Dacă admitem această explicație, rămâne totuşi de motivat de ce de la un derivat ca *bosnean* s-a păstrat intact sufixul *-ean,* terminația numelui de țară fiind

în *-ia*" (Popescu 1960 : 257), în raport cu alte derivate de la toponimice terminate tot *-ia* şi formate cu sufixul *-an* (cf. *galiţian* < *Galiţia* + suf *-an*). Pentru semnificaţia „femeie care aparţine populaţiei de bază a Bosniei şi Herţegovinei sau este originară de acolo" sunt atestate două forme: *bosneancă (*< *bosnean* + suf. moţional *-că*) şi *bosneană* (prin simpla adăugare a mărcii de feminin *-ă*), primul substantiv fiind inserat în DA, cel de-al doilea în MDA (s.v. *bosniac*).

5.4. Dicţionarul Academiei (s.v. *bosniac*) este singura lucrare lexicografică în care sunt menţionate „derivate din turc. *Bosna* = Bosnia": s.m. *bosnegiu, boşnegiu* „bosniac" şi adj. *bosnegesc, boşnegesc, -ească* „din (s. cum se poartă în) Bosnia", toate prin intermediul ŞIO, autor citat cu consecvenţă în dicţionar. Numai ultimele două forme adjectivale sunt susţinute de citate, reproduse după ŞIO, pentru care este valabilă glosarea „care este specific, propriu bosniacilor; provenit din Bosnia": atestarea lui *bosnegesc,* DOC. (a. 1785): *Căciuli cazaclieşti sau bosnegeşti;* varianta *boşnegesc* este susţinută de un pasaj din Filimon, C. II 646: *Un arnăut armat cu o şişinea boşnegească.*

5.5. Adăugăm acestei liste şi derivatele adverbiale învechite *boşnegeşte* şi *bosneăceşte,* atestate de noi la Stoica de Haţeg, Cr. Ban şi inserate în DSB IV, s.v. cu glosarea „în graiul celor din Bosnia". Revăzând contextele la sursă, observăm că o dată adverbul se află în relaţie cu *arnăuţeşte: […] iară turcii în găuri muzică făcea şi cânta, de-i auziam strigând arnăuţeşte şi boşnegeşte,* p. 279, iar altă dată în relaţie cu *cuvinte haldeeşti* [*haldeu* = păgân, în CDER]: *Nu ştiu acea limbă* [cuvinte în alte haldeeşti], ci *bosneăceşte,* p. 280, astfel că aici glosarea mai nuanţată ar putea fi „după modul de a vorbi al locuitorilor din Bosnia", iar în enunţul anterior „în felul bosniacilor". Ca detaliu, observăm că adverbele *boşnegeste/bosneăceşte,* respectiv *arnăuţeşte* se află într-o situaţie diferită sub aspectul înregistrării lexicografice. Primele două adverbe sunt omise din dicţionarele limbii române. În schimb, adv. *arnăuţeşte* este înregistrat în HEM, s.v. cu sensurile: „en albanais, à l'albanaise": Vorbesc *arnăuţeşte;* mă-mbrac *arnăuţeşte,* fără nicio acoperire de texte exemplificatoare în raport cu seria de citări bine ordonate a utilizării adj. *arnăuţesc* „albanais, d'Albanie". DA glosează adv. *arnăuţeşte* numai „ca arnăuţii", potrivit singurului citat avut din Alecsandri (apud ŞIO): *Moisescu, factorul mieu, îmbrăcat arnăuţeşte…,* fără să facă referire şi la denumirea actului vorbirii (vorbeşte *arnăuţeşte*). Adăugăm atestării adv. *arnăuţeşte* din DA, s.v. şi pe cea mai timpurie, citată de noi mai sus, din *Cronica* lui Stoica de Haţeg astfel că definiţia de tip lexicografic, adică ansamblul valorilor de folosire a cuvântului, ar fi „în felul albanezilor, ca albanezii; „în limba albaneză".

Derivate, precum cele mai sus citate, îl determină pe Iordan (DNFR : 75) să presupună o temă *boşneag.* Etimonul neîndoielnic al cuvântului românesc este scr. *bošnak* „bosniac”.

5.6. În încercarea unei cât mai adecvate interpretări a numelui comun dialectal *boşneag* „bosniac” ne interesează şi datele oferite de onomastică şi toponimie.

5.6.1. Ca supranume familial românesc *Boşneag* l-am înregistrat la Stoica de Haţeg, Cr. Băn. 279 (cf. şi DSB IV 279): […] *unde încă erau nişte case turceşti cu grădini, precum a lui Izmail Boşneag.* După cum se constată, purtătorul acestui supranume este o persoană cu prenume musulman. Într-un asemenea caz, supranumele *Boşneag* este atribuit de români fie unei persoane originare din Bosnia, trecută la mahomedanism, fie chiar unui etnic turc din Bosnia, cu care ei veneau în contact. Cum se ştie, Bosnia s-a aflat multă vreme în stare de paşalâc, o parte numeroasă a populaţiei de aici convertindu-se la islamism.

5.6.2. În dicţionarele antroponimice, *Boşneagu* este înregistrat în DOR (s.v. *Bosna*), N.A. Constantinescu trimiţând pentru antroponimul românesc la scr. *Bosnak* „originar din Bosnia”. Ne limităm deocamdată să semnalăm că în raport cu informaţia din DOR referitoare la *Boşneag(u),* Iordan (DNFR s.v.) îmbogăţeşte inventarul numelor cu variantele antroponimice *Boşneac* şi *Boşniac* – în exprimarea autorului – „aceleaşi cu *Boşneag(u)*” şi semnalează faptul că numele de familie *Boşneagu* funcţionează cu această formă, alteori fără sufixul antroponimic *-u.*

Nu se poate trece cu vederea nici înregistrarea frecvenţei, exprimată în cifre absolute, a fiecăruia dintre numele de familie acum studiate, de vreme ce pe această bază se poate aprecia mai corect şi nuanţat – cum a arătat Oancă (în DFNFR) – „reprezentativitatea [fiecărei forme sub care circulă un nume] în cadrul sistemului antroponimic oficial, identificarea vetrei antroponimice, ca şi migrarea antroponimului din zona de origine în alte zone, prin purtătorii lui”.

Numele de familie actual *Boşneag,* înregistrat în DFNFR (p. 314), cu frecvenţa absolută 535, cea mai mare în raport cu variantele sale antroponimice, prezintă o distribuţie neuniformă pe regiuni istorico-geografice: este reprezentat mai bine în sud şi sud-estul ţării – 423 (frecvenţa cea mai ridicată: 286 – Muntenia (incluzând şi Bucureştiul); apoi 71 – Dobrogea; 66 – Oltenia), pe când în regiunile transcarpatice frecvenţa însumată este abia 100 (repartizată astfel: 66 – Banat; 27 – Crişana; 7 – Hunedoara). Variante antroponimice: *Boşneagu* „varianta muntenească” (prin prezenţa sufixului antroponimic *-u*) – 182 frecvenţa absolută (din care 1 în Caraş-Severin); *Boşneac* – frecvenţă absolută foarte modestă – 44 (cel mai bine reprezentat 28 în jud. Arad; 8 – Caraş-Severin; 3 – Timiş; restul înregistrărilor: 3 – Brăila; 1 – Suceava); *Boşniac* – cu

înregistrări actuale numai în jud. Timiş – 5 şi Arad – 3. Într-o simetrie plauzibilă cu unităţile de nume (cf. Oancă 1998 : 22) citate mai sus situăm numele de familie actuale: *Bosneag, Bosneagu, Bosneac, Bosniac.* Potrivit aceluiaşi DFNFR numele de familie *Bosneag* are, în prezent, frecvenţa absolută 74 (în regiunile româneşti transcarpatice această unitate antroponimică înregistrează laolaltă 37 de atestări (distribuite astfel: 17 – Caraş-Severin; 11 – Hunedoara; 5 – Arad; 4 – Timiş), număr egal cu înregistrările din regiunile sudice şi estice (18 – Dobrogea; 9 – Muntenia (inclusiv Bucureştiul); 6 – Oltenia; 4 – Moldova). *Boşneagu* – 15 înregistrări numai în sud şi sud-estul ţării; *Bosneac* – frecvenţă absolută foarte modestă – 37 (purtătorii acestui nume sunt concentraţi mai ales în părţile vestice: 18 – Timiş; 3 – Bihor; 2 – Arad; în celelalte regiuni istorico-geografice distribuţia se prezintă astfel: 5 – Dobrogea; 4 – Moldova; 4 – Bucureşti; 1 – Oltenia). *Bosniac* – 39 (menţionăm, cu excepţia Bucureştiului, unde înregistrăm azi, 8 persoane purtătoare ale acestui nume de familie, restul se concentrează în nordul şi vestul ţării: 11 – Timiş; 4 – Arad; 9 – Satu Mare; 7 – Bihor).

Nu ne vom grăbi să deducem din aceste frecvenţe absolute anumite concluzii referitoare la migrarea antroponimelor studiate şi la vatra lor antroponimică. Aspecte greu de decelat, căci ele solicită studiul succesiv al informaţiilor istorice, geografice şi demografice existente. Nu intră în intenţiile acestei lucrări un asemenea demers amplu. Vom menţiona doar că frecvenţele absolute ale numelor de familie actuale înregistrate mai sus, privite din unghi comparativ, permit câteva constatări de ansamblu referitoare la axa spaţială şi la reprezentativitatea lor în cadrul sistemului antroponimic oficial. Astfel, numai *Boşneag* apropie, sub aspectul frecvenţei, regiunile istorico-geografice între ele. Mai bine reprezentate numeric în regiunile vestice, sunt numele de familie *Boşneac, Bosneac* şi *Bosniac,* dar sunt semnalate într-o proporţie mai mică şi în părţile sudice şi sud-estice. Marea majoritate a purtătorilor numelui de familie actual *Boşneag,* cu frecvenţa absolută cea mai înaltă dintre toate numele de familie acum înregistrate, sunt concentraţi în părţile sudice ale ţării, dar atestări semnificative sunt şi în judeţele vestice. În sfârşit, să menţionăm că frecvenţa absolută foarte mică a unora dintre aceste nume de familie ar putea avea drept consecinţă o şansă minimă de supravieţuire.

Ne propunem să extindem aria cercetării, supunând discuţiei şi unele fapte din toponimie.

5.6.3. Ca oiconim istoric, *Boşneag* (actualul oiconim Moldova-Nouă – Caraş-Severin), cu atestări în izvoare diferite, începând din primele decenii ale sec. al XVIII-lea (o sinteză a formelor grafice sub care apare în DTB VI : 58), a primit soluţii etimologice alternative, prudente chiar în aceeaşi lucrare: fie de la „apelativul *boşneac* «locuitor al

Bosniei», fie de la antrop. *Boşneac*" (fără indicarea sursei). În microtoponimia din Banat înregistrăm câteva atestări ale lui *Boşneag*. Astfel, termenul a fost înregistrat de Ioniță, Gl. : 42 în structura toponimicului *Valea Boşneagului* (Moldova Veche – Caraş-Severin); pentru originea determinantului substantival, cercetătorul reşițean trimite doar la „numele etnic (!) *boşneac* «bosniac». Totuşi, nu este exclusă ipoteza provenienței determinantului din antrop. *Boşneag* (invocăm prezența acestui nume de familie în sistemul onomastic actual din Caraş-Severin, cf. DNFR I : 314). În forma *Boşneci* (*boşńeś*) „şes arabil" Şipet-Timiş (cf. DTB I : 117) şi în aceeaşi localitate, notat de Crețu/Frățilă : 394, *boşnegi* desemnând o „păşune în marginea căreia trăiesc câteva familii de țigani", termenul provine, evident, de la numele grupului *boşneci,* cu varianta *boşnegi* (sing. *boşneac/boşneag*).

Prezența termenului *Boşneagu* în Oltenia şi Muntenia nu trebuie subestimată după cum arată dicționarele toponimice de proporții mari. Vom transcrie în cele ce urmează câteva exemple. Astfel, în Muntenia a fost înregistrat oiconimul *Boşneagu* (sat, com. Dorobanțu-Călăraşi), localitate numită şi *Bosniacu,* nume care porneşte de la antrop. *Boşneagu* (cf. DTRM 1 : 319). O situație relativ inversă o înregistrăm tot în Muntenia: vechea denumire *Boşneag* (sat, com. Ulmu-Ilfov) a fost înlocuită de numele actual al satului *Bosniacu* (< np. *Bosniac,* cf. *Bosnia*, vezi DTRM 1 : 319). În microtoponimie, *Boşneagu* este consemnat în jud. Dolj (măgură, s.c. Afumați) şi în jud. Vâlcea (loc, fără alte amănunte), deopotrivă explicate etimologic de la np. *Boşneag(u)* (atestat deja la 1704; a se vedea DTRO 1 : 359). Etimologia lui *Boşneag* (de unde şi topon. *Boşnegi*) indicată de Bogrea (1971 : 184) – substituția de sufix: *-eag* lui *-eac* (*Bosneac* = *Bosniac*) nu a fost acceptată de Iordan, Top. Rom.: 268 care trimite la sârb. *Bošnjak* «bosniac». Dicționarele toponimice, care înregistrează, la rândul lor, material din Oltenia şi Muntenia, inclusiv pe cel atestat de Iordan (Top. Rom.: 268), evocă pentru etimologia toponimului *Boşneagu* numai np. *Boşneagu.*

6. Sunt semnalate proiecte de cercetare care au ca obiectiv studierea etnonimelor, având ca bază documentară texte româneşti din epoca veche şi modernă. Analiza de față, prin forța împrejurărilor, limitată şi parțială, arată că în afara textelor scrise, date lingvistice interesante şi utile oferă şi sursele dialectale.

Studiul mulțimii de etnonime pentru unul şi acelaşi grup etnic, propus aici, evidențiază fapte semnificative ale procesului denominativ. Aceste denominații nu sunt nişte „entități" independente, şi ele se află pe multiple dimensiuni în conexiune unele cu altele, formând un sistem complex de denumiri ale uneia şi aceleiaşi comunități etnice. „Citite" într-un plan mai larg, ele lasă să transpară, pe de o parte, coeziunea

comunității şi, pe de alta, individualizarea ei față de alte comunități, contactele şi relațiile dinamice dintre diversele grupuri, în afara cărora problema etniei neputând fi înțeleasă adecvat.

Constatarea varietății şi bogăției denumirilor româneşti pentru minoritățile etnice de la noi pledează în favoarea unor cercetări lexicologice monografice. În plan practic, dicționarele generale de limbă ar putea beneficia de rezultatele unor asemenea studii în ceea ce priveşte coerența şi consecvența înregistrării şi tratării lexicografice a fiecăreia dintre unitățile lexicale care denumesc un grup etnic, unități însoțite de „mărci de uzaj" referitoare la variația de registru stilistic sau la variația de stil funcțional. Considerăm că doar înregistrarea lexicografică a mulțimii de etnonime, conform unor criterii stabile, poate oferi o bază atât pentru un dicționar deonomastic al limbii române, cât şi pentru un tablou exact şi complet al denumirilor româneşti pentru diversele grupuri etnice.

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALRR-Ban. III = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Banat,* sub conducerea lui Petru Neiescu, de Eugen Beltechi, Ioan Faiciuc, Nicolae Mocanu, III, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1998.

Arvinte 2006 = Vasile Arvinte, *Denumiri pentru limbile Romaniei de sud-est,* în *Studii de istorie a limbii române,* Iaşi, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", p. 187-204.

Bogrea 1971 = Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice.* Cu o prefață de acad. Constantin Daicoviciu. Ediție îngrijită, studiu introductiv şi indice de Mircea Borcilă şi Ion Mării, Cluj, Editura Dacia.

CADE = I.-Aurel Candrea, Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat* „Cartea Românească". Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut şi de astăzi,* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric şi geografic universal,* de Gh. Adamescu, Bucureşti, [1926-1931]

CDER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimologico rumano*, Universidad de la Laguna, Tenerife, 1958-1966.

Cohuț/Vulpe 1973 = Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier" I. Texte şi sintaxă,* Bucureşti, Editura Academiei Române.

Coşeriu 2002 = Eugeniu Coşeriu, *Limbaj şi politică* în *Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizătii.* Volum îngrijit de Ofelia Ichim şi Florin-Teodor Olariu, Iaşi, Editura Trinitas, p. 17-40.

DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române*, Bucureşti, 1913-1948.

DELI^2 = *L'etimologico minore. Deli dizionario etimologico della lingua italiana,* di Manlio Cortelazzo e Paolo Zolli. Edizione minore a cura di Manlio Cortelazzo e Michele A. Cortelazzo, Bologna, Zanichelli, 2004.

Devoto/Oli, D. = Giacomo Devoto e Gian Carlo Oli, *Il dizionario della lingua italiana,* Firenze, Casa Editrice Felice Le Monnier, 1995.

DEX = Ion Coteanu, Luiza Seche, Mircea Seche (coord.): *Dicționarul explicativ al limbii române (DEX),* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1975.

DFNFR = *Dicționar de frecvență a numelor de familie din România* (DFNFR), vol. 1, A-B, redactor responsabil: prof. univ. dr. Teodor Oancă, Craiova, Editura Universitaria, 2003.

DGITT = Remus Crețan, Vasile Frățilă, *Dicționar geografico-istoric şi toponimic al județului Timiş,* Timişoara, Editura Universității de Vest, 2007.

DLI[3] = *Dizionario della lingua italiana,* Francesco Sabatini, Vittorio Coletti (ed.), Milano, 2007.

DLR = Academia Română, *Dicționarul limbii române* (DLR), serie nouă, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1965-.

DLRM = *Dicționarul limbii române moderne,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1958.

DN[3] = Florin Marcu, *Dicționar de neologisme,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1978.

DNFR = Iorgu Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești,* Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1983.

DOR = N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.

Drăgan, P.E. = Iosif Constantin Drăgan, *Prin Europa,* Timişoara, Editura „Europa Nova", 1997.

DSB IV = *Dicționarul subdialectului bănățean,* vol. IV, (*Bâcă – Buzunar*), Redactor: Maria Purdela-Sitaru, Tipografia Universității din Timişoara, 1988.

DTB I; VI = Vasile Frățilă, Viorica Goicu, Rodica Suflețel, *Dicționarul toponimic al Banatului,* vol. I: A-B; vol. VI: M-N, Tipografia Universității din Timişoara, 1984, 1989.

DTRM = *Dicționarul toponimic al României. Muntenia (DTRM),* vol. I A-B, sub redacția: prof. univ. dr. Nicolae Saramandu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 2005.

DTRO = *Dicționarul toponimic al României. Oltenia (DTRO),* vol. 1 A-B. Sub redacția: prof. univ. dr. Gheorghe Bolocan, Editura Universitaria, Craiova, 1993.

Gehl 1997 = Hans Gehl, *Deutsche Stadtsprachen in Provinzstädten Südosteuropas,* în „Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik", Beihefte 95.

HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice şi poporane a românilor.* Ediție îngrijită şi studiu introductiv de Grigore Brâncuş, 2, Bucureşti, Editura Minerva, 1974.

Ioniță, Gl. = Vasile Ioniță, *Glosar toponimic Caraş-Severin,* Reşița, 1972.

Ioniță/Gehl 1993 = Vasile Ioniță/Hans Gehl, *Ethnographische deutsche Entlehnungen in der Banater rumänischen Mundarten,* în „Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik" – Beihefte 2, Wiesbaden/Stuttgart, p. 158-199.

Iordan, Top. Rom. = Iorgu Iordan, *Toponimia românească,* Editura Academiei Române, 1963.

Kottler 1984 = Peter Kottler, *Sprachliche Kennzeichnung der Banater Deutschen,* în *Schwäbisches Volksgut. Beitrage zur Volkskunde der Banater Deutschen.* Hans Gehl (Hrsg.), Temeswar, p. 226-263.

Mailand, P.P. = Oszkár Mailand, *Poezii populare româneşti din Transilvania,* Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

MDA = Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti", *Micul dicționar academic* (MDA)*,* I-IV, redactori responsabili acad. Marius Sala şi Ion Dănăilă, Bucureşti, Editura „Univers Enciclopedic", 2001-2003.

Müller 1996 = B. Müller, *Bezeichnungen für die Sprachen, Sprechen und Länder der Romania,* în *Lexikon der Romanistischen Linguistik,* II, Tübingen, p. 134-151.

Neagoe 1984 = Victorela Neagoe, *Subdialectul bănățean,* în *Tratat de dialectologie românească.* Coordonator Valeriu Rusu, Craiova, Editura „Scrisul Românesc".

NŞDU = Lazăr Şăineanu, *Dicționar universal al limbii române.* Ediție revăzută şi adăugită de Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu şi Victoria Zăstroiu. Ediția a II-a, Bucureşti, Editura „Litera Internațional", 2006.

Oancă 1999 = Teodor Oancă, *Geografie antroponimică românească. Metodă şi aplicații,* Craiova, Editura de Sud.

Popescu 1960 = Magdalena Popescu, *Nume de locuitori derivate de la teme străine,* în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română,* vol. al II-lea, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1960, p. 213-224.

Purdela-Sitaru/Vasiluță: Maria Purdela-Sitaru, Livia Vasiluță, *Cercetări etimologice (Cu referire specială la împrumuturile de origine germană din limba română),* Bucureşti, Editura „Univers Enciclopedic", 2002.

Sala/Vintilă-Rădulescu 2001: Marius Sala, Ioana Vintilă-Rădulescu, *Limbile Europei,* Bucureşti, Editura „Univers Enciclopedic".

SCRIBAN = August Scriban, *Dicționaru limbii româneşti,* Edițiunea întâia, Iaşi, Institutul de arte grafice „Presa bună", 1939.

Stoica de Hațeg, Cr.Ban. = Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului.* Studiu introductiv, glosar şi indice de Damaschin Mioc, Ediția a doua revăzută, Timişoara, Editura Facla, 1981.

Ursu 1962 = N.A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiințifice româneşti,* Bucureşti.

Tabouret-Keller 1997 = Andrée Tabouret-Keller (a cura di), *Le nom des langues. I. Les enjeux de la nomination des langues,* Louvain-la-Neuve, Peeters.

TRDW[1] = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch,* Bukarest, Staatsdruckerei, 1903-1924.

TRDW[2] = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch,* Paul Miron, (Hrsg.) I-III, Wiesbaden, 1986-1989.

WDL = Wolfgang Teuschl, *Wiener Dialekt Lexikon,* Purkersdorf/Wien, 1990.

DENOMINATIONS DONNEES A CERTAINS GROUPES ETHNIQUES MINORITAIRES DE ROUMANIE. NOTES SOCIOLINGUISTIQUES

(Résumé)

L'objet de notre article est l'étude, dans une perspective sociolinguistique, de quelques dénominations roumaines de certains groupes minoritaires ethniques, établis sur le territoire de notre pays. Nous procédons à l'analyse des couples d'ethnonymes suivants : *boem* et *pem, friulan* et *furlan,* ainsi qu'à l'analyse des polytonymes *bosniac* et *boşneag.* Dans le but de clarifier certains aspects de « la vie du mot », nous avons été obligée de prendre en considération également la famille de chacune des unités lexicales en question, c'est-à-dire, les dérivés motionnels, les dérivés adjectivaux, souvent substantivaux et les dérivés adverbiaux. À l'aide des sources utilisées, nous avons pu apporter un matériel supplémentaire pour les mots et les sens, qui, dans les travaux lexicographiques roumains, sont faiblement attestés ou pour lesquels, il n'y a que des attestations nouvelles. Pour chacun des mots pris en considération, nous avons analysé la solution étymologique la plus appropriée, telle qu'elle résulte des recherches menées jusqu'à présent, et, là où cela s'imposait, nous avons corrigé la solution étymologique proposée déjà.

Pratiquement, les dictionnaires généraux de la langue peuvent en tirer profit, pour ce qui est de la cohérence et de la conséquence dans l'enregistrement et le traitement lexicographique de chacune des unités lexicales qui vont dénommer un certain groupe ethnique. Généralement, l'étude des dénominations roumaines multiples d'un seul et même groupe ethnique nous a offert le support pour la compréhension de certains éléments significatifs du processus dénominatif. Les dénominations établissent entre elles de multiples connexions, pour former un système complexe destiné à dénommer un seul et même groupe ethnique. Elles permettent, en même temps, d'entrevoir la cohésion de la communauté ainsi que son identité par rapport à d'autres communautés. Les problèmes de telle ou telle ethnie ne sauraient être saisis de manière adéquate, si l'on n'arrivait pas à comprendre les contacts et les relations dynamiques entre les divers groupes ethniques.

AUT, XLVIII, 2010, p. 251-264

SISTEMUL URBANONIMIC ROMÂNESC

de

Adrian REZEANU

1. Evoluția ansamblului denominativ urban este o consecință a dinamicii unității administrativ-teritoriale de la faza preurbană şi până la stadiul de metropolă.

Spațiul urban circumscris teritorial, încorsetat între bariere administrative stricte, a determinat diversificarea intensivă pe aceeaşi unitate de suprafață a unei trame stradale şi a unor repere identificatoare, care s-au suprapus în timp, creând ambiguități locale.

Dezvoltarea intensivă a oraşului a fost dublată şi de o expansiune teritorială, prin includerea periurbanului. Acest fapt a accentuat în faza inițială caracterul eterogen al formelor de desemnare prin raportare selectivă la realitățile locale insuficient armonizate. Raportarea permanentă a actului de desemnare a entităților teritoriale urbane la realitățile locale în evoluție a determinat însă diminuarea caracterului dizarmonic, situând formulele de desemnare în planurile cvasinormate.

2. Spre deosebire de unitatea rurală, corpusul de urbanonime se situează într-o zonă identitară cu specificități structurale şi cu interferențe socioculturale distincte.

3. Cercetarea urbanonimiei, la orice nivel de evoluție s-ar afla unitatea urbană, se face, în primul rând, din perspectiva diacronică. Acest tip de analiză presupune identificarea şi marcarea următoarelor procese: stratificările pe orizontală şi pe verticală în cadrul extensiilor derivaționale; determinarea modelelor de formare a urbanonimelor, circulația şi frecvența lor; viabilitatea acestor modele prin motivare, ermetismul lor datorat arbitrarului desemnator; circulația topicului urban de la un model la altul prin transfer de nume şi parțial de sens, dar şi printr-o resemantizare a fiecărei „ipostaze” din cadrul extensiei derivaționale.

3.1. Atât prin specificul de desemnare, cât şi prin structurile şi extensiunile derivaționale, urbanonimele sunt antrenate în procese de stratificare toponimică pe multiple planuri, procese distincte față de cele caracteristice toponimiei generale. În urbanonimie, sistemele de nume de locuri sunt penetrate permanent „de direcții de sedimentare şi de

evoluție”[1], care antrenează numele topice într-o extensie, prin glisarea numelui de la un denotat la altul, potrivit vecinătăților imediate. Acest proces, echivalat de unii cercetători cu „transferul de nume”[2], a dat naştere straturilor urbanonimice, pe care le-am asociat parțial cu noțiunea de „ipostază”. „Ipostaza” urbanonimică este rezultatul segmentării „lanțului” derivațional, în care acelaşi nume este asociat, prin glisare, cu denotate diferite, dar aflate în vecinătăți teritoriale imediate. În acest sens, de fiecare dată, asocierea unui denotat nou din extensia derivațională cu acelaşi urbanonim, dar în prezența unui termen generic identificator, va crea o altă ipostază a urbanonimului primar.

Am asociat noțiunea „ipostaze” urbanonimice cu stratul toponimic urban miniatural. Gruparea ipostazelor se realizează prin intermediul termenilor generici comuni unei serii ipostaziate, mahalale, de exemplu.

Ipostazele se suprapun, la rândul lor, alternându-se în acest mod motivația cu arbitrarul, ordinea fiind marcată istoric, social, cultural, politic. Pentru exemplificare, oferim exemplul extras din categoria numelor de sate periurbane încorporate la centrul-pilot şi care, prin restrângeri semantice, se raportează, de fiecare dată, la entități urbane diminuate teritorial:

Broşteni (sat riveran **Bucureştiului**, **1700** RV 25/5) → *Mahalaua* **Broştenilor** (**1775** MȚR 170/11) → *Lunca* ~ (**1777** MȚR Mss 159) → *Plasa* ~ (**1798** CAT) → *Groapa* **Broştenilor** (**1800** RV 103/1) → *Balta* ~ (**1800** RV 103/1) → *Ulița* (*Strada*) ~ (**1844–1846** B I, **1852** B II, **1871** P I, **1898** MDG şi azi) → *Biserica* ~ (**1852** B II şi azi).

3.1.1. Stratificările urbanonimice urmează două direcții – pe orizontală şi pe verticală, diferite prin conținut şi prin motivații. În cadrul celor două direcții, ipostazele urbanonimice, individualizate prin termeni generici, pot fi antrenate în structuri derivaționale, dispuse atât pe verticală, cât şi pe orizontală, creându-se adevărați „arbori derivaționali”[3].

3.1.1.1. Extensia derivațională pe orizontală implică, pe de o parte, circulația numelui primar de la un denotat la altul, situate însă în vecinătăți teritoriale imediate, iar, pe de altă parte, o înşiruire de ipostaze individualizate prin termeni generici diferiți, care nu pot constitui un strat toponimic unitar:

---

[1] Vezi Adrian Rezeanu, *Toponimie bucureşteană*, Bucureşti, 2003, p. 73.

[2] Gh. Bolocan, *Stratificarea în toponimie*, în LR, XXIV (1975), nr. 6, p. 583; Idem, *Structura numelor de sate româneşti*, în LR XXV (1976), nr. 4, p. 693–699; I. Pătruț, *Despre stratificarea în toponimie*, în CL, XXII (1977), nr. 2, p. 209-211; Vasile Ioniță, *Stratificarea în toponimie*, în vol. *Nume de locuri din Banat*, Timişoara, 1982, p. 36-44.

[3] Vezi Adrian Rezeanu, *Ocurență şi contaminare în toponimia urbană*, în SCL, LIX (2008), nr. 2, p. 559-571.

Cărămidarii de Jos (sat riveran **Bucureştiului**, **1668** RV 2/6) → *Mahalaua* ~ (**1739** MȚR 235/4) → *Ulița* ~ (**1778** CAT, **1805** COTR 39/8, **1852** B II, **1871** P I, **1911** PL, **1946** GHID, **1969** GHID) → *Biserica* ~ (**1805** COTR 39/8) → *Moşia* ~ (**1665** RV 1/35).

* * *

Biserica Domnească (**1657** MȚR 265/1, **1722** MȚR 256/8) → *Ulița* **Biserica Domnească** (**1659** MȚR 249/2) → *Mahalaua* **Bisericii Domneşti** (**1657** MȚR 265/1, **1798** CAT) → **Baia Domnească, Puşcăria Domnească** (**1735** MȚR 249/19).

În cadrul celor două extensiuni, asocierea ipostazelor identificate prin termenul generic *mahala*, de exemplu, pot constitui un strat toponimic urban[4].

3.1.1.2. Extensia derivațională pe verticală, cu o viabilitate marcată toponimic, presupune un singur denotat, plasat pe un traiect diacronic, care, potrivit imixtiunilor administrative locale, va fi individualizat diferit şi datorită „modei" denominative de moment. În această situație, avem o singură ipostază pe baza unui denotat unic, marcat prin termenul generic. Elementele auxiliare marcatoare pentru ipostază pot intra în concurență atât la nivelul expresivității, cât şi la nivelul unor extensii derivaționale orizontale, pe care le poate realiza:

Calea **Griviței** (**1910** PG, **1934** GHID şi azi) → **Baia** şi **Spitalul Griviția**.

Calea **Târgovişteі** (**1852** B II, **1885–1899** IGA) → *Bariera* **Târgovişteі**, *Gura* **Târgovişteі**.

Drumul **Târgovişteі** *cel Vechi* (1681 G 368)

* * *

Strada **Berthelot** (azi)
Strada **Nuferilor** (**1969** GHID)
Strada **Popov** (**1946** GHID)
Strada **Berthelot** (**1925** PL, **1929** PL)
Strada **Dr. Lueger** (**1915** PL)
Strada **Fântânii** (**1842** RB, **1871** P I)

Ulița **Cişmeaua Roşie** (**1852** B II) → *Fântâna* şi *Teatrul* **Cişmeaua Roşie**

Ulița **Fântâna Boului** (**1700** G 313, **1798** CAT) → **Fântâna**, *Mahalaua, Biserica ~*.

---

[4] Vezi şi Adrian Rezeanu, Filofteia Modoran, *Stratificarea în toponimia urbană*, în SCL XLIX (1998), nr. 1-2, p. 303-310.

3.1.1.3. Ramificațiile derivaționale având ca bază, pe de o parte, nodurile de intersectare între direcțiile pe verticală şi pe orizontală, iar, pe de altă parte, penetrarea unui baraj local de tip *extra muros*, constituie aşa-numiții „arbori toponimici derivaționali”. Extinderea acestora, bazată şi pe ipostaze admise arbitrar, este practic nelimitată. Impunerea unor praguri normative în procesul denominației urbane poate pondera însă evoluția haotică a acestor „arbori derivaționali”. Pentru exemplificare, vom da următoarea schemă urbanonimică cu nume din spațiul toponimic bucureştean:

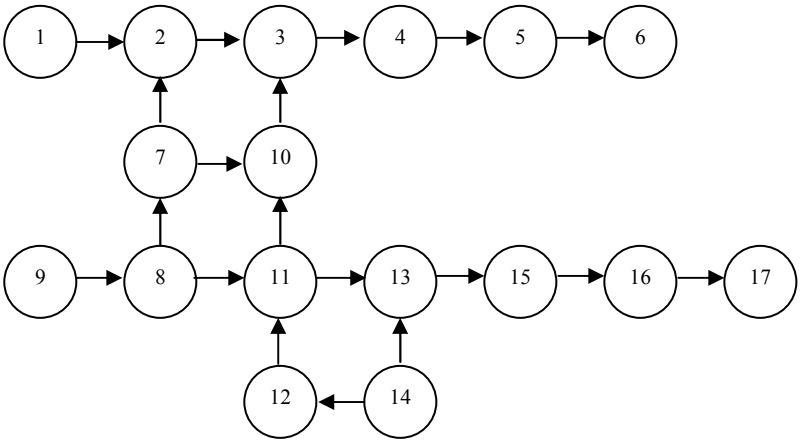

1 – **Izvor** (loc); **2** – *Ulița* **Izvor** (**1731** COTR 25/53); **3** – *Mahalaua* **Izvor** (**1793** MȚR Mss 143); **4** – *Biserica* **Izvor** (**1805** COTR 93/47); **5** – *Podul* **Izvor** (**1844–1846** B I); **6** – *Stația de metrou* **Izvor**; **7** – **Ulița Calicească** (**1639** COTR Mss. 692); **8** – *Ulița* **Gorganului** (**1798** CAT); **9** – **Gorgan** (loc); **10** – *Mahalaua* **Calicească** (**1639** MȚR Mss. 692); **11** – *Mahalaua* **Gorganului** (**1793** MȚR Mss. 143); **12** – *Mahalaua* **Gorgani** (**1830** RV Mss. 266); **13** – *Biserica* **Gorgan** (**1793** MȚR Mss. 143); **14** – *Biserica* **Gorgani** (*gorgani* – nume de grup) (**1844–1846** B I); **15** – *Podul* **Gorgan** (**1798** CAT); **16** – *Plasa* **Gorgan** (**1798** CAT); **17** – *Vadul* **Gorgan** (**1636** PLB 3/4, 5).

Bariera naturală în calea extinderii haotice a tipului de extensiune toponimică „arbore derivațional” apare doar în cadrul burgului medieval, când extinderea *extra muros* este condiționată de prezența zidului cetății.

3.1.2. Procesul de circulație urbanonimică în cadrul extensiilor pe orizontală şi pe verticală este prezent în spațiul urban românesc şi constituie o caracteristică viabilă a denominației citadine. Exceptând formulele arbitrare, plasate în cadrul extensiilor pe verticală, acest

procedeu de marcare a reperelor urbane printr-o permanentă glisare de la un reper la altul este productiv şi asigură omogenitatea sistemului urbanonimic.

3.2. La rândul lor, serii întregi de modele de constituire a formulei desemnatoare marchează unicitatea şi omogenitatea de sistem a urbanonimiei româneşti. Acest fapt este rezultatul angrenării unei palete largi de repere locale, cu structură sintetică sau perifrastică, care îşi vor disputa supremația în procesul de selectare. În ansamblul lor, modelele urbanonimice sunt valabile pentru toate tipurile de oraşe, cele cu origini rurale, apoi oraşul-târg, burgul medieval, oraşul născut oraş, diferențierile constând în eterogenitatea reperelor locale şi măsura în care sunt antrenate în procesul de constituire a formulelor marcatoare. Pentru exemplificare, vom detalia cu câteva aspecte.

3.2.1. Menținerea cu semantică modificată a toponimelor din stratul primar alături de cele din spațiul periurban sau din exteriorul îndepărtat: în această situație, toponimele primare din vatra construită coexistă prin adaptare cu arsenalul toponimic periurban, ce-i drept în regres, şi, în special, cu numele de tip magistral viconimic care preia, de regulă, numele reperului din exteriorul îndepărtat:

Urlătoarea (reper din exteriorul îndepărtat, **1884** DC 1423) → *Drumul* **Urlătoarei** (Poiana Țapului, **1915–1921** DC 1607 ter) → *Calea* **Urlătoarei Mari** (Poiana Țapului, **1936** DC 1607 ter) → *Hanul* ~ (Hanul de lângă *Drumul* **Urlătoarei**) (Poiana Țapului, **1884** DC 1423) → *Scursura* **Urlătoarei** (ramificație urbană a traiectului hidrografic **Urlătoarea**) (Poiana Țapului, **1906** DC 1475).

* * *

„*Ulița* **Răsuflăturii Cişmelii**, *Ulița* **la Poştă**, *Ulița* **spre Bahnă**, *Ulița* **spre Balta lui Arsanachi**” (Focşani, 1851, f. 208) (repere de pe traiectul căii de circulație şi de destinație).

* * *

„*Ulița* **Piațului Târgului Vechi ← Piațul Târgului Vechi**” (Botoşani, **1850**, f. 129) (reper de destinație).

* * *

Valea Limpede → *Strada* **Limpedea**; **Valea Frumuşica** → *Strada* **Frumuşeaua**; **Valea Roşie** → *Strada* **Valea Roşie**; **Valea Stejarului** →

Strada **Valea Stejarului** (Baia Mare, sec. XIX) (reper hidrografic dispus paralel cu traiectul viconimic).

* * *

Drumul **Porții** (poartă de trecere prin zidul de apărare) (Sighişoara, sec. XIX) (reper de destinație *intra muros* pentru un traiect viconimic).

* * *

Cisnădie ← *Drumul* **Cisnădiei** ← *Poarta* **Cisnădiei** (intra muros) (poarta din zidul de apărare prin care se trece spre *Drumul* **Cisnădiei**) (Sibiu, **1827**) (reper de destinație din exteriorul îndepărtat).

3.2.2. Numele satului periurban încorporat, ca ipostază urbanonimică, va transgresa denominativ, cu sferă semantică diminuată, către numele unei mahalale, căi de circulație etc.;

Postăvari (sat periurban al **Bucureştiului**) (**1786** RV 27/3) → *Mahalaua* ~ (**1822** MV 11/31) → *Ulița* **Postăvăriei** (**1800** RV 36/2) → *Biserica Albă* **din Postăvari** (**1844–1846** B I) → *Prăvăliile* **din Postăvari** (**1800** RV 36/2).

* * *

Pantelimon (sat periurban al **Bucureştiului**) (**1701** MȚR 126/3) → *Mahalaua* ~ (**1798** CAT) → *Ulița* (*Strada*) ~ (**1898** MDG, **1929** PL şi azi) → *Biserica* ~ (**1701** MȚR Mss. 87/6, **1735** MȚR Mss. 87/7) → *Spitalul* ~ (**1701** MȚR Mss. 87/6, **1755** MȚR 156/3).

* * *

Mineri (cătun, Baia Mare, sec. XIX) → **Strada Minerilor** ↔ **Piața Minorilor**.

* * *

Broşteni (sat, Iaşi, sec. XVII)[5] → *Mahalaua* ~ → *Ulița* **Broştenilor**.

---

[5] Vezi Şt. Olteanu, Constantin Şerban, *Meşteşugurile din Țara Românească şi Moldova în Evul Mediu*, Bucureşti, 1969, p. 159.

* * *

Mănăştur (sat încorporat Cluj – **1895**)[6] → *Cartierul ~* → *Calea ~* → *Grădinile ~* → *Cimitirul ~*.

3.3. O categorie amplă de nume de locuri, numită de noi „toponime aparente", prezintă în spațiul denominativ urban, individualizează urbanonimia în contextul toponimic general[7].

Acest tip de toponime, ca formule contrase de desemnare urbană, prezente şi în alte spații urbane europene, tind să devină o modalitate de marcaj urban cvasigeneală. „Toponimul aparent" reprezintă faza finală de sintetizare a numelui de loc urban, care, de cele mai multe ori, este marcat de un semantism ermetic, analistul urmând să refacă întreg traseul denominativ, prin eliminarea conotațiilor suplimentare. Prezența şi analiza acestor tipuri de urbanonime a impus stabilirea granițelor dintre geneză şi etimologie în studiul ştiințelor toponomastice[8], „toponimul aparent" fiind numai o etapă dintr-un lung şir extensiv. Stabilirea statutului semantic al „toponimului aparent" a condus şi la definitivarea microspecificității antroponimului ca marcă identitară de reper local. Deşi se întinde pe un larg palier, vom analiza numai un număr restrâns de exemple caracteristice pentru câteva unități administrative urbane.

3.3.1. Categoria antroponimului contras şi extras dintr-o structură urbanonimică şi devenit marcă toponimică locală:

Strada **Antim** (**1911** PL, **1934** GHID, **1969** GHID şi azi) ← *Strada* (**Biserica**) **Antim** (**1798** CAT); *Strada* **Cuțarida** (**1925** PL, **1929** PL, **1938** PL) ← *Strada* (**Fabrica**) **Cutarida**; *Strada* **Elena Doamna** (**1911** PL, **1925** PL, **1934** GHID, **1946** GHID) ← *Strada* (**Azilul**) **Elena Doamna**; *Strada* **Grammont** (**1911** PL, **1934** GHID, **1946** GHID, **1969** GHID şi azi) ← *Strada* (**Viile**) **Grammont**; *Strada* **Lahovary** (**1915** PL **1934** GHID şi azi) ← *Strada* (cu Grupul Statuar) **Lahovary**; *Strada* **Mavrogheni** (**1934** GHID) ← *Strada* (**Biserica**) **Mavrogheni**; *Strada* **Sf. Ion Moşi** (**1934** GHID, **1946** GHID) ← *Strada* (**Biserica**) **Sfântului Ion** (de lângă **Târgul**) **Moşi**; *Strada* **Sf. Nicolae Jignita** (**1934** GHID) ← *Strada* (**Biserica**) **Sf. Nicolae** (din **Mahalaua**) **Jitnița Domnească** (**1778** CAT, **1844–1846** B I); *Strada* **Sf. Nicolae Şelari** (**1911** PL, **1934** GHID, **1946** GHID) ← *Strada* (**Biserica**) **Sf. Nicolae** (din **Mahalaua**) **Şelari**; *Strada* **Sfinții Voievozi Tei** (**1915** PL, **1934** GHID) ← *Strada* (**Biserica**) **Sfinții Voievozi** (din **Mahalaua**) **Tei**.

---

[6] Şt. Pascu, *Istoria Clujului*, Cluj-Napoca, 1974, p. 312.

[7] Vezi Adrian Rezeanu, Filofteia Modoran, *Categoria „toponim aparent" în urbanonimie*, în LR, XLVI (1997), nr. 4–6, p. 319-329.

[8] Vezi şi Ecaterina Mihăilă, *Despre geneza şi funcția numelor proprii*, în LR XXVIII (1978), nr. 3, p. 267-272.

3.3.2. Pentru spațiul băimărean, relația dintre marcajul viconimic, individualizat printr-un „toponim aparent” şi reperul dominant va fi determinată, la rându-i, de distribuția reperului cu masă fonică diminuată către diferitele ipostaze dintr-o extensie derivațională:

Biserica Sf. Nicolae → *Piața* **Sf. Nicolae** (*Piața* cu **Biserica Sf. Nicolae**) → *Strada* **Sf. Nicolae** (*Strada* care duce la *Piața* **Sf. Nicolae**); **Biserica Sf. Maria** → *Strada* **Sf. Maria** ← *Strada* (de lângă **Biserica**) **Sf. Maria; Biserica Sf. Ştefan** → *Turnul* **Ştefan** ← *Turnul* (**Bisericii**) **Sf. Ştefan**; **Platoul Pintea** → *Strada* **Pintea** ← *Strada* (ce duce la **Platoul Pintea**).

3.3.3. Categoria „toponimului aparent” din structurile urbanonimice se extinde şi în alte spații urbane europene. Pentru Veneția:

Chiesa Santa Chiara → *Canale* (**Chiesa**) **di Santa Chiara** → *Fondamento* (*Canale*) **di Santa Chiara**;

Chiesa Santa Andrea → *Campo* (**Chiesa**) **Santa Andrea**.

Chiesa San Giobbe → *Rio* (**Chiesa**) **di San Giobbe** → *Fondamento* (*Rio*) **di San Giobbe**.

Chiesa San Trovaso → *Campo* (**Chiesa**) **San Trovaso** → *Rio* (**Chiesa**) **di San Trovaso**.

3.3.4. Pentru Bologna, procesul denominativ în care este implicat „toponimul aparent” este mult mai diversificat:

Chiesa di San Nicolò degli Albàri → *Via* (**Chiesa**) **di San Nicolò degli Albàri**.

3.3.4.1. Selecția pentru componența „toponimului aparent” aflat într-o ipostază derivațională este mai riguros ermetică, preluându-se doar o secvență din determinantul lăcaşului de cult romano-catolic:

Chiesa di Santa Maria di Reno → *Canale* (**Chiesa di Santa Maria**) **di Reno**;

Chiesa di Santa Maria Maddalena Mascarella → *Via* (**Chiesa di Santa Maria**) **Mascarella**;

Chiesa di Santa Maria Maddalena Zamboni → *Via* (**Chiesa di Santa Maria Maddalena**) **Zamboni**.

Acest tip de toponim aparent reprezintă o contragere de gradul II, fiind cu o semantică mult mai ermetizată.

3.3.5. Pentru spațiul urban vienez:

Franziskaner Kirche → Franziskaner (Kirche) Platz;

Anna Kirche → Anna (Kirche) Gasse; **Dominikaner Kirche → Dominikaner (Kirche) Bastei**; **Greek Orthodox Church → Griechegasse**; **Augustiner Kirche → Augustiner (Kirche) Strasse → Augustiner (Kirche) Bastei**; **Stephansdom → Stephansplatz**.

3.4. În cadrul unei extensiuni derivaționale, întreaga paletă urbanonimică pendulează între motivat şi arbitrar, între transparență

semantică şi ermetism. Circulația de la un pol motivațional se realizează în condițiile în care ipostaza urbanonimică primară se raportează, de fiecare dată, aceeaşi formal, la alte serii de denotate, identificate prin termeni generici (stradă, mahala, lăcaş de cult etc.). Astfel, seriile de ipostaze dintr-un lanț derivațional se pot segmenta semantic, potrivit cu raportările la denotatul inițial.

Motivația în cadrul acestei extensiuni este strâns corelată cu distincția dintre geneză şi etimologie, procese care, de altfel, au însoțit tot raționamentul etimologic în cadrul lucrărilor-tezaur *Dicționarul toponimic al României. Muntenia* şi *Dicționarul toponimic al României. Oltenia*.

În cadrul unei extensii derivaționale pe orizontală, nivelul I etimologic din analiza originii ipostazei primare va fi pus în legătură cu elementele concrete ale limbii. Acest nivel, ca purtător al unui înțeles concret, va fi motivat semantico-toponimic. Seria de ipostaze derivaționale, componente ale existenței vor pierde motivația, proporțional cu depărtarea de denotatul inițial. Geneza acestora nu va fi justificată etimologic, ci prin transfer din aproape în aproape, potrivit cu vecinătățile teritoriale imediate[9].

Nivelul I: **Stâna Regală** (Poiana Țapului, 1900 DC 1607 ter)
(loc concret aflat în proximitatea urbană).
– motivat (prin raportare la elementele primare ale limbii);
– cu înțeles, explicat etimologic.

Nivelul II: **La Stâna Regală** (drum)
– motivat (prin raportare directă la reperul primar, care poate fi şi reper final de destinație viconimică);
– cu înțeles, explicat prin motivație toponimică.

La Stâna Regală (poiană, pe traiectul viconimic)
– nemotivat;
– fără înțeles.

La Stâna Regală (fundătură, pe traiectul viconimic)
– nemotivat;
– fără înțeles.

La Stâna Regală (platou, pe traiectul viconimic)
– nemotivat;
– fără înțeles.

La Stâna Regală (fabrică de cherestea în spațiul urban, pe traiectul viconimic)
– nemotivat;

---

[9] Pentru detaliere, vezi şi Adrian Rezeanu, *Motivat şi arbitrar*, în vol. *Toponimie bucureşteană*, Bucureşti, 2003, p. 17-25; Idem, *Terminologie geografică populară în urbanonimie*, în FD XXIV-XXVI (2005-2007), p. 213-220.

– fără înțeles.

La Stâna Regală (han în spațiul urban, pe traiectul viconimic)

– nemotivat;

– fără înțeles.

3.4.1. Motivarea toponimică în cadrul acestei extensii derivaționale este corelată şi cu analiza componențială a numelui propriu[10], aşa cum rezultă şi din înlănțuirea de nivele de geneză şi etimologice[11]. Nivelul I cuprinde toponimul de bază, raportat la elementele primare ale limbii (*stână, regală*). Înțelesul concret care rezultă din asocierea acestor două elemente lexicale asigură caracterul motivat al toponimului.

În cadrul nivelului secund, ipostazele toponimice fac referiri directe la obiecte desemnate, diferite însă față de denotatul inițial. Astfel, evoluția extensiei orizontale va însemna, pe de o parte, depărtarea proporțională față de toponimul de bază iar, pe de altă parte, obiectele desemnate vor pierde, de fiecare dată, semul individualizator față de obiectele anterioare prin termeni generici. Procesul este dublat de singularitatea treptată a ipostazelor derivaționale, prin câştigarea progresivă a unui nou sem individualizator.

Proporționalitatea rezultată din alternanța dintre pierderea şi câştigul de seme componențiale va determina dinamica motivat/arbitrar.

Schema prezentată anterior reprezintă grafica direcționării spre ermetismul semantic, mai ales, atunci când, în lanțul derivațional, apar şi sincope.

Secvența **La Stâna Regală** (drum), ca ipostază derivațională şi prin contactul direct cu denotatul inițial, care devine, în acest caz, reper de destinație finală, va fi singura motivată din seria analizată.

Secvențele **La Stâna Regală** (poiană, fundătură, platou, fabrică de cherestea, han), depărtate corespunzător față de denotatul inițial cu tot atâtea seme câte se pierd şi se adaugă la fiecare denotat nou din traiect, sunt toate nemotivate şi fără înțeles. Prin pierderea semelor anterioare denotatului denumit în plan sincronic, sintagma **Stâna Regală** ajunge gradual golită de conținut.

3.4.1. Numele de căi de circulație aflate pe un astfel de traiect extensiv se încadrează în două situații: poziționarea lor în imediata

---

[10] Vezi Viorica Florea, *Despre înțelesul numelor proprii*, în CL, XVII (1972), nr. 1, 169-177; Idem, *Contribuții la problema înțelesului numelor proprii*, în LR, XXIII (1974), nr. 5, p. 403-408.

[11] Vezi Adrian Rezeanu, *Geneză şi etimologie în toponimia urbană*, în „Buletinul Ştiințific", Fascicula Filologie, Seria A, XVII (2008), Baia Mare, p. 89-103.

vecinătate a denotatului inițial sau pe oricare altă poziție intermediară sau finală.

3.4.1.1. În poziția vecinătății imediate, formula viconimică este motivată, mai ales când denotatul inițial reprezintă reperul de destinație al traiectului. În această situație, viconimul pierde un singur sem, acela care individualizează desemnatul inițial, *stână*, în cazul nostru, insuficient, credem, pentru a cataloga ipostaza toponimică drept arbitrară.

3.4.1.2. În oricare altă poziție de pe traiectul extensiv s-ar afla formula viconimică, aceasta pierde progresiv suficiente seme, care îi vor opaciza sfera semantică în raport cu denotatul inițial, şi câştigă altul individualizator. La aceasta se adaugă, evident, şi distanțele topografice dintre desemnate, astfel încât sintagma **Stâna Regală**, de exemplu, ajunge în final marcă sau etichetă arbitrară.

3.5. Numele propriu din cadrul extensiunii toponimice derivaționale îşi pierde treptat comprehensiunea, dar îşi menține corespunzător extensiunea[12].

Problema conținutului şi înțelesului numelui propriu în urbanonimie, acolo unde se porneşte de la o motivație inițială, făcând abstracție, pentru ipostazele inițiale, de arbitrarul desemnator, de exemplu pentru falsele formule marcatoare, stabilite administrativ, neprofesionist, trebuie privită separat pentru fiecare segment al unui lanț derivațional.

3.5.1. Pierderea comprehensiunii inițiale într-un lanț derivațional urbanonimic este asociată şi cu procesul de resemantizare toponimică graduală. Ca procedeu multifuncțional, resemantizarea priveşte fiecare ipostază urbanonimică în parte[13]. Ca sistem de nume proprii, aflate într-o redistribuție secvențială, urbanonimia a beneficiat de planuri şi hotărnicii urbane, dublate şi de decizii administrative privind procesul de desemnare a denotatelor urbane, precum şi circulația numelor într-un perimetru din ce în ce mai extins.

În acest mod, pe de o parte, ipostaza urbanonimică a putut fi privită în evoluția sa, iar, pe de altă parte, s-a putut recunoaşte pentru fiecare denotat individualizat un statut semantic vulnerabil din cauza permanentei asocieri într-un lanț derivațional.

4. Ansamblul urbanonimic românesc se prezintă ca un sistem de nume proprii, armonizat după principiile de funcționare ale toponimiei generale, dar cu particularități stabilite de dinamica „culturii urbane”.

---

[12] Pentru detalierea problematicii generale a conținutului numelui propriu, vezi raționamentele academicianului Alexandru Surdu, în *Teoria formelor logico-clasice*, Bucureşti, 2008, p. 28 şi urm.

[13] Vezi Adrian Rezeanu, *Resemantizarea în toponimia urbană*, în *Lucrările celui de-al treilea Simpozion Internațional de Lingvistică*, Bucureşti, 2009 (volum aflat sub tipar).

Breviter:

a) Stratificările orizontale în toponimia urbană urmează un curs diacronic şi dau naştere extensiilor derivaționale, prin care numele, identic formal, circulă de la un denotat la altul, acesta fiind identificat prin termenul generic.

b) Ipostazele urbanonimice reprezintă asocierea unui denotat nou din extensia derivațională, marcat prin termenul generic, cu acelaşi nume propriu de marcare.

c) În cadrul stratificărilor pe verticală, există un denotat unic şi o ipostază unică, la care se adaugă elemente auxiliare marcatoare, aflate în concurență.

d) Arborii toponimici derivaționali sunt rezultatul asocierii ramificațiilor pe orizontală şi pe verticală din cadrul extensiilor derivaționale.

e) Circulația urbanonimică în cadrul acestor extensii constituie un proces viabil în spațiul urban românesc.

f) Modele de formare urbanonimică, ca marcă de omogenitate a sistemului toponimic românesc, sunt valabile pentru toate tipurile de oraşe.

g) Distincția dintre geneză şi etimologie în cadrul toponimiei urbane, ca procedeu de lucru, individualizează urbanonimia în contextul toponimic general.

h) „Toponimul aparent" reprezintă etapa finală de sintetizare a numelui de loc urban.

i) Motivația şi arbitrarul în toponimia urbană reprezintă o caracteristică apărută în timpul circulației ipostazelor în extensii derivaționale, ca urmare a segmentării semantice în raport cu denotatul inițial.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

B I	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Maior Baron, Rudolf Arthur von Borroczyn, *Planul Bucureştilor* (1844-1846).
B II	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Maior Baron, Rudolf Arthur von Borroczyn, *Planul Bukureştiului* [...], Bucureşti, 1852.
Botoşani, 1850	=	D. G. A. N., *Fond Ministrul Lucrărilor Publice. Moldova*, dosar 366/1850.
CAT 1798	=	D. G. A. N., *Fond Catagrafii; Catagrafia Politiei Bucureştilor*, 1798.
COTR	=	D. G. A. N., *Fond Mănăstirea Cotroceni*.
COTR Mss.	=	D. G. A. N., *Fond Mănăstirea Cotroceni. Manuscrise*.

DC	=	D. G. A. N., *Fond Domeniile Coroanei României*.
Focşani, 1851	=	D. G. A. N., *Fond Ministerul Lucrărilor Publice, Moldova*, dosar 366/1849-1851.
G	=	GIURESCU, C. Constantin, *Istoria Bucureştilor din cele mai vechi timpuri până în zilele noastre*, Bucureşti, 1966.
GHID 1934	=	*Bucureşti. Ghid oficial cu 20 hărți pentru orientare*, Bucureşti, 1934.
GHID 1946	=	SÂMBOTEANU, Ulise, *Noul ghid al municipiului Bucureşti*, Bucureşti, 1946.
GHID 1969	=	*Ghidul străzilor municipiului Bucureşti*, Bucureşti, 1969.
IGA	=	*Planul oraşului Bucureşti*, lucrat de Institutul Geografic al Armatei, Bucureşti, 1895–1899.
MDG	=	LAHOVARY, George, Ioan, BRĂTIANU, General C. I., TOCILESCU, Grigorie, G., *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. I-V, Bucureşti, 1898-1902.
MȚR	=	D. G. A. N., *Fond Mitropolia Țării Româneşti*.
MȚR Mss.	=	D. G. A. N., *Fond Mitropolia Țării Româneşti. Manuscrise.*
MV	=	D. G. A. N., *Fond Mănăstirea Mihai Vodă*.
P I	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Maior D. Pappasoglu, *Bucureşti. Capitala României*, Bucureşti, 1871.
PL 1911	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, *Planul oraşului Bucureşti după ultimele date oficiale*, Bucureşti, 1911.
PL 1915	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, BOGDAN, Florian, *Planul Bucureşti*, Bucureşti, 1915.
PL 1925	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, *Planul oraşului Bucureşti*, Bucureşti, 1925.
PL 1929	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, *Noul plan al municipiului Bucureşti*, Bucureşti, 1929.
PL 1938	=	SÂMBOTEANU, Ulise, MOLDOVEANU, M. G., *Planul municipiului Bucureşti*, Bucureşti, 1938.
PL B	=	D. G. A. N., *Fond Mănăstirea Plumbuita*.
PG	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, Plan General de la ville Bucarest, 1910.
RB	=	BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE, RÂMNICEANU, C., BLAREMBERG, de, Vladimir, *Planul Bucureşti*, 1842.
RV	=	D. G. A. N., *Fond Mănăstirea Radu Vodă*.

THE ROMANIAN URBANONYMIC SYSTEM

(Abstract)

The article presents the general features of the set of urban toponyms. The specific characteristics related to toponymie stratification are also analyzed, as

well as meaning transfer, and the relationship between toponyms and antroponyms.

On this basis, the autor has noticed the tendency of urban toponyms towards synthesis and concentration, towards simplification and semantic transparency.

AUT, XLVIII, 2010, p. 265-271

MARCHETIZAREA LIMBII ROMÂNE MODE ŞI MODURI DE PREDARE A LIMBII ROMÂNE

de

Elena-Tia SANDU

Adesea universitarii sunt acuzaţi că sunt rupţi de realitate, de necesităţile cotidiene, izolaţi în turnul lor învăluit în nouri de abstracţiuni inutile. Pentru a contrazice această percepţie comună asupra cadrului didactic universitar am hotărât a da la iveală câteva consideraţii critice referitoare la predarea limbii române în gimnaziu. Mărturisesc dintru început o implicare subiectivă în acest demers, fiindcă bogata colecţie a exemplificărilor din material decurge din ipostaza parentală.

În această ipostază am „beneficiat" de experimentarea, „pe viu" şi cu o frecvenţă cvasicotidiană, a tuturor avatarurilor predării limbii române în gimnaziu din ultimul deceniu: schimbări de guverne, de miniştri de resort, de programe, de manuale, de sisteme de testări naţionale etc. Am întâlnit profesori apropiaţi de vârsta pensionării părăsind scena dăscăliei cu un aer de nedumerire după decenii de predare a bunei limbi româneşti. S-a schimbat oare gramatica limbii române, nu sunt aceiaşi, bunăoară, clasicii literaturii române? E schimbare sau bulversare fără noimă?! Novicii, de asemenea, nu par mai cunoscători sau mai familiarizaţi cu „noul stil", iar grupa de mijloc, mai vânoasă, face eforturi susţinute să ţină pasul cu aiuritoarele schimbări. Economia îşi spune şi ea cuvântul în ecuaţie (fiindcă politicul nu era, chipurile, suficient), cerneala curge în valuri. A apărut un nou gen de tipăritură cu pretenţie didactică şi pedagogică: efemerida. Nu voi da titluri şi nume, însă condamnate la efemeritate au fost si vor fi toate acele materiale didactice care îşi marchetizează produsul, inscripţionându-l cu o frază de genul: „în conformitate cu (noua/actuala) programă elaborată de Ministerul Educaţiei...". Cel puţin de trei ori în ultimul deceniu, dascăli, părinţi şi elevi au dat buzna să comande miraculoasele produse, apărute peste noapte, şi au lucrat avan pe testele pentru teza unică, cele pentru testarea naţională, variante/modele de rezolvare a subiectelor de bacalaureat etc., pentru a le arunca la gunoi în

anul următor şi a cumpăra altele cu aceeaşi mirobolantă inscripție, similară etichetelor „Fără aditivi”, „100% natural” etc. Altfel spus, presiunea cererii generează apariția pe piață a produsului. Iar drept garanție a calității intrinseci, ştiințifice şi pedagogice, a materialului se invocă acea „conformitate” cu normele impuse de autoritatea de resort. Cerere, ofertă... Curat capitalism! Dincolo de etichete însă, găsim adesea produse expirate, contrafăcute, care ne pun sănătatea (şi nu mă refer doar la cea fizică, fireşte) în primejdie. Analogia nu e deloc întâmplătoare, ci cu desăvârşire intenționată, având în vedere că efectele similare sunt generate de aceleaşi mecanisme.

Dezinteresul pentru calitate, lipsa rigorii, fuşereala, răspunsul în pripă la comenzile pieței de moment, adecvarea la formă şi nu la fond, copierea necritică a modelelor de import, conformismul şi servilismul, ignorarea sau aruncarea la gunoi a valorilor tradiționale ale învățământului românesc, pe scurt, cu o sintagmă destul de elocventă, chiar dacă nu eufonică, schimbarea schimbării duce, în privința materialului didactic, la o falsă abundență şi diversitate. În realitate, în cantitatea evidentă pusă la dispoziție, rar găseşti oferte care să prezinte un procentaj rezonabil de viabilitate şi valabilitate. Desigur, unii vor susține că domeniul se reglează de la sine, tot prin mecanismele pieței, prin concurență. Însă, aşa cum bine se ştie, neştiința cumpărătorului, amăgirea acestuia prin false garanții, inexistența unui „sanepid” şi a unui oficiu specializat de protecție atentează la siguranța consumatorului de material didactic.

În aceste condiții, responsabilitatea profesorului de limba română creşte. Folosirea critică a materialului didactic oferit de piață devine o necesitate. Profesorul de limba şi literatura română trebuie să fie la curent cu ultimele modificări şi prevederi ale programelor. Trebuie, de asemenea, să consulte cu regularitate oferta şi să efectueze o selecție critică atât a manualelor din seria „alternativelor” (termen incorect etimologic, dar deja încetățenit), cât şi, mai ales, a materialului didactic auxiliar. De asemenea, tot profesorul de limbă română trebuie să intervină critic în interiorul unui material folosit, eliminând sau corijând exercițiile, temele sau cerințele inadecvate, improprii ori incorecte. Experiența profesorului în utilizarea materialul didactic tipărit, şi nu numai, ar trebui să se concretizeze într-o listă de sesizări, fie de uz intern, fie adresată autorilor în scop constructiv, fireşte, astfel încât edițiile ulterioare să fie revizuite în mod real.

Aplicație

Iată o listă, generală, de astfel de carențe, omisiuni şi/sau inadvertențe presărate prin manuale şi materiale didactice, ce trebuie evitate, eliminate, corijate sau contracarate de către profesorul de limbă română, într-un prim crochiu de tipologizare:

Cantitate *versus* calitate

Supraîncărcarea manualelor cu informație de strictă specialitate, greu accesibilă şi dificil de aplicat la clase mici, cum ar fi cerința *litere şi sunete* la cuvintele ce conțin grupuri, distingerea semivocalelor în seria sunetelor ce pot îndeplini dublul rol de vocală şi semivocală, distincția între verbele reflexive şi cele active pronominale, exemplificarea, în primul an de predare a cazurilor (la clasa a cincea), a subiectului în acuzativ etc. La acestea se adaugă, supraîncărcarea voluntară, din partea învățătorului sau profesorului, din dorința unor performanțe epatante. De exemplu, într-un test predictiv la începutul clasei a treia, am întâlnit cerința *identificați paronimele*!

Adesea am constatat că elevii au teme de casă indicate ca număr de pagini, din manual, culegeri sau caiete speciale, deşi unele cerințe reclamau lucrul în echipă sau o modalitate de rezolvare ce presupunea lămuriri suplimentare sau indicații precise. Lipsa preintervenției profesorului în trierea exercițiilor corespunzătoare, adecvate temei predate creează disconfort elevului (şi părintelui!), sentimentul de nesiguranță în privința asimilării conținuturilor, suspiciunea sau autosuspiciunea privind notarea corectă a temelor, presiunea psihologică cotidiană a unor elevi de a nu fi sancționați pentru nerealizarea temei.

Inaccesibilitate şi/sau ambiguitate

O îngrijorător de mare parte a unor cerințe sunt exprimate printr-o abundență deconcertantă a terminologiei de specialitate, a neologismelor tehnice sau a termenilor abstracți care impietează asupra accesului la mesaj. Multe enunțuri ilustrează clar neadecvarea la capacitatea lexicală specifică unei grupe de vârstă şcolară. De asemenea, ambiguitatea exprimării sau/şi absența unor obiective referențiale clare, delimitate, precizate secvențial, la momentul proiectării exercițiului de către autor, duce din nou la starea de disconfort a elevului, care, treptat, îşi pierde încrederea în capacitatea proprie de a stăpâni materia predată şi de a rezolva corect cerințele.

Înapoi la bibliografia de specilitate! Atenție, referenți!

Eroarea ştiințifică este de asemenea prezentă în unele manuale şi materiale didactice. Aş enumera aici, confuzia tradițională consacrată, prin intermediul unor manuale, între omonim şi polisemantem, confuzia unor sufixe (suf. *-ui*, în formă diftongată, cu ajutorul cărora se creează adjective şi suf. *-u-i*, în hiat, cu care se formează verbe de conjugarea a patra); o altă greşeală sau, mai degrabă, inexactitate foarte păguboasă în morfosintaxă, cu consecințe în întregul ciclu gimnazial, o reprezintă exercițiile de pre-sintaxă, în care se dau exemple de propoziții dezvoltate şi se cere elevului să formuleze întrebări, pentru a identifica fiecare element al

propoziției, după model, de tipul: *Pisica (cine?) blândă (ce fel de?) zgârie (ce face?) rău (cum?)*. Astfel se achiziționează şi se perpetuează un automatism, greu sau imposibil de eliminat odată instalat, ce periclitează în proporție semnificativă identificarea corectă a funcției sintactice. Deplasarea neştiințifică, uneori chiar prin intermediul unor exerciții, a centrului de greutate şi abaterea atenției de la regentul (determinatul) sintactic către o falsă relevanță a întrebării în sine în identificarea rolului sintactic este responsabilă de fiecare dată de identificarea falsă a părților secundare de propoziție (identificarea greşită a unui atribut drept complement şi viceversa, în condițiile în care elevul reproduce totuşi cu exactitate, la cererea profesorului, definițiile acestora) şi, de multe ori, responsabilă în neidentificarea corectă a subiectului. Marea majoritate a elevilor prezintă, la intrarea în gimnaziu, acest sindrom, fapt ce indică achiziționarea lui în ciclul primar. Prin urmare aceşti elevi utilizează involuntar, la fiecare situație de analiză concretă, întrebarea neadresată ca indiciu al identificării atributului (prin seria *ce fel de?*, *care?*, *al, a, ai, ale cui*?, mai rar reținută fiind întrebarea *cât, câtă, câți, câte? versus* seria *pe cine?*, *ce?*, *cu cine*, *despre cine*? *cui?*, *când?*, *cum?*, *unde?*). În acest caz, prevenția este mai eficientă decât corecția. Încă de la clasele mici, elevul trebuie condus prin exercițiile de tip mimetic, după model, prin formarea unui automatism corect, care să insiste, până la achiziționarea conştientă şi explicită, asupra valorii vectoriale a întrebării, aceasta țintind mereu identificarea regentului.

Caz şi funcție sau funcție şi caz

Limba latină clasică dispunea de un sistem destul de clar de desinențe cazuale, omonimiile cazuale fiind rezolvabile contextual. Acest fapt nu reclama o folosință intensivă a prepozițiilor, fiind exclusă, spre pildă, confuzia subiectului în nominativ cu complementul direct în acuzativ. Pierderea, în latina populară, a desinențelor cazuale a condus în limba română la simplificarea sistemului cazual, în forma nominativ-acuzativ, genitiv-dativ, dezvoltându-se, compensator, uzul prepozițiilor, apariția articolului genitival sau topica. Spre exemplu, topica rezolvă omonimia sintactică, în propoziții cu schema: *Profesorul învață elevul./ Elevul învață profesorul*, subiectul precedând predicatul, iar complementul direct urmând verbului tranzitiv predicat.

Având în vederea identitatea formală a cazurilor indicate, este recomandată identificarea şi precizarea funcției sintactice, pe baza întrebării vectoriale (mai simplu spus, elevul nu este nevoit să memoreze distinct întrebările atributului, respectiv ale complementului, dacă primeşte în mod repetat instrucțiunea că nu întrebarea are rol identificator, ci regimul morfologic al regentului identificat prin intermediul întrebării! Ex.: *toate întrebările ce conduc la substantiv au ca răspuns un atribut*.

În categoria ***Exercițiu-de-pedeapsă*** intră în top un exercițiu proliferat în mod nejustificat în mai toate manualele, culegerile şi, mai grav, testările cu punctaj. Voi insista mai mult asupra acestui tip, fiindcă e aparent minor şi inofensiv. Este vorba de un tip recent de cerință, care se axează pe cantitate.

Aprecierea cantitativă din partea elevului mi se pare o falsă cerință, fără miză ştiințifică sau pedagogică, unul dintre exercițiile-capcană în care cad adesea, deopotrivă, profesorul şi elevul. Cerința este formulată stereotip, de genul: *Câte verbe/substantive/diftongi sunt în prima propoziție/frază/structură?*

Este un exercițiu nu doar inutil, demotivant, ci şi frustrant pentru elev, pentru că are un caracter punitiv, de tipul *totul sau nimic*, specific unor jocuri cu miză financiară. În pedagogie nu poate sau nu trebuie să existe o cerință care pune sub semnul riscului agoniseala elevului, fie ea şi parțială, nu totală, cum ne-am dori-o cu toții. Chiar dacă, la prima vedere, cerința pare motivantă, anume să trezească, să ascută simțul observației din partea elevului, ea are aceeaşi premisă şi valoare pegadogică cu a „încurajărilor" de factura *Iei zece sau te bat!*, *Nu te scoli de la masă până nu mănânci tot!*

Cum majoritatea exemplificărilor întâlnite în acest tip de exercițiu nu au ca cerință suplimentară identificarea vizibilă a elementelor reclamate, prin subliniere sau încercuire, profesorul care depunctează nu ştie, de fapt, dacă soluția numerică indicată de elev corespunde unui act corect de investigație din partea elevului. Spre a fi mai explicită: elevul A identifică mental doi diftongi şi nu îl observă pe al treilea. Va indica soluția cu cifra 2 şi astfel va primi zero puncte. Elevul B identifică mental doi diftongi, omite şi el un al treilea, dar confundă un hiat cu un diftong, încercuieşte cifra 3 şi primeşte punctajul maxim. Nici elevul, nici profesorul nu depistează eroarea, prin urmare nu o corijează; pe de altă parte, la acelaşi număr de elemente corect identificate, scorurile sunt diferite.

Este constructiv, în schimb, ca elevul să fie corect apreciat, în funcție de cuantumul muncii depuse. Este destul de simplă şi la îndemână transformarea unui exercițiu-impostor într-un exercițiu util. Spre pildă, această cerință trebuie mereu conjugată cu cerința suplimentară de identificare calitativă, prin subliniere sau încercuire, ce ajută elevul să vizualizeze şi să se reverifice înainte de a opta pentru soluția numerică; de asemenea, rezolvarea indică profesorului eventualele erori comise de elev, altfel mascate. Valorizarea reală a exercițiului apare prin reformularea cu țintă pozitivă, veridic stimulativă, a exercițiului, prin combinarea determinării cantitative cu cea calitativă, spre exemplu: *identifică prin*

subliniere elementele (*sunete, grupuri, părți de vorbire sau de propoziție*). Punctajul trebuie acordat prin cumul pozitiv, însă se poate aplica depunctarea pentru identificare incorectă.

Un grad de dificultate ridicată, nejustificată însă de rațiuni pedagogice, îl reprezintă adesea exercițiile de vocabular. Relevanța științifică și pedagogică a acestora tinde către zero când exercițiul constă în simpla înșiruire de cuvinte, cărora se cere să li se precizeze sinonimul sau antonimul, nelegat de un text studiat. Exercițiul de vocabular nu măsoară în mod obiectiv însușirea de către elev a vocabularului, fiindcă autorul nu are criterii în selectarea unor cuvinte și omiterea altora. Mărturisesc, în paranteză, propria ignoranță și nepricepere întru ale vocabularului, uneori chiar la nivel de ciclu primar. M-am căznit, nu o dată inutil, să găsesc sinonimul unui cuvânt vizat prin aritmogrif (unul din exercițiile-vedetă post-decembriste). Ex.: sinonim al lui *obosit*, din nouă litere, cu a patra literă *-m-*. Sensul vizat nu este uzual, nu figurează în DEX (unde întâlnim sinonimele la care ne gândeam și noi: *obosit, ostenit, trudit, extenuat* etc.) și nici într-un dicționar de sinonime de uz școlar. Acest tip de exercițiu poate fi inserat în categoria *Ghici la ce (oare) m-am gândit?...*

Necunoașterea unor cuvinte de către unii elevi (dincolo de toposul *copiii din ziua de azi nu citesc*) nu indică neapărat o sărăcie a vocabularului acestora, fiindcă media numerică poate fi aproximativ constantă prin cunoașterea altor cuvinte. Pentru achiziționare activă, exercițiile de vocabular trebuie să aibă legătură cu textele studiate sau să fie conectate dirijat cu lecturile particulare. Astfel, pot fi formulate cerințe de identificare și memorare a unor cuvinte și sensuri, prin folosirea dicționarelor explicative, a celor de antonime, de sinonime, de neologisme etc. Acest lucru se poate face și la clasă, atât cu dicționarele-carte, cât și cu cele pe suport electronic, *on-line* (de ex., DEX). Testarea achiziționării vocabularului poate figura la evaluările sumative cu condiția ca elementele supuse verificării să fi fost incluse în predare. A pretinde cunoașterea de către elev, mai ales la testele notate, la teze și, mai grav, la testări naționale, a unei materii nepredate, fie ea și aparținând vocabularului, este neștiințifică și nedeontologică. Mai mult, deși par că ar crea elevului oportunitatea de a câștiga ușor niște puncte la teste de diferite anverguri, cel mai adesea, aceste exerciții, prin caracterul aleator, aduc semnificative depunctări. Am observat constant acest lucru la testări, unde, spre pildă, un elev ce încasează punctaje maxime la exercițiile de analiză sintactică în virtutea însușirii corecte de către elev a unui demers investigativ bazat pe descoperire algoritmizată pierde puncte la exerciții de vocabular ce vizează precizarea sensurilor, sinonimelor, antonimelor unor cuvinte.

LA MARCHANDISATION DE LA LANGUE ROUMAINE. MODELES ET METHODES D'ENSEIGNER LA LANGUE ROUMAINE

(Résumé)

Dans cet article, l'auteur fait quelques observations concernant les influences négatives que les mécanismes économiques peuvent avoir sur l'offre de matériaux didactiques auxiliaires, existant sur le marché, pour l`apprentissage du roumain. Le présent travail apporte en même temps des considérations centrées sur la manière dont ces matériaux sont introduits et usités dans le circuit éducationnel.

AUT, XLVIII, 2010, p. 272-285

REPERE ALE ANALIZEI CONTRASTIVE ORIENTATE UNI- ŞI BIDIRECŢIONAL

de

Richard SÂRBU

În lucrare sunt descrise două procedee de analiză contrastivă: (a) când confruntarea dintre două limbi se face într-o direcție, fie că se pleacă de la limba maternă, fie de la cea străină, fără ca demersul analitic să se sprijine pe un termen comun de comparație – „tertium comparationis" şi (b) când confruntarea categoriilor lingvistice examinate se face bidirecțional, cu sprijinul unui termen comun de comparație, un termen – etalon abstract cu valoare metalingvistică. Pentru argumentarea tezelor avansate sunt aduse în discuție exemple din limbile română, rusă şi din alte limbi. Sunt, de asemenea, menționate situațiile concrete în care este recomandată una sau alte dintre cele două procedee descrise.

Cercetările de lingvistică contrastivă din zilele noastre se caracterizează printr-o multitudine de păreri privind scopurile şi direcțiile ei, precum şi diversitatea metodologică. Pentru sporirea eficienței analizei confruntative s-au propus diferite teorii şi metode lingvistice contemporane, inclusiv aplicarea modelului bazat pe nivelurile limbii, gramatica transformațional-generativă, îndeosebi concepția despre structurile de adâncime şi de suprafață, gramatica cazurilor, metodica microlingvistică[1], analiza contextual-funcțională[2] şi altele[3]. Analiza

[1]Vezi prezentarea unor procedee de acest tip în lucrarea noastră *Odnostoronnij i dvustoronnij kontrastivnyj analiz,* în vol. *Probleme de filologie rusă*, II, Timişoara, 1992, p. 75-87.

[2] Cf. Mircea Gheorghiu, *Probleme de tipologie contrastivă a limbilor,* Bucureşti, 1981, p. 127-152; vezi şi Maria Țenchea, *Études contrastives (français-roumain),* în special capitolele referitoare la echivalentele franceze ale modului prezumtiv românesc şi ale infinitivului lung românesc, Timişoara, 1999, p. 86-106, 107-129.

[3]Cf. V. G. Gak, *Sopostavitel'naja leksikologija,* Moscova, 1977; idem, *O kontrastivnoj lingvistike,* în vol. *Novoe v zarubežnoj lingvistike,* XXV, *Kontrastivnaja lingvistika,* Moscova, 1989, p. 5-17.

contrastivă este o disciplină ştiinţifică, o ştiinţă deja constituită cu scopurile ei, cu obiectul şi metodele ei de analiză, în faţa căreia stă sarcina de a construi tipologii bilingve reversibile şi care se bazează pe premise că limbile pot fi comparate. Compararea este metoda fundamentală de studiere a limbii, dar, în funcţie de scopul şi obiectul cercetării, se disting trei ramuri ale lingvisticii, care utilizează compararea: lingvistica comparativ-istorică, care studiază comuniunea genetică a limbilor în dezvoltarea lor, lingvistica comparativ-contrastivă (***confruntativă***, ar fi, după noi, termenul mai potrivit, deoarece ea vizează nu doar ***contraste*** ci şi multe ***analogii*** interlingvistice) şi lingvistica tipologică, care studiază asemănările şi deosebirile dintre limbi, indiferent de de gradul apropierii lor genetice[4].

Sarcinile lingvistice confruntative rezidă în compararea faptelor lingvistice din două sau mai multe limbi cu scopul relevării asemănărilor şi a deosebirilor. În utilizarea practică a rezultatelor lingvisticii confruntative, în special în predarea limbilor străine, este absolut necesar să se acorde mai multă atenţie deosebirilor decât asemănărilor, deşi, în principiu, la confruntarea limbilor în mod inevitabil se relevă atât deosebiri, cât şi asemănări. Mai mult, am putea afirma că relevarea convergenţelor are o tot atât de mare importanţă ca şi evidenţierea divergenţelor interlingvistice, căci de foarte multe ori în didactica limbilor străine subliniera asemănărilor dintre limbile confruntate sporeşte considerabil ***motivaţia învăţării limbilor străine***[5]. La descrierea unei limbi oarecare, în conştiinţa lingvistului contemporan se păstrează schema primară, obişnuită a limbii materne ori a unei alte limbi cu care se realizează confruntarea şi cu care, vrând-nevrând, se compară faptele din limba studiată, proiectându-le prin reţeaua obişnuită de noţiuni[6] .

Considerând confruntarea nu doar *o metodă de obţinere de cunoştinţe lingvistice*, ci ca *o metodă de reprezentare a acestor cunoştinţe*, vom considera şi noi, urmându-i pe Helbig[7] şi Ružička[8], că ambele limbi,

---

[4] Vezi lucrările noastre *Nekotorye problemy sinhronno-sopostavitel'nogo analiza,* în vol. *Probleme de filologie rusă,* I, Timişoara, 1991, p. 110-123, şi *Modele de analiză contrastivă,* în vol. *Probleme de filologie slavă,* XI, Timişoara, 2003, p. 95-100.

[5] Ca şi alţi autori, considerăm că nu există temeiuri pentru a se trasa o graniţă între lingvistica „contrastivă" şi cea „confruntativă", deoarece ambele utilizează aceleaşi procedee de cercetare, având obiective comune. Diferenţierea care se impune ar consta în aceea că lingvistica contrastivă acordă atenţie cu precădere contrastelor existente, în timp ce lingvistica confruntativă presupune relevarea, în egală măsură, şi a contrastelor şi a asemănărilor. Vezi, de exemplu, V. G. Gak, *O kontrastivnoj lingvistike*, p. 9.

[6] V. G. Gak, *O kontrastivnoj lingvistike,* p. 5.

[7] Gerhard Helbig, *Sprachwissenschaft – Konfrontation – Fremdsprachenunterricht*, Leipzig, 1981, p. 70-101. Cf. traducerea rusă în vol. *Novoe v zarubežnoj lingvistike,* XXV, *Kontrastivnaja lingvistika,* Moscova, 1989, p. 310.

[8] R. Ružička, *Zur Theorie der kontrastiven Grammatik*, Berlin, 1969, p. 172.

şi cea maternă şi cea străină, au aceeaşi valoare, şi reprezintă obiectul cercetării, întrucât ambele limbi, cu toate asemănările şi deosebirile lor, trebuie să fie luate în considerare în vederea stabilirii ***unei mărimi relative***, în raport cu care se pot compara ambele limbi în cadrul unui „***sistem corelativ***" (Bezugssystem)[9], care reprezintă în fapt **metalimbajul** «tertium comparationis», o anume «limbă-etalon», care reflectă segmentul ***comun*** din structura de profunzime a limbilor comparate.

În funcție de unghiul din care este considerată confuntarea: (a) *ca metodă de obținere a unor noi date lingvistice* sau (b) *ca metodă de reprezentare a datelor lingv istice*, au fost propuse două posibilități diferite din punct de vedere metodologic de efectuare a cercetărilor contrastive:

(1) ***într-o singură direcție***, când se presupune descrierea unei limbi în termenii altei limbi, sau „în oglinda" altei limbi, fără sprijin pe metalimbaj;

(2) ***în două direcții,*** când se presupune descrierea limbilor comparate cu ajutorul metalimbajului.

Alegerea între (1) şi (2) în mare măsură depinde de teoria gramaticală de la care se pleacă. Dacă structuralismul descriptiv are tendința către compararea fără sprijin pe un sistem corelativ, adică pe metalimbaj, gramatica generativă, dimpotrivă, tinde în comparare către un astfel de sistem interlingvistic de însuşiri şi reguli, care există independent de alte limbi şi este capabil să servească drept bază pentru compararea lor[10].

În năzuința lor de a depăşi descriptivismul, căutând un model gramatical complex, contrastiviştii au propus trei posibilități pentru rezolvarea problemei „***numitorului comun***" de comparare, adică a limbii-etalon. Un astfel de etalon poate fi:

- una din limbile confruntate (în speță, într-o analiză semasiologică);
- un metalimbaj construit inductiv pe baza limbilor confruntate, care să conțină toate sensurile realizate cel puțin într-una din limbile comparate;
- o limbă abstractă – etalon, care să conțină categoriile de forme şi sensuri, stabilite pe cale deductivă[11].

Alegerea unei astfel de „limbi-mijlocitoare" pentru desemnarea spațiului intermediar dintre două limbi la compararea lor depinde de gradul dimensiunilor concret-abstract al categoriilor lingvistice comparate, de convergența sau divergența acestor categorii, precum şi de limba-țintă sau

---

[9] G. Helbig, *lucr. cit.*, p. 310 şi urm.

[10] Cf. *The valence theory and the valency dictionary of Croatian verbs* (lucrare colectivă), în vol. *Contrastive anayisis of English and Croatian* (redactor Rudolf Filipović), IV, Institute of Linguistics University of Zagreb, 1993, *passim*.

[11] Vezi V. G. Gak, *O kontrastivnoj lingvistike...,* p. 16.

limba de la care se pleacă în analiză – limba maternă sau cea străină – şi de o serie de alţi factori care se dovedesc a fi relevanţi la comparare.

Astfel, în funcţie de direcţia în care se face cercetarea interlingvistică, se disting două tipuri de lingvistici contrastive: una – **unidirecţională** şi alta – **bidirecţională**[12].

În lucrarea de faţă vom încerca să oferim o caracterizare generală a acestor două metode, să descriem principalele lor etape, să apreciem eficienţa aplicării lor în relevarea asemănărilor şi deosebirilor lingvistice la confruntarea câtorva categorii lexico-gramaticale corelative din limbile rusă şi română, precum şi din alte limbi.

Trebuie subliniat că ambele metode permit o examinare mai profundă a particularităţilor limbilor decât studierea separată a acestora, ele urmărind în egală măsură acelaşi scop: ***relevarea izomorfismului faptelor de limbă alomorfe***. În aceeaşi măsură ambele procedee satisfac următoarele cerinţe:

(a) Prima condiţie ce asigură reuşita unei analize contrastive este descrierea fiecărei limbi comparate, în parte, în plan corelativ, fapt ce reprezintă o premisă obligatorie în vederea transformării gramaticii lingvistice într-una didactică[13].

(b) Prin comparare o limbă suportă acţiunea inversă a celeilalte limbi şi beneficiază de posibilitatea reinterpretării, ceea ce în multe cazuri determină îmbogăţirea teoriei fiecărei limbi în parte. De aici rezultă că dependenţa confruntării de descrierea fiecărei limbi în parte nu este una directă, ci mijlocită, ca urmare a reinterpretării elementelor lingvistice comparate.

(c) O altă condiţie obligatorie pentru o corectă analiză contrastivă constă în compararea limbilor pe baza unei categorii gramaticale unice, a unei metodologii şi terminologii unice.

(d) Condiţiile prezentate mai sus deşi sunt necesare, nu sunt şi suficiente pentru o confruntare efectivă a limbilor. O etapă principală a acestei proceduri este stabilirea ***gradului de opoziţie*** a limbilor-obiect, adică a ***gradului de echivalenţă***. La rândul ei, *echivalenţa* se stabileşte pe calea „traductibilităţii" (a traducerii reciproce). Compararea traducerilor apare în acest caz ca *un test* pentru echivalenţă şi opozabilitate, deoarece ea pune în evidenţă structura de profunzime comună, ca explicaţie a traductibilităţii[14].

---

[12] Reinhard Sternemann (în colaborare), *Einführung in die konfrontative Linguistik*, Leipzig, 1983, p. 58-91. Vezi şi traducerea în limba rusă publicată în vol. *Novoe v zarubežnoj lingvistike,* XXV, *Kontrastivnaja lingvistika,* Moscova 1989, p. 144-178. Cf. şi lucrarea noastră *Odnostoronnyj i dvustoronnyj komtarastivnyj analiz*, în vol. *Probleme de filologie rusă,* II, Timişoara, 1992, p. 75-87.

[13] G. Helbig, *lucr. cit.*, p. 312-314.

[14] Idem, *ibidem*, p. 315.

(e) Deosebit de eficientă se dovedeşte a fi în cercetările contrastive *metodologia microlingvistică.* Aceasta se bazează pe analiza componenţială, prin care nu se compară unităţi lingvistice izolate, ci componentele discrete (minimale) ale acestor unităţi. Cercetarea pătrunde în profunzimea acestor forme şi, în acest fel, se scot în relief trăsăturile caracteristice ale limbilor în întregime.

Analiza contrastivă unidirecţională presupune relevarea semnificaţiilor unei forme oarecare ale uneia din limbi şi determinarea modalităţilor de exprimare a semnificaţiilor analoge în limba cu care se face confruntarea. În esenţă aceasta este o abordare semasiologică a fenomenelor lingvistice, întrucât unităţile confruntate sunt examinate în direcţia dinspre formă către conţinut (sau funcţie). În acest caz, categoria confruntată are un caracter formal, reunind o anumită formă cu un anumit conţinut.

În cazul **analizei contrastive bidirecţionale** drept bază a confruntării este considerat ***cel de-al treilea termen*** «tertium comparationis» – o anumită noţiune extralingvistică – şi se urmăresc mijloacele de exprimare a acestuia în limbile confruntate. În fapt, aceasta este o abordare de tip **onomasiologic** a fenomenelor lingvistice, în care confruntarea se produce în direcţia dinspre conţinut către formele care exprimă acest conţinut. În acest caz, categoria confruntată are un caracter funcţional, apărând sub forma unor categorii conceptuale de tipul: „determinare”, „nedeterminare”, „cauzalitate”, „apartenenţă”, „colectivitate”, „deplasare”, „poziţionare” ş.a.

În cazul analizei unidirecţionale, confruntarea este nereversibilă, se face într-o singură direcţie; o limbă este considerată ca punct de plecare (iniţială), de regulă, limba maternă, iar cealaltă – limbă ţintă.

În cazul **analizei contrastive bidirecţionale**, nu se face deosebirea între limba-ţintă şi cea iniţială. Compararea se face în ambele direcţii: de la limba **A** spre limba **B** şi invers, întrucât în ambele limbi sunt atrase numai acele fenomene lingvistice care ***corespund*** limbii-etalon, ca termen mediu de comparaţie (TC), şi anume categoriile funcţional-semantice care satisfac condiţiile de echivalenţă.

De exemplu, se poate confrunta totalitatea mijloacelor de exprimare a „deplasării” în limba A cu totalitatea mijloacelor de exprimare a aceleiaşi categorii funcţional-semantice din limba **B**.

Dacă analiza unidirecţională presupune confruntarea interlingvistică fără a se sprijini pe o mărime comună (TC) pentru determinarea mijloacelor de expresie corelative în limba-ţintă, deoarece rolul acestei mărimi îl joacă înseşi semnificaţiile unităţii limbii de plecare (materne), abordarea bidirecţională, dimpotrivă, se bazează pe o astfel de mărime comună semantico-funcţională (TC), care nu aparţine niciuneia din cele două limbi, pentru evidenţierea corelatelor echivalente din limba-ţintă.

Ambele proceduri presupun confruntări intralingvistice ale unităţilor constitutive la nivelul fiecărei limbi în parte, ceea ce reprezintă o condiţie obligatorie a unui demers analitic corespunzător. Stabilirea exactă a structurii semantice a elementelor din limba de plecare A şi din limba-ţintă B se face pe calea analizei semasiologice, în special cu ajutorul analizei componenţiale, cu condiţia unei bune cunoaşteri a limbilor confruntate.

Aceste două procedee de analiză contrastivă pot fi reprezentate sub forma următoarelor scheme[15]:

I. ANALIZA UNIDIRECŢIONALĂ

Limba de plecare ---------- Limba-ţintă

Exemplu: **Formele de exprimare a timpului trecut**

Limba română	Limba rusă
1. Imperfect ----------	
2. Perfectul simplu ----------	Timpul trecut, diferenţiat după aspect
3. Perfectul compus ----------	
4. Mai-mult-ca-perfectul ----------	

Întrucât în limba-ţintă nu există mijloace diferite (sinonimice) pentru redarea sensurilor gramaticale şi lexicale, se observă existenţa unor relaţii convergente ale limbii iniţiale faţă de limba-ţintă. Pentru a ilustra cele afirmate mai sus, prezentăm încă două exemple, de data aceasta, din lexic:

Limba română	Limba rusă
a scoate	*достать*
	вынуть
greu	*трудный*
	тяжелый

În aceste exemple se observă *divergenţa* relaţiilor dintre română şi rusă în prezenţa mijloacelor diferite de redare a sensurilor lexicale din limba de plecare în sistemul limbii-ţintă. Această divergenţă este exprimată explicit şi în context, termenii ruseşti având o distribuţie complementară, ceea ce nu este specific şi celor două cuvinte româneşti. Dacă în analiza confruntativă, în rolul limbii de plecare apare limba rusă, atunci caracterul

[15] Vezi John. C. Catford, *The teaching of English as a foreign language*, în R. Quirk, A. H. Smith (Eds.), *The Teaching of English*, Londra, 1964, p. 137-159. Cf. traducerea în limba rusă, publicată în vol. *Novoe v zarubežnoj lingvistike, XXV, Kontrastivnaja lingvistika*, Moscova, 1989, p. 152-162.

relațiilor interlingvistice se schimbă. De exemplu, în ultimele două situații, relațiile dintre limbile confruntate sunt, de această dată, *convergente*.

Se întâlnesc multe situații, în care , în limba maternă există un singur cuvânt, dar cu un spectru semantic mai larg, iar în limba-țintă există două sau, uneori, chiar mai multe corespondente. De exemplu, cuvântul francez *homme*, are drept corespondente în limba germană, pe care o considerăm, în cazul de față, drept limbă-țintă, doi termeni, pentru două sememe distincte: *Mensch* „om” şi *Man* „bărbat”. Prin analiza unidirecțională se realizează, de fapt, o „retroproiecție” a celor două semnificații ale cuvintelor germane asupra cuvântului francez, punându-se în lumină, în fapt, polisemia intrinsecă a termenului francez, care poate fi decelat astfel: *homme*$_1$ („om”) şi *homme*$_2$ („bărbat”). Observăm, astfel, cum prin proiecția directă a semnificației termenilor-țintă asupra corespondentelor lor din limba maternă se produce o altă regrupare a substanței semantice în cadrul acesteia din urmă. Cu alte cuvinte, studiul unei limbi „în oglinda” altei limbi poate pune mai pregnant în lumină structuri semantice ***afine*** şí în absența unor structuri formale congruente.

Acelaşi lucru se poate spune şi despre exemplele discutate mai sus; cei doi termeni româneşti, prin proiecția semnificțiilor echivalentelor lor ruseşti, sunt poliseme, fiecare acoperind în uz două sememe: rom. *a scoate* (1. „a scoate de undeva un lucru / ceva ce nu aparține corpului agentului acțiunii: o carte, o batistă etc./” şi 2. „a scoate ceva / un membru ce aparține corpului agentului: mâna, piciorul etc.”; respectiv, *greu (*1. „d.p.d.v. intelectual” şi 2. „d.p.d.v. fizic”).

II. ANALIZA BIDIRECȚIONALĂ

Limba-etalon (TC)

Limba A	Limba Б
X 1	X 1
X 2	X 2
X 3	X 3
	X 4

Exemplu: **verbele poziționale**

Limba-etalon (TC)
«situare»
«poziție»
(a) «poziție verticală»
(b) «poziție şezând»
(c) «poziție orizontală»

LimbaA (româna)	Limba B (rusa)
a) a sta („în picioare”)	*a) стоять*
b) a sta („şezând”)	*b) сидеть*
c) *a sta („culcat”)*	c) *лежать*

Analiza intralingvistică a mijloacelor lingvistice de redare a mărimii comune (TC), în cazul de faţă, pune în lumină divergenţa relaţiilor interlingvistice, deoarece lexemului românesc A STA „a se afla” îi corespund în limba rusă (ca limbă-ţintă) trei unităţi lexicale distincte, cărora le este caracteristică o distribuţie complementară.

Eficienţa utilizării uneia din cele două metode la confruntarea unităţilor lingvistice depinde, în primul rând, de gradul de asemănare ori de deosebire a categoriilor comparate şi, ca urmare, de caracterul corelaţiilor interlingvistice în planul echivalenţei sau al congruenţei[16].

Astfel, unităţile corelative germ. *mit dem Messer,* rom. *cu cuţitul* şi rus. *nožom* sunt echivalente din punct de vedere lexical şi semantic, desemnând noţiunea comună „instrument cu care se poate crea ceva”, dar se deosebesc prin structură, din care cauză le considerăm incongruente. La fel, dacă vom compara verbele care exprimă în diferite limbi constanta semantică „a consuma hrană”, limba germană se deosebeşte de alte limbi prin aceea că are două verbe distincte, diferenţiate între ele prin trăsăturile semantice „om” – „animal”, în timp ce o astfel de diferenţiere semantică nu este caracteristică şi altor limbi. Cf. germ. *essen – fressen,* engl. *eat,* fr. *manger,* rus. *есть,* rom. *a mânca*, chin. *chi.* Incongruenţa limbii germane, remarcată în acest caz, ne determină să considerăm că, atunci când apare în postura de limbă-ţintă, este recomandabil să se recurgă la procedeul de investigaţie contrastivă bidirecţional, dat fiind faptul că se impune construirea unui sistem de descriere intermediar, în care să apară şi cele două note semnificative diferenţiatoare „referitor la om” – „referitor la animal”. Cu alte cuvinte, atunci când, la analiza intralingvistică, menită să releve deosebirile ***dintre*** unităţile lingvistice constitutive ale unei limbi se constată situaţii de divergenţă internă, este de preferat să se apeleze la analiza bidirecţională. Evident, în situaţia în care limba germană este, în demersul nostru analitic, limba de bază (de plecare, maternă), iar divergenţele dintre celelalte limbi, considerate, de această dată, drept

[16] Termenul „congruenţă” se utilizează pentru desemnarea raporturilor dintre unităţile lingvistice echivalente şi formal identice, alcătuite din formanţi echivalenţi, dispuşi în aceeaşi ordine. Termenul „echivalenţă” se utilizează pentru desemnarea raporturilor unităţilor lingvistice echivalente, dar deosebite din punct de vedere formal. Cf. Tomasz P. Krzeszowski, *Equivalence, congruence and deep structure,* în *Papers in Contrastive Linguistics*, Massachusetts, Cambridge University Press, 1971, p. 37-48.

limbi-țintă, sunt nule, atunci procedeul indicat este cel orientat unidirecțional.

Un exemplu de congruență interlingvistică îl reprezintă şi formele analitice de perfect ale verbului ***a da*** în limbile franceză, germană, engleză şi română: fr. *j'ai donné,* germ. *ich habe gegeben*, engl. *I have given*, rom. *eu am dat*, spre deosebire de forma corespunzătoare incongruentă din rusă – *я дал*.

În alte cazuri, nu este suficient să se confrunte doar echivalentele lexicale propriu-zise din limbile examinate, ci şi alte construcții perifrastice care redau acelaşi înțeles comun. De pildă, pentru evidențierea şi confruntarea tuturor mijloacelor lingvistice prin care se exprimă *constanta lexico-semantică de viitor* – TC („acțiune ce are loc în viitor, imediat sau mai târziu, după momentul vorbirii"), în analiză sunt atrase variate fapte de expresie din limbile comparate[17]:

În limba germană: 1. **futurum**: *Ich werde (morgen.)* („Eu voi veni mâine."); 2. **prezentul cu sens de viitor**: *Ich komme morgen.* („Eu vin mâine.");

În engleză: 1. „shall/will" – **Future indefinite**: *Whatever will he say*? („Ce va spune el?"); 2. **Future continuous** *„shal/will"* **– the future progressive:** *He'll be coming in a few days.* („El va veni peste câteva zile"); 3. **Future cu** *„going to": He is going to give me the book next week.* („El îmi va da cartea săptămâna viitoare."); 4. **Prezentul cu sens de viitor**: *He goes to Berlin on Saturdy.* („Sâmbătă el pleacă la Berlin.")

În franceză: 1. **Future simple**: *Je viendrai.* („Eu voi veni."); 2. **Prezentul cu sens de viitor**: *Je vais au théâtre après-demain.* („Eu merg la teatru poimâine.); 3. „*aller*" + **infinitif**: *Je vais venir.* („Eu voi veni imediat.").

În română: 1. **viitor** : *Eu voi veni (mâine)./ Am să vin.*; 2. **Prezentul cu sens de viitor**: *Vin peste câteva zile.*

În rusă: 1. **Viitorul simplu**: *Я приду завтра* („Eu voi veni mâine."); 2. **Prezentul cu sens de viitor**: *Уходим завтра в море.* („Mâine plecăm în larg."), *В субботу он уезжает в Берлин.* („Sâmbătă el pleacă la Berlin."); 3. **Viitorul compus**: *Завтра мы будем заниматься спортом.* („Mâine vom face sport.").

În analiza unidirecțională se iau în considerare nu numai verbele confruntate care exprimă categoria de *viitor,* ci şi lexeme echivalente formal, dar cu alte alte semnificații. De pildă, în analiza bidirecțională nu interesează corespondentele cu alte semnificații decât cele de *„viitor"* (ca TC), cum ar fi, în cazul limbii franceze, verbele la viitorul simplu cu sens de prezent prezumtiv (*Elle aura encore sa migraine.* „Ea are,

[17] R. Sternemann, *lucr. cit. /trad.rusă/,* p. 145-146.

poate/probabil, iarăşi migrenă.”), cu sens de imperativ (*Vous remettrez ces papiers au directeur!* „Transmiteţi aceste documente directorului!”, ori cu sens deliberativ (*Est-ce que je parlerai haut?* „Vorbesc /prea/tare?” În schimb, în analiza unidirecţională sunt relevate şi astfel de situaţii, căci, în acest caz nu se presupune un termen comun, intermediar, de referinţă (TC), ci proiectarea directă a formelor din limba A în limba B şi descrierea fiecărei forme în parte.

Alegerea unei proceduri sau a alteia depinde de materialul lingvistic concret, de prezenţa sau absenţa divergenţelor intra- şi interlingvistice, de raporturile de echivalenţă (totală sau parţială), de congruenţă sau de identitate. De pildă, noi considerăm că pentru cercetarea contrastivă a verbelor de mişcare şi a celor poziţionale din limba rusă, când nu este posibilă depistarea unor corespondenţe formale şi semantice *directe*, este recomandabilă aplicarea metodei bidirecţionale. În schimb, pentru confruntarea mijloacelor de exprimare a unor categorii funcţional-semantice de tipul „determinare”, „nedeterminare”, „obiect direct”, „obiect indirect”, relaţii temporale, spaţiale, consecutiv-cauzale, finale ori condiţionale este recomadabil să se aplice procedeul unidirecţional, toate aceste din urmă categorii având corelate, mai mult sau mai puţin congruente, în sistemele ambelor limbi. Avem în vedere posibilitatea stabilirii corespondenţelor chiar şi în acele cazuri în care se constată existenţa unor poziţii „zero”, adică a unor „lacune” gramaticale sau lexicale în sistemul uneia din limbile confruntate (a se vedea, de exemplu, absenţa articolului în limba rusă pentru exprimarea „determinării”). Uneori la relevarea uneia şi aceleiaşi categorii lingvistice este recomandabilă alternarea procedeelor mai sus prezentate, cum ar fi, de exemplu, în cazul verbelor de mişcare fără prefixe şi cu prefixe, specifice limbii ruse.

Analiza semantică intralingvistică a verbelor de mişcare prefixate din limba rusă şi a corespondentelor lor româneşti relevă o serie întreagă de deosebiri sistemice, care reflectă specificul limbii ruse în utilizarea acestor verbe.

În limba rusă aceste verbe se deosebesc între ele prin trei caracteristici de bază: “mijlocul de deplasare”, “mediul în care se face deplasarea” şi “direcţionarea/nedirecţionarea” mişcării. Aceste trăsături diferenţiale verbale se neutralizează total („direcţionarea” şi „mijlocul de deplasare”) sau parţial („mediul deplasării”) în limba română, ceea ce determină „universalizarea” verbelor corespunzătoare româneşti, care exprimă deplasarea mai vag şi necesită precizări contextuale prin extensiuni sintagmatice lămuritoare (pe jos, cu un vehicul, într-o direcţie, dus-întors etc). Comparaţi:

Я ИДУ на стадион.	/«unidirecțional»/ /«pe jos»/ /«pe pământ»/	Eu MERG la stadion.
Я ХОЖУ на стадион.	/«neunidirecțional»/ /«pe jos»/ /«pe pământ»/	MERG la stadion.
Я ЕДУ в Бухарест.	/«unidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«pe pământ»/	Eu MERG la Bucureşti.
Обычно я ЕЗЖУ на автобусе.	/«neunidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«pe pământ»/	MERG adesea cu autobuzul.
Завтра я ЛЕЧУ в Бухарест.	/«unidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«prin aer»/	Mâine MERG (cu avionul) la Bucureşti.
Я часто ЛЕТАЮ в Арад.	/«neunidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«prin aer»/	Adesea MERG (cu avionul) la Arad.
Этот пароход ПЛЫВЕТ в Одессу.	/«unidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«pe apă»/	Acest vapor MERGE la Odesa.
Я часто ПЛАВАЮ в Одессу.	/«neunidirecțional»/ /«cu mijloc de transport»/ /«pe apă»/.	Adesea MERG (cu vaporul) la Odesa.

Acelaşi lucru se observă şi la verbele tranzitive ruseşti neprefixate *нести/носить*, *вести/водить, везти/возить*, care se deosebesc între ele prin trăsăturile distinctive (TC) (a) „direcție” (a_1 – „unidirecțional”; a_2 – „multidirecțional”) şi (b) „mijloc de deplasare” (b_1 – „în brațe”, b_2 – „pe jos”, b_3 – „cu un vehicul”), cărora în limba română le corespund verbe cu un spectru semantic mai larg: *a duce, a conduce, a căra*, care nu se disting între ele prin aceleaşi trăsături. Se remarcă, aşadar, caracterul „specializat”

al verbelor ruseşti şi semnificaţia mai vagă a corespondentelor lor româneşti.

Comparaţi:

Мать НЕСЕТ сына к врачу. (a1+b1+b2)) *Мать НОСИТ сына к врачу.(a2+b2+b3)* *Мать ВЕДЕТ сына к врачу.(a1+b2)* *Мать ВОДИТ сына к врачу.(a2+b2)* *Мать ВЕЗЕТ сына к врачу. (a1+b3)* *Мать ВОЗИТ сына к врачу.(a2+b3)*	*Mama DUCE copilul la doctor* (*„în braţe”*)/ (*„pe jos”)*/ (*„cu un vehicul”*); *(„într-o direcţie”)*/ *(„în două sau mai multe direcţii”).*

Şi în acest caz se observă divergenţa relaţiilor pe care le are româna, ca limbă de plecare, în raport cu rusa, ca limbă-ţintă. Din această cauză echivalenţa unităţilor lexicale nu se stabileşte în mod direct, unilateral, ci cu luarea în considerare a celui de-al treilea termen de comparare (TC), şi anume, cu ajutorul trăsăturilor semantice diferenţiale determinate, care îşi găsesc expresia în sintagmatica limbii române. Restabilirea echivalenţelor, adică a corespondenţelor lexico-gramaticale, se realizează în mod concret prin folosirea în limba română a unor termeni de expansiune sintagmatică de tipul: *pe jos, cu un vehicul, în braţe, într-o direcţie, dus-întors* etc.

În privinţa verbelor de mişcare prefixate, constatăm că deosebirile intersistemice se amplifică şi se complică, în acelaşi timp. Pe lângă deosebirile pe care le-am remarcat la verbele neprefixate ruseşti în raport cu corelativele lor româneşti, constatăm o serie întreagă de alte deosebiri esenţiale. Ele decurg din faptul că verbul rusesc prefixat are în structura sa morfologică (1) un radical, care redă într-o ordine sistematică toate opoziţiile după **mijlocul** şi **mediul** deplasării, şi (2) un prefix, care îndeplineşte funcţia de exprimare explicită a trăsăturii semantice *„locale”***,** care indică o mişcare concret direcţionată (apropierea, depărtarea, mişcarea înspre interior/exterior etc.). Pe lângă aceasta, verbele de mişcare prefixate ruseşti se deosebesc între ele şi după **aspect**. În limba romînă**,** cum se ştie, nu există categoria aspectului verbal „in stricto sensu”, iar funcţia de exprimare a sensurilor spaţiale (a caracteristicii **locale**) o îndeplineşte contextul sintactic sau lexemul verbal în întregime, şi nu un anumit constituent al structurii lui. Astfel de cuvinte alcătuiesc în limba română grupul aşa numitelor „verbe spaţiale”[18], care exprimă ideea abstractă a deplasării, având în structura lor semantică doar un sem l o c a l (de exemplu, verbele *a veni, a pleca, a ajunge, a intra, a ieşi, a se îndepărta, a ocoli, a trece, a urca, a coborî*).

[18] Vezi Ivan Evseev, *Semantica verbului,* Timişoara, Ed. Facla, 1974, p. 71-86.

Aceste verbe cu semnificaţie locală din limba română, având un spectru larg de sensuri, sunt identice, din punct de vedere funcţional, cu prefixul rusesc. De exemplu, verbului românesc **A TRECE** îi corespund în fapt toate verbele ruseşti de mişcare cu prefixul **пере-**: *перейти/ переходить, переехать/ переезжать, перебежать/ перебегать, перевезти/ перевозить, переплыть/ переплавать, перевести/ переводить, перетащить/ перетаскать* etc. În semantica verbului românesc caracteristicile calitative ale mişcării se dispun pe un plan secundar, se neutralizează în plan paradigmatic şi se actualizează în plan sintagmatic cu ajutorul unor termeni de expansiune contextuală de tipul: *pe jos, înot, în fugă, în zbor, cu un vehicul* etc.

Având în vedere gradul înalt de divergenţă a mijloacelor lingvistice pentru exprimarea deplasării în limbile rusă şi română, considerăm oportun să se apeleze la analiza bidirecţională, deoarece pentru evidenţierea verbelor de mişcare ruseşti este necesar să se stabilească, pe baza opoziţiilor intralingvistice în sistemul limbii ruse, numitorul comun semantic de tipul „deplasare peste obiect” + „într-o direcţie” + „repede” + „pe jos” + „acţiune concret-faptică” + „rezultat” (= бежать „a fugi”). Însă la stabilirea corespondenţelor interlingvistice dintre prefixele verbelor de mişcare ruseşti şi verbele „spaţiale” româneşti este adecvată şi procedura unidirecţională. Comparaţi:

ПРИ-(прийти,приехать, прилететь, риезжать).	*a SOSI*
У- (уйти, уехать, улететь…).	*a PLECA*
ВЫ- (выйти, выходить, выехать, вылететь…).	*a IEŞI*

Împletind, în acest fel, procedee ale celor două metode, cercetătorul poate formula legităţi deosebit de interesante şi concluzii preţioase cu caracter aplicativ. Se poate menţiona, de exemplu, că în limbile rusă şi română acţionează două reguli opuse de selecţie sintagmatică:

a) cu cât este mai concret un context, cu atât mai concret trebuie să fie verbul de mişcare (în limba rusă);
b) cu cât este mai concret un context, cu atât mai abstract este verbul de mişcare (în limba română). Comparaţi:

Ученик <u>вышел</u> из класса.	*Elevul <u>a ieşit</u> din clasă.*
Автобус <u>выехал</u> из города.	*Autobuzul <u>a ieşit</u> din oraş.*
Птица <u>вылетела</u> из клетки.	*Pasărea <u>a ieşit</u> din colivie.*
Самолет <u>вылетел</u> из облака.	*Avionul <u>a ieşit</u> din nori.*
Змея <u>выползла</u> из щели.	*Şarpele <u>a ieşit</u> din crăpătură.*
Пароход <u>выплыл</u> из залива.	*Vaporul <u>a ieşit</u> din golf.*

În limba rusă se observă paralelismul în întrebuințarea unei serii de prefixe şi de prepoziții, care indică direcția şi scopul deplasării, iar drept rezultat se manifestă fenomenul de redundanță lingvistică: *ВЫ- ... из; В-/ВО- ... в; ДО- ... до; ОТ- ... от* şi altele. Pentru relevarea acestei particularități specifice a verbelor de mişcare ruseşti, de data acasta ni se pare mai adecvată procedura unidirecțională de confruntare interlingvistică.

Plecând de la cele prezentate mai sus, am considerat că demersul analitic bidirecțional în cercetarea limbilor este recomandabil a fi utilizat cu precădere în studiile de tipologie lingvistică şi în predarea limbilor străine în învățământul superior, în timp ce analizele contrastive de tip unidirecțional îşi arată eficiența mai mult în domenii ca: teoria şi practica traducerii, lexicografia explicativă bilingvă, precum şi în predarea limbilor străine în şcoala generală şi liceală.

În încheiere, trebuie să subliniem încă o dată ideea că în cercetările contrastive fiecare din procedurile prezentate mai sus este în egală măsură valoroasă şi „autentic confruntativă”, iar confruntarea trebuie să fie realizată şi într-o direcție şi într-alta.

АСПЕКТЫ ОДНОСТОРОННЕГО И ДВУСТОРОННЕГО АНАЛИЗА

(Краткое содержане)

В работе рассматриваются два приёма контрастивного анализа: (а) когда совоставление проводится в одном направлении, от исходного (родного) языка к иностранному или наоборот, без опоры на средний термин для сравения – ТС (“tertium comparationis”), и (в) когда совоставление снавниваемых языковых единиц вроводится двусторонне, с опорой на общий знаменатель – ТС, иммеющий абстрактый характер и играющий роль метаязыка – еталона.

Для аргументации теоретических положений, автор приводит ряд примеров из руссжого, румынского и других языков, Указаны также донкретные ситуации, когда рекомендуется применение того или другого конфронтативного приёма.

AUT, XLVIII, 2010, p. 286-290
-Recenzii-

„Mereu călător. Mereu pelerin prin lumea universitară”

Cartea de memorii* a profesorului Alexandru Niculescu, personalitate distinctă a romanisticii şi lingvisticii actuale, care şi-a desfăşurat cea mai mare parte a activităţii didactice şi ştiinţifice în prestigioase universităţi europene, ne prilejuieşte o călătorie în timp, de-a lungul a şase decenii (1950-2010), prin mari centre culturale şi universitare, precum: Berlin, Viena, Padova, Paris, Udine. Scrise cu o luciditate şi o fidelitate demne de memoria critică a unui lingvist autentic, format la şcoala lui Iorgu Iordan şi a lui Alexandru Rosetti, amintirile din această carte impresionează îndeosebi prin numărul şi densitatea personajelor şi evenimentelor evocate, dar „nu numai”.

Chiar dacă firul amintirilor nu poate urma curgerea lineară a timpului, cartea are o structură simplă, clară, ce vădeşte preocuparea pentru **adevărul** celor scrise. Primul capitol, *Incipit vita nova*, dedicat începuturilor vieţii academice la Catedra de istoria limbii române a Universităţii din Bucureşti şi la Institutul de Lingvistică al Academiei, este urmat de cele care reprezintă iniţierea progresivă şi profundă a profesorului Al. Niculescu în lumea universitară occidentală: *În Berlin-Est („RDG”) (martie-iulie 1955), Viena (1963-1965), Padova mea (1965-1971), Sorbona (1980-1993) şi Udine (1986-2002)*. Ultimele două capitole, *Între două epoci, între două lumi* şi *Finis scribendi*, îi prilejuiesc autorului o seamă de reflecţii tulburătoare despre trecerea timpului, despre schimbarea generaţiilor, despre însingurare, dispariţie şi uitare. În ciuda regretelor exprimate, tonul nu este unul pesimist, iar formula creştină din încheiere: „DOMINI GRATIAM AGO” este dovada unui suflet credincios, împăcat cu propria-i soartă, dar şi a unui spirit care nu şi-a pierdut speranţa, în ciuda lumii nesigure şi pline de îndoieli în care a trăit.

Cititorul găseşte, reunite în aceeaşi carte, mai multe destine. Chiar dacă nu este pusă de fiecare dată în evidenţă, soarta familiei autorului este prezentată în text sau în subtext, direct sau discret, cu amărăciune, revoltă, dar şi candoare.

---

* Alexandru NICULESCU, *Peregrinări universitare europene – şi nu numai –*, Bucureşti, Editura Logos, 2010, 398 p.

Autorul, împreună cu distinsa doamnă prof. univ. dr. Florica Dimitrescu şi cu fiul său, istoricul Adrian Niculescu, au rezistat împreună, în ciuda lungilor perioade de separare, a distanţelor şi a graniţelor geografice şi ideologice care îi ţineau despărţiţi, a precarităţii vieţii intelectualului din Est atât de o parte, cât şi de cealaltă a „cortinei de fier". Nu o dată, Al. Niculescu afirmă că familia este cea care i-a dat puterea de a lua deciziile importante în viaţă. Demnitatea soţiei sale în faţa ameninţărilor securităţii şi determinarea curajoasă a fiului de a-şi schimba destinul prin solicitarea azilului politic, în perioada în care autorul era profesor la Sorbona, l-au făcut pe acesta să-şi înfrângă temerile şi să aleagă libertatea şi adevărul, chiar dacă poate nu era pe deplin pregătit pentru un asemenea pas, deoarece, constata cu tristeţe, „**lanţurile dependenţei par uneori mai uşoare decât libertatea**" (p. 196).

Parisul este locul unde cel trimis să reprezinte România oficială se va transforma în mesagerul României profunde: „**trebuia spus adevărul la o catedră universitară, în Franţa libertăţilor, despre regimul Ceauşescu!**" (p. 205). Aici, destinul său se va lega de cel al personalităţilor exilului românesc, aflate în luptă făţişă, deşi inegală, cu regimul comunist de la Bucureşti. Virgil Ierunca şi Monica Lovinescu, Vlad Georgescu, directorul „Europei libere", profesorul Cicerone Poghirc, Mihnea Berindei, Cicerone Ioniţoiu sunt doar câteva dintre cele mai importante nume pe care autorul le aminteşte cu respect şi admiraţie, cu recunoştinţă faţă de ce au însemnat ele pentru păstrarea unei conştiinţe curate a românilor „de acasă".

Primirea şi recunoaşterea în această lume, care nu accepta compromisul, a cărei verticalitate morală era pe măsura luptei cu regimul din ţară, care voia să o elimine fizic, a fost anevoioasă. Statutul de profesor trimis de la Bucureşti, legăturile cu Ambasada, supravegherea de către securiştii ei erau tot atâtea motive de suspiciune, care trebuia înlocuită cu o încredere fără fisuri. Astfel, profesorul Alexandru Niculescu a cunoscut şi măreţia exilului şi povara lui. Sinceritatea autorului este emoţionantă. Citim în carte drumul parcurs de la afirmaţia: „**nu ne-am fi dorit ruptura prin exil**" (p. 211), la exclamaţia „**intram, deci, şi eu (în sfârşit!) în exil!**" (p. 213), pentru a înţelege abia apoi copleşitoarea responsabilitate care însoţeşte această hotărâre: „**exilul este o decizie pe care fiecare o ia singur, în conştiinţa lui**" (p. 215). Dar, desigur, această decizie se reflectă diferit în percepţia şi atitudinea celor din jur. Dacă ostilitatea personalului Ambasadei este, oarecum, firească, răceala şi atitudinea rezervată a unor intelectuali din ţară, în trecere prin Paris (vezi p. 216), şi, mai ales, dispreţul unor colegi francezi faţă de apatrizi provoacă răni care se deschid în momentul în care sunt rememorate. În aceste condiţii, tot diaspora românească va fi cea care îi va oferi susţinerea, ajutându-l pe autor să se integreze în noul anturaj, să profeseze cu mult folos pentru adevărata istorie şi cultură românească şi, mai ales, să-şi întregească familia, în urma unui demers internaţional de amploare, graţie căruia profesoara Florica Dimitrescu a putut să părăsească ţara.

Cea mai importantă parte a cărţii se concentrează asupra destinului profesional al autorului, însă e relevantă pentru condiţia generală, lucid asumată, a intelectualului român, rod al unor necesare rupturi, nu al unei continuităţi fireşti în formarea sa. Este impresionantă densitatea faptelor relatate, claritatea amintirilor

şi, mai ales, numărul şi varietatea persoanelor şi personalităţilor evocate în urma periplului prin universităţile europene.

Graţie unui privilegiu nesperat, pe care mi l-a făcut la Paris, în perioada când redacta textul, profesorul mi-a mărturisit că titlul cărţii ar fi trebuit să fie *Universităţile mele*. A renunţat, probabil, pentru a nu fi acuzat de orgoliu şi emfază. Însă titlul capitolului *Padova mea* arată că posesivul are valoare exclusiv afectivă. Din tonul cărţii reiese clar că nu toate experienţele de viaţă şi profesionale trăite în străinătate s-au desfăşurat sub cele mai favorabile auspicii.

Trimis în Berlinul de Est, la Universitatea Humboldt, mai mult în „misiune", cu scopul de a deschide un lectorat oficial de limba şi literatura română, tânărul lector nu a avut parte de o primire „entuziasmantă" (vezi p. 43), iar faptul că devenea coleg cu romanişti recunoscuţi, care predau în aceeaşi universitate, precum Kurt Baldinger, nu îi va fi de mare folos (vezi p. 52 şi 57). Atmosfera închisă şi apăsătoare, în care se scurg cele aproape cinci luni, îl face pe autor să-şi dorească reîntoarcerea grabnică alături de soţie, dar şi de profesorii şi studenţii de la Bucureşti.

Adevăratele porţi ale lumii universitare occidentale i se vor deschide abia în 1963, când, datorită profesorilor Iorgu Iordan şi Carl Theodor Gossen, va ajunge la Viena. Venind dinspre Bucureşti, capitala Austriei este văzută ca prima metropolă a lumii libere. Afirmaţia este valabilă şi în sens invers: de la Paris, bătrâna Vindobona este percepută ca ultimul mare oraş european. Dincolo de aceste clişee, profesorul a ales Viena în defavoarea Parisului (vezi p. 61), fiind atras de rigoarea tradiţiei academice vieneze. Relatarea episodului plecării, blocată de refuzarea colaborării cu securitatea, a piedicilor şi interdicţiilor venite din partea acesteia, precum şi a rezolvării situaţiei prin insistenţele profesorului C. Th. Gossen sunt relevante pentru majoritatea intelectualilor români care aveau de ales între conştiinţa morală şi cea profesională, din cauza unui regim opresiv, slujit de oameni limitaţi, care făceau, de fapt, deservicii ţării, punându-şi singuri concetăţenii în situaţii jenante în faţa colegilor occidentali.

Ajuns, în cele din urmă, la *Romanisches Institut*, profesorul îl va cunoaşte pe cel despre care spune că „**a devenit prietenul de nădejde de-a lungul întregii mele vieţi universitare**", Lorenzo Renzi. De la statutul de simplu lector de italiană, până la cel de personalitate a lingvisticii romanice internaţionale, profesorul Lorenzo Renzi i-a fost, într-adevăr, alături lui Al. Niculescu de-a lungul întregii cariere, cu o prietenie curată şi profundă, faţă de care autorul îşi arată permanent recunoştinţa în paginile cărţii. Graţie lui, a fost primit în cercul tinerilor *studiosi* italieni, participând, împreună cu aceştia, la o viaţă culturală bogată şi deschisă, care îl forma în spiritul culturii italiene (vezi p. 83-84). Tot la Viena, prin mijlocirea aceluiaşi Lorenzo Renzi, au apărut şi primele semne ale recunoaşterii sale universitare, în urma propunerii onorante, venite din partea lui Carlo Tagliavini, de a conferenţia la Padova, la Instituto di Glottologia. Astfel, destinul profesorului începea să se lege încet, dar durabil, de cea mai fericită perioadă a activităţii sale, cea de la Padova.

Dragostea pentru Italia era anterioară şi declarată nedisimulat: „**Iubeam, am iubit şi iubesc Italia – aşa cum este, aşa cum poate să fie**" (p. 112). În anul 1965, la Università degli studi, erau profesori, în afară de C. Taglivini, Gianfranco

Folena (pe care autorul îl consideră unul din marii săi maeştri), Giambattista Pellegrini ş.a., care îi vor orienta lecturile şi preocupările spre studiul modern al limbilor romanice. La Padova, în cadrul cercului de studii înfiinţat de Gianfranco Folena, îşi va desăvârşi formarea ca **romanist** (vezi p. 125). În aceeaşi perioadă (1966), are ocazia să-l cunoască pe marele Giacomo Devoto, în faţa căruia vorbeşte despre *Pronumele de politeţe în română*. Tot acum, profesorul are acces la cărţi şi publicaţii interzise în România comunistă şi decide să spună adevărul despre ceea ce se întâmpla în ţară (vezi p. 120), fără a fi încurajat în acest demers riscant de colegii italieni. În Italia acelor vremuri, lista cunoscătorilor limbii şi realităţilor româneşti este impresionantă şi începe cu profesoara Rosa del Conte, continuând cu o seamă de românişti şi romanişti italieni, cărora li se adaugă profesorii români de limba şi literatura română rămaşi acolo după 1945, precum: Th. Onciulescu, Gh. Caragaţă ş.a. (vezi p. 121). Despărţirea nedorită de „Padova mea", în 1971, după un lung şir de evenimente culturale şi ştiinţifice la care a avut şansa de a participa sau pe care le-a organizat el însuşi, este prezentată ca una din cele mai grele lovituri ale destinului.

Abia după zece ani, drumurile europene ale autorului se vor redeschide, însă, de această dată, spre Franţa. Orgoliul profesional şi mândria de a preda într-unul din cele mai strălucite centre universitare din lume, Sorbona, vor fi plătite cu preţul greu al pierderii unor iluzii. Apartenenţa la Departamentul de Italiană şi Română al Universităţii Paris Sorbonne i-au adus recunoaştere internaţională, dar nu şi satisfacţii profesionale, din pricina colegilor, pe care îi simte distanţi şi reci, sau a studenţilor, indiferenţi şi incapabili de a stabili relaţii de durată cu profesorii lor. De altfel, mărturisirea că „**în studierea limbii române, după ce ne străduisem, ani în şir, noi, profesorii de română, să-i orientăm către ţara noastră, nu a apărut nici un tânăr interesat de astfel de cercetări**" (p. 244) trădează un amestec de regret, dezamăgire şi frustrare faţă de lipsa de reciprocitate în ce priveşte admiraţia profundă a intelectualilor români pentru limba şi cultura franceză.

Ultima destinaţie universitară va fi tot în Italia, după ce, în urma unui concurs, autorul dobândeşte, în 1986, postul de profesor titular „extraordinar" la Universitatea din Udine. Între universităţile Sorbona şi cea din Udine, distanţa nu se măsura doar în lungi ore pierdute în tren în timpul navetelor săptămânale, ci şi în diferenţa de secole în ceea ce privea tradiţia academică. Satisfacţia recunoaşterii şi a siguranţei este umbrită de atitudinea provincială, rezervată a friulanilor, „oameni închişi în familiile lor", pentru care chiar şi un italian din alte părţi „rămânea un străin" (p. 327). În aceste condiţii, serviciul adus limbii şi culturii române este cu atât mai meritoriu, pentru că numărul studenţilor atraşi a crescut an de an, studiile de română ajungând „în centrul atenţiei" (p. 328). Graţie demersurilor făcute de Al. Niculescu, Udine a devenit un nume de referinţă şi pentru lingviştii din ţară, în special pentru cei din Timişoara şi Bucureşti. După 1993, profesorii Vasile Frăţilă, Coman Lupu, profesoarele Smaranda Vultur, Ileana Oancea, Elena Toma, Andreea Vlădescu, dar şi Rodica Zafiu au trecut prin Udine, folosind această nouă poartă spre Occident pentru deschiderea de care aveau nevoie instituţiile pe care le reprezentau. Privilegiată şi, în acelaşi timp, delicată este prezentarea relaţiei cu Timişoara şi cu mediul ei academic. Oraşul,

care i-a conferit titlul de *cetățean de onoare,* şi Universitatea, care l-a numit *doctor honoris causa,* sunt apreciate pentru ceea ce reprezintă şi pentru prieteniile durabile legate aici cu primarul Gheorghe Ciuhandu, cu mitropolitul Nicolae Corneanu, cu rectorul Eugen Todoran şi cu profesorii Gheorghe Tohăneanu, Ştefan Munteanu, Vasile Țâra, Vasile Frățilă, Ileana Oancea, Cornel Ungureanu, Adriana Babeți şi mulți alții (vezi p. 336-337). Cu un amestec de luciditate şi subiectivitate, autorul prezintă critic relația cu Timişoara. Cititorii care se vor regăsi în paginile cărții, participanți reali la evenimentele relatate, se vor întreba, probabil, cum e posibil ca tonul general să înlocuiască recunoştința cu dezamăgirea profundă sau cine îi dă dreptul autorului să judece cu asprime ?

Ar fi o greşeală să se creadă că tristețea din final vizează exclusiv Timişoara. Cauza e însăşi societatea românească, blocată adesea în proiect, exuberantă prin festivism, dar incapabilă să dea o continuitate celor bine începute, locul unde un cetățean de onoare este ignorat de schimbarea amețitoare a politicienilor, iar un *doctor honoris causa* nu se întâlneşte niciodată cu studenții instituției care îi arată recunoaşterea valorii. La toate acestea se adaugă şi regretul personal, dezvăluit numai parțial în carte, însă limpede pentru cei care îl cunosc pe autor, de a nu fi găsit încă discipolul care să se ridice la nivelul unui maestru exigent, dar generos. Alexandru Niculescu este imaginea ingrată a intelectualului autentic, în destinul căruia nu omul, ci ideile lui îşi vor găsi discipoli.

Cartea profesorului Alexandru Niculescu este despre trecut şi pentru viitor. Nu încearcă să „reînvie” trecutul prin mijloace artistice, ci îl face cunoscut şi înțeles prin claritate şi rigoare. Ea se adresează celor care au văzut, celor care numai au auzit şi trebuie recomandată celor care vor să învețe.

George Bogdan ȚÂRA